

Pamät' národa

Vydáva Ústav pamäti národa

roč. VI, 2/2010 • 2,66 €

nacizmus a komunizmus vo svojej epoche

**Jehovovi svedkovia a nástup totality
Sledovanie vnútorného nepriateľa
Strážil som hranice slovenského štátu**

Fotografia na obálke:
*Defilé vojakov slovenskej
armády na štátny sviatok
14. marca 1940, Nitra.*
Zdroj: Zbierka Ľuda Matejova

Pamäť národa
02/2010

Redakcia

Šéfredaktor

PhDr. Tomáš Klubert, PhD.

Redaktori

Mgr. Branislav Kinčok

Mgr. Jerguš Sivoš

PhDr. Peter Sokolovič, PhD.

Adresa

Ústav pamäti národa
Námestie slobody 6
817 83 Bratislava 15
E-mail: redakcia@upn.gov.sk
www.upn.gov.sk

Redakčná rada

Predseda Redakčnej rady

Prof. PhDr. Róbert Letz, PhD.

Členovia Redakčnej rady

PhDr. Igor Baka, PhD.

Doc. ThDr. Jozef Hal'ko, PhD.

Prof. Dr. phil. Emília Hrabovec

Beáta Katrebová Blehová, PhD.

Doc. PhDr. Milan Katuninec, PhD.

Mgr. Norbert Kmeť, CSc.

PhDr. Mgr. Peter Mulík, PhD.

PhDr. Michal Pehr, PhD.

Doc. PaedDr. Martin Pekár, PhD.

Ivan A. Petranský, PhD.

Mgr. Ondrej Podolec, PhD.

PhDr. Radoslav Ragač, PhD.

Doc. PhDr. Michal Šmigel', PhD.

Prof. PhDr. ThDr. Peter Zubko, PhD.

Jazyková úprava

Zora Vanovičová

© Ústav pamäti národa

Všetky práva vyhradené

Objednávky časopisu
zasielajte na adresu redakcie.
Ročné predplatné 8.30 €

Sadzba

Gabriela Smolíková

Tlač

Robert Jurových, Nikara

Evidenčné číslo
EV 3973/10
ISSN 1336-6297

Na úvod

V máji tohto roku si svet pripomenie 65. výročie ukončenia druhej svetovej vojny. Netreba azda pripomínať, že išlo o najničivejší vojnový konflikt v dejinách ľudstva. Vojna výrazne determinovala aj vývin na Slovensku. Na jej prahu bolo postavenie vtedajšej Slovenskej republiky (SR) mimoriadne komplikované. V snahe posilniť si svoje labilné postavenie v nemeckej sfére vplyvu poskytla vtedajšia vládna garnitúra slovenské územie ako nástupný priestor pre nemecké vojská vo vojne proti Poľsku a do agresie zapojila aj slovenskú armádu. Tým sa SR de facto stala prvým spojencom Nemecka v druhej svetovej vojne, za čo po porážke Poľska dostala späť sporné hraničné územia. Poľská kampaň však znamenala len začiatok kolaborácie s Nemeckom. Tá sa v priebehu vojny ďalej prehľbovala, pričom zo sebou prinášala čoraz viac utrpenia a bolesti. Mnohé takéto kroky sa vysvetľovali ako služba „nútenému ochrancovi“, viaceré však boli výsledkom vlastnej iniciatívy predstaviteľov vtedajšej vládnej garnitúry. Spolupráca s Nemeckom pritom nadobudla svoju najtragickejšiu podobu pri riešení židovskej otázky či účasti SR vo vojne proti ZSSR. Táto politika sa však z dlhšieho časového hľadiska ukázala ako bezalternatívna, keďže ďalšiu existenciu SR osudovo čoraz viac zväzovala s víťazstvom alebo porážkou nacistického Nemecka. Vojna spätne pôsobila aj na vnútropolitický vývin na Slovensku, najmä v ekonomickej a sociálnej rovine. Odrážala sa však aj v radikalizácii politického myslenia a čiastočne aj konania vláduceho režimu, ktorý bol už pred jej začiatkom nedemokratický s viacerými totalitnými črtami. Po vypuknutí vojny sa na Slovensku ešte vystupňovala propaganda proti nepriateľom národa a štátu, ktorých personifikovala v podobe Židov, Čechov, bolševikov, čechoslovákov, židobolševikov atď.

Túto eskaláciu napätia a triedenie občanov na dobrých a zlých Slovákov dynamizoval fakt, že Slováci sa v priebehu vojny ocitli na dvoch vyhranene proti sebe stojacich frontoch. Na jednej strane stál dlhodobý režim podporujúci na Slovensku vojnové úsilie Nemecka až do poslednej chvíle, v snahe udržať za akúkoľvek cenu vlastnú moc a štát, na druhej strane slovenskí predstavitelia čs. exilu a slovenskí vojaci bojujúci v československých jednotkách na rôznych bojiskách druhej svetovej vojny. Táto polarizácia sa naplno prejavila na konci vojny po vypuknutí SNP. Aj keď názory slovenských predstaviteľov čs. odboja na povojnové štátoprávne postavenie Slovenska boli rôzne.

Slovenská spoločnosť bola síce dlhodobý ušetrná od hrôz vojny (samozrejme s výnimkou židovskej minority zdecimovanej v nacistických koncentrákoch či vojakov na frontoch), naplno ich však pocítila v jej samom závere na prelome rokov 1944/1945.

Obdobie druhej svetovej vojny bolo aj pre občanov Slovenska tragické. Jej koniec preto drvivá väčšina privítala s úľavou a radosťou, bez ohľadu na rôzne postoje v otázke ďalšieho štátoprávneho postavenia Slovenska. Pre historikov je toto mimoriadne dynamické obdobie dodnes stredobodom pozornosti. Z hľadiska predmetu záujmu časopisu Pamäť národa je relevantný najmä fakt, že vojna so sebou priniesla množstvo násilia. Pocítilo ho aj civilné obyvateľstvo Slovenska, a to najmä zo strany nacistického okupačného režimu, ktorý tu po sebe zanechal množstvo masových hrobov. Určitých násilností sa však paradoxne dopúšťala aj oslobodzujúca Červená armáda (napr. svojvoľné excesy, odvoz mnohých občanov do gulagov). Na pamäti však treba stále mať obrovské obeť, ktoré jej vojaci (spolu s inými) počas oslobodzovania Slovenska priniesli. Radikalizácia myslenia, ktorú vojna zanechala, si však vypýtala svoju daň aj bezprostredne po jej skončení. Spolu s mnohými ďalšími faktormi prispela k pomerne rýchlemu a hladkému prechodu z jednej diktatúry do druhej v roku 1948. Výsledkom vojny okrem zničenia nacizmu však bol aj nárast vplyvu ZSSR na vývin v strednej a juhovýchodnej Európe, a teda aj v obnovenej ČSR, čo malo – ako už dnes veľmi dobre vieme – tragické následky tak na politický vývin v našej krajine, ako aj v ďalších štátoch tohto geopolitického priestoru. Dôsledky bipolarizácie sveta po druhej svetovej vojne v konečnom dôsledku pocítujeme dodnes.

Igor Baka

Obsah

Štúdie

Ivan A. Petranský

Jehovovi svedkovia v Československu 1945 – 1949 4)

Matej Medvecký

K organizačnej štruktúre štátnej bezpečnosti a politického spravodajstva na Slovensku pred februárom 1948 23)

Pavol Jakubčín

Úlohy cirkevných tajomníkov pri práci s kňazmi Rímskokatolíckej cirkvi na Slovensku 36)

Materiály

Peter Jašek – Jerguš Sivoš

Sledovanie vnútorného nepriateľa 52)

Michal Babál

Akcia B („byty“) v Bratislave 72)

Dokumenty

Peter Sokolovič

„Sestry a bratia“ alebo vulgárna antisemitská propaganda (Protižidovský leták trnavského gardistu) 85)

Obete

Pavel Mičianik

Eduard Kohútik 88)

Predstavujeme

Martin Lacko

Strážil som hranice nášho slovenského štátu (Rozhovor s bývalým príslušníkom Zboru finančnej stráže v rokoch 1942 – 1945 Ľudom Matejovom) 94)

Kariéry v službách ŠtB

Jerguš Sivoš

Ján Kováč 106)

Apendix

Tomáš Klubert

MEŠKO, Z. G.: Po stopách komunizmu a mífniky slovenskej krúťňavy 113)

Ján Mitáč

ŠMIHULA, D. (zost.): Viedenská arbitráž v roku 1938 a jej európske súvislosti 115)

Pavol Jakubčín

HAĽKO, J.: Arcibiskupov zápas. Životná cesta Mons. RNDr. Júliusa Gábriša 118)

Jehovovi svedkovia v Československu 1945 – 1949

Ivan A. Petranský, PhD.
(1976), absolvent
Filozofickej fakulty
Univerzity Komenského
v Bratislave, odbor
archívniectvo a pomocné
vedy historické – história,
predseda Správnej rady
ÚPN

Jehovovi svedkovia na Slovensku a v Česku vstupovali do povojnovej doby s veľkými očakávaniami. Skončilo sa pre nich obdobie, keď mohli svoje aktivity vyvíjať iba v skrytosti, nelegálne, pod hrozbou možných postihov. Tie sa v menšej miere vyskytovali aj v Slovenskej republike, avšak v Protektoráte Čechy a Morava, v Sudetách či na území južného Slovenska okupovanom Maďarskom mali často drastické rozmery a pre stovky Jehovových svedkov znamenali stratu slobody, transport do koncentračných táborov a v desiatkach prípadov aj smrť. Od nového ľudovodemokratického režimu očakávali Jehovovi svedkovia zlepšenie svojho postavenia, obnovenie legálneho pôsobenia a zabezpečenie nerušenej činnosti. Rátali s tým, že ich nedávna minulosť, spojená s prenasledovaním za pevné postoje a obraz obeť nacistického režimu, ktorý si so sebou z obdobia uplynulých šiestich rokov niesli, z nich bude robiť skupinu akceptovateľnú pre nastupujúci režim.

Povojnová doba umožnila Jehovovým svedkom obnoviť širokú škálu aktivít, ktorými boli známi aj v Československu už z dvadsiatych a tridsiatych rokov (usporadúvanie prednášok a zhromaždení, spoločné štúdium, distribúcia kníh a brožúr, šírenie myšlienok od dverí k dverám). Bezprostredne po skončení vojny začali podnikáť kroky, ktoré mali viesť k obnoveniu ich legálnej činnosti. Po tom, ako sa predovšetkým ich významní českí predstavitelia vrátili z koncentračných táborov, začali cestovať po krajine a znovu nadväzovať prerušené kontakty a vytvárať nové. Po vojnových rokoch sa prvýkrát vo väčšom meradle zišli v Prahe 17. júla 1945. Na zhromaždení sa stretlo 85 Jehovových svedkov, chýbali ešte viacerí z tých, čo sa zatiaľ nevrátili domov po svojom pobyte v koncentračných táboroch. Ako Jehovovi svedkovia uviedli v správe do centrál v Brooklyne, „pokyn slúžiť intenzívnejšie nášmu Bohu Jehovovi a velebiť ho prijali všetci prítomní s nadšením. Po rokoch

sme mohli opäť spoločne spievať naše piesne na chválu Jehovovi a to všetko vyvolalo iskrenie v očiach tých, ktorí čakali v odhodlaní a očakávaní na nové veci, pri ktorých nám dá Pán iste tú výsadu, že nás použije pri ich uskutočnení. Mnohí, medzi nimi zrelí muži, nedokázali zadržať slzy; neboli to slzy žiaľu, ale slzy radosti a dojatia za dobrotu a majestátnosť nášho Boha Jehovu.“¹ Prvá verejná prednáška po vojne sa v Prahe konala 11. novembra 1945 na tému Sloboda v novom svete. Zúčastnilo sa na nej okolo 600 poslucháčov. Ako Jehovovi svedkovia uviedli vo svojej výročnej správe, táto prednáška mala veľký význam, lebo znamenala „štartovací signál pre obrovskú verejnú svedeckú kampaň, ktorú tu má Pánov ľud uskutočniť počas nasledujúcich týždňov a mesiacov“.²

Úspešné roky

Jehovovi svedkovia uskutočnili hneď po vojne kroky, aby opäť vytvorili svojmu pôsobeniu oficiálny právny rámec. Povojnový ľudovodemokratický režim sa síce nestaval k náboženským a spoločovacím právam natoľko pozitívne ako medzivojnová demokracia, predsa však zvyšky demokratických princípov umožňovali obyvateľom relatívne slobodne vyznávať svoje náboženstvo i združovať sa v spolkoch. Jehovovým svedkom to umožnilo vrátiť sa k systému existencie dvoch spolkov, zastrešujúcich všetky ich aktivity, ktoré sa vytvorili v tridsiatych rokoch dvadsiateho storočia a zanikli v súvislosti s udalosťami rokov 1938 – 1939. Konkrétne to znamenalo obnovenie pôsobenia československej vetvy Medzinárodného združenia bádateľov biblie (MZBB), rovnako ako československej vetvy Strážnej veže, biblickej a traktátnej spoločnosti. Obe tieto zoskupenia mali pôsobiť ako celoštátne spolky. Dňa 18. júna 1945 ohlásili oba spolky ministerstvu vnútra uznesenia ich spolkových zhromaždení o pokračovaní v spolkovej činnosti. O tri dni neskôr požiadali prostrednic-

1 1946 Yearbook of Jehovah's Witnesses. Brooklyn, New York 1945, strana (s.) 119.

2 1947 Yearbook of Jehovah's Witnesses. Brooklyn, New York 1946, s. 114.

tvom žiadostí podpísaných Josefom Valentom a Bohumilom Müllerom ministerstvo vnútra o schválenie stanov.³ Keďže spolky chceli vyvíjať činnosť na území celej republiky, ministerstvo vnútra poslalo 8. októbra 1945 podania na vyjadrenie Poverenictvu vnútra.⁴ To sa následne obrátilo na Poverenictvo školstva a osvetu so žiadosťou o stanovisko.

Medzitým, 25. septembra 1945, vydal prezident Československa Edvard Beneš dekrét číslo (č.) 81/1945 Zb., ktorým okrem iného upravoval spôsob obnovy spolkov, ktoré zanikli v Česku počas okupácie.⁵ Československá vetva MZBB oznámila 2. novembra 1945 podľa tohto dekrétu obnovu svojej činnosti. Ako prvého predsedu spolok uviedol Josefa Valentu, druhého predsedu Bohumila Müllera, pokladníka Františka Kapinusa a zapisovateľa Konstantina Paukerta.⁶ Ministerstvo vnútra opätovne 22. novembra 1945 požiadalo Poverenictvo vnútra o urýchléné vyjadrenie. Upozornilo poverenictvo, že ak jeho vyjadrenie nepríde do 10. decembra 1945, bude sa to brať, ako keby nemalo námietky.⁷

Poverenictvo vnútra načas nereagovalo a ministerstvo vnútra vydalo dňa 13. decembra 1945 v súvislosti s Jehovovými svedkami dva výmery. Nimi vzalo na základe zákona č. 134/1867 r. z. o spolčovacom práve podľa predložených stanov na vedomie opätovné utvorenie dvoch spolkov so sídlom v Prahe: MZBB, československej vetvy a Strážnej veže, biblickej a traktátnej spoločnosti, československej vetvy. Upozornilo oba spolky, že nesmú vyvíjať politickú činnosť ani činnosť, ktorá nespadá do pôsobnosti určenej stanovami.⁸ O týždeň neskôr sa Poverenictvo školstva a osvetu v listoch Poverenictvu vnútra vyjadrilo, že nemá námietky proti stanovám týchto spolkov. Poverenictvo vnútra 4. februára 1946 informovalo ministerstvo vnútra, že nemá námietky proti stanovám.⁹

Schválené stanov MZBB, československej vetvy vychádzali zo stanov spolku z predvojnového obdobia. Podľa nich bolo

MINISTERSTVO VNITRA

č. IV-3111-13/12-45-13.

V PRAZE dne 13. prosince 1945.

Pan

Josef Valenta

P r a h a - Žižkov,

Mladoňovicova 3.

Ministerstvo vnitra bere na vědomí na základě zákona ze dne 15. listopadu 1867, č. 134 ř.z. o právu společným opětné utvoření spolku pod názvem "Mezinárodní sdružení badatelů bible, československá větev" se sídlem v Praze, dle předložených stanov, jichž jeden stejnopis se Vám vrací.

Spolek nesmí politické činnosti ani vyvíjeti, ani se jí zúčastniti.

Spolku není dále dovoleno, aby vyvíjel činnost, která nespadá do působnosti stanovami určené. Činnost, kterou je dovoleno vyvíjeti jen s úředním povolením, smí spolek vyvíjeti teprve tehdy, až si toto povolení opatří.

Zřízení každé odbočky nutno podle ustanovení spolkového zákona předem oznámiti příslušnému úřadu.

Spolek je podle § 12 spolkového zákona povinen, oznámiti členy představenstva do tří dnů po svém ustavení ředitelství národní bezpečnosti v Praze.

Témuž úřadu je podle § 13 cit. zákona nutno předkládati ve třech vyhotoveních účetní a jednatelské zprávy, nebo jiné podobné výkazy, které se členům spolku rozděvají.

Za ministra:

Dr. H a a s v. r.

účelom „podporovať kresťanské poznanie poučovaním o obsahu biblie a vysvetľovať ľuďom všetko, čo odporuje učeniu biblie, slovu Božiemu a nezhoduje sa s jej požiadavkami“.¹⁰ Spolok mal pomáhať ľuďom v ich pochybnostiach o viere a pomáhať im opäť získať stratenú vieru a dôveru v Boha. Malo sa tak diať usporadúvaním verejných prednášok s biblickým obsahom, misijnou prácou či rozširovaním literatúry. Kresťanské poznanie sa malo podporovať aj spolkovými zhromaždeniami, ktoré mohli byť buď verejné, alebo prístupné len pre členov a pozvaných hostí. Združenie bolo oprávnené vyvíjať činnosť na celom území Československa a zakladať pobočné spolky s najmenej tromi členmi.¹¹

Výmer z 13. decembra 1945, ktorým ministerstvo vnútra vzalo na vedomie opätovné utvorenie československej vetvy Medzinárodného združenia bádateľov biblie. Zdroj: SNA

3 Slovenský národný archív Bratislava (SNA), fond (f.) Poverenictvo vnútra - bezpečnostný odbor (PV-bezp.), škatuľa (šk.) 34. List MZBB, čs. vetvy ministerstvu vnútra, 21. 6. 1945; List Strážnej veže, biblickej a traktátnej spoločnosti ministerstvu vnútra, 21. 6. 1945.

4 Tamže. List ministerstva vnútra Poverenictvu vnútra, 8. 10. 1945; List ministerstva vnútra Poverenictvu vnútra, 8. 10. 1945.

5 Dekret prezidenta republiky č. 81 ze dne 25. 9. 1945 o některých opatřeních v oboru spolkovém. In: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, ročník (roč.) 1945, částka 38.

6 Archiv bezpečnostních složek (ABS) Praha, f. H, svazek (sv.) 706, podsvazek (podsv.) 16. List riaditeľstva Národnej bezpečnosti v Prahe ministerstvu vnútra, 12. 12. 1946.

7 SNA, f. PV-bezp., šk. 34. List ministerstva vnútra Poverenictvu vnútra, 22. 11. 1945.

8 Tamže. List ministerstva vnútra J. Valentovi, 13. 12. 1945; List ministerstva vnútra J. Valentovi, 13. 12. 1945.

9 Tamže. List Poverenictva vnútra ministerstvu vnútra, 4. 2. 1946; List Poverenictva vnútra ministerstvu vnútra, 4. 2. 1946.

10 Tamže. Stanovy MZBB, čs. vetvy.

11 Tamže.

Spolok mal hospodáriť s prostriedkami pochádzajúcimi zo vstupných poplatkov členov a dobrovoľných príspevkov. Na čele združenia stálo predstavenstvo, pozostávajúce s prvého predsedu, druhého predsedu, pokladníka a zapisovateľa. Počet členov mal byť obmedzený na počet nevyhnutne potrebný na účinnú spolkovú činnosť a nemal byť zbytočne zvyšovaný, „*keďže nemá byť utvorená sekta alebo cirkev, ale len uskutočnený a zákonným základom zaistený účel týmito stanovami naznačený*“.¹² Okrem riadnych členov existovali aj spolupracovníci spolku. Ich činnosť sa vzťahovala na usporadúvanie verejných prednášok a spolkových zhromaždení či rozširovanie literatúry.¹³ Valné zhromaždenie spolku sa konalo 3. februára 1946 a zvolilo funkcionárov. Zmeny nenastali. Prvým predsedom spolku sa stal Josef Valenta, druhým predsedom Bohumil Müller, pokladníkom František Kapinus a zapisovateľom Konstantin Paukert.¹⁴ V októbri 1946 nastala zmena, keď sa druhým predsedom spolku stal František Kapinus a pokladníkom Karel Müller.¹⁵

Sesterský spolok, československá vetva spoločnosti Strážna veža, mal podľa stanov za účel rozširovať biblické pravdy tlačou v rôznych rečiach, vydávať biblie, biblické traktáty, spisy, časopisy a iné biblické tlačové výrobky. Pri obnovení činnosti spolku sa jeho prvým predsedom stal Bohumil Müller, druhým predsedom Josef Valenta, pokladníkom a zapisovateľom František Kapinus. Zhromaždenie členov 3. februára 1946 potvrdilo týchto funkcionárov. Zmena nastala v októbri 1946, keď bol za prvého predsedu zvolený František Kapinus. Nový prvý predseda za druhého predsedu vymenoval Josefa Valentu a zapisovateľom a pokladníkom sa stal Karel Müller.¹⁶

Po súhlasnom stanovisku ministerstva vnútra k obnoveniu činnosti československej vetvy MZBB zriadil spolok opäť svoju odbočku na Slovensku, tentoraz so sídlom v Bratislave (slovenská odbočka pred druhou svetovou vojnou sídlila v Košiciach). Celý názov tohto spolku bol Medzinárodné združenie bádateľov biblie, československá vetva so sídlom v Prahe, odbočka pre Slovensko v Bratislave.

Stanovy spolku vychádzali zo stanov hlavného spolku, ktorého boli členovia pobočného spolku zároveň členmi. Hlavný spolok v Prahe mal aj oprávnenie meniť sídlo slovenskej odbočky, vymenovávať a odvolávať jej predstavenstvo, prípadne ju aj zrušiť.¹⁷ Poverenie vnútra schválilo stanovy 16. septembra 1946.¹⁸ Prvým predsedom slovenskej odbočky sa stal Jozef Štantien, druhým predsedom Ondrej Nahálka, tajomníkom Adam Januška a pokladníkom Gabriel Kraicz.

Jozef Štantien, prvý predseda slovenskej odbočky Medzinárodného združenia bádateľov biblie. Zdroj: SNA

Oproti medzivojnovému obdobiu musela byť činnosť Jehovových svedkov v Československu modifikovaná, čo súviselo s posunom vo viacerých oblastiach, ktorý medzičasom nastal. Skutočnosť, že obnovené Československo malo byť štátom bez menšín, sa odrazila aj na činnosti Jehovových svedkov. České pohraničie museli opustiť aj Jehovovi svedkovia nemeckej národnosti. Postupne ich nahrádzali novozaložené české skupiny. Opatrenia proti maďarskej menšine na južnom Slovensku zas bránili naplno rozvinúť aktivity medzi Jehovovými svedkami maďarskej národnosti.¹⁹ Tieto komplikácie

¹² Tamže.

¹³ Tamže.

¹⁴ ABS Praha, f. H, sv. 706, podsv. 16. List riaditeľstva Národnej bezpečnosti v Prahe ministerstvu vnútra, 12. 12. 1946.

¹⁵ Tamže, sv. 706, podsv. 13. List riaditeľstva Národnej bezpečnosti v Prahe ministerstvu vnútra, 20. 1. 1947.

¹⁶ Tamže. Hlásenie Zemského odboru bezpečnosti II v Prahe, 29. 1. 1947.

¹⁷ ABS Praha, f. S/2, S/2-193-6. Stanovy spolku MZBB, čs. vetvy, odbočky pre Slovensko.

¹⁸ Tamže. List Poverenia vnútra Jozefovi Štantienovi, 16. 9. 1946.

¹⁹ 1947 Yearbook of Jehovah's Witnesses, s. 117.

na druhej strane paradoxne Jehovovým svedkom zjednodušili ich činnosť. Zatiaľ čo v medzi vojnovom období rozširovali v Československu medzi verejnosťou informácie až v ôsmich jazykoch, po roku 1945 sa koncentrovali na slovenčinu a češtinu. V rámci obmedzených možností a neraz na hrane zákona sa však snažili svoje aktivity uskutočňovať aj v maďarčine či nemčine.

Územie Československa bolo z hľadiska pôsobenia Jehovových svedkov po druhej svetovej vojne rozdelené na osem krajov, ktoré boli očíslované: 1 – východné Čechy od Prahy na východ, 2 – západná časť Čiech, 4 – Morava, 6 – západné Slovensko, 7 – stredné a severné Slovensko, 8 – južné Slovensko, 9 – juhovýchodné Slovensko, 10 – severovýchodné Slovensko. Čísla 3 a 5 boli rezervované pre prípadné rozšírenie činnosti. Každý kraj sa členil na približne 20 až 25 skupín, na čele so skupinovými služobníkmi. Spojenie medzi skupinami zabezpečovali služobníci bratov, ktorí zároveň dozerali na jednotlivé skupiny.²⁰

V povojnovom období Jehovovi svedkovia dosiahli rýchlo rozsah činnosti, ktorý prevyšil aj ich pôsobenie v predvojnovom období. Zatiaľ čo v služobnom roku²¹ 1937 (október 1936 – september 1937) pôsobil v Československu (vrátane Podkarpatskej Rusi) 134 skupín Jehovových svedkov, v služobnom roku 1946 (september 1945 – august 1946) to bolo (na zmenšenom území Československa) 159 skupín, o rok neskôr 166 skupín, v roku 1948 ešte o tridsať skupín viac a v roku 1949 sa počet skupín vyšplhal až na 237. Priemerný počet zvestovateľov, ktorý v roku 1938 dosiahol počet 903, bol v roku 1946 974, v roku 1947 1 257 a v roku 1948 1 581. V roku 1949 poklesol na 1 290.²² V apríli 1946 boli v Československu dvaja priekopníci (Jehovovi svedkovia venu-

júci sa misionárskej činnosti celým časom), o rok neskôr ich bolo 28.²³ Prehľad o činnosti Jehovových svedkov v Československu v služobných rokoch 1946 – 1949 podáva tabuľka. Obsahuje údaje o priemernom a najvyššom počte zvestovateľov, počte distribuovanej literatúry, počte hodín strávených v službe, počte nových predplatiteľov, počte jednotlivých časopisov, počte dodatočných návštev

Služobný rok	Priemer zvestovateľov	Najvyšší počet zvestovateľov	Celkovo literatúry	Celkovo hodín	Noví predplatitelia	Jednotlivé časopisy	Dodatočné návštevy	Počet skupín
1946	974	1 209	195 836	146 506	1 120	31 833	35 178	159
1947	1 257	1 412	296 451	228 172	2 205	62 433	69 040	166
1948	1 581	1 991	254 283	284 198	3 813	77 599	98 596	196
1949	1 290	1 642	74 969	161 489	448	7 737	63 066	237

(návštev u ľudí, ktorí pri prvom kontakte prejavili záujem) a počte existujúcich skupín.²⁴

Po vojne Jehovovi svedkovia mohli opäť voľne organizovať svoje zjazdy. Prvý celoštátny teokratický zjazd sa uskutočnil v Brne v Besednom dome v dňoch 27.–29. septembra 1946 za účasti 1 400 ľudí. Prevládali účastníci zo Slovenska. Verejnú prednášku na tému Knieža pokoja počúvalo takmer 1 700 ľudí. Ponorením do vody sa tu dalo pokrstiť 131 nových zvestovateľov.²⁵ Ako písali československí Jehovovi svedkovia vo svojej správe do Brooklynu, „*tento zjazd bol bezpochyby veľký stimul pre ďalšiu službu*“.²⁶ Nasledujúci rok sa v dňoch 3. – 5. júna konal v Brne, v dvoranách Stadia, ďalší zjazd, na ktorom sa zúčastnil aj prezident spoločnosti Strážna veža Nathan Homer Knorr a jeho tajomník Milton George Henschel. Prítomných bolo 1 700 účastníkov a verejnú prednášku Nathana H. Knorra na tému Radosť všetkých

20 ABS Praha, f. 302, 302-588-2. Trestné oznámenie odbočky Štátnej bezpečnosti v Prahe na Františka Kapinusa a spol., 7. 12. 1948; *Zpráva o theokratickém sjezdu svědků Jehovových*. 1947, s. 25.

21 Služobný rok Jehovových svedkov, za ktorý viedli evidencie a vypracovávali výročné správy, sa začínal do roku 1944 dňom 1. októbra predchádzajúceho kalendárneho roka a končil 30. septembra daného kalendárneho roka. V povojnovom období sa služobný rok začínal dňom 1. septembra predchádzajúceho kalendárneho roka a končil 31. augusta daného kalendárneho roka.

22 *1938 Year Book of Jehovah's Witnesses*. Brooklyn, New York 1937, s. 128; *1947 Yearbook of Jehovah's Witnesses*, s. 117–118; *The Watchtower Announcing Jehovah's Kingdom*, roč. 69, 1. 1. 1948, č. 1, s. 11; *1949 Yearbook of Jehovah's Witnesses*. Brooklyn, New York 1948, s. 20–21; *1950 Yearbook of Jehovah's Witnesses*. Brooklyn, New York 1949, s. 22–23.

23 *Zpráva o theokratickém sjezdu svědků Jehovových*. 1947, s. 25.

24 Tabuľka zostavená podľa: *1947 Yearbook of Jehovah's Witnesses*, s. 117–118; *The Watchtower Announcing Jehovah's Kingdom*, roč. 69, 1. 1. 1948, č. 1, s. 11; *1949 Yearbook of Jehovah's Witnesses*, s. 20–21; *1950 Yearbook of Jehovah's Witnesses*, s. 22–23.

25 *Zpráva o theokratickém sjezdu svědků Jehovových*. 1946, s. 3; *1948 Yearbook of Jehovah's Witnesses*, s. 119; *Ročenka svědků Jehovových 2000*. Brooklyn, New York 2000, s. 174.

26 *1948 Yearbook of Jehovah's Witnesses*, s. 119.

Zpráva o theokratickém sjezdu svědků Jehovových

uspořádaném od 27. do 29. září 1946 v Besedním domě v Brně

JEHOVŮV LID a jeho druhové dobré vůle v Československu již dlouho vyhlíželi po možnosti, sejít se opětně k velikému ústřednímu shromáždění. Nyní je skončen náš první poválečný theokratický sjezd svědků Jehovových, sjezd, pořádaný ve znamení: „Veselte se národové s lidem jeho.“ (Řím. 15:10) Tři nádherné dny veselících se lidí, tři skutečné svátky jsou za námi. Díky vzdáváme za to Pánu, který nám připravil hody, takže „se kochaly v luku duše naše“. — Izaiáš 55:2.

V Brně, hlavním městě země Moravsko-Slezské, sjeli se ve dnech 27. — 29. září sourozenci z celé republiky. Ačkoliv počtem účastníků převládalo Slovensko, byly i historické země značně zastoupeny. České skupiny vyjely společně z Prahy v pátek, dne 27. září, ranním rychlíkem v 8 hod. 25. Byly pro ně vyhrazeny dva vozy. Už zde se ukázalo, že se shromažďuje šťastný lid k slavnosti. Všichni byli plni pra-

vého veselí, a po vzájemném vítání sourozenců, kteří se namnoze viděli poprvé po dlouhých letech, utekl čas za radostných písní ku chvále Jehovově až příliš rychle.

3

Tlačou vydaná správa o prvom povojnovom celoštátnom zjazde Jehovových svedkov, ktorý sa konal v septembri 1946 v Brne

ludí si vypočulo 2 300 ľudí. 173 ľudí bolo počas zjazdu pokrstených v mestských kúpeľoch.²⁷ Posledný zjazd pred koncom legálneho pôsobenia Jehovových svedkov (na Slovensku bola v tom čase ich činnosť už zakázaná) sa konal v pražskej Lucerne v dňoch 10. – 12. septembra 1948. Zúčastnilo sa na ňom vyše 2 100 ľudí. Jehovovi svedkovia ho s odstupom času označili za „*náš najlepšій zjazd*“.²⁸ Pokrstili na ňom 254 osôb. Bohumil Müller predniesol verejnú prednášku na tému Kráľovstvo, nádej celého ľudstva. Mala viac ako 2 800 poslucháčov.²⁹

Medzi priority Jehovových svedkov patrilo okamžite po zlegalizovaní svojej činnosti zabezpečenie prísunu časopisov, predovšetkým časopisu *Strážna veža*. Od augusta 1946 vychádzala v Československu *Strážna veža* tlačou v češtine.³⁰ V povojnových rokoch bolo v Československu distribuované nielen české vydanie časopisu, ale aj slovenská verzia tlačená v Spojených štátoch amerických. Postupne sa *Strážna veža* začala verejne ponúkať na uliciach.³¹ Obnovila sa tlač brožúr v slovenčine a češtine. Tu Jehovovi svedkovia narážali na vážny problém nedostatku papiera a objavili sa spočiatku aj ťažkosti zaobstarávať vôbec tlačiaru, ktorý by im ich brožúry vytlačil.³²

Jehovovi svedkovia po druhej svetovej vojne nepristúpili v Československu k vybudovaniu vlastnej tlačiarne, ako to uskutočnili v Prahe v tridsiatych rokoch. Svoju literatúru v rokoch 1945 – 1948 tlačili na viacerých miestach, napríklad v tlačiarňi Cíl v Karlových Varoch, pražskej tlačiarňi J. Pospíšil (Josef Valenta tam pracoval ako faktor), v bratislavských tlačiarňach Slovenská Grafia a Karpatia či v košickej tlačiarňi Wiko. Okrem kníh a brožúr z medzivojnového obdobia sa distribuovali aj preklady nových publikácií, akými boli brožúry *Sloboda v novom svete* (*Freedom in the New World*) z roku 1945 (originál z roku 1943), *Pokorní zdedia zem* (*The Meek Inherit the Earth*) z roku 1945 či *Veselte sa národy* (*Be Glad, ye Nations*) z roku 1946. Jehovovým svedkom na Slovensku a v Česku veľmi pomohla podpora od americkej centrály, ktorú predstavovali v zahraničí vytlačené knihy a brožúry či poskytnutie papiera. To sa realizovalo tak, že americká centrála zaslala do Československa platobný poukaz. Na jeho základe Jehovovi svedkovia zakúpili v Československu papier exportného druhu.³³

Na jeseň 1946 sa Jehovovým svedkom podarilo vyriešiť pálčivý problém ich pražského sí-

27 Tamže, s. 119–120; *Zpráva o theokratickém sjezdu svědků Jehovových*. 1947, s. 6.

28 *1972 Yearbook of Jehovah's Witnesses*. Brooklyn, New York 1971, s. 139.

29 Tamže, s. 139.

30 *Zpráva o theokratickém sjezdu svědků Jehovových*. 1946, s. 11.

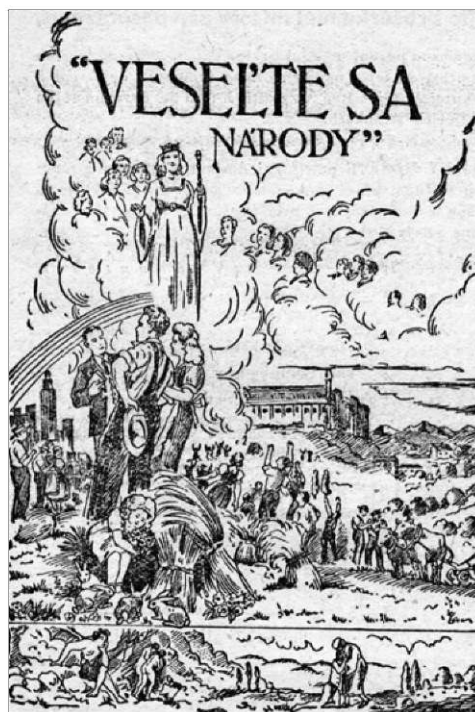
31 *Zpráva o theokratickém sjezdu svědků Jehovových*. 1947, s. 25.

32 *1947 Yearbook of Jehovah's Witnesses*, s. 114.

33 ABS Praha, f. 302, 302-588-2. Trestné oznámenie odbočky Štátnej bezpečnosti v Prahe na Františka Kapinusa a spol., 7. 12. 1948. Pomoc zo Spojených štátov mala aj podobu zásielok šatstva či potravín, ktoré si medzi sebou rozdelili jednotlivé skupiny. Celkovo poslali od januára 1946 do augusta 1948 Jehovovi svedkovia do Československa 33 458 libier (15 177 kg) šatstva, 2 435 párov topánok a 6 450 libier (2 926 kg) potravín. Ministers to Uphold the Issue in 1949. In: *The Watchtower Announcing Jehovah's Kingdom*, roč. 70, 1. 1. 1949, č. 1, s. 12.

Slovenský preklad brožúry *Pokorní zdedia zem* z roku 1945. Zdroj: A ÚPN

Slovenský preklad brožúry *Veseľte sa národy* z roku 1946. Zdroj: A ÚPN

dla. Dovtedy museli pôsobiť v nevyhovujúcich podmienkach na viacerých pražských adresách. Do zakúpeného domu na Kamýckej ulici 684 v Suchdole pri Prahe sa presťahovali 2. novembra 1946. Kúpu okrem iného financovali Jehovovi svedkovia z celej krajiny pôžičkami alebo darmi a so zariadením pomohla bernská pobočka spoločnosti. V budove sa okrem kancelárií nachádzali aj ubytovacie priestory. Jehovovi svedkovia hodnotili túto zmenu ako veľký krok umožňujúci expanziu ich činnosti.³⁴

Katolícka cirkev verzus Jehovovi svedkovia

V súvislosti s rastom aktivít Jehovových svedkov sa v povojnových rokoch postupne zvyšovalo aj množstvo negatívnych reakcií, predovšetkým z katolíckych kruhov. Jehovovi svedkovia zaujímali dlhodobo voči katolíckej cirkvi vyhranene odmietavý postoj. Na druhej strane sa stupňujúca činorodosť Jehovových svedkov po druhej svetovej vojne stretávala v majoritne katolíckom slovenskom prostredí s nekompromisným odmietaním. Konflikty medzi Jehovovými svedkami a ľuďmi, ktorí neboli ochotní akceptovať ich náboženské pre-

svedčenie, spoločenské stanoviská či metódy práce, sa v podstatne väčšej miere vyskytovali na Slovensku než v Česku. Konflikty nastávali pri každodenných aktivitách Jehovových svedkov, ako boli verejné prednášky či zvestovateľská činnosť od dverí k dverám. Postupne o nich čoraz viac informovala tlač, a predovšetkým katolícka tlač sa začala aj intenzívnejšie venovať informovaniu verejnosti o učení, dejinách a metódach Jehovových svedkov. Ústrednou myšlienkou týchto propagačných aktivít bola výzva katolíkom, aby nepodľahli falošným prorokom a neuverili sektárom.

Už na začiatku roka 1946 priniesli *Katolícke noviny* kritický článok o Jehovových svedkoch. Informovali o ich činnosti v istej dedine, kde u obyvateľov nenašli vlúdne prijatie. „Je však otázne, či by si aj NB nemala povšimnúť týchto svedkov Jehovových, ktorí chodia po domoch a strašia utrápených ľudí koncom sveta a záhubou, ak neprijmú nimi podávané slovo Božie. Je takáto činnosť osožná teraz, keď sú ľudia znepokojení toľkými starosťami, najmä hmotnými, aby boli otravovaní a pripravovaní ešte aj o duševný pokoj a vyrovnanosť, ktorú čerpajú zo svojho náboženstva.“³⁵ Dňa 22. septembra 1946

34 1948 Yearbook of Jehovah's Witnesses, s. 118-119.

35 Svedkovia Jehovovi. In: *Katolícke noviny*, roč. 61, 6. 1. 1946, č. 1, s. 2.

Katolícke noviny zas informovali o prednáške v Seredi, ktorú Jehovovi svedkovia naplánovali na 8. september 1946. „Pri svojej agitácii boli priamo dotieraví. Chodili, najmä ženy, agitovať do domov. Slušnosť na nich neplatila. Istá katolíčka agentku svedkov Jehovových probovala zo svojho domu slušne vykázať. Povedala jej: ‚Náboženské poučenie od vás nepotrebujeme. My sme kresťania – katolíci. Vidíte tu v izbe kríž. My veríme v Ježiša ukrižovaného.‘ A agentka jej na to: ‚Križ budeme čoskoro strhovať a šliapať.‘ Nie div, že katolíčka za najvhodnejšiu odpoveď na toto bohorúhanie pokladala metlu.“³⁶

Za najproblematickejší z tohto hľadiska je možné považovať rok 1947. Jehovovi svedkovia v Československu v správe za služobný rok 1947 konštatovali, že v českých krajinách sa zriedka stretávali s odporom, jedine niekedy zo strany tlače, predovšetkým nábožensky orientovanej. To však podľa nich obyvateľstvo nebralo vážne, takže mohli pokojne pokračovať v práci. Oveľa menej povzbudivá ale bola z pohľadu Jehovových svedkov situácia na Slovensku: „*Duchovenstvo v katolíckych regiónoch Slovenska sa správa s najväčšou netoleranciou a brutalitou. Svojou agitáciou sa snažia potláčať kázanie posolstva Kráľovstva. Sú časté prípady, keď dav, poštvaný kňazmi, sa vrhol na našich bratov a ublížil im tak, že museli vyhľadať zdravotnú pomoc.*“³⁷

Konfliktná situácia, ktorá mala dohru aj na stránkach tlače, nastala napríklad v Trnave 12. januára 1947. Jehovovi svedkovia tam usporiadali verejnú prednášku v kine Apollo. O udalostiach informoval 19. januára 1947 katolícky časopis *Trnavská rodina*: „*Prišli aj na Kopánku. Dobýjali sa do každého domčeka. Predávali, núkali, ba i zdarma dávali letáky, brožúrky, knižky sektárskeho obsahu. Niekde boli bezočiví, dotieraví a násilní, najmä, kde nebolo doma mužského. Odhovárali ľudí od kostola, od katolíckeho náboženstva, nadávali na kňazov, že klamú ľud.*“ Agitačná činnosť Jehovových svedkov vyvolala protiakciu, ktorá bola miestami sprevádzaná aj ráznejšími prejavmi nesúhlasu. „*Niekde naši farníci, len čo spozorova-*

li, o čo ide, hneď im ukázali dvere. Niekde chytili na nich metly, ba lietali aj snehové gule.“ Negatívne reakcie sa vyskytli aj v iných častiach Trnavy. Na samotnej prednáške sa podľa *Trnavskej rodiny* síce zúčastnilo veľa ľudí, ale preto, aby presvedčili Jehovových svedkov, že v Trnave nemajú čo hľadať. „*Ku koncu prednášky sa začala debata a nakoniec aj pračka, takže museli prísť policajti a ‚svedkov Jehovových‘ rozohnať. Keby nebola zakročila polícia, bolo by to veľmi zle dopadlo.*“³⁸ Jehovovi svedkovia videli situáciu ináč: „*Túto prednášku, ktorá bola dobre navštvivená, rušilo asi 100 katolíckych študentov s úmyslom vyvolať nepokoj. Prednáška bola napriek tomu riadne skončená. Keď sa potom študenti pokúšali zabrániť poslucháčom a prednášajúcemu v pokojnom rozcho- de, uvoľnila NB východ zo sálu a odpreva- dila rečníka a poriadateľov na nádražie.*“³⁹

Vyskytli sa aj prípady, keď konfliktné situácie prerástli do väčších násilností. Takáto udalosť sa udiala dňa 4. mája 1947 vo Veľkých Levároch (okres Malacky), kde MZBB usporiadalo verejnú prednášku v kine Úsmev. Podľa vyjadrení Jehovových svedkov „*krátko po zahájení prednášky vyhrnul sa z protifašného rímskokatolíckeho kostola zástup asi 150 ľudí, ktorí násilne prerušili túto bohoslužbu svedkov Jehovových a našich spolupracovníkov z veľkej časti do krvi zbilí*“. Akciu mal viesť miestny učiteľ Kaiser za povzbudzovania „*istej ženy z okna farskej budovy*“.⁴⁰ Podobný prípad sa v tom istom okrese vyskytol 13. júla 1947 v obci Závod, kde Jehovovi svedkovia chodili z domu do domu. Pri tejto činnosti sa mali stať terčom napadnutia rímskokatolíckym obyvateľstvom, pričom „*12 z nich, z toho 5 žien bolo ťažko zranené kamením, palicami a nožmi*“.⁴¹

Na základe týchto udalostí na Záhorí sa pražské ústredie združenia obrátilo 28. júla 1947 listom na trnavského apoštolského administrátora Ambróza Lazika. Požiadalo ho, aby sa zo svojej právomoci postaral, aby Jehovovi svedkovia mohli nerušene pôsobiť. O deň neskôr sa Jehovovi svedkovia obrátili aj na Povereníctvo vnútra a požiadali o zabezpečenie svojich spol-

36 Svedkovia Jehovovi strášia koncom sveta. In: *Katolícke noviny*, roč. 61, 22. 9. 1946, č. 38, s. 7.

37 1948 Yearbook of Jehovah's Witnesses, s. 120.

38 HUBATÝ, J.: Svedkovia Jehovovi – falošní proroci v Trnave. In: *Trnavská rodina*, roč. 4, 19. 1. 1947, č. 2, s. 12. O udalostiach v podobnom duchu informovali aj *Katolícke noviny*. (Svedkovia Jehovovi v Trnave nepochodili. In: *Katolícke noviny*, roč. 62, 26. 1. 1947, č. 4, s. 4).

39 SNA, f. PV-bezp., šk. 34. List MZBB, čs. vetvy, odbočky pre Slovensko Povereníctvu vnútra, 26. 8. 1948.

40 Tamže.

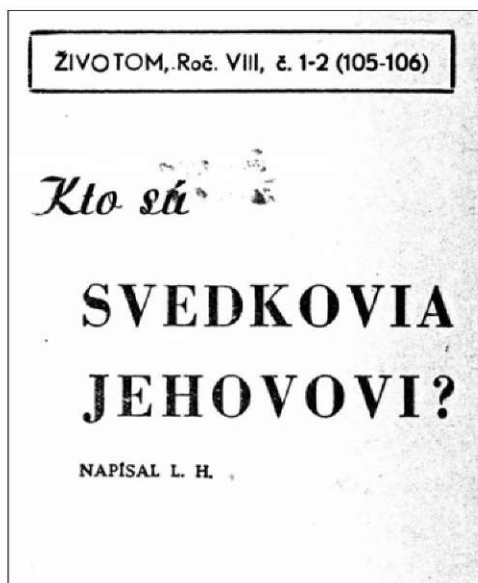
41 Tamže.

kových a zhromažďovacích práv. Povereníctvo vnútra 29. novembra 1947 oznámilo, že stanica Národnej bezpečnosti vo Veľkých Levároch podala na 25 obyvateľov obce trestné oznámenie Okresnému súdu v Malackách za poškodenie na tele. Okrem toho uviedlo: „Obyvateľstvo okresu Malacky je dosť silne nábožensky založené a v záujme zachovania poriadku a bezpečnosti nepraje si a nie je žiaduce, aby členovia Medzinárodného združenia bádateľov Biblie obce okresu malackého navštevovali.“⁴²

Jednou z reakcií katolíckej cirkvi na vzrastajúci vplyv Jehovových svedkov bolo aj vydanie osobitnej brožúry *Kto sú svedkovia Jehovovi?* v januári 1948. Publikácia vyšla s cirkevným schválením ako dvojčíslo v rámci 8. ročníka obnovenej série zošitov *Životom*, vydávanej provincialátom redemptoristov v Bratislave.⁴³ Katolícki veriaci v publikácii dostali informácie o dejinách Jehovových svedkov, aj o ich učení. Brožúra sa podrobne venovala náukam Jehovových svedkov, ktoré boli z hľadiska katolíckej vierouky považované za bludy. V závere charakterizovala pôsobenie Jehovových svedkov slovami „nesvedomitosť, zavádzanie, odvrát od zbožnosti, ba odvádzanie ľudí od každého, i len ľudského poriadku“. Varovala katolíkov, aby od Jehovových svedkov neprijímali nijakú literatúru. „A keď sa stretnete s ohlasovateľom tejto (alebo konečne hoci akej) sekty, alebo keď vás navštívi vo vašom dome, spokojne mu povedzte, aby vás nepokúšal, ani vám nenúkal veci, ktorých nepotrebujete. Písmo sv. máme, a máme záruku, že je pravé.“⁴⁴

Pod drobnohľadom Štátnej bezpečnosti

Hoci sa Jehovovi svedkovia v Československu mohli do roku 1948 tešiť relatívnej slobode, predsa sa postupne dostávali čo-

raz viac do zájmu bezpečnostných zložiek. Pozornosť vyvolávalo niekoľko skutočností. Najmä krátko po vojne vzbudzovala negatívne reakcie činnosť Jehovových svedkov medzi obyvateľmi z radov národnostných menšín a rozširovanie náboženskej literatúry v ich jazykoch. Bezpečnostné orgány vnímali ako rizikový prvok aj fakt, že sídlo spoločnosti Strážna veža je v Spojených štátoch amerických. Táto skutočnosť sa stala najmä v súvislosti so spustením Železnej opony dôvodom pre čoraz vážnejšie a neraz úplne absurdné podozrenia. Okrem toho sa zanietanie, niektoré metódy činnosti a náboženské učenie Jehovových svedkov často vnímalo ako fanatizmus a náboženské sektárstvo.

Dlhodobým problémom vzťahu štátnej moci a Jehovových svedkov, ktorý pretrvával už z medzivojnového obdobia, bolo odmietanie vojenskej služby. Takéto prípady sa vyskytli aj v rokoch 1945 – 1948 a vyvolali ďalšie podozrievanie zo strany štátnej moci. Tieto skutočnosti v kombinácii s nedostatočnou znalosťou problematiky Jehovových svedkov, nízkou toleranciou a stupňujúcim sa pocitom ohrozenia, prítomným v komunistami ovládaných bezpečnostných zložkách, spôsobili, že ministerstvo vnútra začalo ešte pred definitívnym nástupom komunistickej totality hľadiť na Jehovových svedkov ako na nepriateľa.⁴⁵

Vydáním informačních brožúr reagovala katolická církev na Slovensku aj v Česku na vzrast působení Jehovových svedkov v povojnových letech

42 Tamže.

43 L. H.: Kto sú svedkovia Jehovovi? In: *Životom*, roč. 8, 1948, č. 1/2 (105/106), s. 1–46. O vydání brožúry informovali 18. januára 1948 aj *Katolícke noviny* (Kto sú svedkovia Jehovovi? In: *Katolícke noviny*, roč. 63, 18. 1. 1948, č. 3, s. 4). Brožúru s podobným obsahom vydali aj českí katolíci v roku 1947. S cirkevným schválením ju pod názvom *Co chtějí „Svědkové Jehovovi“?* na 30 stranách ako 123. číslo série *Životem* vydal Exerciční dům ve Frýdku (*Co chtějí „Svědkové Jehovovi“?* Frýdek 1947).

44 L. H.: Kto sú svedkovia Jehovovi?, s. 44–45.

45 Porov. MARTINEK, B.: *Náboženská společnost a stát: Historie svědků Jehovových v Československu*. Praha 2000, s. 22.

Postupne ich začalo považovať nielen za sektárov vnášajúcich nepokoj do spoločnosti či za možné podhubie protištátnych aktivít, ale priam za špionážnu organizáciu, ktorá pracuje na vybudovaní spravodajskej siete západných kapitalistických štátov.

Prvé úvahy o potrebe zákroku proti združeniu sa viazali ešte ku koncu roku 1945 a súviseli s rozširovaním nemeckej literatúry Jehovových svedkov.⁴⁶ Dňa 2. júla 1946 vydalo ministerstvo vnútra výnos žiadajúci zistiť, či boli Jehovovi svedkovia úradne schválení, či boli pri vydaní priložených publikácií (časopis *Strážna veža* a brožúra *Kdo jest Bůh?*) dodržané ustanovenia tlačového zákona a či boli označené za nezávadné vzhľadom na to, že takéto a podobné tlačoviny boli distribuované v pohraničí medzi obyvateľstvom nemeckej národnosti. Riaditeľstvo Národnej bezpečnosti v Prahe v odpovedi v decembri 1946 uviedlo, že brožúry Jehovových svedkov väčšinou nemajú potrebné náležitosti podľa tlačového zákona a obsahujú aj závadné miesta. Riaditeľstvo podotklo, že zatiaľ nemá dostatok materiálu, aby zakročilo proti spolku zastavením jeho činnosti alebo návrhom na rozpustenie podľa § 113 ústavnej listiny. Ten v druhom odseku hovoril, že spolok môže byť rozpustený len vtedy, ak bol jeho činnosťou porušený trestný zákon alebo verejný pokoj a poriadok. Požiadalo však oddelenie pre štátnu bezpečnosť, aby sledovalo činnosť spolku, predovšetkým jeho verejné zhromaždenia.⁴⁷

Zemský odbor bezpečnosti II v Prahe podal 29. januára 1947 ministerstvu vnútra hlásenie o činnosti Jehovových svedkov. Charakterizoval ich ako náboženských fanatikov, ktorým chýba akákoľvek objektívna súdnosť. „*Je pravdepodobné, že celá táto organizácia by mohla byť zneužitá aj pre spravodajské účely. Stačí uviesť, že pri vhodnom obsadení miesta prvého predsedu by tento mal automaticky k dispozícii 1 500 ľudí po celej ČSR, ktorí by si na jeho pranie všímali veci, na ktorých má on, resp. ľudia stojaci za ním záujem.*“⁴⁸

Ministerstvo vnútra inštruovalo 17. februára 1947 podriadené zložky Štátnej bezpečnosti vo veci pôsobenia Jehovových sved-

kov. Upozornilo na myšlienky, ktoré širili (bližiac sa „nová vojna“). Tie údajne vyvolávali verejný nepokoj či verejné pohoršenie. Konštatovalo, že nekontrolovaným pôsobením MZBB „*je zrejme ohrozená bezpečnosť štátu*“. Jehovových svedkov označilo za zaslepených náboženských fanatikov, ktorí odmietajú vziať zbraň do ruky a tvrdia o vedúcich predstaviteľoch štátu, že sú pomocníci satana. Ministerstvo nespokojne pozeralo aj na spôsob distribúcie literatúry Jehovových svedkov (podomový obchod). Spolupracovníci združenia z neho mohli mať príjem, vyhýbali sa „*slušnej možnosti riadnej obživy*“ a neboli zapojení do pracovného procesu. „*Je preto v záujme štátnej bezpečnosti zhromažďovať dostatok materiálu, aby mohlo byť proti spolku zakročené zastavením jeho činnosti alebo návrhom na jeho rozpustenie podľa § 113 ústavnej listiny, pokiaľ samozrejme nebude preukázaná skutková podstata podľa zák. na ochr. rep.*“⁴⁹ Štátna bezpečnosť mala venovať náležitú pozornosť spolковой činnosti združenia, mapovať verejné prednášky a zhromaždenia a zaznamenávať závadné prejavy. Zároveň mala zhromažďovať rozširovanú literatúru, čím sa mal zaistiť materiál pre prípadný ďalší postup.⁵⁰ O tejto inštrukcii ministerstvo vnútra 10. marca 1947 informovalo aj Povereníctvo vnútra. Vyslovilo podozrenie, že činnosť spolku nesmeruje len k nebezpečnému rozrušovaniu verejnosti, ale najmä k vybudovaniu spravodajskej siete západného kapitalizmu, a „*keďže tento spolok má hlavne na Slovensku výhodné podmienky na získanie nových stúpcov, môže dobre splniť svoju predpokladanú úlohu*“.⁵¹

Dňa 3. marca 1947 adresovalo ministerstvo vnútra pokyn zemským úradovniam Štátnej bezpečnosti v Prahe, Brne a Ostrave a všetkým oblastným úradovniam a ich pobočkám. Upozornilo na verejnú činnosť československých vetiev MZBB a spoločnosti Strážna veža. Úradovne Štátnej bezpečnosti dostali pokyn pozorne sledovať činnosť týchto spolkov a začať vyšetrovanie, ak by bola naplnená skutková podstata niektorého z trestných činov podľa zákona na ochranu republiky.⁵² Ďalšie poznatky o Jehovových sved-

46 MÜLLER, L. - SLUPINA, W.: Verfolgung und Unterdrückung der Zeugen Jehovas in der Tschechoslowakei. In: *Kirchliche Zeitgeschichte*, roč. 17, 2004, č. 1, s. 196.

47 ABS Praha, f. H, sv. 706, podsv. 16. List riaditeľstva Národnej bezpečnosti v Prahe ministerstvu vnútra, 12. 12. 1946.

48 Tamže, sv. 706, podsv. 13. Hlásenie Zemského odboru bezpečnosti II v Prahe, 29. 1. 1947.

49 Tamže. List ministerstva vnútra Zemskému odboru bezpečnosti, oddelenie II v Brne, príloha, 17. 2. 1947.

50 Tamže.

51 ABS Praha, f. 305, 305-388-2. List ministerstva vnútra VII. odboru Povereníctva vnútra, 10. 3. 1947.

52 Tamže, 305-343-2. List ministerstva vnútra úradovniam Štátnej bezpečnosti, 3. 3. 1947.

koch poslalo ministerstvo vnútra úradovniam Štátnej bezpečnosti 26. marca 1947. V tomto liste zašlo vo svojich podozreniach ešte ďalej. Upozornilo „na tú okolnosť, že organizácia, zriadenie a spôsob činnosti tejto, na pohľad náboženskej, spoločnosti môže v sebe zahrňovať aj základ tajnej spravodajskej siete k protištátnym účelom“.⁵³

V priebehu rokov 1946 – 1947 neunikla činnosť Jehovových svedkov ani pozornosti vojenských štruktúr. Snažili sa zisťovať, či sa medzi nimi neangažujú vojenské osoby a či Jehovovi svedkovia neovplyvňujú brancov.⁵⁴ Záujem vyvolali aj tendencie Jehovových svedkov odmietaf ozbrojený boj, ktoré sa premietali do individuálnych prípadov, keď Jehovovi svedkovia neuposlúchli rozkazy a nevzali do rúk zbraň.⁵⁵ Ministerstvo národnej obrany bolo na činnosť Jehovových svedkov opakovane upozorňované aj ministerstvom vnútra. Dňa 28. augusta 1947 ministerstvo vnútra informovalo 5. oddelenie hlavného štábu, že Jehovovi svedkovia odmietajú akúkoľvek činnosť slúžiacu existujúcemu systému a vedú svojich členov k tomu, aby odmietali vojenskú službu.⁵⁶ V liste z 9. septembra 1947 zas ministerstvo vnútra prinieslo informácie o svojich podozreniach, že v prípade Jehovových svedkov ide o veľmi nebezpečnú činnosť zo štátnobezpečnostného hľadiska.⁵⁷

Štátne orgány na Slovensku i v Česku sa teda pôsobením Jehovových svedkov zaoberali a získavali o nich informácie. Štátna bezpečnosť mapovala zjazdy Jehovových svedkov, verejné zhromaždenia a prostredníctvom svojich spolupracovníkov získavala aj dôverné informácie zvnútra organizácie. V predvečer nástupu komunistickej samovlády však situácia nedospela tak ďaleko, aby viedla ku konečnému rozhodnutiu zakázať činnosť Jehovových svedkov a rozpustiť ich spolky. Takéto radikálne riešenie považovali bezpečnostné zložky v danej chvíli za predčasné. Po

februári 1948 však už ostávalo len otázkou času, kedy sa tie najradikálnejšie plány a úvahy stanú skutočnosťou.

Komunistický zásah na Slovensku

Dôsledky komunistického prevratu vo februári 1948 sa postupne negatívne odrazili na postavení Jehovových svedkov. Radikálnejšie kroky sa spočiatku začali objavovať najmä na Slovensku. Ani slovenskú odbočku MZBB, podobne ako iné spolky, organizácie, úrady či závody, neobišla nevyhnutnosť zriadiť akčný výbor. Jeho členmi sa stali obchodník Peter Valter Gregor (Zväz protifašistických politických väzňov), kurič Ľudovít Bakyta (Revolučné odborové hnutie), domáca Emília Kocourková (Družina československých vojnových poškodencov) a živnostník Ondrej Fogel.⁵⁸

Prvé výraznejšie zásahy proti Jehovovým svedkom po februári 1948 súviseli s rozširovaním publikácií v maďarskom jazyku na južnom území Slovenska. Aktívnu úlohu pri tom zohrala Trnavská apoštolská administratúra. Dňa 6. marca 1948 z poverenia a v zastúpení slovenského biskupského zboru požiadala Povereníctvo vnútra, aby zrušilo príkaz, ktorým bola zhabaná modlitbová kniha a kalendár pre katolíkov v maďarčine. Ako protiklad voči tomuto rozhodnutie upozornila na fakt, že Jehovovi svedkovia voľne rozširujú brožúry v maďarčine (pripojila tri z nich). „*Bolelo by nás, keby sme museli zistiť, že sa nám meria inou mierou ako spomínaným.*“⁵⁹ Povereník vnútra Daniel Okáli požiadala 9. marca 1948 prednostu VII. odboru Povereníctva vnútra Rudolfa Viktorína, aby vyšetril túto informáciu a dal zhabať náklad maďarských brožúr Jehovových svedkov. Na vinníkov sa malo podať trestné oznámenie.⁶⁰

Situácia vyústila do vydania pokynu, ktorý dňa 1. apríla 1948 Povereníctvo vnútra

53 Tamže. List ministerstva vnútra úradovniam Štátnej bezpečnosti, 26. 3. 1947.

54 Pri skúmaní činnosti Jehovových svedkov sa neraz vyskytli prípady, keď jednotlivé vojenské zložky prišli k absurdným a neraz až komickým záverom. Napríklad vojenský útvar 4520 v Brne informoval 19. novembra 1946 Zemský odbor bezpečnosti v Brne o činnosti Jehovových svedkov. Usúdil, že ich cieľom je, aby najmä na vidieku čo najviac ľudí odmietalo službu v zbrani. „*Nie je vylúčené, že v pozadí činnosti tohto združenia stoja záujmy zahraničných činiteľov, ktorým záleží na znížení našej brannosti.*“ O tom, akú kompetentnosť a znalosti v záležitostiach Jehovových svedkov získal príslušný vojenský útvar, vypovedá aj jeho informácia o tom, že na Morave sa popri brožúrach s náboženským obsahom kolportoval aj časopis „*Strašná věc*“. ABS Praha, f. H, sv. 706, podsv. 13. List Vojenského útvaru 4520 v Brne Zemskému odboru bezpečnosti v Brne, 19. 12. 1946.

55 Lubomír Müller a Wolfram Slupina uviedli vo svojej štúdii nasledujúce mená československých Jehovových svedkov, ktorí boli v tomto období odsúdení za to, že odmietli slúžiť so zbraňou v ruke: Ján Boroš, Jaroslav Doleček, Leopold Koziel, Albert Peroutka, Albin Sikora. MÜLLER, L. – SLUPINA, W.: Verfolgung und Unterdrückung der Zeugen Jehovas in der Tschechoslowakei, s. 199.

56 ABS Praha, f. 302, 302-588-2. List ministerstva vnútra ministerstvu národnej obrany, 5. oddeleniu hlavného štábu, 28. 8. 1947.

57 Tamže. List ministerstva vnútra ministerstvu národnej obrany, 5. oddeleniu hlavného štábu, 9. 9. 1947.

58 ABS Praha, f. S/2, S/2-193-6. Výkaz funkcionárov spolku a členov akčného výboru spolku MZBB, čs. vetva so sídlom v Prahe, odbočka pre Slovensko v Bratislave.

59 Tamže, S/2-89-82. Záznam č. 17 zo spisu č. 10984-29/49.

60 SNA, f. Povereníctvo vnútra – sekretariát povereníka (PV-sekr.), šk. 191. List D. Okáliho R. Viktorínovi, 9. 3. 1948.

ra adresovalo podriadeným úradom: „*Bolo zistené, že náboženská sekta „Svedkovia Jehovovi“ rozširuje na území Slovenska – najmä v južných častiach – tlačivá a brožúry v maďarskej reči.*“ Poverenie vnútra nariadilo zabrániť rozširovaniu takýchto tlačív a v prípade, ak sa objavia, mali byť zadržané.⁶¹ Bezpečnostné orgány na základe tohto pokynu zasiahli v jednotlivých okresoch južného Slovenska. Potvrdilo sa, že publikácie Jehovových svedkov sa tam v maďarčine distribuovali. O úspechu pri pátraní po maďarských publikáciách informovali Poverenie vnútra okrem iného odbočky Štátnej bezpečnosti v Komárne, Leviciach, Lučenci, Michalovciach, Rimavskej Sobote či Rožňave. Objavené publikácie zadržali. Podľa zistení odbočiek Štátnej bezpečnosti prichádzali maďarské publikácie na Slovensko z Prahy, prípadne boli pašované z Maďarska.⁶²

V tejto veci vypočula Národná bezpečnosť aj prvého predsedu slovenskej odbočky MZBB Jozefa Štantiena a druhého predsedu Ondreja Nahálku. V Úradovni Národnej bezpečnosti v Bratislave 17. apríla 1948 uviedli, že združenie nerozširuje na južnom území Slovenska tlačivá a brožúry v maďarčine a od roku 1945 ich vydáva výlučne v slovenčine a češtine. Ak by k rozširovaniu maďarských publikácií predsa prišlo, malo ísť o publikácie vydané pred vojnou, z ktorých jednotlivcom zostalo ešte niekoľko výtlačkov. Štantien vyhlásil, že dá členom pokyn odovzdať všetky brožúry v maďarskom jazyku, aby mohli byť následne predložené Úradovni Národnej bezpečnosti. „*Inak sú to úplne nezávadné tlačivá, napísané v duchu pokrokovom a demokratickom.*“⁶³

Akcia bezpečnostných orgánov proti distribúcii maďarskej literatúry vyvolala odozvu pražského vedenia MZBB. Predstavitelia československej vetvy spolku v liste Povereniu vnútra 23. apríla 1948 upozornili, že ide o biblickú literatúru, ktorej obsah sa doslova zhoduje s obsahom slovenských publikácií a nemôže vyvolať nespokojnosť alebo nepokoj. Prípomenuli, že Jehovovi svedkovia na území, ktoré v roku 1938 pripadlo Maďarsku, boli maďarskými úradmi veľmi prenasledovaní,

prežili z veľkej časti vojnu vo väzeniach a koncentračných táborech a z tohto obdobia si zachovali nejakú literatúru v maďarčine. „*Preto žiadame, aby naši spolupracovníci – svedkovia Jehovovi – smeli pokračovať v kázaní evanjelia šírením spomenutých biblických brožúr v jazyku maďarskom, prípadne žiadame, aby nám bolo povolené zvestovať toto radostné posolstvo o kráľovstve verejnými prednáškami a prekladom do maďarskej reči.*“⁶⁴

O tom, že v bezpečnostných orgánoch však nepanoval voči Jehovovým svedkom ani po februári 1948 vždy len vyslovene negatívny postoj, svedčí aj analýza pôsobenia Jehovových svedkov v Československej republike, ktorú na požiadanie Poverenia vnútra adresoval povereniu 17. apríla 1948 prednosta Úradovne Národnej bezpečnosti v Bratislave, zastúpený dr. Ondrejovičom. V nej okrem iného uviedol: „*Je síce pravdou, že v náuke tohto združenia je mnoho neseříozneho, utopistického, pri priamo bizare vtipnom uvádzaní do spojitostí tých najrozmanitejších statí biblie, nedá sa mu však poprieť jeho zjavný protifašistický a ľavičiariky charakter.*“⁶⁵ Takéto názory však zostali ojedinelé a čoskoro sa v praxi naplno uplatnila tendencia k nekompromisným zázkrom proti Jehovovým svedkom.

Dňa 4. mája 1948 vydalo Poverenie vnútra obežník okresným národným výborom, okresným správnym komisiám a národným výborom v Bratislave, Košiciach a v obci Vysoké Tatry, ktorý za poverenika podpísal Rudolf Viktorín. V ňom sa uvádzalo: „*Bolo zistené, že na Slovensku pôsobia rôzne osoby, ktoré pod rúškom humanity, alebo sektárskej náboženskej výchovy konajú rôzne prednášky alebo schôdzky, pri čom propagujú zámerne ideológie odporujúce tunajším právnym pomerom (Např. „Svedkovia Jehovovi“ a pod.). Zakazujem preto na území Slovenska akúkoľvek takúto činnosť, najmä tiež činnosť náboženských siekt, ktoré nie sú riadne ustavené ako cirkevné náboženské obce s riadnymi úradne schválenými štatútami, a žiadam podriadené úrady, aby ju nepovoľovali, resp. nebrali na ve-*

61 SNA, f. Poverenie vnútra - obežníky (PV-obežníky), šk. 13. List Poverenia vnútra odbočkám Štátnej bezpečnosti, úradovniám národnej bezpečnosti v Bratislave, Košiciach a vo Vysokých Tatrách, okresným národným výborom a okresným správnym komisiám, 1. 4. 1948.

62 SNA, f. PV-sekr., šk. 191. Listy odbočiek Štátnej bezpečnosti Povereniu vnútra.

63 SNA, f. PV-bezp., šk. 107. Zápisnica napísaná v Úradovni národnej bezpečnosti v Bratislave s J. Štantienom a O. Nahálkom, 17. 4. 1948.

64 Tamže. List MZBB, čs. vetvy Povereniu vnútra, 23. 4. 1948.

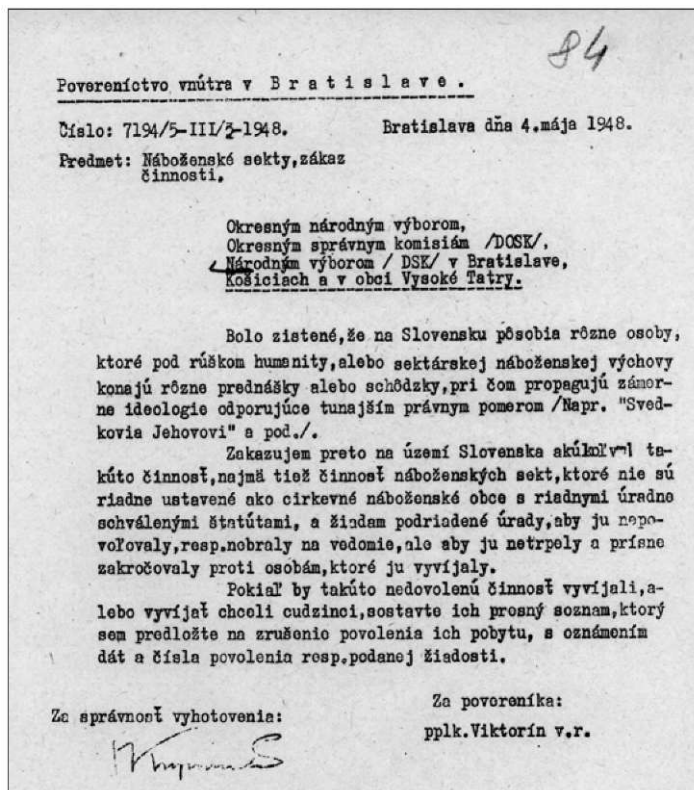
65 Tamže. List prednostu Úradovne národnej bezpečnosti Povereniu vnútra, 17. 4. 1948.

domie, ale aby ju netrpeli a prísne zakročovali proti osobám, ktoré ju vyvíjali.“ Pokiaľ by činnosť vykonávali cudzinci, úrady mali zostaviť ich presný zoznam a predložiť ho Poverenictvu vnútra na zrušenie ich pobytu.⁶⁶ Poverenictvo vnútra dalo obežník okamžite na vedomie Trnavskej apoštolskej administratúre s poznámkou, že Jehovovi svedkovia neexistujú ako spolok, ktorý by bolo možné rozpustiť, a preto sa zakazuje len ich činnosť.⁶⁷ Táto poznámka nasvedčuje, že na Poverenictve vnútra nemali úplne jasné informácie o tom, že MZBB je spolok pevne previazaný s aktivitami Jehovových svedkov.

V ďalšom svojom obežníku zo 14. mája 1948 Poverenictvo vnútra prikázalo podriadeným úradom zistiť v jednotlivých správnych obvodoch všetky dáta, vzťahujúce sa na všetky „náboženské sekty“ na Slovensku. „Ide najmä o anglo-americké sekty (aj svedkovia Jehovovi atď.).“ Zvláštna pozornosť sa mala venovať činnosti vykonávanej bez úradného povolenia, keď sa mala kvôli podozreniu z nepovolených stykov so zahraničím uskutočniť prísna domová prehliadka u vedúcich funkcionárov. Zisťovanie malo vyústiť do vypracovania výkazu, obsahujúceho meno, sídlo a adresu „náboženskej sekty“ a presné údaje o jej členoch a funkcionároch.⁶⁸

Prednosta Úradovne Národnej bezpečnosti v Bratislave sa 24. mája 1948 v odpovedi na obežník odvolal na svoju analýzu zo 17. apríla 1948. Upozornil, že Jehovovi svedkovia sú členovia spolku MZBB, československá vetva, odbočka pre Slovensko, ktorý právne existuje na základe schválených stanov. Z toho vyvodil záver, že v prípade potreby nebude možné Jehovových svedkov zlikvidovať ako sektu, ale bude nevyhnutné prikročiť k riadnemu rozpusteniu spolku i jeho ústredia v Prahe.⁶⁹

Na základe pokynov Poverenictva vnútra začali bezpečnostné orgány obzvlášť od polovice mája 1948 rázne postupovať proti činnosti Jehovových svedkov na celom Slovensku. Zaisťovali literatúru, dokumenty a spolkové legitimácie a zasahovali proti organizovaniu zhromaždení. Činnosť Jehovových svedkov na Slovensku bola aj pod dohľadom Štátnej bez-

pečnosti. Zemská úradovňa Štátnej bezpečnosti v Bratislave upozornila 26. mája 1948 všetky odbočky Štátnej bezpečnosti, že „náboženská sekta“ Jehovovi svedkovia vykonáva v poslednom čase na Slovensku veľmi agilnú činnosť a rozširuje podozrivé náboženské učenie, ktoré nezodpovedá ľudovodemokratickému zriadeniu. „Nebezpečnosť učenia tejto sekty treba vidieť hlavne v tom, že prívrženci sekty sa stávajú fanatickými veriacimi, pričom záujmy sekty a jej učenie kladú pred záujmy národné a štátne, bezmyšlienkovite počúvajú svojich centrálnych vedúcich a pre rozširovanie učenia sekty sú ochotní priniesť každú obeť.“⁷⁰ Podľa Zemskej úradovne Štátnej bezpečnosti mohlo byť skrytým cieľom Jehovových svedkov oslabovať brannú a štátnu morálku ľudu. Odbočky Štátnej bezpečnosti dostali za úlohu prísne sledovať činnosť Jehovových svedkov, vysielat' na ich zhromaždenia „dôverným spôsobom schopných orgánov“ a vypracovať zoznam „vedú-

Rozhodnutie Poverenictva vnútra o zákaze činnosti náboženských siekt zo 4. mája 1948.
Zdroj: SNA

66 SNA, f. PV-obežníky, šk. 14. List Poverenictva vnútra okresným národným výborom, okresným správnym komisiám, národným výborom v Bratislave, Košičiach a obci Vysoké Tatry, 4. 5. 1948.

67 SNA, f. PV-sekr., šk. 191. List Poverenictva vnútra Trnavskej apoštolskej administratúre, 4. 5. 1948.

68 SNA, f. Policajné riaditeľstvo v Bratislave, šk. 561. List Poverenictva vnútra okresným národným výborom, okresným správnym komisiám, národným výborom – úradovniami Národnej bezpečnosti v Bratislave, Košičiach a obci Vysoké Tatry, 14. 5. 1948.

69 Tamže. List prednosta Úradovne Národnej bezpečnosti v Bratislave III. odboru Poverenictva vnútra, 24. 5. 1948.

70 SNA, f. PV-sekr., šk. 191. List Zemskej úradovne Štátnej bezpečnosti odbočkám Štátnej bezpečnosti, 26. 5. 1948.

Slovenské vydanie Strážnej veže z marca 1948.
Zdroj: SNA

cich a kazateľov". V prípade zistenia trestnej činnosti mali proti vinnikom zakročiť s najväčšou prisnosťou.⁷¹

V podobnom duchu sa niesla aj správa Zemskej úradovne Štátnej bezpečnosti Poverenictvu vnútra z 7. júna 1948. Hovorilo sa v nej o protištátnych činoch Jehovových svedkov odporujúcich ľudovodemokratickému zriadeniu. „Z doterajších poznatkov o činnosti tejto náboženskej sekty bolo zistené, že ide zrejme o organizovanú prácu spravodajských zložiek iných štátov, a preto nemôže byť jej činnosť na území ČSR trpená.“ Ako doklad protištátnej činnosti správa uvádzala prípady, keď Jehovovi svedkovia bojkova-

tovali voľby,⁷² či ich odpor proti použitiu zbraní. „Vzhľadom k tomu, ako i k veľkej aktivite tejto sekty je dôvodné podozrenie, že táto sekta je úmyselne podporovaná cudzími činiteľmi, aby ochromila svojím učením v prípade vojnového konfliktu určitú časť obyvateľstva a v armáde učinila rozruch, ako i nevôľu, lebo člen takejto sekty, ako bolo už skorej zistené, radšej sa nechá trestať, ako by mal bojovať, trebárs by sa jednalo o obranu jeho samého.“⁷³

Zásahy proti Jehovovým svedkom síce mali svoj podklad v obežníku Poverenictva vnútra zo 4. mája 1948, slovenská odbočka československej vetvy MZBB však naďalej právne existovala. Pre Jehovových svedkov boli preto zákroky Národnej bezpečnosti proti nim nepochopiteľné. Slovenská odbočka spolku sa 1. júna 1948 obrátila listom na Poverenictvo vnútra. Vysvetlili, že termín Jehovovi svedkovia sa používa na označovanie členov a spolupracovníkov riadne existujúcej slovenskej odbočky združenia. Vyjadrili obavu, že výnos Poverenictva vnútra „pojal do svojho zákazu svedkov Jehovových z popudu biblickej pravdy nepriateľských náboženských kruhov na Slovensku a že sa tak stalo z nedostatočnej informovanosti rozhodujúcich činiteľov o tom, kto vlastne sú svedkovia Jehovovi“. Požiadali Poverenictvo vnútra, aby sa rozhodnutie o zákaze činnosti „náboženských siekt“ nevzťahovalo na Jehovových svedkov, aby im úrady vrátili zadržané materiály a nebránili v činnosti.⁷⁴

Dňa 2. júna 1948 sa na Poverenictvo vnútra obrátila listom aj pražská centrála československej vetvy združenia. Informovala, že dostáva od spolupracovníkov správy o domových prehliadkach, habaní literatúry, biblií a spolkových legitimácií. Upozornila, že činnosť Jehovových svedkov na Slovensku sa deje na základe schválených spolkových stanov, ktoré sa presne a svedomito dodržiavajú. „Nevieme si preto vysvetliť vyššie naznačený postup niektorých orgánov NB, ktorí v niekoľkých prípadoch nevydali postihnutým našim spolupracovníkom ani potvrdenie o zhabanom materiáli, a žiadame zdvo-

71 Tamže.

72 Počas voľieb do Národného zhromaždenia 30. mája 1948 v Piešťanoch niekoľkí Jehovovi svedkovia vložili do obálky listok, na ktorý napísali, že nie sú proti vláde, sú však Jehovovi svedkovia, ktorí si už zvolili Jehovovu teokratickú vládu. „Všetky tieto texty boli podpísané až na jeden, ktorý bol bez podpisu. Z tohto je vidno, ako ďaleko sú členovia tejto sekty sfanatizovaní a s takýmto členom sekty nie je možné viesť rozhovor o bežných - svetských veciach, nakoľko tento člen všetko obracia v mene Boha a podobne.“ SNA, f. PV-bezp., šk. 107. List Zemskej úradovne Štátnej bezpečnosti Poverenictvu vnútra, 7. 6. 1948.

73 Tamže.

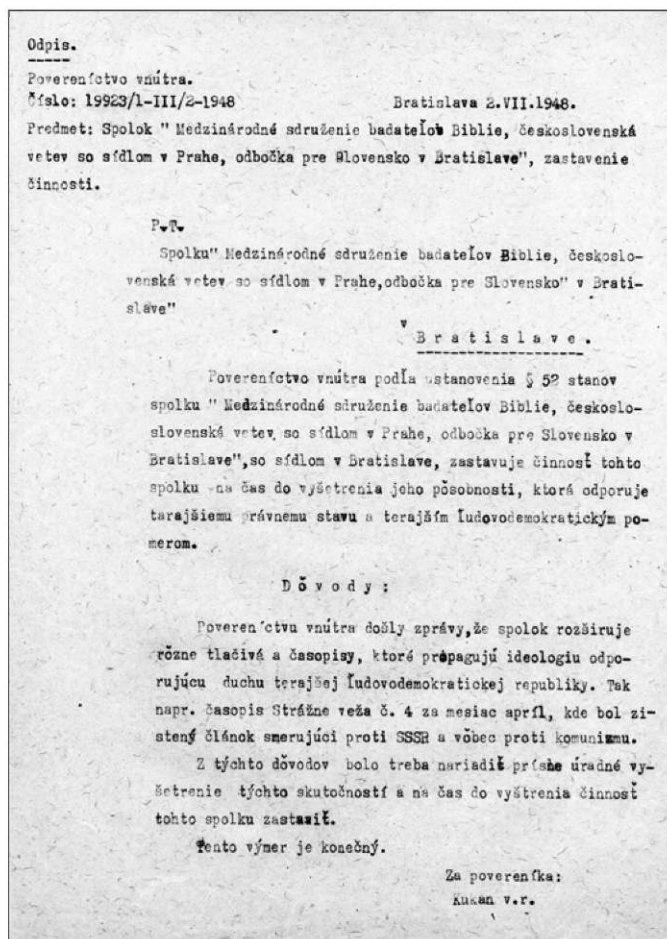
74 Tamže, šk. 34. List MZBB, čs. vetvy, odbočky pre Slovensko Poverenictvu vnútra, 1. 6. 1948.

rile o oznámenie, z akých príčin národná bezpečnosť zakračuje proti kludným občanom, ktorí sa ničím neprevinili. Ďalej žiadame, aby zabavená literatúra, legitímácie atď. bola našim spolupracovníkom vrátená, aby títo mohli pokračovať vo svojej kresťanskej bohoslužbe slobodne a nerušene.“⁷⁵

Okrem listov sa Jehovovi svedkovia pokúšali zvrátiť rozhodnutie Povereníctva vnútra aj osobnými intervenciami. Spočiatku boli ubezpečovaní, že zákaz siekt sa netýka MZBB. Na základe toho informovalo pražské ústredie MZBB všetky skupiny listom z 10. júna 1948, že združenie môže pôsobiť ďalej ako doteraz, jeho spolupracovníci nerušene konať svoju zvestovateľskú činnosť a nikto nemá právo brať im literatúru, biblie, či spolkové legitímácie. „Tam, kde proti vám zakračujú orgány NB, ktoré vás poznajú iba ako svedkov Jehovových, vynasnažte sa ich informovať o tom, že vykonávate svoju zvestovateľskú službu zákonito podľa stanov MZBB. Tam, kde tieto orgány (činitelia) sú zaujatí a nepoučiteľní, obráťte sa na veliteľstvo stanice NB, prípadne na veliteľstvo štátnej bezpečnosti u ONV. Na miestach, kde vám bola zhabaná literatúra, Biblie, legitímácie alebo iný materiál, žiadajte o vrátenie týchto vecí s poukazom na to, že činnosť Medzinárodného združenia bádateľov Biblie trvá zákonite ďalej.“⁷⁶

Jehovovi svedkovia verili, že sa situácia čoskoro vyjasní, zásahy Národnej bezpečnosti voči nim však neprestávali. Pri jednej z návštev na Povereníctve vnútra dostalo MZBB výzvu, aby predložilo prehľad zákonov Národnej bezpečnosti proti ich spolkovej činnosti. Pražská centrála združenia tento prehľad, podrobne dokumentujúci zásahy v máji a júni 1948, v písomnej podobe adresovala povereníctvu 11. júla 1948. V sprievodnom liste zároveň zopakovala svoju žiadosť, aby boli zložky Národnej bezpečnosti upovedomené, že výnos Povereníctva vnútra zo 4. mája 1948 „netýka sa spolupracovníkov Medzinárodného združenia bádateľov Biblie, aby im ihneď vrátili všetok zhabaný materiál a nebránili im v ich bohoslužbe zvestovania evanjelia o kráľovstve Božom, a to slovom aj tlačou, ako je táto vytýčená stanovami Spolku“.⁷⁷

Približne v tom istom čase, 10. júla 1948, sa pražské ústredie združenia obrátilo opäť

listom na všetky skupiny na Slovensku. Informovalo o správach, že Národná bezpečnosť nedbá na ich námietky a naďalej im zakazuje sa zhromažďovať a kázať evanjelium z domu do domu, vyhrážajúc sa trestným oznámením voči tým, ktorí by v činnosti ďalej pokračovali. „Je jasné, že právo a zákon sú v tejto veci na našej strane. Spolok, povolený pod názvom Medzinárodné združenie bádateľov Biblie, nemožno zakázať pod nejakým iným menom. To by malo byť úradným činiteľom zrejmé. Tam, kde ONV alebo NB majú snáď predsa akési pochybnosti, je ich vecou, aby sa prv spýtali na povereníctve vnútra, než začnú zasahovať do zákonom zaručených práv a slobôd občanov.“ Spolupracovníci združenia sa mali naďalej zhromažďovať a kázať evanjelium.⁷⁸

V tom čase však už bola situácia zmenená, a to zreteľne v neprospech Jehovových svedkov. Dňa 2. júla 1948 vydalo Povereníctvo vnútra výmer, ktorým zastavilo činnosť spol-

Rozhodnutie Povereníctva vnútra o zastavení činnosti slovenskej odbočky Medzinárodného združenia bádateľov biblie z 2. júla 1948. Zdroj: SNA

75 Tamže. List MZBB, čs. vetvy Povereníctvu vnútra, 2. 6. 1948.

76 Tamže. List MZBB, čs. vetvy všetkým skupinám na Slovensku, 10. 6. 1948.

77 Tamže. List MZBB, čs. vetvy Povereníctvu vnútra, 11. 7. 1948.

78 Tamže. List MZBB, čs. vetvy všetkým skupinám na Slovensku, 10. 7. 1948.

ku Medzinárodné združenie bádateľov biblie, československá vetva, odbočka pre Slovensko „na čas do vyšetrenia jeho pôsobnosti, ktorá odporuje terajšiemu právnemu stavu a terajším ľudovodemokratickým pomerom“. Povereníctvo v odôvodnení tohto kroku uviedlo, že dostalo správy, že spolok rozširoval tlačivá a časopisy, ktoré propagovali ideológiu odporujúcu duchu ľudovodemokratickej republiky. Konkrétne zmienilo aprílové číslo časopisu *Strážna veža* z roku 1948, „kde bol zistený článok smerujúci proti ZSSR a vôbec proti komunizmu“.⁷⁹

Slovenská odbočka reagovala na zastavenie svojej činnosti listom Povereníctvu vnútra 10. augusta 1948. Dôrazne sa ohradila proti tvrdeniu, že jej činnosť odporuje ľudovodemokratickým pomerom a konštatovala, že výmer neuviedol nič podstatné, čím by odôvodnil toto všeobecné tvrdenie. „Nie je nám známy ani jeden prípad, že by bol kedy ktorýkoľvek z našich rečníkov a kazateľov vyjadril vo svojich preslovoch alebo pri inej kazateľskej činnosti niečo, čo by odporovalo terajšiemu právnemu stavu alebo jeho hospodárskym, politickým, vojenským alebo iným zriadeniam.“ Odbočka v stanovisku podotkla, že aj rozširované tlačivá a časopisy sú celkom nepolitické a neobsahujú nič, čo by odporovalo ľudovodemokratickým pomerom. Dovolávajúc sa ústavou zaručenej slobody vyznania požiadala Povereníctvo vnútra, aby odvolalo výmer z 2. júla 1948 o dočasnom zastavení činnosti združenia. Zároveň ho vyzvala zrušiť aj obmedzenie pre spolupracovníkov združenia uložené obežníkom zo 4. mája 1948 tak, že sa na Jehovových svedkov ako spolupracovníkov MZBB nebude vzťahovať zákaz činnosti „náboženských siekt“.⁸⁰

V liste z 10. augusta 1948 slovenskí Jehovovi svedkovia opäť zopakovali svoje presvedčenie, že situácia je dôsledkom obvinení pochádzajúcich z „náboženských kruhov“. Tento aspekt podrobne rozvinuli v ďalšom podaní, ktoré slovenská odbočka združenia adresovala Povereníctvu vnútra 26. augusta 1948. V ňom zaujala otvorene protika-

tolicky postoj. Uviedla podrobnosti o svojich konfliktoch s katolíckou cirkvou v predchádzajúcich rokoch. „Upozorňujeme znovu, že náboženskému duchovenstvu ide o to, odstrániť svedkov Jehovových a ich dielo z povrchu zeme okľukou, bez toho, aby museli proti nim vystúpiť priamo, pretože by pri otvorenom boji boli veľmi skoro odhalení. Preto označujú svedkov Jehovových za komunistov tam, kde komunisti nie sú v obľube, aby sa ich prenasledovania ujala štátna moc.“ Malo ísť v podstate o to, že „náboženský našepkávači snažia sa vydať svedkov Jehovových v Amerike prenasledovaniu tým, že ich označia za komunistov, súčasne však tí istí náboženský našepkávači snažia sa vydať prenasledovaniu svedkov Jehovových v ČSR s tým, že ich označujú za nepriateľov komunizmu“. Odbočka zopakovala svoju požiadavku z 10. augusta 1948, aby Povereníctvo vnútra odvolalo výmer z 2. júla 1948 a zrušilo obmedzenia vyplývajúce z obežníka zo 4. mája 1948.⁸¹

Hoci výmer Povereníctva vnútra hovoril o dočasnom zastavení činnosti, v skutočnosti sa už činnosť slovenskej odbočky MZBB neobnovila. Jej zákazu nedokázali Jehovovi svedkovia zabrániť ani sťažnosťou na Najvyšší správny súd v Bratislave, ktorú podali prostredníctvom právneho zastúpenia advokátom Teodorom Sommerom 20. septembra 1948. Výmer Povereníctva vnútra z 2. júla 1948 napadli ako nezákonný, bez dôvodu obmedzujúci slobodu spolčovania a zhromažďovania, ako aj slobodu svedomia a vyznania. Opäť zdôraznili, že vždy dodržiavali svoje schválené stanov, neprekročili svoju právomoc a ich činnosťou neboli ohrozené záujmy štátu.⁸²

Zásahy proti Jehovovým svedkom naďalej pokračovali. V obežníku z 1. októbra 1948 Povereníctvo vnútra prikázalo okresným národným výborom okrem iného zistiť a zaistiť majetok všetkých „siekt“, ktorých činnosť bola v máji 1948 zakázaná, zabezpečiť, resp. uzavrieť miestnosti, v ktorých vyvíjali svoju činnosť a zariadiť, aby bývalí funkcionári siekt od-

79 Tamže, šk. 107. List Povereníctva vnútra MZBB, čs. vetvy, odbočky pre Slovensko, 2. 7. 1948. Článok v predmetnom čísle *Strážnej veže* okrem iného komentoval postavenie Jehovových svedkov vo svete, pričom poukázal na skutočnosť, že ich niektorí neprijícači označovali za prívržencov komunizmu. V tejto súvislosti uviedol: „V Rusku je niekoľko tisíc svedkov Jehovových. Stovky z nich boli odvezené na Sibír do pracovných táborov, pretože radšej slúžia Bohu ako ľuďom a ohlasujú kráľovstvo spravodlivosti, nový svet, ktorému bude vládnuť spravodlivý panovník, Kristus Ježiš, a nie komunistickí vladári. Zachádzalo by Rusko takto so svedkami Jehovovými, keby boli komunistami? Nie sú komunistami, ale vo všetkých národoch sú falošne líčené tak, ako sa to hodí ich utiskovateľom. Jednotným cieľom je všade: Zničiť svedkov Jehovových, zbaviť sa ich!“ Prečo sú tak odlišní v roku 1948. In: *Strážna veža hlásiaca Jehovovo kráľovstvo*, roč. 69, apríl 1948, č. 4, s. 55.

80 SNA, f. PV-bezp., šk. 34. List MZBB, čs. vetvy, odbočky pre Slovensko Povereníctvu vnútra, 10. 8. 1948.

81 Tamže. List MZBB, čs. vetvy, odbočky pre Slovensko Povereníctvu vnútra, 26. 8. 1948.

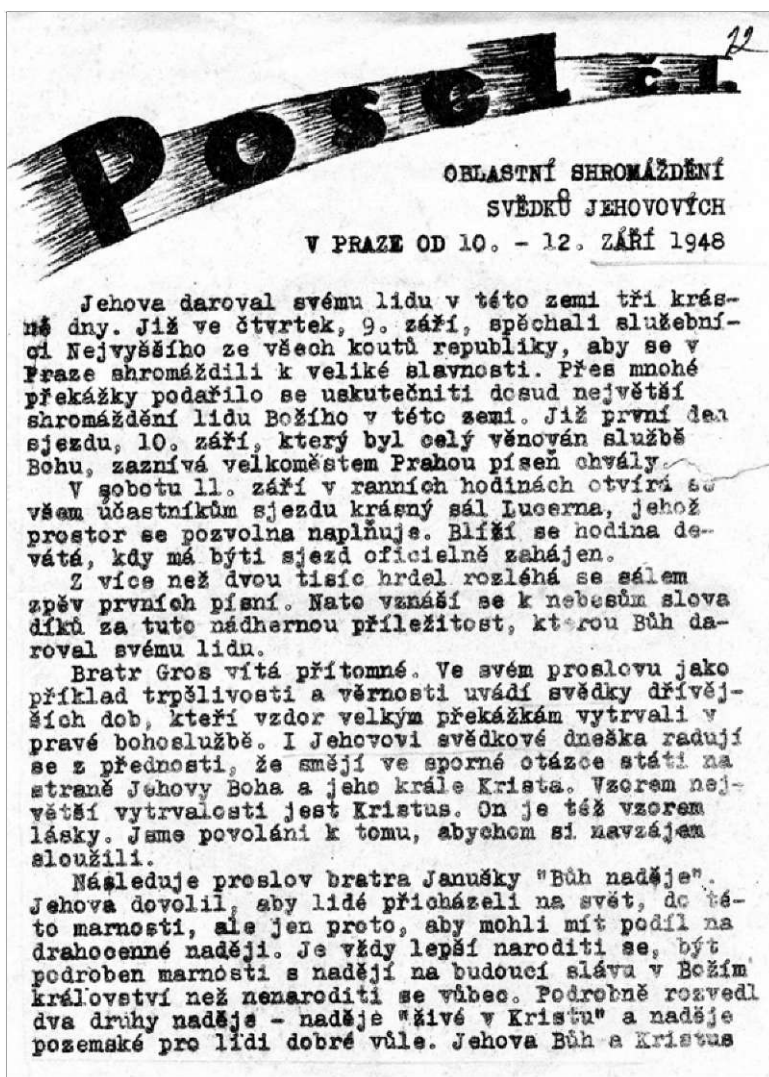
82 Tamže. Sťažnosť MZBB, čs. vetvy, odbočky pre Slovensko na Najvyšší správny súd, 20. 9. 1948.

stránili nápisy označujúce tieto miestnosti.⁸³ Následné zákroky Národnej bezpečnosti sa popri iných „náboženských sektách“ dotkli aj Jehovových svedkov. Preskúmali opäť ich činnosť v regiónoch Slovenska. Keďže však Jehovovi svedkovia nevlastnili majetok, postup proti nim sa obmedzil na zamedzenie stretávania sa a zadržanie nájdenej literatúry.

Určitú nádej pre Jehovových svedkov predstavoval obežník Povereníctva vnútra zo 17. novembra 1948, ktorý obsahoval upozornenie, aby si „náboženské sekty“, ktoré nemali úradne schválený štatút ako náboženská obec, a teda neboli právnym subjektom, usporiadali svoje právne postavenie najneskôr do konca roka 1948. Dovtedy sa im pri realizácii ich úkonov nemali klásť prekážky.⁸⁴ Na základe tohto pokynu bratislavská úradovňa Národnej bezpečnosti upovedomila 11. decembra 1948 okrem iných aj slovenskú odbočku MZBB (Jozefa Štantiena), aby – v prípade, že chce ďalej účinkovať – ihneď zvolala ustanovujúce zhromaždenie a pretvorila sa na riadnu cirkev.⁸⁵ Už o niekoľko dní sa však ukázalo, že pre Jehovových svedkov nebude schodná ani táto cesta. Povereníctvo vnútra vydalo 22. decembra 1948 nový obežník, ktorým predĺžilo lehotu na úpravu právneho postavenia „náboženských siekt“ do 1. júla 1949. Zároveň však jednoznačne upozornilo: „*Toto predĺženie nevzťahuje sa však na tie skutočné sekty, ktorých učenie odporuje zásadným ustanoveniam Ústavy Československej republiky (ústavný zákon č. 150/1948 Sb.) a ktoré vyvíjajú protištátnu činnosť, najmä sekta „Svedkovia Jehovovi“ a sekta, ktorá svojim členom odpiera povinnosť slúžiť v armáde.*“⁸⁶

Celoštátna likvidácia

Jeseň 1948 sa niesla v znamení pripravovaných ostrých zásahov proti československým Jehovovým svedkom aj na celoštátnej úrovni. Tí ich očakávali a pripravovali sa na ne. Výstižná je pasáž z rezolúcie, ktorú prijali na svojom pražskom zjazde konanom v dňoch 10. – 12. septembra 1948, v čase, keď už bola činnosť na Slovensku zastavená a celoštát-

na bezpečnostná akcia proti Jehovovým svedkom bola len otázkou niekoľkých mesiacov: „*Zisťujeme ešte lepšie, že slúžiť Bohu a kráľovstvu je našou najvznešenejšou povinnosťou a prednosťou, na ktorej sa smieme zúčastňovať za vedenia nášho majstra, Ježiša Krista, a Božej organizácie. Sme rozhodnutí rozhojňovať túto požehnanú službu a zotrvať v nej z milosti Pána v časoch príhodných i zlých a zvestovať evanjelium o Božom kráľovstve s ešte väčšou horlivosťou.*“⁸⁷

Ústredňa Štátnej bezpečnosti v Prahe inštruovala 9. novembra 1948 podriadené zložky vo veci zásadného postupu proti Jehovovým

Informačný leták o pražskom zhromaždení v septembri 1948, ktoré zostalo až do pádu komunistického režimu historicky najväčším stretnutím Jehovových svedkov v Československu. Zdroj: A ÚPN

83 SNA, f. PV-obežníky, šk. 16. List Povereníctva vnútra okresným národným výborom, národným výborom – úradovniam Národnej bezpečnosti v Bratislave, Košiciach a obci Vysoké Tatry, 1. 10. 1948.

84 SNA, f. PV-bezp., šk. 475. List Povereníctva vnútra Národnému výboru – Úradovni Národnej bezpečnosti v Bratislave, 17. 11. 1948.

85 Tamže, šk. 31. List Národného výboru v Bratislave – Úradovne Národnej bezpečnosti MZBB, čs. vetve, odbočke pre Slovensko, 11. 12. 1948.

86 Tamže, šk. 475. List Povereníctva vnútra okresným národným výborom, národným výborom – úradovniam Národnej bezpečnosti v Bratislave, Košiciach a obci Vysoké Tatry, 22. 12. 1948.

87 Archív Ústavu pamäti národa Bratislava, f. Krajská správa ZNB Správa ŠtB Košice, Vyšetrovacie spisy, V-639. *Posel*, č. 1.

svedkom. Konštatovala, že nie je možné ďalej trpieť činnosť ich dvoch spolkov, je nevyhnutné zastaviť ich činnosť na celom území Československa a zistiť, či nedošlo k spáchaniu trestných činov. Dala pokyn uskutočniť u Jehovových svedkov domové prehliadky, zaistiť korešpondenciu, publikácie, rukopisy i majetok a cenné predmety. Hlavní predstavitelia mali byť podrobení výsluchu. Začiatok celoštátneho zásahu proti Jehovovým svedkom bol stanovený na 29. november 1948. Ústredňa Štátnej bezpečnosti priložila k pokynu aj „poučenie o svedkoch Jehovových“. Podľa neho činnosť oboch spolkov ohrozuje budovateľské úsilie a brannosť ľudu a je z hľadiska štátnej bezpečnosti nanajvyš škodlivá. „*Takáto činnosť je výsmechom v dobe masového a celonárodného úsilia o výstavbu a zabezpečenie našej ľudovodemokratickej republiky.*“ Podľa „poučenia“ išlo o fanatikov, často s nevelkým stupňom prirodzenej inteligencie. Mali byť rozdelení do dvoch skupín. Prvú tvorili „fanatickí stúpenci“, t. j. osoby, ktoré budú pokračovať v činnosti aj po zákaze spolkov a bude potrebné im venovať stálu pozornosť. Druhá skupina zahŕňovala osoby, ktoré činnosť pravdepodobne zanechajú vzhľadom na „nezákonnosť“, ktorej by sa dopustili.⁸⁸ Zemská úradovňa Štátnej bezpečnosti v Bratislave postúpila 23. novembra 1948 tento pokyn slovenským odbočkám Štátnej bezpečnosti.⁸⁹

V skorých ranných hodinách 29. novembra 1948 sa začala rozsiahla akcia proti Jehovovým svedkom. Úradovne Štátnej bezpečnosti na základe pokynu od Ústredne Štátnej bezpečnosti prehľadali v českých krajinách byty Jehovových svedkov, zabavili literatúru či cennosti. Štátna bezpečnosť prehľadala aj ústredie v Suchdole. Zapečatila úrad a zabavila všetku nájdenú literatúru, písomné dokumenty, zariadenie kancelárie, ba aj súkromné predmety či oblečenie.⁹⁰ V Bratislave uskutočnila odbočka Štátnej bezpečnosti domové prehliadky u Jehovových svedkov v prvých decembrových dňoch 1948.

Týkalo sa to okrem iných Jozefa Štantiena, Ondreja Nahálku, Gabriela Kaicza či Vladimíra Matejku. Zaistili u nich literatúru, tlačivá, dokumenty či peniaze.⁹¹ Viacerí Jehovovi svedkovia boli vypočúvaní Štátnou bezpečnosťou. Podobným spôsobom sa postupovalo v regiónoch Slovenska, kde zákroky proti Jehovovým svedkom v rovnakej podobe (domové prehliadky, zabavovanie písomností, vypočúvania) mali na starosti okresné veliteľstvá a jednotlivé stanice Zboru národnej bezpečnosti.

Dôsledkom štátnobezpečnostných akcií na prelome novembra a decembra 1948 bolo uväznenie kľúčových Jehovových svedkov v Československu. Uvažovalo sa o prípadnom súdnom procese. Dňa 7. decembra 1948 podala odbočka Štátnej bezpečnosti v Prahe prokurátorovi Štátneho súdu v Prahe trestné oznámenie na sedemnásť Jehovových svedkov, z ktorých šestnásť bolo vo väzbe. Patrili k nim František Kapinus, Bohumil Müller, Konstantin Paukert, Adam Januška, Jaroslav Hála či Josef Valenta. Trestné oznámenie tvrdilo, že sa ako predstavitelia MZBB dopustili trestných činov podľa zákona č. 231/1948 Zb. na ochranu ľudovodemokratickej republiky, konkrétne združovania proti štátu, poburovania proti republike, nepovoleného spravodajstva, popudzovania proti príslušníkom iného náboženského vyznania, šírenia poplašných správ, podnecovania k neplneniu zákonných povinností či hanobenia spojeneckého štátu.⁹² Jehovovi svedkovia napriek úsiliu Štátnej bezpečnosti v tom čase ešte odsúdení neboli. Do júla 1949 boli vo väzbe, následne ich umiestnili do táborov nútených prác.⁹³

Po tom, ako boli kľúčoví predstavitelia Jehovových svedkov v Československu uväznení a oficiálna činnosť oboch ich spolkov bola paralyzovaná, zostávalo už len po administratívnej stránke formálne ukončiť ich pôsobenie. Dňa 4. apríla 1949 vydalo ministerstvo vnútra dva výmery, ktorými podľa § 24 ods. 1 Ústavy Československej republiky⁹⁴ v spojení s ustanovením § 25 zákona č. 134/1867 r. z. o spoločovacom práve⁹⁵ rozpustilo českoslo-

88 ABS Praha, f. S/2, S/2-193-6. Poučenie o svedkoch Jehovových, 9. 11. 1948.

89 Tamže. List Zemskej úradovne Štátnej bezpečnosti v Bratislave odbočkám Štátnej bezpečnosti, 23. 11. 1948.

90 1950 Yearbook of Jehovah's Witnesses, s. 142.

91 Celkovo išlo v Bratislave o 303 kilogramov kníh a brožúr (najviac literatúry – až 81 kilogramov – bolo zaistenej u Ondreja Fogela) a hotovosť 6 010 Kčs. ABS Praha, f. S/2, S/2-193-6. List Odbočky Štátnej bezpečnosti v Bratislave Štátnemu zastupiteľstvu v Bratislave, 3. 12. 1948.

92 ABS Praha, f. 302, 302-588-2. Trestné oznámenie odbočky Štátnej bezpečnosti v Prahe na Františka Kapinusa a spol., 7. 12. 1948.

93 MARTINEK, B.: *Náboženská společnost a stát*, s. 27; MÜLLER, L. – SLUPINA, W.: *Verfolgung und Unterdrückung der Zeugen Jehovas in der Tschechoslowakei*, s. 203.

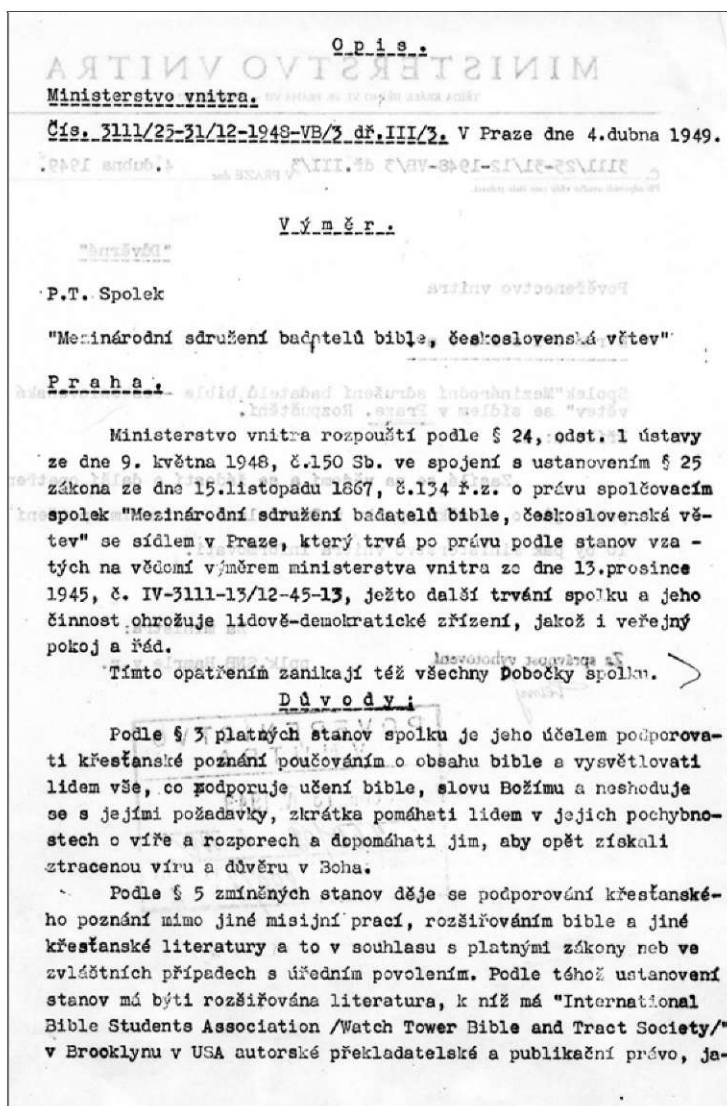
94 V § 24 ods. 1 ústava z 9. mája 1948 zaručovala zhromažďovacie a spoločovacie právo, pokiaľ sa tým neohrozovalo ľudovodemokratické zriadenie alebo verejný pokoj a poriadok. (Ústavní zákon č. 150 ze dne 9. 5. 1948: Ústava Československé republiky. In: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, roč. 1948, částka 52.)

95 § 25 zákona č. 134/1867 r. z. o spoločovacom práve upravoval kompetencie pri rozpúšťaní spolkov.

venské vetvy MZBB a spoločnosti Strážna veža. Odôvodnilo to tým, že ďalšie trvanie spolkov a ich činnosť „ohrozuje ľudovodemokratické zriadenie, ako i verejný pokoj a poriadok“. Ministerstvo poukázalo na rozširované publikácie, predovšetkým *Veselte se národové, Radost všeho lidu a Velitel národů*, ktorých rozširovanie bolo súdnym rozhodnutím zakázané v decembri 1948. Ich obsah mal zakladať skutkovú podstatu trestného činu podľa § 32 (šírenie poplašnej správy) zákona č. 231/1948 Zb. na ochranu ľudovodemokratickej republiky.⁹⁶

Ministerstvo o rozpustení spolkov zároveň dvoma listami informovalo Povereníctvo vnútra so žiadosťou, aby uskutočnilo ďalšie kroky, predovšetkým v prípade existencie odbočiek na Slovensku.⁹⁷ Povereníctvo vnútra 23. apríla 1949 informovalo okresné a krajské národné výbory a miestne veliteľstvá Národnej bezpečnosti v Bratislave, Košiciach a vo Vysokých Tatrách o výmere ministerstva vnútra rozpúšťajúcom československú vetvu spoločnosti Strážna veža. Dalo podriadeným úradom pokyn, aby vymazali odbočky zo spolkových zoznamov a upovedomili štatutárnych zástupcov.⁹⁸ Keďže na Slovensku nemal tento spolok založené odbočky, Povereníctvo vnútra informovalo o tejto skutočnosti 19. októbra 1949 ministerstvo vnútra.⁹⁹

V prípade MZBB sa Povereníctvo vnútra obrátilo na podriadené úrady 10. mája 1949. Nariadilo upovedomiť o rozpustení združenia štatutárnych zástupcov prípadných odbočiek a zaistiť majetok spolku.¹⁰⁰ V ten istý deň, keďže existovalo celoštátne rozhodnutie o rozpustení združenia, Povereníctvo vnútra zrušilo svoj výmer z 2. júla 1948, ktorým pôvodne zastavilo činnosť slovenskej odbočky MZBB až do ukončenia úradného vyšetrovania.¹⁰¹ Okrem toho sa 10. mája 1949 Povereníctvo vnútra obrátilo na Najvyšší správny súd s návrhom, aby bolo konanie vo veci sťažnosti slovenskej odbočky združenia proti výmeru Povereníctva vnútra z 2. júla 1948 zastavené, resp. aby bola sťažnosť zamietnutá následkom straty legitímácie.¹⁰²

Udalosti rokov 1948 – 1949 znamenali koniec legálneho pôsobenia Jehovových svedkov v Československu. Priniesli zánik dvoch spolkov, ktoré tvorili právny podklad pre ich činnosť. Rozbilo sa ústredie v Bratislave i v Prahe, čím sa významne narušila komunikácia medzi Jehovovými svedkami a koordinácia ich činnosti. K tomu prispelo aj uväznenie kľúčových predstaviteľov Jehovových svedkov v Československu a ich viacmesačné väznenie. Rovnako sa minulosťou stala aj možnosť

Výmer ministerstva vnútra zo 4. apríla 1949 o rozpustení československej vetvy Medzinárodného združenia bádateľov bibli. Zdroj: SNA

96 SNA, f. PV-bezp., šk. 34. Výmer ministerstva vnútra o rozpustení Strážnej veže, biblickej a traktátnej spoločnosti, čs. vetvy, 4. 4. 1949; Výmer ministerstva vnútra o rozpustení MZBB, čs. vetvy, 4. 4. 1949.

97 Tamže. List ministerstva vnútra Povereníctvu vnútra, 4. 4. 1949; List ministerstva vnútra Povereníctvu vnútra, 4. 4. 1949.

98 Tamže. List Povereníctva vnútra krajským národným výborom, okresným národným výborom, miestnym veliteľstvám Národnej bezpečnosti v Bratislave, v Košiciach, vo Vysokých Tatrách, 23. 4. 1949.

99 Tamže. List Povereníctva vnútra ministerstvu vnútra, 19. 10. 1949.

100 Tamže. List Povereníctva vnútra okresným národným výborom, miestnym veliteľstvám Národnej bezpečnosti v Bratislave, v Košiciach, vo Vysokých Tatrách, 10. 5. 1949.

101 Tamže. List Povereníctva vnútra MZBB, odbočke v Bratislave, 10. 5. 1949.

102 Tamže. List Povereníctva vnútra Správneho súdu v Bratislave, 10. 5. 1949.

verejne a legálne propagovať svoje učenie či tlačíť a rozširovať publikácie. Jehovovi svedkovia museli prestať vydávať českú verziu časopisu *Strážna veža*, ktorá od roku 1945 vychádzala v Československu.¹⁰³ Nebezpečným sa stalo aj dovtedy bežné prijímanie literatúry zo zahraničia.¹⁰⁴ Jehovovi svedkovia však

v nasledujúcich rokoch mohli ťažiť z dedičstva úspešných rokov 1945 – 1948, počas ktorých sa im podarilo výrazne zvýšiť svoj vplyv, rozvinúť všestrannú aktivitu a rozšíriť svoje rady. Rýchlo sa prispôbili pôsobeniu v ilegálite, ktoré trvalo celé nasledujúce štyri desaťročia.

Summary

Ivan A. Petranský: Jehovah's Witnesses in Czechoslovakia in the Years 1945 – 1949

After the renewal of Czechoslovakia in 1945 the Jehovah's Witnesses legally resumed their activities which were interrupted during World War II. They returned to an operational system based on two associations located in Prague, which were originally created in the 1930s: the International Bible Students Association and the Watch Tower Bible and Tract Society. International Bible Students Association had its branch in Slovakia, in Bratislava. Jehovah's Witnesses reestablished their meetings and conventions, once again they distributed their magazines, books and booklets. The number of their publishers expanded rapidly - in 1948, it almost reached 2000. However, the activities of the Jehovah's Witnesses were increasingly monitored by the State Security, which suspected them of sedition. The events of 1948-1949 that followed the Communist coup in February 1948 meant the end of legal work of the Jehovah's Witnesses in Czechoslovakia. In the Spring of 1948 their work was banned in Slovakia and in November 1948 a nationwide crackdown on Jehovah's Witnesses took place, which marked the suspension of their activities and the arrest of the key leaders. In April 1949 both associations of the Jehovah's Witnesses were eventually formally dissolved.

¹⁰³ O prerušení vydávání české verze *Strážnej veže* priniesol v marci 1949 správu *Informant*, informačný mesačník Jehovových svedkov, vychádzajúci v Brooklyne. Upozornil, že prerušenie nesúvisí so slovenskou verziou, ktorá vychádzala v Spojených štátoch amerických. Czech (Bohemian) Watchtower Discontinued. In: *Informant*, March 1949, s. 2.

¹⁰⁴ V júli 1949 vyzval *Informant* Jehovových svedkov, aby neposielali literatúru do Československa, pretože tam komunistický režim môže spôsobiť mnoho problémov ľuďom, ktorí vlastnia publikácie spoločnosti *Strážna veža*. Czechoslovakia. In: *Informant*, July 1949, s. 2.

K organizačnej štruktúre štátnej bezpečnosti a politického spravodajstva na Slovensku pred februárom 1948

VI., respektive VII. odbor Povereníctva vnútra (PV) patril v povojnovom období ku kľúčovým silovým zložkám, ktoré pod taktovkou komunistickej strany usilovne pracovali na prípravách mocenského zvratu v Československu, resp. v tomto prípade, pochopiteľne, zväčša len v jeho východnej časti. Kým mnohé akcie tohto odboru Povereníctva (a v prvom rade príprava tzv. protištátneho sprisahania v roku 1947) sú už historikmi pomerne dobre spracované kapitoly našich dejín, menej pozornosti sa doposiaľ venovalo samotnej vnútornej štruktúre tohto úradu. Cieľom predkladaného štúdia je teda čo najdetailnejšie zmapovať štruktúru tohto dôležitého úradu v období od jeho vzniku až po februárový prevrat v Československu.

Ešte skôr ako sa budem konkrétne venovať predmetnej problematike, považujem za potrebné aspoň stručne predstaviť organizáciu Povereníctva vnútra. Na čele tohto úradu stál povereník, ktorý vo svojich rukách koncentroval najdôležitejšie právomoci úradu, t. j. osobne schvaľoval „vybavenia“ politicky, personálne a inak dôležité, ako aj dôležitejšie pripomienky k relevantným osnovám či návrhom nariadení Slovenskej národnej rady (SNR), veci, v ktorých intervenovali dôležité korporácie, ako aj všetky, ktoré si podľa vlastného uváženia vyhradil. Ďalšou dôležitou osobou povereníctva bol prednosta prezidiálneho odboru, ktorý vybavoval bežné legislatívne veci. Menej dôležité veci schvaľovali prednostovia odboru a bežnú agendu prednostovia oddelení.

V roku 1946 Povereníctvo vnútra pozostávalo zo šiestich odborov a niekoľkých pomocných úradov. Okrem osobného sekretariátu povereníka (citovaný rozvrh práce predkladal ešte Július Viktory) tu bol I. odbor (prezidiálny) so štyrmi oddeleniami, ktoré mali na starosti personálne veci rezortu, organizačné a rozpočtové záležitosti, legislatívu a revíziu. II. odbor (3 oddelenia) mal na starosti štátnu správu. III. odbor (bezpečnostný pod vedením známeho komunistického radikála Jozefa Lietavca, 4 oddelenia) mal v kompetencii ve-

rejnú bezpečnosť. IV. odbor (všeobecný) sa zaoberal administratívnymi vecami (štátne občianstvo, domovské právo, sčítanie ľudu, ale aj konfiškácie a iné). V. odbor (4 oddelenia) mal na starosti pracovné tábory. Medzi pomocné úrady počítame účtáreň, kancelársku a hospodársku správu. VI. odbor (spravodajský) je spomínaný, ale v rozpise práce je uvedený len prednosta (R. Viktorín) a jeho 4 (zrejme najdôležitejšie) úlohy.¹

V roku 1947 sa vnútorná štruktúra Povereníctva vnútra stala ešte zložitejšou. Prezidiálny odbor (skratka P) sa delil na prezidium (P/1), ku ktorému patrila kancelárska správa. Oddelenie P/2 bolo rozpočtové a v rámci tohto oddelenia fungovala aj hospodárska správa povereníctva. A napokon pod skratkou P/3 sa ukrýval policajný trestný súd. Ďalším dôležitým odborom bola Účtáreň (U) s oddeleniami U/1 (rozpočtové), U/2 (likvidačné), U/3 (adjustačné), U/4 (samospráva), U/5 (pracovné tábory) a U/6 (revízie).

Rímskym číslom I. bol v rámci vnútornej štruktúry Povereníctva vnútra označený odbor, ktorý mal v kompetencii veci legislatívne, záležitosti organizácie verejnej správy (mimo rezort vnútra) a revízie, pričom mal tri oddelenia zodpovedajúce názvu. II. odbor a jeho štyri oddelenia mal v kompetencii veci inštančné a dozorovanie ľudovej správy, volebné a informačné veci, organizáciu zborov ľudovej správy a všeobecné veci ľudovej správy (pre zaujímavosť uvedieme, že v roku 1947 bol prednostom práve tohto (II/4) oddelenia už spomínaný neskorší šéf povereníctva Jozef Lietavec). Finančný odbor (III) sa tiež delil na 4 oddelenia, a to náhrady škôd a poisťovníctvo, komunálne financie obcí, komunálne financie okresov a vojensko-administratívne a sociálne oddelenie (pre zaujímavosť dodávam, že vedúcim tohto (III/4) oddelenia bol bývalý pracovník Ústredne štátnej bezpečnosti, ale súčasne aj podporovateľ odbojovej skupiny Flóra Dr. Ondrej Maxián). Personálny odbor (IV) so štyrmi oddeleniami mal na starosti bývalý šéf košickej expozitúry Povereníctva vnútra Emil

Mgr. Matej Medvecký, PhD.
(1977), absolvent
Filozofickej fakulty
Univerzity Komenského,
pracuje v Ústave pamäti
národa

¹ Archiv bezpečnostných složek (ABS) Praha, 310-20-1. Rozvrh práce Povereníctva vnútra v Bratislave na rok 1946.

Hanes. Pod V. odbor (5 oddelení) spadala uniformovaná polícia, pričom V/4 oddelenie viedol zrejme bývalý bratislavský policajný riaditeľ Dr. Ján Jusko. Mimoriadne dôležitým bol aj VI. odbor (3 oddelenia, prednosta Mikuláš Huba), ktorý mal na starosti štátne občianstvo, matriky a v neposlednom rade konfiškácie a národné správy. Zaujímavé je, že v oficiálnom rozpisе práce je sice VII. odbor Povereníctva spomínaný, nie je tu však uvedený ani jeho prednosta, ani jednotlivé oddelenia. VIII. odbor PV (5 oddelení) mal na starosti pracovné tábory a odsun Nemcov a Maďarov.²

Takáto organizačná štruktúra zrejme pretrvala až do ďalších organizačných zmien na Povereníctve, ktoré sa uskutočnili v marci 1948, už v čase, keď bol poverenikom advokát a vo voľnom čase aj básnik Daniel Okáli. Štruktúra Povereníctva ostala do značnej miery podobná, I. odbor legislatívny, II. verejná správa. Závažnejšou zmenou bolo to, že III. oddelenie (bezpečnosť, prednosta R. Viktorin) sa delilo na skupinu A a B, pričom A (prednosta V. Sedmík) bola štátnou bezpečnosťou a B verejnou. Opäť pre zaujímavosť spomenieme, že prednostom III/4 oddelenia (administratívne veci vojenské) bol Viliam Šalgovič a III/5 (pasy, cudzinci, evidencia obyvateľstva) Mikuláš Horský. IV. odbor mal na starosti personálne otázky, V. odbor mal tie úlohy ako predtým VI. (štátne občianstvo atď.). Podobne VI. odbor mal tie isté úlohy ako predtým VII.³

Okrem toho Povereníctvo vnútra vykonávalo aj agendu, týkajúcu sa cestovania a vydávania pasov a povolení na vycestovanie do zahraničia. Cestovanie do zahraničia bolo v období rokov 1945 – 1948 pomerne komplikované a občania mali značne obmedzené možnosti cestovania, na obmedzení práva cestovať sa dokonca zhodla vláda.⁴ Slovenské Povereníctvo vnútra však bolo oprávnené vydávať cestovné pasy a táto kompetencia bola využívaná aj pre potreby bezpečnosti. Vedúcim pasového oddelenia na PV bol kpt. Matkovčik, neskôr, ako som už uviedol, Mikuláš Horský.

Ešte skôr, ako prejdem k popisu štruktúry a úloh VI. odboru Povereníctva vnútra, pova-

žujem za potrebné objasniť, že do prijatia zákona o Zbore národnej bezpečnosti boli štátnobezpečnostná a spravodajská služba dvomi samostatnými zložkami, teda k splyvaniu oboch zložiek a pojmov tak, ako sa to v prípade Štátnej bezpečnosti dnes bežne vníma, došlo až na základe neskoršieho vývoja – na Povereníctve vnútra zrejme až v súvislosti s reorganizáciou z marca 1948. Štátna bezpečnosť (ŠtB) ako taká bola v predmetnom období najmä výkonnou zložkou, ktorá mala povinnosť všetky informácie poskytovať zložke spravodajskej. Samotné politické spravodajstvo sa však chápalo ako také, ktoré: „... *sbírá zprávy nutné pro účinnou obranu proti všem politickým rozvratným snahám, jejichž nositeli jsou Češi nebo Slováci.*“⁵ Táto zložka teda mala v prípade svojej potreby právo požiadať ŠtB o vykonanie zatknutia, výsluchu, domovej prehliadky či iného zákroku. Skrátka: úlohou štátnobezpečnostnej zložky vo vzťahu k spravodajstvu bolo získané a zhodnotené spravodajstvo vyšetriť z trestnoprávneho hľadiska.⁶

Prvým útvarom štátnej bezpečnosti na oslobodenom území bolo „Oddelenie demokratickej štátnej bezpečnosti“, ktoré vzniklo na základe rozhodnutia SNR – delegácie pre oslobodené územie Slovenska zo začiatku februára 1945 pri odbore (referáte) pre veci vnútorné.⁷ V tomto období prebiehali rokovania a spory o budúcu podobu bezpečnostného aparátu, keď sa predstavitelia komunistickej strany snažili presadiť tzv. miličný model, ktorý by im vďaka rozpusteniu žandárstva umožnil rýchle ovládnutie bezpečnostného aparátu, kým predstavitelia Demokratickej strany (DS) sa snažili o udržanie existujúcich bezpečnostných zborov, okrem iného aj poukazom na účasť žandárov v Slovenskom národnom povstaní a na neskúsenosť či nekompetentnosť milicionárov. Výsledkom týchto sporov bol kompromis – vznik národnej bezpečnosti, pričom na čele tohto vojensky organizovaného zboru stálo Hlavné veliteľstvo.

Ako štátna bezpečnosť, tak aj politické spravodajstvo bolo spočiatku v kompetencii Hlavného veliteľstva Národnej bezpečnosti

2 Tamže. Rozvrh práce Povereníctva vnútra v Bratislave na rok 1947.

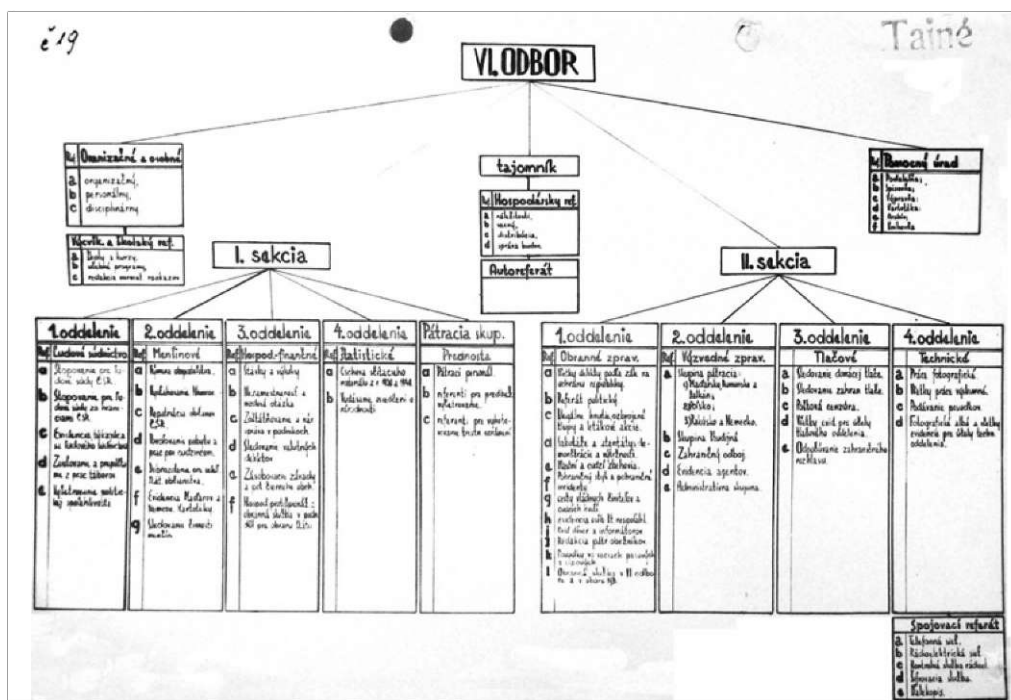
3 Tamže, 310-20-2. Rozvrh práce Povereníctva vnútra v Bratislave na rok 1948.

4 O tomto probléme pozri: RYCHLÍK, J.: *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu. Pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848 – 1989*. Praha 2007, s. 26–33.

5 ABS Praha, 310-1-5. *Zatímní směrnice pro činnost oblastních zpravodajských odboček a poboček*, číslo jednotliviny (č. j.) VII.-237/taj.1947, 8. 1. 1947.

6 Tamže, 310-4-11. *Prozatímní organizační řád státně-bezpečnostní služby*, 22. 10. 1946.

7 PEŠEK, J.: *Formování bezpečnostního aparátu na Slovensku v průběhu roku 1945*. In: *Česko – slovenská historická ročenka*. Brno 1996, s. 140.

Organizačná štruktúra spravodajsko-bezpečnostného odboru Povereníctva vnútra. Zdroj: ABS Praha

(HV NB), keď jeho 2. oddelenie malo presne tieto úlohy.⁸ Hlavnému veliteľstvu NB podliehali aj 2. oddelenia NB na nižších úrovniach. Medzi hlavné úlohy 2. oddelení Národnej bezpečnosti pritom patrilo najmä výkon štátnobezpečnostnej služby, matéria súvisiaca s retribúciou a samozrejme očista verejného života.⁹ Politické spravodajstvo vykonávala spravodajská sekcia na 2. oddelení HV NB, ktorá však vznikla až k 1. júlu 1945.¹⁰ Šéfom 2. oddelenia HV NB sa stal bývalý obchodník s drevom a v tej dobe už major Rudolf Viktorín, o jeho presadenie sa zasadil Dr. Gustáv Husák. Husák Viktorína poveril vybudovaním štátnobezpečnostnej zložky polície na Slovensku.¹¹ Viktorínovým zástupcom sa stal Viktor Sedmík: „Na toto miesto jsem byl delegován III. odborem Povereníctva vnútra, kde v té době byl poverením Husák a přednostou III. odboru byl Jozef Lietavec ...“¹² K tomuto treba dodať, že od presťahovania sa Povereníctva vnútra

do Bratislavy v máji 1945 mal III. odbor PV špecializované 2. oddelenie (politicko-bezpečnostné), ktoré malo veľmi podobné kompetencie (okrem kriminálnej služby aj spravodajskú službu, zaisťovanie osôb nepriateľských štátů, veci asociálnych živlov, veci podľa zákona na ochranu štátu a podľa nariadenia o ľudových súdoch).¹³ Nazdávam sa však, že tu išlo skôr o administratívne riadenie či úradný dozor, ako priamy výkon spravodajskej služby. Takýto stav navyše existoval len pomerne krátko (niekoľko mesiacov) a po vzniku VI. odboru III. odbor Povereníctva vnútra o tieto úlohy prišiel.

V tej dobe, t. j. pred júlom 1945, civilné politické spravodajstvo vykonávala zvláštna spravodajská sekcia na Oblastnom veliteľstve NB Bratislava 1. O činnosti jej samotnej sa mi však nepodarilo nájsť nijaké dokumenty – dokladom existencie tohto úradu je len rozkaz na jeho zrušenie. Ten vydal šéf HV NB

8 HV NB sa administratívne delilo na 1. oddelenie (osobné), 2. (bezpečnostné a spravodajské), 3. (školské), 4. (materiálne), 5. oddelenie (justičné) a pomocné úrady. ABS Praha, fond (f.) S/2, škatuľa (šk.) 292. Hlavné veliteľstvo NB, Zborový rozkaz číslo (č.) 1, 2, 5, 1945.
 9 Podľa zborového rozkazu č. 3 „veci podľa zákona o ľudových súdoch (zaisťovanie kolaborantov, zradcov a pod.), trestné činy podľa zákona na ochranu republiky, všetky veci politickej povahy, veci dôležité z hospodárskeho hľadiska, situačné správy a obranné spravodajstvo“. Citované podľa: PEŠEK, J.: Formovanie bezpečnostného aparátu na Slovensku v priebehu roku 1945, s. 141.
 10 Ako zaujímavosť uvádzam, že táto inštitúcia mala svoje úradné miestnosti v Bratislave v druhej budove HV NB, vchod z Gunduličovej ulice.
 11 ABS Praha, ZV-113, podsvazek 22. Rozsudok Najvyššieho súdu, vojenské kolégium Tv 9/53, s. 3 (v prípade Oskar Valášek a spol.). Viktorína spočiatku akceptovala aj Demokratická strana, Ján Ursíny sa vraj dokonca vyjadril, že Viktorína osobne pozná, a preto to nebude až také strašné. Tamže, 310-61-22. Výpoveď Dr. Thurzu dňa 22. marca 1948.
 12 Tamže, H-536/14. Zápis o výpovedi Viktora Sedmíka zo dňa 10. 1. 19525.
 13 PEŠEK, J.: Formovanie bezpečnostného aparátu na Slovensku v priebehu roku 1945, s. 144.

– 2. oddelenia R. Viktorín a k 30. júnu 1945 Spravodajskú sekciu zrušil, prevedenie materiálu a personálu mal v zmysle Viktorínovho ústneho pokynu uskutočniť bývalý pracovník Ústredne štátnej bezpečnosti hlavný komisár Andrej Velgos.¹⁴ Úlohou novozriadenej sekcie 2. oddelenia HV NB bolo viesť civilnú spravodajskú obrannú službu na celom území Slovenska, a teda do jej kompetencie patrilo: „a) Veci tlačové a cenzúra z hľadiska obrannej sprav. služby. b) Veci hospodárske z hľadiska verejného poriadku a pokoja (stávk, výluky, nezamestnanosť, zásobovacie závary väčšieho rázu, nepokoje a pod.). c) Zákon na obranu štátu (zák. čís. 131/36 Zb. z. a n.). d) Zákon o trestných činoch proti štátu (zák. č. 320/40 Sl. z. so zmenami vyplývajúcimi z nar. SNR čís. 1/44 Sb. n. SNR § 2). e) Obranná služba v štátnych a verejných úradoch. f) Obranná služba v podnikoch dôležitých pre obranu štátu (priemyselná a hospodárska protišpioňnosť). g) Evidencia osôb štátu nespoľahlivých. h) Evidencia osôb podozrivých z vyzvedačstva. ch) Malý pohraničný styk. i) Pohraničné pásmo. j) Prekročenie hraníc cudzími jednotkami a orgánmi. k) Pohraničné incidenty. l) Zbehovia cudzích armád a poskytovanie azylu na území Slovenska. m) Evidencia vlastných zbehov. n) Všetky sabotáže. o) Nepriateľské ozbrojené tlupy. p) Cesty vládnych činiteľov. r) Odpočúvacia služba domáca. s) Odpočúvacia služba zahraničia.“¹⁵ Tento výpočet sa, samozrejme, nepovažoval za úplný, ale len za demonštratívny, do kompetencie sekcie mali patriť všetky veci spravodajské. Spravodajská sekcia 2. oddelenia HV NB mala v zmysle citovaných smerníc úzko spolupracovať najmä s politickou (čiže štátnobezpečnostnou) sekciou 2. oddelenia HV NB, s Obranným spravodajstvom (OBZ), a napokon s 2. oddelením (spravodajským) Veliteľstva 4. vojenskej oblasti.¹⁶ Spravodajskej sekcii museli podávať sprá-

vy tiež všetky stanice či veliteľstvá Národnej bezpečnosti; okrem toho dostávali od oblastných veliteľstiev každomesačné situačné správy, ktoré informovali o pomeroch v danom regióne. Správy mali mať stabilnú štruktúru a ich úlohou bolo informovať o politických pomeroch vo všeobecnosti, o činnosti politických strán, národnostných pomeroch, činnosti národných výborov a ľudového súdництва, o protičeskoslovenskej propagande a repatriácii obyvateľstva. Situačné správy okrem toho mali informovať aj o bezpečnostných pomeroch a hospodárskych pomeroch v danej oblasti (t. j. hospodárska situácia všeobecne, trh práce, pozemková reforma, kolonizácia, priemysel a obchod). Na záver pre jasnosť smernice upozorňujú, že novovytvorená sekcia preberá vo veciach spravodajskej obrany pôsobnosť bývalej Ústredne štátnej bezpečnosti a jej prešovskej odbočky – aj z toho je zrejma istá personálna prepojenosť.¹⁷

Medzi úlohy sekcie patrila okrem spravodajskej obrany NB aj očista policajného zboru. K tomuto zámeru vznikol obežník, ktorý vyzval všetkých členov NB, aby pisali hlásenia o svojich kolegoch, ak sa v minulosti exponovali v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane, Hlinkovej garde, Hlinkovej mládeži, Freiwillige Schutzstaffel, Deutsche Partei, Strane šípových krížov a podobne, či o tých, ktorí pomáhali okupantom, zúčastnili sa protipartizánskych výprav, bojovali proti Slovenskému národnému povstaniu, alebo ktorí sa dopustili trestných činov počas nasadenia do bojov proti ZSSR.¹⁸

Uvedená organizačná štruktúra však nemala dlhé trvanie. Samotné 2. oddelenie HV NB bolo zrušené nariadením Povereníctva vnútra k 31. októbru 1945. Dňom 1. novembra 1945 však vznikla Ústredňa politického spravodajstva (ÚPZ), ktorá po 2. oddelení HV NB zdedila rozdelenie na 2 sekcie – politickú a spravodajskú. Tým istým dňom boli zriadené aj jej odbočky po celom Slovensku.¹⁹ Úlohy

14 ABS Praha, f. S/2, šk. 292. Spravodajská sekcia pri 2. odd. HV NB – zriadenie, 26. 6. 1945.

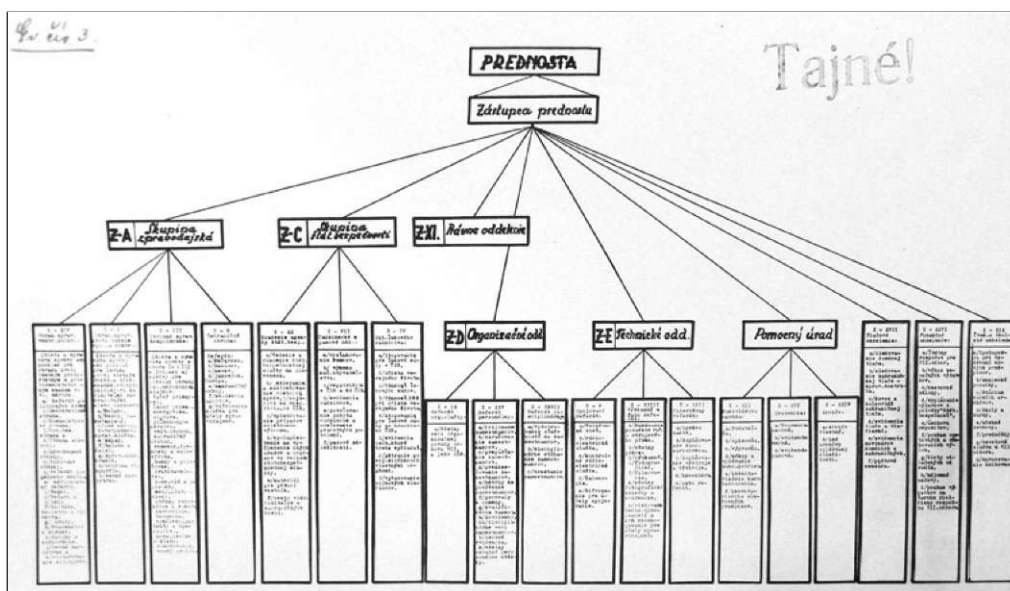
15 Tamže. Spravodajská sekcia pri 2. odd. HVNB – smernice pre spoluprácu, č. j. 20 zprav./1945, 10. 7. 1945.

16 2. (spravodajské) oddelenia v armáde mali na starosti vyzvedné spravodajstvo, kým OBZ malo pôsobiť „doma“, t. j. medzi úlohy týchto príslušníkov armády patrilo pátranie po zvyškoch nemeckých a maďarských spravodajských sietí z čias druhej svetovej vojny, odhaľovanie a boj proti novým spravodajským sieťam, ochrana československej armády proti „protiľudovým a rozvratným reakčným smerom“, ochrana vojenského priemyslu, ochrana hraníc proti nepriateľskej agentúre a výchova armády k bdelosti a uchovávaní vojenských tajomstiev.

17 V súvislosti s predkladaním situačných správ však ako zaujímavosť uvádzam, že už čoskoro sa objavili nedostatky – oblastné veliteľstvá ich buď nepredkládali vôbec, alebo ich zasielali neskoro, stávali sa tiež prípady, že len opisovali predchádzajúce správy, uvádzali bezvýznamné veci či skreslené a nepreverené informácie. ABS Praha, f. S/2. Situačné správy – predkladanie, č. j. 20-sprav/1945, 21. 9. 1945.

18 Tamže. Očista v zbere národnej bezpečnosti, 28. 6. 1945.

19 Konkrétne v mestách Trenčín, Trnava, Nitra, Zlaté Moravce, Levice, Komárno, Žilina, Ružomberok, Banská Bystrica, Lučenec, Rimavská Sobota, Rožňava, Košice, Prešov, Levoča, Humenné a Michalovce.

Organizačná štruktúra spravodajsko-bezpečnostného odboru Povereníctva vnútra. Zdroj: ABS Praha

ÚPZ sa teda od úloh 2. oddelenia HV NB príliš nezmenili, novou úlohou bola zrejme len likvidácia NB – 2. Predstavitelia ÚPZ a jej regionálnych odbočiek mali zistiť, ktorí záujemcovia NB – 2 majú záujem ostať v službách politického spravodajstva. Tí, ktorých preverili, museli následne podpísať reverz, že ostanú v službe minimálne jeden rok. Preberať sa mali v prvom rade tí, ktorí k NB – 2. odd. nastúpili z civilu, ak ich nebolo dosť, mohli sa prijímať aj príslušníci NB. Písomné návrhy na preberanie zamestnancov sa mali vypracovať najneskôr do 20. októbra 1945. Písomná agenda bývalých 2. oddelení sa mala odovzdať NB, a to tak, že písomnosti 2. oddelení staníc NB ostali na staniaciach, 2. oddelení na okresných veliteľstvách sa mali odovzdať okresným veliteľom NB a agenda 2. oddelení oblastných veliteľstiev NB sa mala odovzdať prednostovi oblastnej odbočky ÚPZ.²⁰

Pod názvom Ústredňa politického spravodajstva úrad pôsobil presne jeden mesiac a už 1. decembra 1945 bol zriadený VI. odbor Povereníctva vnútra. Na čele odboru stál prednosta, ktorým bol opäť Rudolf Viktorín. Jeho úlohou bolo viesť politické spravodajstvo na Slovensku. Odbor sa delil na dve sekcie, ktoré boli podľa spracúvaných problema-

tík ďalej rozdelené na oddelenia. Z toho I. sekcia sa delila na 5 oddelení, ktoré boli označené (zväčša rímskou číslicou I a za lomkou príslušnou arabskou číslicou). S týmito značkami oddelení súviseli potom aj čísla jednacie, podľa ktorých sa dá rozoznať pôvodca spisu. Podľa uvedeného rozpisu (ktorý však neobsahuje nijaký menný zoznam), teda koncom roku 1945 sa I. sekcia (politická) delila na 5 oddelení. I/1 odd. sledovalo politickú situáciu, jeho pracovníci vypracúvali situačné správy, dozerali na činnosť politických strán, ale aj spolkov, cirkví, spoluprácu s národnými výbormi, ale aj ilegálne hnutia, rozširovanie letákov a iné. I/2 odd. malo v kompetencii ľudové súdnicstvo a očistu verejného života a s tým súvisiacu materiú,²¹ I/3 odd. evidenciu a cenzúru tlačovín, I/4 menšinové otázky a cudzincov, a nakoniec I/5 oddelenie dozor nad hospodárstvom a priemyslom (samozrejme, z pohľadu štátnej bezpečnosti). II. sekcia (spravodajská) sa delila na 4 oddelenia. II/1 bolo obrannou spravodajskou službou a II/2 výzvednou spravodajskou službou. Pracovníci II/3 oddelenia mali na starosti najmä budovanie a evidovanie agentúrnej a dôverníckej siete, a napokon II/4 oddelenie (technické a výskumné) sa venovalo technickým veciam pre účely spravodaj-

20 ABS Praha, f. S/2, šk. 292. Likvidácia 2. oddelenia – príprava, č. j. 2116 zprav./1945, 9. 10. 1945.

21 Ešte v decembri 1945 sa zbor povereníkov uzniesol, aby jednotliví povereníci preskúmali, či na vedúcich miestach jednotlivých povereníctiev nepracujú čelní funkcionári HSĽS (Hlinkova slovenská ľudová strana) a HG (Hlinkova garda), pričom Povereníctvo vnútra malo preskúmať túto oblasť, pokiaľ sa týka všetkých povereníctiev. Slovenský národný archív Bratislava (SNA), f. Úrad predsedníctva zboru povereníkov (ÚPZP), ZP, šk. 4, inventárne číslo (inv. č.) 255. Zápisnica zo zasadnutia Zboru povereníkov z 10. 12. 1945.

sko-bezpečnostných zložiek (vyrábať reprodukcie dokumentov, fotografovanie, vyrábala tu tajný atrament pre listy, fotografovali ultrafialovými lúčmi, porovnávali rukopisy či písma pisacích strojov, vypracúvali znalecké posudky atď.). Okrem toho si tu mohli príslušníci bezpečnosti nechať vyrobiť falošné testamenty, autogramy, cenné papiere, peniaze alebo iné falošné doklady pre služobnú potrebu. Skúmali sa tu falzifikáty, ale pracovníci oddelenia vykonávali aj balistické testy a pod.²² Toto oddelenie vzniklo až 26. novembra 1945. VI. odbor tiež disponoval samostatným pomocným úradom.²³

Približne z tohto obdobia existuje aj menší zoznam zamestnancov oddelení, ale len pre I. sekciu (politickú, čiže štátna bezpečnosť). Jej šéfom bol Jozef Ilčík, jeho zástupcom Teodor Baláž. Prednostom 1. oddelenia bol Ján Kubač.²⁴ Do kompetencie 1. oddelenia patrili nasledovné referáty: 1) všetky veci politické, 2) politická situácia, 3) politická situácia vo vnútrozemí a na pohraničí, 4) ilegálne hnutie, 5) dôverné vyšetrovanie politického rázu, 6) spisy tunajších a cudzích úradov rázu politického (v referáte mal podporu Matej Běl, ktorý bol súčasne aj zástupcom prednostu), 7) politické strany, ich činnosť, vážnejšie nedorozumenia a roztržky medzi stranami a v stranách (práp. Jozef Tkáč), 8) demonštrácie a výtržnosti, 9) volebné záležitosti (práp. Rudolf Lančarič), 10) náboženské otázky (práp. Štefan Bafranec), 11) ná-

rodné výbory (práp. Ján Pružinský), 12) letákové akcie (práp. Mikuláš Chamula), 13) používanie znakov a iných symbolov (strážmajster Jozef Berčačin, ktorý mal súčasne na starosti aj kartotéku zaistených 1. oddelením), 14) prejavy vládných činiteľov, 15) sledovanie činnosti spolkov a korporácií, 16) manifestácie (práp. Gustav Benko) a 17) študentstvo (Igor Vysloužil). Pracovníci oddelenia spracúvali aj situačné správy a mali za úlohu zaznamenávať všetky politické udalosti (vrátanie ciest prezidenta či iných vládných činiteľov). Oddelenie malo k dispozícii vlastnú detektívnu skupinu, ktorú tvorilo 8 výkonných orgánov.²⁵ 2. oddelenie, ktorého prednostom bol hlavný komisár Jozef Hojstrič (takisto bývalý pracovník ÚŠB²⁶), malo na starosti očistu verejného života od zradcov a kolaborantov, jeho pracovníci vykonávali všetku činnosť súvisiacu s ľudovými súdmi a spolupracovali s nimi. Okrem toho mali zabezpečovať preverovanie štátnych zamestnancov a overovať štátnu spoľahlivosť. Pracovníci oddelenia tiež mali za úlohu viesť evidenciu ľudových súdov, ich rozsudkov a osôb zaistených na Slovensku a v neposlednom rade kontrolovať činnosť NB pri očiste verejného života. Hojstrič mal k dispozícii niekoľko referentov, pričom Arpád Balogh-Dénes, Alexander Mišica, František Hlavatý,²⁷ Martin Kolár,²⁸ František Chorváth a Štefan Medo²⁹ spracúvali agendu retribučného súdництва, t. j. uskutočňovali výsluchy, pripravovali trestné oznámenia a spracúvali dôkazový materiál.

22 Tamže, f. Povereníctvo vnútra – spravodajský odbor (PV-sprav), šk. 3, č. j. 2987/III-II/2-1945 zo dňa 29. 11. 1945.

23 ABS Praha, 310-20-3. Rozdelenie pôsobnosti u VI. odboru – predloženie, č. j. 11824/VI-1945, 18. 12. 1945.

24 Syn neskoršieho predsedu SNR Františka Kubača.

25 Vendelín Reháč, Samuel Kriška, František Zábajník, Štefan Bedan, Oskar Slaný, Viliam Lučenič, Ján Vačok a Šimon Čermák.

26 Ústredňa štátnej bezpečnosti.

27 Pribuzný generálneho tajomníka KSS Štefana Bašťovského. ABS, H-536/9. Protokol o výpovedi Antona Rašlu zo dňa 31. 7. 1953.

28 V súvislosti s Martinom Kolárom mi nedá nespomenúť ako zaujímavosť: Kolár sa pôvodne volal Tibor Ábeles, bol v rokoch 1941 – 1942 zapojený do sovietskej špiónážnej skupiny Heinrich Fomferra – Heinz Schwarz. Kolár sa v lete 1946 stal členom komisie pre vyšetrovanie vojnových zločinov a vyslali ho aj do Nemecka, kde mal pátrať po vojnových zločincoch. V tejto súvislosti je však zaujímavé, že ešte vo februári 1946 sa proti nemu viedlo šetrenie, pretože obťažoval svoju pisárku a jeho pracovný výkon bol minimálny. SNA, f. PV-sprav., šk. 8. Npor. Martin Kolár – predloženie zápisnice, č. j. 199/Dôv.-VI/I-46, 5. 2. 1946.

29 „Dr. Thurzo tvrdí, že ho navštívil partizán Medo, býv. príslušník VII. odboru a že sa mu núkal do služieb s tým, že mu obstará potrebné veci zo VII. odboru, najmä čo sa týka mien príslušníkov VII. odboru. Hovorí, že Medo sa mu preukázal dekrétom, že bol vyhodený zo služieb Pov. vnútra, VII. odbor. Zároveň pri tomto že ho Medo žiadal, aby mu pomohol k opätovnému nadobudnutiu pily, ktorá mu bola odňatá. Nakoľko on poznal Medu z povstania a vedel o ňom, že je galgan, Medom ponúkané služby neprijal. Predtým sa však presvedčil a to telefonicky u pplk. Čoláka o službách Medu, načo pplk. Čolák Medu jemu nedoporučil, hovoriac, že je to lajdák.“ ABS Praha, 310-61-22. Výpoveď Dr. Thurzu, dňa 21. marca 1948. Na inom mieste k tomu dodal: „O Medovi dokladám ešte, že raz na jeho žiadosť požičal som mu auto do Brna, vraj so sestrou mal tam niečo vybaviť. Bolo to tuším po jeho druhej návšteve u mňa, keď mi doniesol nejaké doklady o jeho býv. národnej správe, nejakej pily v Petržalke, kde ho pozbavili a chcel národnú správu získať späť a tiež doniesol mi ukázať spis, v ktorom bolo zachytené nejaké vyšetrovanie vo veci Mateja Béla zo VII. odboru, ešte z Košíc a v ktorom sa hovorilo o tom, že Matej Běl není slovenského pôvodu a vraj pracoval predtým proti ČSR. Spis som mu po nahliadnutí vrátil, lebo tak to Medo žiadal. Vraj ho mal vypožičaný z KRIUS-u. Komu ho dal to mi nepovedal. Nevieť už či Medo, alebo Mináriková mi boli spomínali, že najnebezpečnejší ľudia na VII. odbore sú Běl, Jakab, Čermák a neviem ešte kto. Spis, ktorý mi Medo ukazoval, nemal pre mňa žiadnej ceny, lebo jednáť nebol zo VII. odboru a jednáť to bola stará história, ešte z Košíc.“ ABS Praha, 310-61-22. Zápisničné výpoveď Dr. Thurzu dňa 25. marca 1948.

Referenti Pavel Hodúl a Ján Vozár³⁰ vykonávali preverovanie štátnych zamestnancov a overovali politickú spoľahlivosť. Oddelenie (resp. vrchní strážmajstri Jozef Ondrejkovič a Imrich Čelustka) spracúvali tiež likvidáciu agendy 2. oddelenia Hlavného veliteľstva Národnej bezpečnosti. 3. oddelenie malo na starosti tlač. Jeho pracovníci mali za úlohu čítať domácu a zahraničnú tlač, vykonávať evidenciu domácich a zahraničných časopisov, rozmnožovacích a tlačiarenských strojov, dodatočnú cenzúru, dozor nad dovozom tlačovín, povoľovanie subskripcii, dávali pokyny pre predbežnú cenzúru, uvoľňovali časopisecké koncesie, vystrihovali z novin jednotlivé články a pridelovali ich jednotlivým oddeleniam Povereníctva, viedli evidenciu domácich a zahraničných novinárov a mali na starosti všetky veci súvisiace s cenzúrou. Prednostom oddelenia bol Dezider Baľa. 4. oddelenie malo na starosti pohraničný styk a prednostom bol mjr. Štefan Feja. Referenti Miroslav Vomáčka a Martin Kožuch tu mali na starosti sledovanie pohraničného styku a udalostí v pohraničí, ktoré sa týkali menšín, a zároveň vyšetrovali žiadosti odsunutých do zaisťovacích a pracovných táborov. František Kubač a Jozef Pochyba sledovali činnosť menšín podľa správ od konfidentov a tlače, Emil Knieža s Rudolfom Jánošíkom mali za úlohu viesť vyšetrovanie, týkajúce sa udeľovania československého občianstva. Gejza Kršák, Juraj Sodoma a Filač rozhodovali o udelení pobytu pre Nemcov a Maďarov a o udeľovaní výnimiek. Súčasne viedli aj kartotéku udelených výnimiek. Ondrej Olman mal na starosti odsun zaistených Nemcov a Maďarov a spoločne s vrchným strážmajstrom Martinom Kožuchom mal za úlohu spracúvať zoznam Nemcov. A nakoniec 5. oddelenie, ktoré viedol kpt. Jozef Pavelka, bolo zrejme zamerané na hospodársko-finančné otázky. Jeho pracovníci mali za úlohu zápisnične vypočúvať zaistené osoby a svedkov, podávanie trestných oznámení či vedenie kartoték. Vedúci oddelenia mal k dispozícii skupinu výkonných orgánov pod vedením práp. Ľudovíta Strečánskeho. II. sekcia (spravodajská) sa členila na 4 oddelenia, pri-

čom 1. oddelenie bolo vlastne obrannou spravodajskou službou, ktorej úlohy boli definované najmä ako zisťovanie poznatkov o trestných činoch proti štátu v zmysle zákona 50/1923 Zb., okrem toho sa pracovníci tohto oddelenia mali zameriavať aj na zamedzovanie zakázaného spravodajstva, evidovať štátne nespoľahlivé osoby a zbehov, sledovať pohraničný styk a incidenty a iné. 2. oddelenie vykonávalo výzvednú spravodajskú službu, sledovalo zahraničnú tlač, rozhlas a propagandu, ale aj zahraničných Slovákov, či pripravovalo učebné pomôcky pre kolegov. 3. oddelenie malo na starosti evidenciu agentúrnej a dôvernickej siete, a napokon 4. oddelenie malo na starosti technické prostriedky.³¹

Čo sa týka stranického rozloženia tak v roku 1945 približne 52% zamestnancov VI. odboru tvorili členovia Komunistickej strany Slovenska (KSS), 43,5% bolo bezpartajných a len 4,5% zamestnancov tvorili členovia Demokratickej strany. Tieto čísla sú však, samozrejme, relatívne a treba ich brať s rezervou, pretože v zozname zamestnancov sú ako bezpartajní vedení napríklad aj šéf štátnej bezpečnosti na Slovensku Jozef Ilčík či jeho zástupca Teodor Baláž, pritom o ich apolitickosti nemôže byť ani reč – obaja boli kľúčovými podporovateľmi komunistickej politiky v bezpečnostnom aparáte na Slovensku. Už samotný spôsob, akým sa prijímali pracovníci bezpečnostného aparátu, umožňoval výraznú infiltráciu členov či sympatizantov komunistickej strany a príslušnosť či silná sympatia k tejto strane sa dali považovať aj za dostatočné odporúčanie pre uchádzača. Dominancia prívržencov Komunistickej strany Slovenska na VI. odbore Povereníctva vnútra a ich faktické a dobrovoľné podriadenie aparátu KSS je v celom skúmanom období neprehliadnuteľná. Preto sú uvedené čísla zrejme skôr zavádzajúce, ako ukazujúce reálnu politickú príslušnosť pracovníkov odboru. Ešte však spomeniem, že z uvedených vedúcich oddelení boli členmi KSS Feja, Pavelka a Kubač; Hojstrič a Baľa neboli členmi nijakej politickej strany.

Začiatkom roku 1946 sa udiali zmeny v oddelení I/1. Vznikli dve novozriadené súčiasť

30 Nedá mi v tejto súvislosti nespomenúť, že Ján Vozár, bývalý šéf podateľne ÚŠB, odovzdal po skončení vojny niektoré dôležité spisy bývalej ÚŠB (na V. Širokého, Š. Bašťovanského a i.) do rúk generálneho tajomníka KSS Štefana Bašťovanského. Fakt, že už o niekoľko mesiacov neskôr ho nachádzame ako člena KSS práve na poste, kde jeho úlohou bolo overovanie politickej spoľahlivosti a preverovanie štátnych zamestnancov, je podľa môjho názoru tiež dôležitým ukazovateľom iniciatívneho postupu komunistov smerom k (spočiatku) nenápadnému zaberaniu dôležitých pozícií v štátnej správe, resp. na úradoch, ktoré považovali za dôležité.

31 ABS Praha, f. S/2, šk. 292. Povereníctvo pre veci vnútorné, VI. odbor.

ky – ofenzívna skupina pod vedením Jozefa Večeru³² a vypočítavacia skupina, ktorú viedol Ján Kubač.³³ Jej pracovníci (samozrejme, nielen oni), ale v zásade aj pracovníci celého oddelenia I/1 to bola prvá generácia slovenských príslušníkov (komunistickej) Štátnej bezpečnosti v tom zmysle, ako ju poznáme. Títo ľudia sa výraznou mierou angažovali vo vtedajšom politickom boji a každý svojim dielom prispel k nastoleniu komunistickej totality u nás. Napriek tomu na to veľká časť z nich už o relatívne krátky čas doplatila rokmi strávenými vo väzení či dokonca životom (napríklad R. Lančarič).

Ďalšie zmeny v organizácii a pôsobnosti VI. odboru sa uskutočnili koncom apríla 1946. Veliteľom odboru ostal Rudolf Viktorín a veliteľom I. sekcie Jozef Ilčík. Z bývalého 2. oddelenia (ľudové súdnictvo, prednosta Jozef Hojstrič) sa však stalo 1. oddelenie.³⁴ Nové 2. oddelenie malo na starosti agendu menšín³⁵ a viedol ho Viliam Zábojník.³⁶ 3. oddelenie pod velením Jozefa Pavelku spracúvalo záležitosti hospodársko-finančné.³⁷ 4. oddelenie (npor. Ľudovít Šnajder) uschovávalo štatistický materiál z rokov 1930 a 1940 a vy-

dávali osvedčenia o národnosti. A nakoniec 5. oddelenie (Ján Kubač), ktoré bolo zriadené o krátky čas neskôr a zaoberalo sa potieraním čierneho obchodu.³⁸ Súčasťou sekcie bola aj novozriadená skupina pre stíhanie vojnových zločincov v zahraničí. Jej úlohou bolo zaoberať sa „deliktami, ktoré sa týkajú štátnej bezpečnosti. Pátra po deliktoch a delikventoch, robí vyšetrovanie a po šetrení podáva trestné oznámenie. Čo najužšie spolupracuje so všetkými oddeleniami VI. odboru.“³⁹ Jej členmi okrem iných boli aj ďalší bývalí príslušníci ÚŠB Pavel Gavora či už spomínaný Martin Kolár.

II. sekciu viedol mjr. Viktor Sedmík, ktorý bol súčasne aj zástupcom veliteľa VI. odboru. Táto sekcia sa stala vlastnou spravodajskou službou s celoslovenskou, ale aj zahraničnou pôsobnosťou. Členila sa na 4 oddelenia. 1. oddeleniu (obranné spravodajstvo) šéfoval Teodor Baláz a išlo o jedno z kľúčových oddelení s najväčším dosahom na vnútropolitickú scénu.⁴⁰ 2. oddelenie viedol Andrej Velgos⁴¹ a vykonávalo výzvedné spravodajstvo. Získavalo správy výzvednej povahy a jeho pracovníci tiež spracúvali hlásenia o situ-

32 Jej členmi ďalej boli Matej Běl (zástupca veliteľa), Gejza Kršák, Šimon Čermák, Samuel Križka, Vendelín Rehák, František Zábojník a Michal Bartoník. Jozef Večera musel prácu v bezpečnosti opustiť po tom, ako ho HKS prichytila pri nákupe ošipaných „... za účelom vykonávania čierneho obchodu“. Archív Ústavu pamäti národa Bratislava (AÚPN), f. A7, inventárna jednotka (inv. j.) 18, úradný záznam, 12. 8. 1947. Tento údajne bývalý gardista mal podľa neskorších výpovedí svojich bývalých kolegov toho zrejme na rováši viac – napríklad sa o ňom vraj vedelo, že našiel poklad po Nemcoch a „... tento zašantročil...“ ABS Praha, H-536/9. Zápis o výpovedi Miroslava Vomáčku zo dňa 11. 6. 1953. Zaujímavé je, že sa ho snažili „upratať“ na Hlavné veliteľstvo NB.

33 V nej pracovali ešte Rudolf Lančarič, Ľudovít Šnajder, Mikuláš Chamula a Gustáv Benko.

34 Prítom sa úlohy oddelenia rozšírili: a) stopovanie pre ľudové súdy (LS) v Československej republike (ČSR), očista verejného života od zločínov a zradcov a kolaborantov, sledovanie činnosti LS a spolupráca s nimi, kontrola činnosti ZNB pri očiste verejného života, b) stopovanie pre LS za hranicami ČSR, zostavovanie zoznamov osôb, ktoré treba vyžiadat', vyžadovanie vojnových zločincov, pátranie po vojnových zločincov vlastnými orgánmi za hranicami ČSR, c) evidencia trestných oznámení podľa nar. 33/45 SNR, evidencia rozsudkov LS podľa tr. sankcií, štatistika ľudového súdnictva na Slovensku, d) zaisťovanie a prepúšťanie z pracovných táborov, e) vyšetrovanie politickej spoľahlivosti vrátane celej agendy s tým spojenej. Zaujímavé je, že v dokumentoch sa občas objavujú sťažnosti súdov na zle pripravené trestné oznámenia.

35 Konkrétne to boli referáty: a) výmena obyvateľstva (a spolupráca s Osídľovacím úradom), b) vysťahovanie Nemcov (takisto v úzkej spolupráci s Osídľovacím úradom), c) repatriácia občanov ČSR (v spolupráci s Povereníctvom sociálnej starostlivosti a repatriáčnymi úradmi a strediskami) a súčasne preverovanie repatriovaných osôb), d) povoľovanie pobytu a pracovných povolení pre cudzincov, e) dobrovzdania pre udeľovanie štátneho občianstva (v spolupráci s III. odborom PV), f) evidencia Maďarov a Nemcov a napokon g) sledovanie činnosti menšín.

36 Bývalý sociálny demokrat a gardista Viliam Zábojník bol v roku 1942 odsúdený na trest smrti za ilegálnu komunistickú činnosť, trest mu neskôr zmiernili na 12 a pol roka.

37 Išlo o referáty: a) stávkky a výluky, vyšetrovanie príčin stávkok, sledovanie výluk, informovanie kompetentných miest, b) sledovanie nezamestnanosti a mzdových otázok, c) zoštatnenie a národná správa v podnikoch, preverovanie národných správcov, sledovanie a vyšetrovanie podozrení zo sabotáže v poštátnom kľúčovom priemysle, d) valutové delikty, šibovanie (tzn. nedovolený vývoz) valút a falšovanie peňazí a devíz, a napokon e) zásobovacie závady väčšieho rázu, vyšetrovanie zásobovacích prehmatov a boj proti čiernemu obchodu.

38 Od roku 1947 platil zákon č. 15/1947, podľa ktorého sa mal čierny obchod stíhať.

39 ABS Praha, f. S/2, šk. 292. Dokument nemá názov (ide o organizačný rozpis VI. odboru, s. 693).

40 Oddelenie sa členilo na nasledujúce referáty: a) všetky delikty podľa zákona na ochranu Republiky, vlastizrada, úklady proti Republiky, štátna zrada, zrada štátneho tajomstva, vyzvedačstvo, zrada vojenského tajomstva, vojenská zrada, nedovolené ozbrojovanie, účasť a nadržiavanie pri vojenských zločinoch, zakázané spravodajstvo, ohrožovanie obrany republiky, pátranie po agentoch cudzej spravodajskej služby a vedenie boja proti nim (kontrašpionáž), b) politické strany, sledovanie očisty v jednotlivých politických stranách, sledovanie ideových, myšlienkových a politických prúdov a tendencií vo vnútri štátu, sledovanie činnosti spolkov a korporácií (vrátane ich evidencie), volebné záležitosti, sledovanie antisemitizmu, prejavy vládných a politických činiteľov, oslavy, manifestácie a tábory ľudu, spolupráca v politickom spravodajstve s národnými výbormi, dôverné vyšetrovanie politického rázu, pomníky, sochy, nápisy, zástavy, znaky a symboly, sledovanie nemeckej propagandy na území ČSR, náboženské otázky, študentské otázky, vládny program, sledovanie tendencií po odklone od vládneho programu, c) ilegálne hnutie každého

ácii v zahraničí. Takisto udržiavali styk so zastupiteľskými úradmi. 3. oddelenie (Dezider Baťa) malo na starosti tlačovú cenzúru, a nakoniec 4. oddelenie (technické) zabezpečovalo pod vedením vrchného strážmajstra Pavla Kesega výkonné zložky potrebným materiálom (viď vyššie). VI. odbor mal tiež niekoľko samostatných referátov, v prvom rade hospodársky. To im poskytovalo značnú voľnosť v manipulovaní s finančnými prostriedkami. Tiež mali vlastný autoreferát a pomocný úrad so spisovňou a osobné oddelenie (prednosta kpt. Jozef Malo). Na odbore existovala aj výzvedná spravodajská skupina, ktorú viedol npor. Chriateľ. Prítom spravodajská činnosť na VI. odbore približne 80% svojej pozornosti venovala Maďarsku. Maďari mali podľa vtedajších hodnotení kvalitnú spravodajskú službu, špiónáž mala vykonávať najmä armáda. Podľa šéfa II. sekcie Sedmíka však výzvedná služba v tom čase nebola na dostatočnej úrovni, chýbal najmä školený personál, zaostávala tiež znalosť cudzích jazykov. Z pohľadu spravodajskej obrany sa ako najkomplikovanejšie vnímali pomery na našej južnej hranici: *„Najhoršie pomery po stránke spravodajskej obrany sú na území južného Slovenska a vôbec na celom území, ktoré bolo okupované Maďarmi. Na tomto území nachádzajú veľmi dobré podmienky všetky výzvedné a diverzné skupiny v účinnej pomoci u miestneho obyvateľstva maďarskej národnosti. Činnosť týchto skupín okrem spravodajskej činnosti prejavovala sa aj v letákových akciách namierených proti ČSR a Slovákom, vo*

*výtržnostiach menšieho rázu – prestrelke kolonistov – Slovákov a iné sabotážne akcie, ďalej vo vyvážaní majetku a cenností bez povolenia do Maďarska.“*⁴² Hľadanie cesty k lepšej ochrane slovensko-maďarských, ale aj slovensko-poľských hraníc pred prenikaním špiónov a banderovcov, ale aj pašerákov (u ktorých sa však – zrejme vcelku oprávnene – predpokladalo, že si môžu spravodajstvom prílepkovať) bolo aj predmetom porady pracovníkov Ministerstva vnútra, HV NB, Povereníctva financií, Povereníctva vnútra, armády, Štátnej bezpečnosti a prednostov pohraničných Odbočiek štátnej bezpečnosti (OŠB). Dr. Lyko, zástupca Povereníctva financií, poukázal na zlé podmienky, s ktorými sa musí Finančná stráž vyrovnávať, a to najmä na severe Slovenska. Okrem toho pripomenul, že financi majú v kompetencii len colnú ochranu hraníc a zlepšeniu spolupráce s pohraničnými stanicami NB bráni najmä nedostatok peňazí na vybudovanie telefonických spojení – na tento účel rozpočet financie neposkytol. Na úseku ochrany hraníc však zlyhávala aj Národná bezpečnosť, pričom poklesky príslušníkov zboru plk. Júni vysvetľoval mimoriadne slabým finančným ohodnotením zamestnancov bezpečnosti. Na porade sa dohodlo opätovne zakázať Okresným národným výborom (ONV) a Okresným správnym komisiám (OSK) vydávať priepustky na malý pohraničný styk bez súhlasu NB. Na základe žiadosti mjr. Sedmíka mali stanice NB dodávať pašerákov VII. odboru, ktorý ich mal následne umiestňovať do pracovných táborov. Hovorilo sa tiež

smeru, ozbrojené flupy, letákové akcie, odhaľovanie a zneškodňovanie bývalých príslušníkov HG, Pohotovostných oddielov HG, HM (Hlinkova mládež), HSLS, ktorí boli školení v špeciálnych nemeckých kurzoch spravodajských a teroristických, odhaľovanie a zneškodňovanie bývalých príslušníkov gestapa, SD, Abwehru a pod., d) sabotáže a atentáty a boj proti nim, demonštrácie a výtržnosti, e) vlastní a cudzí zbehovia, ich evidencia, f) spravodajská ochrana hraníc, sledovanie pohraničného styku, ilegálne prechody hraníc, pohraničné legitímácie, incidenty, návrhy na diplomatické zákroky pre incidenty, g) cesty vládných činiteľov, spolupráca pri bezpečnostných opatreniach, h) hospodárska a priemyselná kontrašpiónáž, obranná služba v dôležitých podnikoch, ochrana železničnej a colnej dopravy, spolupráca s armádou, i) evidencia štátne nespofahlivých osôb a ľudí podozrivých či odsúdených pre špiónáž, j) evidencia dôverníkov a informátorov, k) redakcia pátracích obežníkov, l) podávanie posudkov vo veciach pasových a vízových, evidencia osôb, ktorým bol vydaný pas, prevencia pri udržiavaní štátneho tajomstva, a napokon m) obranná služba na VI. odbore a v NB, pričom v kompetencii oddelenia bolo podávanie posudkov o spoľahlivosti príslušníkov NB, dôvernica sieť VI. odboru v ZNB, obranná zložka na štátnych a verejných úradoch a spravodajský dozor nad zaisťovacími a sústredovacími tábormi.

41 Ako zaujímavosť uvediem, že Baláz a Velgos sa poznali už z obdobia Slovenskej republiky z rokov 1939 – 1945: „V informatívnom rozhovore bolo zistené, že VELGOS skutočne BALÁŽE vyšetľoval a to ve spojitosti úletu tří slovenských letadel do Turecka. VELGOS zděil, že výsledek celého BALÁŽOVA šetření byl takový, že mu nebylo nic konkrétního dokázáno a bylo na BALÁŽE podáno trestní oznámení pro neohlášení trestného činu. VELGOS prohlašoval, že celé šetření bylo vedeno tak, aby mu nic nebylo dokázáno / myšleno BALÁŽOVI/. Pokud se týka intervence BALÁŽE ve prospěch povýšení VELGOSE, připouští tento, že BALÁŽ na příkaz SEDMÍKA mohl toto u VIKTORÝHO provést, ale tvrdí, že BALÁŽ toto neprovedl z vlastní iniciativy, jelikož se s VELGOSEM přátelsky nestýkal. VELGOS stále ujišťoval, že BALÁŽ mu dával při každé příležitosti znát, že v době Slovenského státu byl jeho vězňem. VELGOS doznává, že byla za jeho povýšení provedena intervence u tajemníka soudruha ŠIROKÉHO. Dále VELGOS zděil, že v době kdy byl velitelem obrany na povereníctvu vnútra zřídil referát pro Balkán. Po třítýdenním působení byl však tento bezdůvodně BALÁŽEM zrušen. VELGOS se dále zmínil, že BALÁŽ ho neměl proto rád, jelikož o něm věděl, že spolupracoval se sovětskými orgány.“ ABS Praha, ZV-113, podzvázok Sedmík Viktor 2, DR. VELGOS, informatívni rozhovor, 122/1-sekr.-a2-51, 21. 5. 1951.

42 SNA, f. Povereníctvo vnútra – sekretariát (PV-sekr.), šk. 3.

o nepokojoch na slovensko-maďarskom pohraničí, pričom podľa poznatkov prednosta OŠB mali byť sčasti provokované maďarskými orgánmi. Tieto oblasti boli tiež sužované neustálymi krádežami dobytka, ktoré mali údajne podporovať maďarské úrady. Na záver sa zúčastnení na Sedmíkov návrh dohodli o potrebe každomesačných porád predstaviteľov relevantných úradov v pohraničí, kde by koordinovali svoju činnosť. Mali sa ich zúčastňovať: prednosta OŠB, obranný dôstojník NB, okresní velitelia NB z pohraničia, dôstojník OBZ a príslušný inšpektor FS.⁴³ Tejto problematike sa venovala zvýšená pozornosť v podstate až do komunistického prevratu v Maďarsku v roku 1947, aj keď ani tento fakt neukončil operácie bezpečnostných služieb oboch krajín proti sebe či procesy s chytenými vyzvedacími úplne, a najmä nie okamžite.

Samotná výzvedná služba sa delila na pátraciu a študijnú, pričom do pátracej časti patrili aj všetky regionálne odbočky VI. odboru Povereníctva vnútra – Oblastné bezpečnostné referáty (OBR). Toho oddelenie súčasne dostávalo správy aj z pražskej spravodajskej centrály (odbor Z), minimálne také, ktoré mali nejaký vzťah k Slovensku. Týkali sa napríklad Maďarska, Poľska,⁴⁴ Juhoslávie, ale aj banderovcov či dokonca skupiny Intermare – po vojnovnej stredoeurópskej federalizačnej iniciatívy.

VI. odbor mal v tom čase (marec 1946) 427 zamestnancov, pričom na regionálnych odbočkách Oblastných bezpečnostných referátoch ich pracovalo dovedna 145, na I. sekcii 158 a na II. sekcii 124 osôb.⁴⁵ Od 1. novembra 1946 sa zmenil názov VI. odboru Povereníctva vnútra na Odbor Z. išlo o zmenu, ktorá súvisela s centralizáciou spravodajských aparátov v Čechách a na Slovensku, ktorú odsúhlasil začiatkom októbra 1946 povereník Ferjenčík. Záver roku 1946 tiež priniesol návrh na viaceré ďalšie zmeny. Podľa neho sa malo HV NB v Bratislave premenovať na Zemské veliteľstvo NB v Bratislave. Ministerstvo vnútra malo podľa tohto návrhu získať aj patričné kompetencie, ktoré dovte-

dy patrili bratislavskému Hlavnému veliteľstvu, tzn. v zásade všetko dôležité (od organizácie po prechodné ubytovanie členov ZNB pri sústredeniach). Tento návrh, odôvodňovaný nevyhnutnosťou zjednotenia bezpečnostných zložiek, sa odvolával, samozrejme, na program Gottwaldovej vlády. Do tohto obdobia spadajú aj prvé snahy o nahradenie finančnej stráže Pohraničným zborom NB.⁴⁶

Premenovanie na Odbor Z bolo len krátkodobou zmenou a navyše už v tom čase sa vedelo o pripravovanej reorganizácii, ktorá sa uskutočnila k 1. januára 1947, keď sa dovtedajší Odbor Z premenoval na VII. odbor Povereníctva vnútra. V tejto súvislosti však ostáva otvorená otázka, či vnútorné členenie, ktoré uvádzam v nasledujúcich riadkoch ako platné od 1. januára 1947, nevstúpilo do platnosti už o dva mesiace skôr. Z niektorých dokumentov sa to zdá byť veľmi pravdepodobné, aj keď reorganizačný rozpis štruktúry Odboru Z sa mi nepodarilo nájsť.

V januári 1947 teda do pôsobnosti VII. odboru Povereníctva vnútra v zmysle vydaných smerníc spadalo najmä: „... a) zabezpečenie štátu pred vnútornými útokmi na jeho samostatnosť, jednotnosť, zvrchovanosť, celistvosť a ľudovodemokratickú formu, obrana proti obdobným rozvratným snahám a politickým útokom, vedeným alebo riadeným zo zahraničia, c) obrana proti hospodárskemu vyzvedačstvu, d) získanie správ pre účely informatívne, správne a študijné v uvedených oboroch“.⁴⁷ Odbor sa delil na 3 základné organizačné jednotky: skupinu spravodajskú, skupinu štátnej bezpečnosti, a napokon pomocné oddelenia.

Od začiatku roku 1947 mal teda VII. odbor nasledovnú štruktúru: na čele odboru stál prednosta a jeho zástupca. Spravodajská skupina (označená ako Z-A) sa ďalej delila na štyri oddelenia: Z-XIV – obranné spravodajstvo vnútropolitické (referát politických strán – DS, KSS, Strana Slobody, Sociálnodemokratická strana, ale aj náboženská a židovská otázka, referát ilegálneho hnutia atď.). Obranné spravodajstvo proti cudzím vyzvedáčom a rozvra-

43 Tamže, šk. 5. Úradný záznam, 18. 1. 1947.

44 „... VII. odbor Povereníctva vnútra neprevádza žiadnu spravodajskú činnosť voči Poľsku. Pokiaľ ide o otázku Slovákov z Horného Spiša a Oravy, p. štátny tajomník Clementis žiadal, aby Ministerstvo zahraničných vecí dostalo od Povereníctva vnútra správy o tom, ako tam Slováci žijú a ďalej informoval o tom, že čsl. konzul Andráš v Krakove dal pokyn usporiadať porady o malom pohraničnom styku medzi orgánmi ČSR a Poľska.“ ABS Praha, ZV-113, podzväzok Sedmík Viktor 2. Úradný záznam, č. j. 29-VII/ZA-48, 2. 2. 1948.

45 Tamže, 310-29-1. Zápisnica napísaná na porade v dňoch 4. – 6. 3. 1946.

46 Tamže, 310-19-8. Návrh na zřízení pohraničného sboru NB, 15. 1. 1947.

47 Tamže, 310-20-13. Smernice o politicko-spravodajskej službe – vydanie. Č. j. 25-VII-Š/1947, 1. 1. 1947.

cačom (odd. Z-I) malo za úlohu zbierať informácie a spracovávať správy ako podklad pre obranu proti cudzej špionáži a rozvratným snahám. Konkrétne boli menované tieto záujmové objekty: Maďari, Nemci (Rakúšania), iné národy, vatikánska spravodajská služba, západ, Balkán, ochrana hraníc a ochrana vlastného aparátu. Tretím úsekom spravodajskej skupiny bolo Obranné spravodajstvo hospodárske (Z-III), ktorého úlohou bolo zbierať a spracúvať správy v záujme obrany národohospodárskych záujmov (ťažký a ľahký priemysel, energetika, doprava poľnohospodárstvo, vnútorný a zahraničný obchod, remeslá a živnosti, banky a poisťovne, družstevníctvo, dane, poplatky, vynálezy, valuty, zlato a iné). Posledným bolo oddelenie Z-B (zahraničná obrana), ktoré malo v referáte Maďarsko, Rakúsko, sever, juhovýchodná Európa, zahraničný odboj a evidenciu agentov. Tu sa tiež vykonávalo šifrovanie pre potreby spravodajskej služby. Zachoval sa tiež návrh zo začiatku októbra 1946 na preorganizovanie tohto oddelenia, keď malo byť tvorené piatimi menšími jednotkami: pátracia skupina (s tromi podskupinami – 1. Maďarsko, Rumunsko, Balkán; 2. Poľsko a sever; 3. Rakúsko, Nemecko a západ), skupina študijná (triedenie a analýza správ, vypracúvanie situačných správ, styk s ambasádami a pod.), zahraničný odbor (sledovanie zahraničného odboja, jeho styk s domovom, zahraniční Slováci), evidencia agentov, a napokon administratívna skupina, ktorá mala na starosti administratívu pre celé oddelenie.⁴⁸ Skupina štátnej bezpečnosti (Z-C) sa delila na tri oddelenia. Z-XX (riadenie agendy štátnej bezpečnosti) sa venovalo riadeniu štátnobezpečnostnej služby na Slovensku, zbieranie a sústreďovanie správ o bezpečnosti štátu, vyšetrovaniu prípadov zvláštneho významu, spolupôsobilo na vyžiadanie iných úradov a orgánov vo veciach štátnobezpečnostnej služby, materiálom pre pátrací vestník a cestám vládnych činiteľov a zahraničných hostí. Cudzinecké a pasové oddelenie (Z-VII) malo v referáte vysťahovanie Nemcov a výmenu obyvateľstva s Maďarskom, repatriáciu, evidenciu cudzincov, povoľovanie pobytu a pasové záležitosti. A napokon Oddelenie ľudového súdnicstva (Z-IV) sa venovalo stopovaniu pre ľudové súdy v ČSR (očista verejného života, činnosť ľudových

súdov a činnosť ZNB pri očiste verejného života) a stopovanie pre LS za hranicami (evidencia osôb, ktoré treba vyžiadať, samostatné pátranie po vojnových zločincoch a ich vyžadovanie). Samostatne stálo Právne oddelenie (Z-XI). Priamo pod prednostu (resp. zástupcu) VII. oddelenia spadalo tiež Organizačné oddelenie (ZD) s referátmi organizačným (Z-IX), personálnym (Z-XXV) a disciplinárnym (Z-XXVII), Technické oddelenie (Z-E) so Spojovacím (Z-V), Materiálnym (Z-XIII), Výskumným a fotoreferátom (Z-XXIII). Pomocný úrad mal na starosti kancelársku agendu (Z-XII), evidenciu (Z-XVI) a Archiv (Z-XXIV). Uvedenú štruktúru dotvárali Tlačové oddelenie (Z-XVII), Finančné oddelenie (Z-XXVI) a Študijné a školské oddelenie (Z-XIX).⁴⁹

Zaujímavé je, že pri príprave tejto organizačnej zmeny sa predstavitelia DS angažovali aj pri výmene prednostu VII. odboru. Demokrati naliehali na poverenika vnútra gen. Mikuláša Ferjenčika, aby Viktorína vymenil. Poukazovali na skutočnosť, že miesto prednostu odboru na Povereníctve vnútra je systematizované ako miesto pre právnika, pričom Viktorín právnické vzdelanie nemal. Vec nakoniec riešili podpredsedovia vlády Ján Ursíny a Viliam Široký – na ničom sa však nedohodli a Viktorín ostal na svojom mieste.⁵⁰ Nazdávam sa, že aj tento fakt sa nakoniec zo strany DS bral ako kompromis. Predpokladám, že podobne ako koncom roku 1947, keď sa opäť uvažovalo o výmene Viktorína, snažili sa komunisti presadiť na tento post nejakého exponovaného komunistu (koncom roku 1947 v tejto súvislosti padlo meno prokurátora Antona Rašlu).

Uvedená štruktúra VII. odboru vydržala až do veľkých zmien, ktoré sa na Povereníctve odohrali krátko po februárovom prevrate z roku 1948. Ako som už uviedol, v súvislosti s marcovými zmenami na PV, sa zo VII. odboru Povereníctva stal odbor označovaný rímskou číslicou III. Zmenila sa aj jeho vnútorná štruktúra. Návrh na túto zmenu, ktorú podal šéf odboru Viktorín ministromi Noskovi, je datovaný 30. decembrom 1947.⁵¹ Nakoniec sa z návrhu zrealizovala len časť a odbor sa delil na skupinu „A“ (prednosta T. Baláž) s oddeleniami PZ⁵² (politické spravodajstvo, Š. Orlik), OZ⁵³ (obrné spravodaj-

48 ABS Praha, f. S/2, šk. 292. Návrh na organizáciu odd. Z – B.

49 Tamže, 310-20-13. Smernice o politicko-zpravodajskej službe – vydanie. Č. j. 25-VII-Š/1947, 1. 1. 1947, fotopríloha.

50 Tamže, 310-61-22. Zápisničná výpoveď dňa 5. apríla 1948 (ide o pokračovanie výpovede Dr. Fedora Thurzu).

51 Tamže, 310-20-4. Zriadenie odboru „Bezpečnosť“ a personálne obsadenie, bez č. j., 30. 12. 1947.

52 PZ zbiera a spracúva správy ako podklad pre obranu proti všetkým protištátnym a protidemokratickým snahám v ČSR.

53 Zbiera a spracúva správy ako podklad pre obranu proti všetkým rozvratným a výzvedným snahám, ktorých pôvodcami alebo nositeľmi sú činitelia zo zahraničia alebo inonárodní, resp. s nimi spolupracujúci občania ČSR.

stvo, L. Krامل), HZ⁵⁴ (hospodárske spravodajstvo, Alexander Ilčík), oddelenie štátnej bezpečnosti (František Chorvát), študijné (Dezider Baľa), technické (Emil Turčan) a pomocný úrad. Skupina „B“ (prednosta Ľudovít Kukan) sa skladalo zo šiestich oddelení. To už však nie je predmetom tejto štúdie.⁵⁵

Na záver opäť ešte krátka štatistika – k 1. januáru 1947 na VII. odbore pracovalo 267 zamestnancov a na OBR (resp. od januára 1947 Odbočkách štátnej bezpečnosti – OŠB) po celom Slovensku 182 zamestnancov, spolu 449 osôb. Pre porovnanie VII. odbor MV mal 281 zamestnancov, teda len o 14 viac ako na bratislavskom Povereníctve, ktoré de facto bolo podriadeným úradom. V celočeskoslovenskom meradle teda na politickom spravodajstve pracovalo 1162 ľudí, z toho 15 v zahraničí.⁵⁶ Zaujímavé je, že už o mesiac sa počet zamestnancov VI. odboru PV radikálne zredukoval na 179 zamestnancov. Príčinu tohto dramatického poklesu sa mi nepodarilo zistiť. Počet zamestnancov OBR, resp. OŠB stúpil. Na VII. odbore však opäť nastal prílev pracovných síl, k 1. júnu 1947 máme zaznamenaných 203 zamestnancov (OŠB 272), o mesiac neskôr 202, resp. 288. K 1. augustu 213 a 293. K 1. decembru 1947 pracovalo na VII. odbore PV 220 ľudí a na OŠB po celom Slovensku 309 pracovníkov. V prvý deň roku 1948 sa počet ľudí na VII. odbore zvýšil o trochu a na OŠB znížil o jedného.⁵⁷

Odbočky štátnej bezpečnosti (predtým Oblastné bezpečnostné referáty) boli organizačnými jednotkami VI., resp. VII. odboru PV a v prikázaných obvodoch vykonávali spravodajské a štátnobezpečnostné úlohy. Ich úlohy sa zhodovali s úlohami VII. odboru. Vnútorne sa členili na zložku spravodajskú a štátnobezpečnostnú. Každá OŠB pritom bola povinná viesť vlastnú agendu, pozostávajúcu z 3 protokolov (spravodajský, štátnobezpečnostný a všeobecný) a ďalšie prehľady úradných úkonov (od zoznamov nespoľahlivých osôb až po evidenciu telefónnych hovorov).⁵⁸

Odbočky Štátnej bezpečnosti spočiatku spravidla mávali po troch referentoch, pričom jeden sa venoval politickému, jeden obrannému a jeden hospodárskemu spravodajstvu. Takéto odbočky existovali v Banskej Bystrici, Bratislave, Humennom, Komárne, Košiciach (tu bol personál, pochopiteľne, početnejší – 10 referentov a dvaja pomocní zriadení), Leviciach, Levoči, Lučenci, Michalovciach, Nitre, Poprade, Prešove, Rimavskej Sobote, Rožňave, Ružomberku, Trenčíne, Trnave, Turčianskom Svätom Martine a Žiline.⁵⁹

OŠB mali na starosti činnosť vždy pre niekoľko politických okresov. Územná pôsobnosť OŠB Banská Bystrica teda bola v okresoch Banská Štiavnica, Brezno nad Hronom a Zvolen, OŠB Bratislava v Galante, Malackách, Modre a Šamoríne, OŠB Humenné v Medzilaborciach, Snine, Stropkove a Vranove, OŠB Komárno v Dunajskej Strede, Komárne, Parkáni a Starej Ďali, OŠB Košice v Gelnici, Košiciach, Moldave nad Bodvou a Trebišove, OŠB Levice v Krupine, Leviciach, Novej Bani a Želiezovciach, OŠB Lučenec v Lučenci a Modrom Kameni, OŠB Michalovce v Kráľovskom Chlmci, Michalovciach, Sobranciach a Veľkých Kapušanoch, OŠB Nitra v Nitre, Nových Zámkoch, Šali, Topoľčanoch, Vrábloch a Zlatých Moravciach, OŠB Prešov v Bardejove, Giraltovciach, Prešove, Šariši a Svidníku, OŠB Rimavská Sobota vo Feledinciach a Rimavskej Sobote, OŠB Rožňava v Revúcej, Rožňave a Tornali, OŠB Ružomberok v politických okresoch Dolný Kubín, Liptovský Svätý Mikuláš, Námestovo, Ružomberok, Trstená, OŠB Trenčín v politických okresoch Bánovce nad Bebravou, Ilava, Nové Mesto nad Váhom, Púchov, Trenčín, OŠB Trnava v politických okresoch Hlohovec, Myjava, Piešťany, Senica, Skalica, Trnava, OŠB Turčiansky Svätý Martin v politických okresoch Kremnica, Prievidza a Turčiansky Svätý Martin, a napokon OŠB Žilina v politických okresoch Čadca, Kysucké Nové Mesto, Považská Bystrica, Bytča, Žilina.

54 Zbiera a spracúva správy ako PZ a OZ, ale aj iné, pokiaľ slúžia ako podklad pre obranu proti snahám, namiereným proti hospodárskym záujmom Československa.

55 Bližšie pozri: PEŠEK, J.: *Štátna bezpečnosť na Slovensku v rokoch 1948 – 1953*. Bratislava 1999.

56 Štyria na odbočke politického spravodajstva v Londýne a vo Wiesbadene pracovala 11-členná skupina, ktorá sa zaoberala pátraním po vojnových zločincoch. ABS, 310-4-18. Stav zamestnancov politického spravodajstva k 1. lednu 1947.

57 Tamže, 310-4-19. Stav zamestnancov politického spravodajstva a štátnobezpečnostní služby k 1. lednu 1948.

58 Tamže, 310-20-12. Dočasné organizačné smernice pre OŠB, č. j. 2396-VII/19-1947, 30. 3. 1947.

59 Tamže, 310-20-4. Prehľad sprav. referentov zaradených na odbočkách štátnej bezpečnosti.

OŠB Kežmarok a OŠB Poprad neboli v citovanom zozname uvedené.⁶⁰

Všetky OŠB boli pod dohľadom z bratislavského centra, odkiaľ chodili prednostom VII. odboru určení úradníci, resp. dôstojníci na pravidelné či príležitostné prehliadky. Pravidelné prehliadky sa mali konať dvakrát do roka. Kontrolovala sa výkonná služba, správna agenda a hospodárenie, a teda sa okrem pracovníkov VII. odboru prehliadok zúčastňovali aj pracovníci Povereníctva, určení na vykonávanie hospodársko-finančnej revízie. Súčasťou prehliadky bývalo aj zdokonaľovanie a prehlbovanie vedomostí príslušníkov, ako aj poučenie o aktuálnej vnútropolitckej situácii. Príležitostné prehliadky mohol vykonávať určený pracovník aj počas služobnej cesty do obvodu danej OŠB, pričom pozornosť sa venovala najmä bezpečnostným pomerom v obvo-

de OŠ, služobnému výkonu príslušníkov, ich správaniu sa v službe a mimo nej či iným aktuálnym veciam. Študijné oddelenie VII. odboru o prehliadkach viedlo zvláštny protokol a evidovali tiež záznamy o nich.⁶¹

Záverom teda môžeme konštatovať, že štátna bezpečnosť a politické spravodajstvo boli v období pred februárom 1948 vysoko politicky exponovaným orgánom, ktorý stál plne v službách komunistickej strany. Jeho činnosť, organizačné a personálne premeny však neovplyvňovali len zámery českých a slovenských komunistov či iných politikov, prelínali sa tu aj tlaky pražského Ministerstva vnútra, vnútorné mocenské boje jednotlivých funkcionárov o posty a skutočnosť, že v rámci mocenských zápasov sa funkcionári snažili presadiť do úradu čo najviac „svojich“ ľudí.

Summary

Matej Medvecký: The organizational structure of State Security and political news in Slovakia in February 1948

VI., or VII. Division of Department of the Interior during the postwar period was one of the key thrust forces, which were subordinated to interests of the Communist Party, worked hard to prepare powerful reversal in Czechoslovakia, respectively, in this case, of course, mostly only in its eastern part. State Security and intelligence policy in the period before February 1948 exposed a highly political body, which was fully in the service of the Communist Party. Its business, organizational and personal transformation influenced not only the intentions of the Czech and Slovak Communists or other politicians, but here overlaped also pressure of the Prague Ministry of the Interior, the internal power struggle for positions of individual officers and the fact, that in context of power struggles the officials tried to assert to the functions their "people" as possible. While many of the actions of the Division of the Department of Interior (and the first preparation of so-called Seditious conspiracy in 1947), historians had already relatively well elaborated those chapters of our history, but less attention has been devoted to its internal structure of this institution. The present study aims to fill a gap mentioned and refer to organizational changes, which modified the organizational structure and staffing of the leading positions within reporting and state safety components of Department of Interior in time period before the communist coup in Czechoslovakia in 1948.

60 Tamže, 310-20-12. Dislokace státně-bezpečnostních úřadoven na Slovensku, č. j. VII-D-15.217/taj.1947, 6. 9. 1947.

61 Tamže, 310-20-18. Smernice pre prehliadkovú službu na OŠB, 522-VII/19-1947.

Úlohy cirkevných tajomníkov pri práci s kňazmi Rímskokatolíckej cirkvi na Slovensku

Mgr. Pavol Jakubčín
(1983), absolvent
Filozofickej fakulty
Trnavskej univerzity
v Trnave, študijný odbor
história. Pracuje v Ústave
pamäti národa

Predkladaná štúdia sa venuje vybraným aspektom činnosti cirkevných tajomníkov v 50. a 60. rokoch 20. storočia. Cirkevní tajomníci boli pracovníkmi štátnej správy v komunistickom Československu, ktorí tvorili najnižšiu zložku štátneho aparátu vytvoreného na kontrolu a riadenie cirkvi. Ich hlavnou povinnosťou bolo nadväzovať a udržiavať kontakt s jednotlivými cirkvami a vykonávať stanovenú líniu štátnej cirkevnej politiky v krajoch a okresoch. Z toho dôvodu takmer každodenne prichádzali do kontaktu s veriacimi a kňazmi.

Cieľom štúdie je poukázať na snahu komunistickej štátnej moci ziskávať kňazov Rímskokatolíckej cirkvi na Slovensku na plnenie rozličných úloh, ktoré od nich žiadala. Jednu z najdôležitejších úloh pritom zohrávali práve cirkevní tajomníci, ktorí vykonávali rôzne činnosti s cieľom zistiť postoj každého kňaza voči režimu. Následne mali ziskávať tých, ktorí sa ziskávať dali a poskytovať im morálnu i materiálnu podporu.

Vznik funkcie cirkevných tajomníkov

Po uchopení moci komunistickou stranou v Československu sa začali vytvárať organizačné štruktúry, ktoré sa mali zaoberať jednotlivými cirkvami v zmysle usmerenia ich činnosti želaným smerom. Tak bola už v marci 1948 vytvorená Cirkevná komisia Ústredného akčného výboru (ÚAV) Národného frontu (NF) a v júli začala podobná komisia fungovať aj pri ÚAV Slovenského národného frontu (SNF). V lete 1948 vznikla aj cirkevná komisia Ústredného výboru (ÚV) Komunistickej strany Československa (KSČ), ktorá bola na jar 1949 v súvislosti s prípravou novej cirkevnej politiky štátu reorganizovaná, takže jej právomoci výrazne vzrástli a stala sa hlavným in-

ciátorom cirkevnej politiky. Podľa počiatocného počtu členov bola nazývaná aj „Cirkevná šestka“.¹

Na Slovensku sa na nižšej úrovni – pri krajských a okresných akčných výboroch SNF – začali od začiatku roku 1949 vytvárať funkcie cirkevných tajomníkov. Ústredný akčný výbor SNF informoval obežníkom jednotlivé krajské akčné výbory (KAV) o potrebe ustanovenia osobitného tajomníka pre cirkevné náboženské otázky pri KAV. Tento tajomník mal následne určiť v každom okrese okresného tajomníka pre cirkevné a náboženské otázky, pričom okresní tajomníci mali začať svoju činnosť v priebehu troch týždňov. Obežník podrobne určoval aj úlohy, ktoré má krajský i okresný tajomník plniť.² Všetci noví pracovníci boli následne zaškolení cirkevným oddelením ÚAV pre prácu na úseku cirkevnej politiky.³ Obsadzovanie postov cirkevných tajomníkov však najmä na úrovni okresov postupovalo pomalšie než sa predpokladalo. Ešte koncom marca 1949 upozorňoval generálny tajomník SNF Ladislav Holdoš jednotlivé krajské akčné výbory, že v niektorých okresoch cirkevní tajomníci ešte stále nie sú ustanovení, čím je sťažené ziskávanie duchovných pre politiku NF.⁴

Takmer súčasne s budovaním štruktúr cirkevných tajomníkov a referentov na úrovniach akčných výborov sa v návrhu na ďalší postup v cirkevnej politike objavila myšlienka vytvorenia cirkevných oddelení aj na krajských národných výboroch (KNV). Dôvodom bola snaha o posilnenie kontroly cirkevného života. V návrhu na rokovanie organizačného sekretariátu ÚV KSČ z 21. januára 1949 sa nachádza zámer „vybudovať v krajských národných výborech takové cirkevní referáty, ktoré budú provádieť státnú kontrolu nad cirkevním

1 BULÍNOVÁ, M. – JANIŠOVÁ, M. – KAPLAN, K. (zost.): *Cirkevní komise ÚV KSČ 1949 – 1951. Edice dokumentů. I. Cirkevní komise ÚV KSČ („Cirkevní šestka“) Duben 1949 – březen 1950.* Praha – Brno 1994, strana (s.) 13.

2 Slovenský národný archív Bratislava (SNA), fond (f.) Ústredný akčný výbor Slovenského národného frontu (ÚAV SNF), škatuľa (šk.) 88. Obežník číslo (č.) 77. Inštrukcie k zriadeniu krajských cirkevných tajomníkov a okresných referentov. Pozri tiež: PEŠEK, J. – BARNOVSKÝ, M.: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku 1948 – 1953.* Bratislava 1997, s. 54.

3 SNA, f. ÚAV SNF, šk. 89. Správa cirkevného oddelenia ÚAV SNF, 24. 2. 1949.

4 Tamže, šk. 88. Ustanovenie funkcie cirkevných referentov pri ÚAV. Z listu generálneho tajomníka ÚAV z 31. 3. 1949 všetkým KAV.

životem a spolupracovat s krajskými výbory NF".⁵ V súlade s týmto zámerom sa začali na KNV postupne prenášať viaceré právomoci, ktoré, v prípade Slovenska, dovtedy prináležali Poverenictvu školstva, vied a umení. Dialo sa tak najmä podľa vládneho nariadenia číslo (č.) 119/1949, ktoré nadobudlo účinnosť 22. apríla 1949.⁶

Návrh na vytvorenie samostatných cirkevných oddelení pri krajských národných výboroch predniesol A. Čepička 25. apríla 1949 na schôdzi širšieho Predsedníctva ÚV KSČ. Podľa neho sa mali okrem cirkevných referentov pri KNV vytvoriť v niektorých okresoch, kde to je z cirkevno-politického hľadiska obzvlášť potrebné, aj miesta cirkevných referentov pri ONV.⁷ Na zasadnutí cirkevnej komisie ÚV KSČ (Cirkevnej šestky) sa Čepičkov návrh precizoval a určilo sa, aby miesta cirkevných referentov na KNV boli zväčša obsadené dovtedajšími cirkevnými tajomníkmi z KAV, čím sa malo predísť istej dupliciti. V sídlach diecéz však doterajší cirkevní tajomníci KAV mali ostať a pôsobiť pri biskupovi.⁸

S načrtnutým postupom v cirkevnej politike boli oboznámení politickí tajomníci KAV na svojej celoštátnej porade 3. mája 1949, kde J. Felcman prítomným priblížil plán vybudovať pri krajských národných výboroch špeciálne cirkevné referáty. Prostredníctvom týchto referátov sa mala rozvinúť celá škála opatrení, ktorých cieľom bolo o. i. materiálne a morálne podporiť kňazov pokrokových a obmedziť nepohodných.⁹

Podľa ďalších inštrukcií mali byť na KNV do týždňa vytvorené funkcie krajských cirkevných tajomníkov, ktorí mali z agendy KNV prebrať všetky záležitosti súvisiace s cirkevnou politikou, pričom mali byť riadení ÚAV NF. V Čechách a na Morave mali byť do tejto funkcie presunutí dovtedajší cirkevní tajomníci KAV, avšak na Slovensku mal byť postup

trochu odlišný, pretože „slovenští soudruzi říkají, že to nepůjde převedením našich krajských církevních referentů, ale že strana dodá nové lidi. Proto na Slovensku dostanete poněkud jiné pokyny. Ale vcelku je to totéž“. Cirkevní tajomníci pri okresných národných výboroch mali byť zatiaľ ustanovení len tam, kde si to cirkevno-politická situácia vyžadovala.¹⁰

Zmiený odlišný postup na Slovensku znamenal, že cirkevní tajomníci KAV ostali po istú dobu pôsobiť súčasne s novoustanovenými cirkevnými tajomníkmi KNV.¹¹ Táto duplicita (ktorej sa v Čechách a na Morave chceli vyhnúť) bola podmienená odlišnými podmienkami v cirkevnej politike na Slovensku. Viac sa o situácii, ktorá tým na Slovensku vznikla, možno dozvedieť zo správy o návšteve niektorých členov ÚAV NF 22. septembra 1949 v Bratislave: „Na Slovensku dosud ponechali církevní tajomníky KAV SNF, vedle nichž zřídili kultové referenty KNV. Církevní tajemníci KAV SNF vedou politickou práci, zatím co referenti KNV provádějí administrativní práce a denní styk s kněžstvem. V KNV pracují ve stálém styku s KAV SNF a pod jejich kontrolou.“

Pokyny pro kultové referenty KNV vydává dosud ÚAV SNF. Také v okresech se věnují okresní tajemníci SNF církevní politice, udržují vedle kultových referentů KNV styk s významnějšími faráři a kontrolují činnost kultových referentů KNV.“

Keďže cirkevní tajomníci akčných výborov i referenti národných výborov boli povinní podávať pravidelné hlásenia, Ústredný akčný výbor SNF si daný stav pochvaloval, pretože z väčšieho množstva správ získaval „dobrý přehled o situaci dole“.¹²

Cirkevní tajomníci KNV a ONV na Slovensku podliehali pod ÚAV SNF do vytvorenia Slovenského úradu pre veci cirkevne, ktorý začal oficiálne fungovať v novembri

5 Zpráva a podklady pro jednání organizačního sekretariátu ÚV KSČ o církevní politice. KAPLAN, K.: *Stát a církev v Československu v letech 1948 – 1953*. Brno 1993, s. 282.

6 PODOLEC, O.: Ústřední akční výbor Slovenského národního frontu a Slovenský úrad pre veci cirkevne ako inštitucionálna forma kontroly cirkvi. In: HALKO, J. (zost.): *50 rokov od 50-tych rokov, odborný seminár o prenasledovaní cirkvi v zakladajúcom období komunistického režimu z 2. mája 2000*. Zborník prednášok, s. 74 – 75.

7 Niektoré cirkevní otázky, referát soudruha Čepičky na predsedníctví ÚV KSČ 25. 4. 1949. KAPLAN, K.: *Stát a církev*, s. 361.

8 Tým boli fakticky položené základy existencie neskorších vládnych zmocnencov pri biskupských úradoch. Zápis schůze církevní šestky komise ÚV KSČ jednající o opatřeních v církevní politice v nejbližších dvou měsících, 30. 4. 1949. BULÍNOVÁ, M. – JANIŠOVÁ, M. – KAPLAN, K. (zost.): *Církevní komise*, s. 29–30. Pozri tiež PODOLEC, O.: Ústřední akční výbor, s. 76.

9 Referát J. Felcmana na poradě politických tajemníků, 3. 5. 1949. BULÍNOVÁ, M. – JANIŠOVÁ, M. – KAPLAN, K. (zost.): *Církevní komise*, s. 119–120.

10 Tamže.

11 Počas tohto obdobia sa, na lepšie odlíšenie, pre tajomníkov pôsobiacich na národných výboroch používal pojem cirkevný referent, zatiaľ čo pre tajomníkov v akčných výboroch pojem cirkevný tajomník. Neskôr, po zrušení tejto duplicity, sa postupne presadilo pomenovanie cirkevný tajomník pre pracovníkov národných výborov.

12 Národní archiv (NA) Praha, f. Alexej Čepička, zväzok (zv.) 5, archívna jednotka (a. j.) 34. Správy CO ÚAV NF. Zpráva z návštěvy ÚAV SNF v Bratislavě dne 22. 9. 1949.

Obecník č. 77.

Vec: inštrukcie k zriadeniu krajských cirkevných tajomníkov a okresných cirkevných referentov.

ÚAV - SNF nateraz sústreďuje pozornosť na politiku cirkvi, najmä vysokej hierarchie. Ako je známe, cirkev katolícka i evanjelická po neúspešných verejných akciách pripravujú sa na podstatný politický boj proti nášmu ľudovodemokratickému zriadeniu. Títo suspendovaní povereníkov Lukačoviša a Horáka z knazských funkcií usilovali sa zoslabiť prichylnosť nášho ľudu k republike a dať na javo, že ešte majú moc v rukách. Rovnako vydaním memoranda o udajnom pransledovaní katolíckej cirkvi sledovali cieľ: vyvolať v drobnom veriacom človekovi ten dojem, že spolupráca s režimom je hriech a trestuhodná. Tieto verejné zákroky biskupského sboru nemali však očakávané účinky na veriaceho. Pracujúci ľud miest a vidieka zväčša zostal kritický k týmto výjavom a prechováva aj nadslednej uctu a dôveru k spomenutým poverenikom a k vláde. Katolíci už dnes vidia, že biskupský sbor neoprávnené kriví spomenutým poverenikom, lebo sa denne presvedčujú o ich blahodárnej činnosti pre pracujúci ľud. Na proti tomu všeobecne sa vie, že biskupi nezakroujú proti knazom, ktorí opustili veriacich a republiku pre zradnú protištátnu činnosť. Tu je zrejme kolaborácia biskupov a imperialistickým západom. Vo svojej rozvratnej činnosti sú i budú vytrvalí. Po nezdařených verejných pokusoch iste siahnu po skrytých poávratných akciách. V ich podujatiach ich snažne podporuje zahraničná reakcia. V cirkevnej otázke treba postupovať opatrne a rozumne. Vždy oddeľovať politickú stránku od náboženských vecí. Nemiešať sa do vnútorných záležitostí cirkvi a neurážať náboženské cítěnie. V každom jednotlivom prípade ale, kde príslušník kléru dopustil sa politického prečinu, alebo zločinu sťahaj podľa platných zákonov.

Za prvoradú úlohu považujeme ustanoviť pri KAV osobitného tajomníka pre cirkevné náboženské otázky. Tam, kde niet súčasného súdruha na túto dôležitú úlohu, funkciu nech prevzme oblasťný tajomník. Prípadne nájdite súdruha, ktorý by úspešne túto funkciu zastával. Tajomníkom nemôže byť knaz.

Čo je úlohou krajského tajomníka pre cirkevné veci?

Musí poznať obsah našej cirkevnej politiky a presvedčať spoľahlivých duchovných o potrebe spolupráce cirkve s Národným frontom.

Obecník informujúci o vytvorení funkcií cirkevných tajomníkov pri krajských a okresných akčných výboroch. Zdroj: SNA

-2-

Musí poznať cirkevné složenie vo svojom kraji, ako aj intenzitu náboženského cítěnia. Vedie záznamy a kartotéku duchovných všetkých cirkvi. Týchto treba triediť do 4 skupín:

- 1/ úplne spoľahliví, ktorí idú a NF a vládou,
- 2/ duchovní s kludným ostojom k režimu, avšak v rozhodnom okamžiku poslušní cirkvi,
- 3/ duchovní nepolitickí,
- 4/ duchovní reakční.

Vzor kartotéky Vám zašleme dodatčne.

Jeho úlohou ďalej je zisťovať, aký vplyv má cirkevná hierarchia na nižšie duchovenstvo. Sleduje činnosť kláštorov a navštevuje styky s profesormi náboženstva na gymnáziách. Sleduje púte a nebezpečných reakčných knazov. Proti týmto v prípade, že sa prevínia používa všetky legálne prostriedky, najmä zákona na ochranu Republiky. Sleduje všetku náboženskú tlač i letáky, ktoré vychádzajú v príslušnom kraji.

Dôležitou úlohou krajského tajomníka je určiť v každom okrese okresného referenta pre cirkevné a náboženské otázky. Musí nim byť osvedčený súdruha a člen OAV. Okresný referent musí poznať miestne pomery. Je v stálom osobnom styku so spoľahlivými knazmi. Nezabúha na ich do verejnej politickej činnosti, ale žiada od nich, aby používali v kázaniach optimistický ton reči, nabáдали veriacich k plneniu budovateľských úloh, najmä výkupu poľnohospodárskych produktov a láske k vlasti. Usiluje sa prichýliť protištátnu činných knazov. Duchovným spoľahlivým vymáha vzhody v príslušných miestach.

Schůdky.

Krajský tajomník zvoláva raz za mesiac okresných referentov na poradu, ktorej sa zúčastní aj krajský politický tajomník, tajomníci OAV a predstaviteľ KSS.

Na užšej porade sú prítomní okrem krajského cirkevného tajomníka, krajský politický tajomník, člen predstavenstva strany KSS, krajský politický tajomník KSS a zástupca ÚAV-SNF.

Okresní referenti musia vyvíjať svoju činnosť behom 3 týždňov. Preverí ich krajský cirkevný tajomník.

K vŕli informácií pripojujeme niekoľko otázok, na ktoré odpovedzte kladne alebo záporne a ihneď odošlite na ÚAV-SNF.

- 1/ Ako je zabezpečená cirkevná práca v sekretariáte KAV-NF?
- Kto ju robí, akí má prácu mimo toho, koľko času jej môže venovať, ako ju prakticky uskutočňuje?

- 3 -

- 2/ S ktorými duchovnými, ktorých vyznaní má KAV priamy osobný styk? Aké má s nimi skúsenosti.
- 3/ Vedie KAV kartotéky a záznamy?
- 4/ Ako sa prevádza táto práca v OAV?
- 5/ Aký je styk krajského tajomníka s okresným?
- 6/ Ako chápu cirkevnú politiku NF MAV? Robia dajaké politické chyby?
- 7/ Podľa možnosti uďte nám nemá a počet úplne spoľahlivých duchovných, počet sympatizujúcich a počet a mená výslovne reakčných duchovných v kraji.
- 8/ Ako likvidujete spolok KM? Existencia KM je protizákonná. Máte prehľad o činnosti katolíckej akcie mužov a žien? Zistiť na základe akého povolenia existuje katolícka akcia vo Vašom kraji.

1949. Ten prevzal do svojej pôsobnosti celú cirkevnú agendu, teda aj riadenie činnosti cirkevných tajomníkov v krajoch a okresoch.¹³

Pozície cirkevných tajomníkov pôsobiacich v štruktúrach SNF, po niekoľkých mesiacoch spolupôsobenia súčasne s novými referentmi (tajomníkmi) KNV a ONV, od septembra 1949 zanikali. Podľa spomínanej správy z návštevy ÚAV NF v Bratislave boli najschopnejší cirkevní tajomníci okresných akčných výborov dosa-

dzovaní do pozícií vládnych zmocnencov pri biskupských úradoch.¹⁴

V roku 1954 došlo na základe vládneho nariadenia č. 23/1954 Zb. na okresnej úrovni k zrušeniu samostatného cirkevného odboru, ktorý bol začlenený do všeobecného odboru ONV. Na krajskej úrovni sa však zachoval samostatný odbor pre veci cirkevné.¹⁵ V tomto opatrení sa odrážal zmenený prístup režimu k cirkevnej problematike, ktorá preň už ne-

13 PEŠEK, J. - BARNOVSKÝ, M.: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 109.

14 NA Praha, f. Alexej Čepička, zv. 5, a. j. 34. Správa CO ÚAV NF. Zpráva z návštevy ÚAV SNF v Bratislave dne 22. 9. 1949; V práci F. Vnuka je ako bývalý cirkevný tajomník spomenutý len vládny zmocnenec v Spišskej Kapitule. Pri ostatných vládnych zmocnencoch však autor nie vždy uvádza ich predchádzajúce pôsobisko. VNUK, F.: *Vládni zmocnenec na biskupských úradoch v rokoch 1949 - 1951*. Martin 1999, s. 16.

15 DEMEL, Zdeněk: *Pod dohledem církevních tajemníků*. Brno 2008, s. 46.

predstavovala prioritu. Po zániku Slovenského úradu pre veci cirkevné v lete 1956 prevzal jeho agendu spolu s riadením činnosti cirkevných tajomníkov v krajoch i v okresoch Odbor pre veci cirkevné Povereníctva školstva a kultúry.¹⁶

Mierne uvoľnenie v cirkevnej politike štátu v druhej polovici 50. rokov sa prejavilo aj vo vládnom uznesení z roku 1956, podľa ktorého došlo k redukcii funkcií cirkevných tajomníkov v okresoch. Podľa tohto uznesenia sa v niektorých okresoch funkcia cirkevného tajomníka pri ONV zrušila a cirkevno-politickú agendu mal prevziať niektorý z ďalších pracovníkov ONV. O podrobnostiach tohto opatrenia však mali rozhodnúť jednotlivé KNV samostatne podľa miery religiozity v kraji, pričom Slovenský úrad pre veci cirkevné (SIÚC) žiadal výnimku pre kraje Košice a Prešov.¹⁷ Keď sa však v roku 1957 obnovil tvrdší postup v cirkevnej politike štátu, opätovne sa vytvorili predtým zrušené miesta cirkevných tajomníkov na ONV, pričom v okresoch, v ktorých si to cirkevno-politická situácia vyžadovala, mala byť funkcia cirkevného tajomníka samostatná, inde zlúčená s funkciou inštruktora rady ONV.¹⁸ V rámci ďalšieho prítvrdenia cirkevnej politiky štátu Ministerstvo školstva a kultúry v júli 1959 všetkým cirkevným odborom na KNV zdôraznilo, že je potrebné skončiť s podceňovaním cirkevno-politickej problematiky najmä na úrovni okresov. Z tohto dôvodu bolo nevyhnutné zabezpečiť, aby funkcia okresného cirkevného tajomníka (OCT) nebola zlučovaná s inými funkciami, napríklad s funkciou školského inšpektora alebo inšpektora pre kultúru a osvetu.¹⁹ I napriek týmto odporúčaniam však okresní cirkevní tajomníci boli často poverovaní aj úlohami iného než cirkevno-politického charakteru, na čo sa pravidelne sťažovali.

Ciele systematickej práce s kňazmi

Hlavné línie postupu, ktorý sa mal podľa komunistov vo vzťahu k náboženstvu uplatňovať, boli bližšie načrtnuté už v lete 1948. Jednou z hlavných úloh, ktoré pomenovalo cirkevné oddelenie ÚAV NF, bolo využiť ná-

boženstvo ako spojenca režimu. Spojenectvo malo mať pre režim význam najmä z perspektívy získania podpory širokých vrstiev obyvateľstva. Komunisti predpokladali, že získať podporu ľudí sa im najlepšie podarí cez kňazov, ktorí najmä v religióznejších častiach štátu (na Slovensku a na Morave) boli pre ľudí na vidieku, ale i v mestách skutočnými autoritami.²⁰ Podľa týchto zámerov sa veľká snaha venovala získaniu kňazov pre myšlienku budovania socializmu, prípadne aspoň pre propagovanie tzv. budovateľských úloh zo strany kňazstva medzi ľuďmi. V tomto duchu sa vyjadril aj predseda Štátneho úradu pre veci cirkevné (SÚC) Zdeněk Fierlinger, ktorý v novembri 1951 vyjadril presvedčenie, že najdôležitejšie v celej cirkevnej politike je sústrediť pozornosť na kňazov. Podľa neho však nebolo potrebné, aby sa kňazi stávali komunistami, ani aby prijímali všetky socialistické tézy. Dôležité malo byť, aby boli presvedčení o správnosti politiky, ktorú vykonáva strana voči ľuďom a následne aby kňazi pôsobili, hoci aj v duchu svojich zásad, na ľudí, na ktorých majú vplyv. V tejto súvislosti považoval Fierlinger za veľmi dôležité dobre rozlišovať medzi kňazmi. Tých, ktorých sa pre spoluprácu získať nepodarí, bolo podľa neho možné poslať „na školenie do kláštora – zostane tam 6 mesiacov a keď sa nepolepší, keď nepochopí našu cirkevnú politiku, zostane tam ďalších 6 mesiacov“. Ku kňazom, ktorí naopak „pochopia cirkevnú politiku“, plánoval režim pristupovať veľmi slušne a poskytovať im rozličnú podporu.²¹

Oblasti záujmu, v ktorých mali kňazi na ľudí pôsobiť, sa určovali podľa aktuálnych problémov, ktorým bolo podľa rozhodnutia najvyšších stranických štruktúr potrebné venovať pozornosť. Začiatkom 50. rokov sa malo na poradách pre kňazov „hovoriť o konkrétnych otázkach boja za mier, ako je stanovisko k remilitarizácii Nemecka, k dohode piatich veľmocí, atď. Duchovenstvo musí pripraviť masy psychologicky“. Cirkev mala byť využitá i v prípade naplňovania päťročného plánu. V inštrukciách pre cirkevných tajomníkov sa píše, že „propagácia v tomto smere musí byť nenápadná, skôr sa orientujúca na cenu práce, odsúdenie lenivosti, a pod. Námety

16 PEŠEK, J. – BARNOVSKÝ, M.: *Pod kuratelou moci. Cirkvi na Slovensku v rokoch 1953 – 1970*. Bratislava 1999, s. 45.

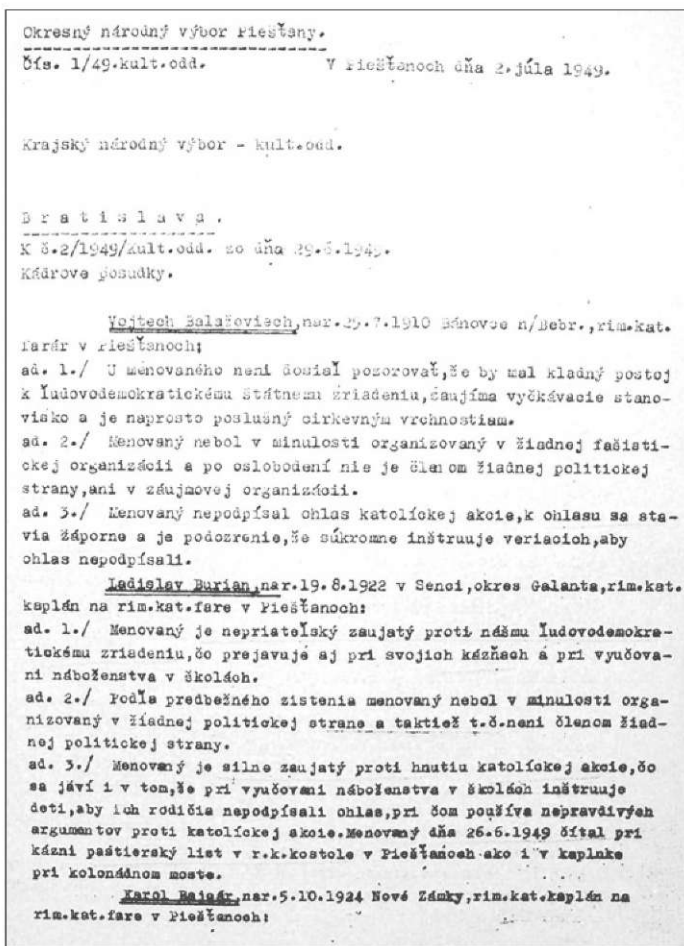
17 Štátny archív (ŠA) Bratislava, f. Cirkevné oddelenie Krajského národného výboru (CO KNV) 1949 – 1959, šk. 66. Zhodnotenie správ o cirkevno-politickej situácii za druhý štvrtrok, 1. 8. 1956.

18 Tamže, šk. 71. Znovu vytvorenie funkcií pracovníkov pre veci cirkevné – oznámenie, 17. 9. 1957.

19 Tamže, šk. 81. Hlavné úkoly Národných výborů na úseku cirkevně politickém, 24. 7. 1959.

20 Návrh cirkevního oddělení ÚAV NF na řešení náboženských otázek v ČSR, schválený 30. srpna 1948. BULÍNOVÁ, M. – JANIŠOVÁ, M. – KAPLAN, K. (zost.): *Cirkevní komise*, s. 20–24.

21 ŠA Bratislava, f. Predseda Krajského národného výboru (P KNV), šk. 3. Zápis z celoštátnej konferencie predsedov a tajomníkov KNV, 21. – 22. 11. 1951 v Prahe-Břevnově.

Ukážka kádrových posudkov kňazov z júla 1949.
Zdroj: ŠA Bratislava

vo forme kázni by mohol obzvlášť prinášať Duchovný pastier". V otázke JRD sa malo postupovať tak, „aby sme prílišným exponovaním duchovenstva nedostali ho do izolácie a preto i inštruktáž duchovných o tejto otázke musí byť veľmi premyslená“. O JRD sa malo hovoriť na besedách s kňazmi, avšak tým spôsobom, že iniciatíva na takúto diskusiu vyjde od niektorého z kňazov. Ďalej medzi veriacimi mali kňazi pôsobiť v tejto otázke veľmi nenútené, skôr nenápadne. Stačilo, aby sa kňaz vyjadroval o JRD pozitívne v súkromných rozhovoroch s farníkmi, prípadne keď bude požiadaný o radu. Jeho pozitívne, alebo pri najmenšom nie odmietavé stanovisko k JRD však malo byť v obci verejne známe. V otázke spojenectva so Sovietskym zväzom sa rozhodlo nevykonávať jeho propagáciu prostredníctvom kňazov.²² V obdobiach pred volba-

mi do Národného zhromaždenia či Slovenskej národnej rady sa aktuálnou stávala ich náležitá propagácia.

Ak sa však niektorí kňazi zapojili do vytvárania roľníckych družstiev aktívne, mala byť ich činnosť, a to najmä začiatkom 50. rokov aj dostatočne propagačne využitá. Cirkevní tajomníci na okresoch dostali preto inštrukcie, aby kňazov pri práci v JRD fotografovali a hlásili všetky prípady, keď kňaz podporuje rozvoj JRD.²³ Tieto správy mali byť následne uverejňované v tlači. V inštruktážnom materiáli SIUC pre cirkevných tajomníkov sa v tejto súvislosti píše: „Keď budeme vedieť medzi duchovnými a veriacimi správne propagovať družstevnícke hnutie na dedine, napomôžeme tak socializácii dediny. Keď budeme vedieť správne propagačne využiť kladný postoj niektorých duchovných k JRD, alebo ich priamu účasť v týchto – určite získame ďalších veriacich roľníkov pre vstup do JRD a zase vykonáme svoju povinnosť. Keď budeme vedieť i z hľadiska cirkevného dobre propagovať mierové úsilie, činnosť duchovných v tomto smere – získame iste ďalšie masy veriaceho ľudu pre myšlienku mieru a splníme vytýčenú nám úlohu.“²⁴

V prípade, že niektorí obecní funkcionári pristupovali k účasti kňaza na vytváraní a činnosti JRD odmietavo, včítal im krajský cirkevný tajomník (KCT), že si zrejme nevedia dostatočne uvedomiť, „čo znamená získať jedného kňaza na našej obci pre našu vec“. Podľa KCT totiž takto získaný kňaz môže „urobiť viac, ako urobí hoc ktorý politický činiteľ, alebo funkcionár. Zabúdajú na to, že farári majú za sebou masy nášho pracujúceho ľudu a že s touto masou môžu do istej miery i narábať“. Sám však pochyboval, či kňazi nepodporujú družstvá len preto, že si chcú získať u ľudí dôveru a následne prehlbovať ich „náboženské predsudky“. Napriek tomu však okresným cirkevným tajomníkom odporúča, aby boli s kňazmi v neustálom styku, usmerňovali ich činnosť a „poradili i miestnym funkcionárom, ako majú farára upotrebiť a využiť v prospech celku“.²⁵

Ďalším zámerom zaangažovania kňazov do tzv. budovateľských úloh bola snaha štátnej moci vytvoriť medzi veriacimi dojem, že štát

22 ŠA Bratislava, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. 11. Opatrenia v cirkevnej politike na základe uznesenia ÚV KSČ, 9. apríla 1951.

23 Tamže, šk. 4. Pokyny cirkevným tajomníkom ONV na Slovensku o podaní správy o zapojení duchovných do JRD, 12. 8. 1950.

24 Tamže, šk. 11. Pokyny k inštruktáži KCT, OCT, zmocnencov BÚ, 3. 5. 1951.

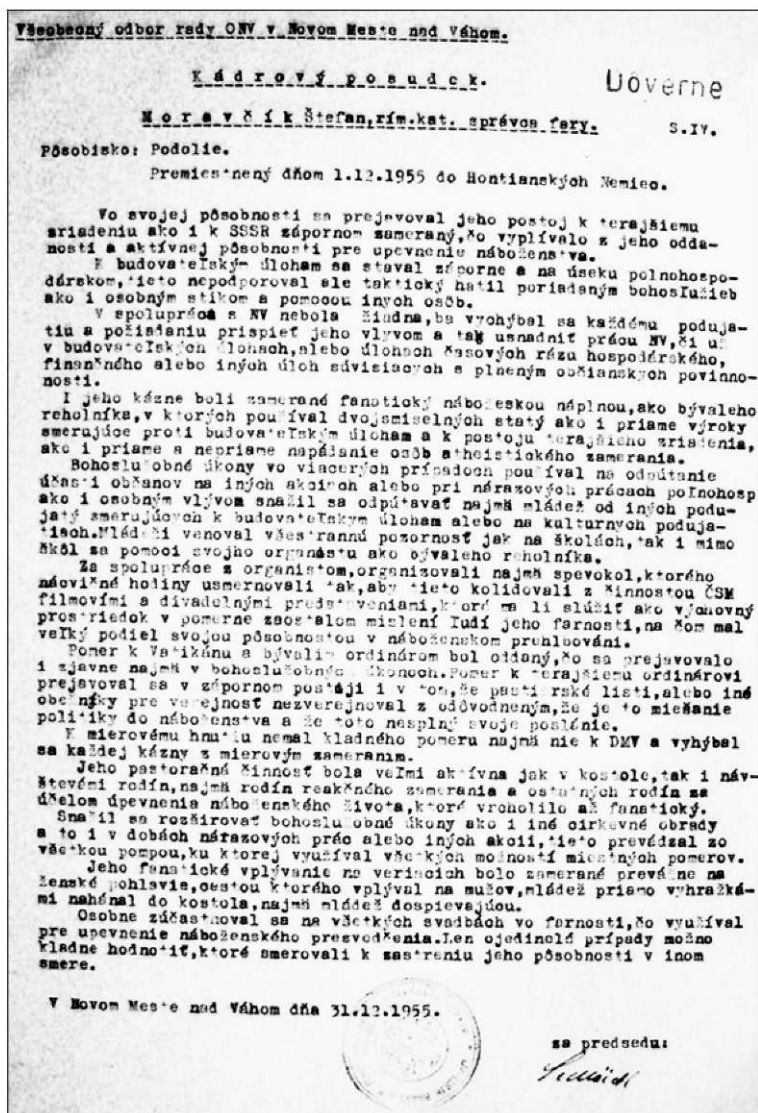
25 ŠA Bratislava, f. P KNV, šk. 5. Správa o priebehu mierových poradí katolíckeho duchovenstva, 21. 11. 1953. Treba však povedať, že postupne (približne od roku 1953), sa akékoľvek zapojenie kňazov do „budovateľského úsilia“ a ich účasť v masových organizáciách stávala pre štátnu moc nežiaducou. Bol to prejav zvýšenej snahy bojovať voči „náboženským predsudkom“ a vytlačať cirkev z verejného života. PEŠEK, J. – BARNOVSKÝ, M.: Štátna moc a cirkev na Slovensku, s. 267. PEŠEK, J. – BARNOVSKÝ, M.: Pod kuratelou moci, s. 112.

voči cirkvi nijakým spôsobom nebojuje a nepotláča náboženský život, čoho najlepším dôkazom mali byť práve kňazi zapojení do verejného života. Samotná prítomnosť, prípadne krátke prejavy kňazov na rôznych verejných podujatiach mali byť vyjadrením ich súhlasu s politikou vlády, čo malo u ľudí upevniť presvedčenie, „že všetky úlohy vyplývajúce z politiky strany a vlády sú v súlade s ich náboženským presvedčením“.²⁶ Paradoxne, práve aktívnym zapojením kňazov chcela štát na moc dosiahnuť súhlas veriacich s vykonávanou cirkevnou politikou štátu, čo vlastne znamenalo dosiahnuť súhlas s postupným okliešťovaním aktivít cirkvi a potláčaním náboženského života.

Cirkevní tajomníci boli na poradách inštruovaní aj o správnej taktike, ktorou mali kňazov motivovať k ešte väčšej angažovanosti. Podľa nej si mali vytipovať kňazov, ktorých mohli vhodným spôsobom zapojiť, pričom však mali dbať o ich striedanie: „*Treba toto zasa robiť tak, nie vždy na všetko toho istého, aby zunoval, ale občas ich meniť aby jeden na druhého žiarili, a v práci pre národ sa pretekali*“.²⁷

V neposlednom rade vnímala štátna moc zapájanie kňazov do všetkých spomenutých činností aj ako spôsob, ktorým je ich možné odvádzať od ich vlastných pastoračných povinností. Angažovanie sa kňazov na rôznych „hovoroch s ľudom“, na zasadaniach mierových výborov Zväzu Československo-sovietskeho priateľstva a najrôznejších verejných prejavoch, prednáškach, besedách a slávnostiach sa tak malo stať nielen prostriedkom na oslovenie veriacich, ale aj prostriedkom na utlmovanie činnosti kňazov a náboženského života vôbec.²⁸

Keďže vďaka tzv. cirkevným zákonom, prijatým v októbri 1949,²⁹ získal štát možnosť určovať, ktorých kňazov v pastoračii ponechá, znamenalo akékoľvek odmietanie požiadaviek štátnej správy na spoluprácu, riskovanie odobratia štátneho súhlasu na pôsobenie

v pastoračii. Väčšina kňazov si dobre uvedomovala, že ak chcú legálne pôsobiť medzi veriacimi, musia do určitej miery vychádzať štátnej správe v jej požiadavkách v ústrety. Preto sa museli snažiť určitým spôsobom „balansovať“ medzi plnením požiadaviek štátu, ktoré mali okrem iného za cieľ potláčanie náboženstva na jednej strane a vyvíjaním takých aktivít,

Ukážka kádrového posudku z decembra 1955.

Zdroj: ŠA Bratislava

26 SNA, f. ÚV KSS – sekretariát, šk. 30. Zasadnutie sekretariátu ÚV KSS 15. 2. 1952. Správa o činnosti a práci diecezálnych mierových výborov.

27 ŠA Banská Bystrica, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. 47. Celoštátna porada KCT a zmocnencov v Prahe, 29. 6. 1951.

28 SNA, f. ÚV KSS – sekretariát, šk. 30. Zasadnutie sekretariátu ÚV KSS 15. 2. 1952. Správa o činnosti a práci diecezálnych mierových výborov. Pozri tiež: VNUK, F.: *Náčrt dejín Katolíckej cirkvi*. Bratislava 1995, s. 139. Treba povedať, že všetky vyššie spomenuté zámery, ktoré štátna moc získaním a zapojením kňazov do svojich aktivít sledovala, ako aj problémy, ktoré z toho pre kňazov vznikali, vyzozoroval z jej činnosti už biskup Pavol Hnilica, ktorý ich aj presne pomenoval vo svojej správe vypracovanej v roku 1954. Pozri: MICHEL, A. (Pavol Mária Hnilica SJ): *Náboženské problémy v krajine ovládanej komunistami*. Trnava 2008, s. 33 a n.

29 Zákon č. 217/1949 Zb., 218/1949 Zb. a nasledujúce vládne nariadenia. Samotné zákony aj ich vplyvy sú podrobne opísané v existujúcej literatúre. Pozri napr.: PEŠEK, J. – BARNOVSKÝ, M.: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku v rokoch 1948 – 1953*. Bratislava 1997; KMEŤ, N.: *Postavenie cirkvi na Slovensku 1948 – 1951*. Bratislava 2000; LETZ, R.: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948 – 1989*. In: MIKLOŠKO, F. – SMOLÍKOVÁ, G. – SMOLÍK, P. (zost.): *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 I*. Prešov 2001.

Slovenský úrad pre veci cirkevné.
Bratislava, 19.II.1955.
Číslo : 0169/1955.
Tajné
Po vyhávení vráť ZO
in účelovo k čís. 0162
Výkladok č.: 4. o 4-listoch.

N á v r h
Kádrových hľadísk pre kádrovanie duchovných všetkých cirkví.

Pre zaradenie duchovných do jednotlivých kádrových skupín I-IV. nebola dosiaľ u cirkevných tajomníkov jednotná prax. Politickým postojom duchovných, ich vystupovaní a osobným vlastnostiam bola prikladaná nejednotná váha. Niektorí cirkevní tajomníci pokladali voľa raz osobné vlastnosti duchovného za stále dôležité, ako jeho postoj k verejnému dianie, prípadne ich preferovali. Nastejnomenariti boli posudzované politické výsledky práce duchovných. Pri značnej fluktuácii OČT sa meritka na jednotlivých duchovných značne menili. Okrem toho bola rôzna prax v krajoch i v okresoch. Niekdé boli meritka príliš prísne, inde zase príliš benevolentné.

Aby sme sjednotili kádrovú prax cirkevných tajomníkov, určili dôležitých ukazovateľov pri kádrovaní duchovných a stanovili jednotné hľadisko zásadné pre jednotlivé kádrové skupiny, žiadame postupovať takto :

I. skupina : Do tejto skupiny je treba zahrnúť duchovných s naprosto kladným politickým postojom, aktívne pôsobiacich s dobrými politickými výsledkami, majúcich dôveru verejnosti. /veriacich, kňazov, i ľudovej správy/ a ktorí pritom sú nábožensky dosť vlnaní.

II. skupina : Do tejto skupiny patria kňazi, ktorých politický postoj je veľmi kladný, alebo kladný, ktorí aktívne politicky pracujú, ale u nich niektorý zo zbývajúcich ukazovateľov uvedených v skupine I. je horšej kvality.

III. skupina : Do tejto skupiny by sme zaradili kňazov, ktorých politický postoj je dosť neurčitý, závislý na súčasnej ne zrináčnej situácii, ktorí majú užité výhrady k vnútropolitickým udalostiam, sú celkom pasívni a exponujú sa verejne len keď musia, a nie z vlastnej iniciatívy, u ktorých ostávajú dva ja ukazovatele, t.j. dôvera medzi veriacimi, kňazmi a ľudovej správy je rôzna a je tiež rôzna náboženská činnosť, ktorí i keď sú niekdé vo výkone dušpasterkej činnosti horlivejší a nepresahujú to obvyklú hranicu a nezachádzajú do extrémov. Do tejto skupiny patrí predovšetkým väčšina kňazov.

IV. skupina : Do tejto skupiny zaradíme duchovných hlavne podľa dvoch zásadných hľadísk a to :

a/ reakčnii duchovní a negatívny politický postojom,
b/ bigotných duchovných - náboženských fanatikov,

Zásady uvedené vo vyššie uvedených kádrových skupinách je možno podrobnejšie rozpracovať takto :

Nové kritériá pre tvorbu kádrových posudkov.
ŠA Banská Bystrica

ktorými by ostali verní svojmu poslaniu hlásateľov evanjelia na strane druhej.

V tomto zmysle inštruoval svojich kňazov aj nitriansky biskup Eduard Něsey, ktorý podľa správy SIÚC „vždy kňazom prízučuje, že len potiaľ sú kňazmi, kým sú v pastoračii a vtedy sú platní i pre cirkev. Hovorí, kňaz mimo pastoračie nie je cirkevi na osoh a preto žiada kňazov, aby nemali diferencie s národnými výbormi, aby si získali ich priazeň a tak potom sa plne venovali svojmu povolaniu.

Túto líniu razí i cestou DMV [Diecézneho mierového výboru], kde aulisti členovia DMV často opakujú, že pán biskup si želá, aby kňazi boli poslušní a vychádzali s orgánmi národných výborov.“³⁰

30 SNA, f. SÚC, šk. 11. Správa o situácii v nitrianskej diecéze, 9. 3. 1956.

31 ŠA Bratislava, f. Odbor školstva a kultúry (OŠaK) KNV, šk. 9. Situačná správa o prevádzaní cirkevnej politiky v Západoslovenskom kraji za prvý polrok 1961.

- 3 -

8/ pomer k novému ordinárove v celku ukazovaný, ale vlnaný.
9/ k mierovému hnutiu pomer pasívny až alibistický.
10/ k ľudovej správe postoj seadlivo ložálny.
11/ na požiadanie nie už viak z vlastnej iniciatívy sú občas vhodné kňazi, kňa pastiercke listy, obecníky, biskupského úradu /úradia cirkevi/ a pod.

IV. skupina :

1/ reakčný, negatívny politický postoj,
2/ budovateľský úloha sa vytýča, prípadne ich hradí,
3/ v spolupráci s NV neochotný, spolupracuje len keď je to nanaajvý nutné
4/ kňaz nevhodný, voľa krát dvojsežnosť, s navrhávaním na súčasné dianie
5/ oddaný Vatikánu a býv.ordinárovi zjavne alebo skryte,
6/ pomer k novému ordinárovi záporný, alebo pohrdavý,
7/ záporný pomer k mierovému hnutiu, česká a neodôvodnená nezáseň za mierových besedách, keď sa súčasní obrat sa naprosto pasívne ignorantsky, alebo sú metódny silnomy príslpovek,
8/ silná náboženská aktivita so snahou rozširovať bohoslužby, a atraktivnosť, bigotnosť, fanatizmus.
9/ stále a pravidelná pastoračná činnosť a návštevovaní v rodinách, nezáseň k cirkevným obradom /nabáda, krotky, nářtvoja detí v kostoloch a pod./
10/ mládež - nepripravený vliv na ňu a to i mimo školu.

Pre zaradenie kňaza do tej či onej skupiny malo by sa rozhodovať po dôkladnom uvážení, keď spĺňaže aspoň polovicu uvedených ukazovateľov. Vzhľadom k romantickému ukazovateľov sme sme počítali s tým, že by sme inak ktorý duchovný spĺňal všetky ukazovateľov tak, jak sú uvedené. I dokonalemu vystihnuti a kádrovým zaradeniu duchovného bolo by potrebné ešte bližšieho vysvetlenia. V tomto návrhu uvádzame len tých najdôležitejších a základných ukazovateľov, ktorí budú cirkevným tajomníkom rozhodnúť a ktorí môžu aspoň v zásadných hľadiskách sjednotiť kádrovú prax. Prerušovanie duchovných bude prevádzané jeden krát do roka. Keďže sme si vytýčili takom roku, ktorí sú len prechodné a dočasné rima, ako napr. keď sa kňaz započítal s ordinárom, keď sa dopusti nejaké je. motilové chyby pri cirkevnej služnosti, so je sväten a toho kňaza výnimkou a neopakuje sa to, nemáme mať ešte za následok preradenie s jecnej skupiny do druhej. Toto preradenie sa bude vlninou robiť až pri celkovom kádrovaní duchovného koncom roka, kedy sa zhodnotí i jeho celková činnosť a hlavne sa príkladne ako sme už uviedli k jeho politickému postojom a k výsledkom jeho práce.

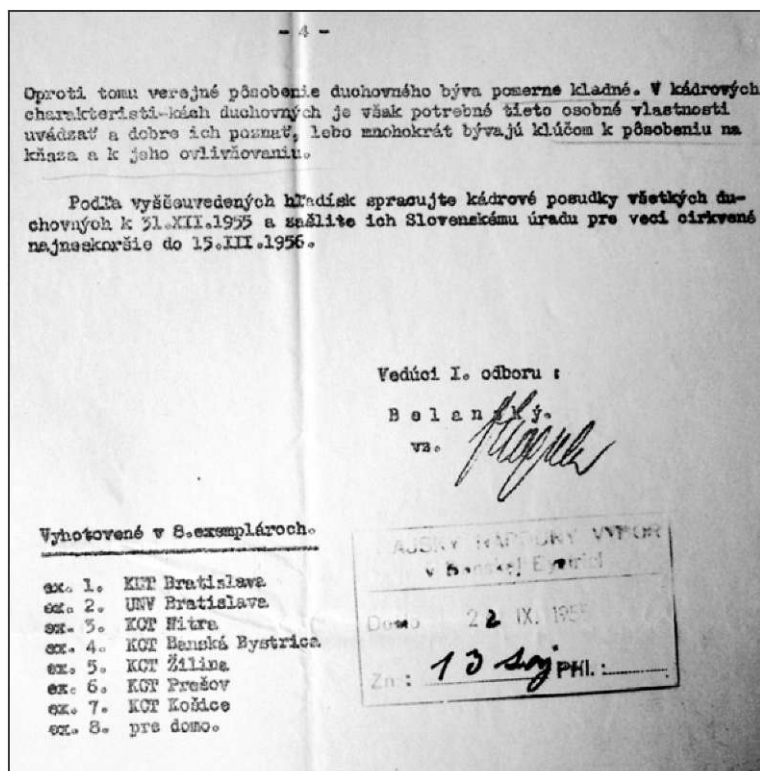
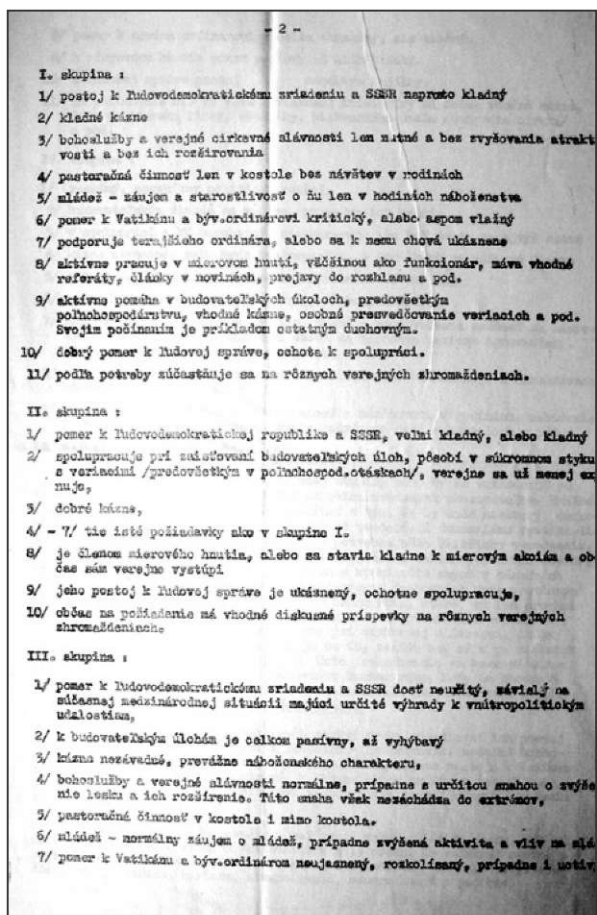
Pokiaľ ide o kňazov nekatholických cirkví treba posudzovať ich postoj hlavne tiež s hľadiskom práce medzi mládežou - aktivizácia, nedeľná bohoslužby, mládežné biblické večierky a podobne. Ďalší aspekt postoja k Vatikánu uviesť pomer k svetovej rade cirkevi, k kňazskému hnutiu a pokiaľ ide o uvedený postoj k novému ordinárovi vyjadriť ich postoj k novému vedeniu tej, ktorej cirkevi.

Osobné vlastnosti duchovného i keď hrajú veľmi dôležitú úlohu, nie sú zámerne popísané do dôležitých ukazovateľov a to preto, že veľakrát osobné a charakterové vlastnosti svidujú u kňazov sú negatívne - achoolotný, prepachotivno, ješitnosť, kardinera, alkoholizmus, nenormálnosť a podobne.

Túto snahu kňazov venovať sa vykonávaniu svojho povolania za cenu plnenia určitých požiadaviek štátnej správy si komunisti postupne uvedomovali. Štátne orgány mali preto neustále venovať zvýšenú pozornosť a starostlivosť „najmä rím. kat. duchovenstvu, ktoré sa stále snaží aktivizovať a upevňovať náboženský život medzi veriacimi rôznym spôsobom i keď sa navonok prejavujú kladným postojom k požiadavkám štátnych orgánov“.³¹

Triedenie

Aby bolo možné čo najlepšie plniť vyššie uvedené ciele zapájania kňazov do agitačných úloh, potreboval režim predovšetkým spoznať postoj každého kňaza k zriadeniu. Preto sa od začiatku snahy o získanie kňazov kládol dôraz na diferenciáciu v ich radoch. K nej mali napomôcť najrôznejšie aktivity štátnej správy (zasielanie propagandistických kníh a materiálov, pozvánky na rôzne spoločenské podujatia či v období prípravy tzv. cirkevných zákonov výzva pre každého kňaza, aby vyjadril svoje pripomienky k návrhu zákona), pričom cirkevní

tajomníci sledovali reakcie jednotlivých kňazov na vyvíjané opatrenia. Cirkevní tajomníci mali tiež podrobne poznať súkromný život každého kňaza, vedieť ako je honorovaný a na základe toho vyvodzovať ďalšie kroky.³² Pre lepšiu evidenciu si mali krajskí cirkevní tajomníci vytvárať podrobné kartotéky kňazov, v ktorých mal každý kňaz svoju osobnú zložku obsahujúcu jeho hodnotenia po stránke politickej i osobnostnej. Povinnosťou cirkevných tajomníkov na okresoch preto bolo vypracovať o každom kňazovi vo svojom okrese kádrový posudok (tieto boli potom zhromaždené v kartotéke na kraji). V kádrových posudkoch boli zachytené všetky informácie, ktoré štátna správa o kňazovi potrebovala poznať. S vytváraním kádrových posudkov začali cirkevní tajomníci okresných akčných výborov v prvej polovici roku 1949. Keď sa neskôr vytvorila sieť cirkev-

ných tajomníkov pri ONV, jednou z ich prvých úloh bolo spracovať kádrové posudky kňazov vo svojom okrese, pričom mali spolupracovať s OAV a OV KSS, keďže tieto už mali vypracované svoje zoznamy.³³ Posudky z jednotlivých cirkevných oddelení sa formou vyhotovenia značne odlišovali. Niektoré boli obsahovo stručné, iné veľmi podrobné. Hodnotili každého kňaza vo viacerých oblastiach, ako napríklad: aký má vzťah k ľudovodemokratickému zriadeniu, v akej strane je organizovaný, prípadne v akej bol predtým, správanie sa v priebehu tzv. Katolíckej akcie, rodinný pôvod, akej je povahy, aký má vplyv na veriacich, v akej spoločnosti sa pohybuje atď. V ďalšom období mala byť už vytvorená kartotéka kňazov na krajskom cirkevnom oddelení priebežne dopĺňaná a aktualizovaná.³⁴ V lete 1952 boli krajskí cirkevní tajomníci inštruovaní, aby zabezpečili vypracovanie celkom nových kádrových posudkov, nakoľko existujúce sú „staré, nie dobré, patria do histórie“. Nové mali byť ešte podrobnejšie, vyčerpávajúce.³⁵

32 Záznam zo schôdze cirkevných tajomníkov akčných výborov NF, 13. 4. 1949. BULÍNOVÁ, M. - JANIŠOVÁ, M. - KAPLAN, K. (zost.): *Cirkevní komise*, s. 69.

33 ŠA Bratislava, f. CO KNV 1949 - 1959, šk. 2. Kádrové posudky duchovných. Pozri tiež: PEŠEK, J. - BARNOVSKÝ, M.: *Štátna moc a cirkev na Slovensku*, s. 54.

34 ŠA Banská Bystrica, f. CO KNV 1949 - 1954, šk. 57. Evidencia duchovných na krajoch a okresoch, 5. 3. 1952.

35 Tamže. Poznámky z porady KCT v Blave, bez udania dátumu. (Z kontextu však vyplýva, že porada za udiala v lete 1952.)

Fotografia z konferencie
kňazov na Velehrade.
Zdroj: Velehradský zborník
1950

Vytvorené posudky napomáhali zaraďovaniu kňazov do jednej zo štyroch skupín, ktorá mala vyjadrovať politickú spoľahlivosť (a vlastne i možnosť využitia v plánoch štátnej moci). Jednotlivé kategórie boli: 1. celkom spoľahliví; 2. s kladným postojom k zriadeniu, ale kolísajúci; 3. nepolitickí a 4. reakční. Do týchto skupín boli kňazi zaradení už na prelome rokov 1948/1949, keď boli vyhotovené kompletne zoznamy kňazov v rámci okresov a krajov.³⁶ Keďže spočiatku chýbali presné kritériá, podľa ktorých mali cirkevní tajomníci kňazov hodnotiť a radíť do skupín, zoznamy boli značne subjektívne. Podľa SIÚC prikládali tajomníci často prílišnú váhu osobným vlastnostiam kňazov a menej vlastnej politickej práci. Navyše pri veľkej fluktuácii cirkevných tajomníkov boli tí istí kňazi hodnotení rôzne, nie-

kedy príliš prísne, inokedy benevolentne. Aby sa tieto nedostatky odstránili, vypracoval SIÚC v roku 1955 pre cirkevných tajomníkov presnú definíciu jednotlivých kádrových skupín kňazov, s podrobne vymedzenými kritériami, ktoré musí kňaz zaradený do danej skupiny spĺňať.

Podľa týchto kritérií mali byť do prvej skupiny (tzv. spoľahlivých) zaradení len kňazi s úplne kladným politickým postojom k ľudovodemokratickému zriadeniu i ZSSR a dobrými politickými výsledkami. Bohoslužby mali vykonávať bez zvýšenej atraktívnosti a pastoračnú činnosť vykonávať len v kostole, bez návštev v rodinách. O mládež sa mali zaujímať len na hodinách náboženstva. Ich pomer k Vatikánu mal byť kritický alebo aspoň vlažný. Celkovo mali títo kňazi aktívne pomáhať v tzv. budovateľských úlohách, mali mať vhodné kázne a aktívne pracovať v mierovom hnutí. Mali to byť kňazi nábožensky vlažní, ktorí nebudú aktivizovať náboženský život.

Do druhej skupiny mali patriť kňazi, ktorých politický postoj k zriadeniu mal byť rovnako kladný ako pri prvej skupine, avšak v niektorom z ostatných ukazovateľov mohli čiastočne zaostávať.

V tretej skupine mohli byť kňazi s neurčitým politickým postojom, ktorí prípadne majú určité výhrady k vnútro politickej situácii a verejne sa exponujú len keď musia, avšak nie z vlastnej iniciatívy. Ich kázne mali mať náboženský charakter a nimi vykonávané bohoslužby mali byť normálne, prípadne s určitou snahou o zvýšenie ich lesku. Celkovo ich pastoračná činnosť mohla byť horlivejšia, avšak nemala zachádzať do extrémov. Pomer k Vatikánu mohol byť nejasný, prípadne aj úctivý. Podľa názoru SIÚC patrila prevažná väčšina kňazov práve do tejto skupiny.

Do štvrtej skupiny mali byť zaradení kňazi reakční s negatívnym politickým postojom, ktorí sa vyhýbajú budovateľským úlohám alebo ich brzdia. S národnými výbormi spolupracujú neochotne a len keď je to nevyhnutné. Ich kázne sú nevhodné, s narážkami a súčasné dianie. Sú oddaní Vatikánu a ich pomer k mierovému hnutiu je záporný. Ich pastoračná činnosť je stála a pravidelná s návštevami v rodinách, vplyv na mládež nepriaznivý, vyvíjaný aj mimo hodín náboženstva.³⁷ Podľa daných in-

36 PEŠEK, J. – BARNOVSKÝ, M.: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 53. Napríklad v zozname kňazov Bratislavského kraja, ktorý bol vypracovaný 30. januára 1950, je uvedených 317 rímskokatolíckych kňazov v štyroch skupinách (s mierne odlišnými názvami). Medzi spoľahlivých bolo zaradených 29 kňazov (čo tvorí 9,14%) (z nich 15 sa považuje aj za pokrokových), k menej spoľahlivým patrilo z pohľadu štátnej správy 131 kňazov (41,32%), k vážavým 114 (35,96%) a k reakčným 43 kňazov (13,56%). ŠA BA, f. CO KNV 1949–1959, šk. 13. Prehľad duchovných podľa polit. spoľahlivosti, 30. 1. 1950.

37 ŠA Banská Bystrica, f. CO KNV 1954 – 1958, šk. 2. Návrh kádrových hľadísk pre kádrovanie duchovných všetkých cirkví. Pozri tiež PEŠEK, J. – BARNOVSKÝ, M.: *Pod kuratelou moci*, s. 40, poznámka pod čiarou č. 23.

štruktúri mali byť všetci kňazi raz za rok prekád-
rovaní s cieľom zistiť, či sa ich postoj výrazne
nezmenil a netreba ich zaradiť do inej skupiny.

Aby bolo možné činnosť každého kňaza
sledovať a hodnotiť v čo najväčšej miere, mali
si okresní cirkevní tajomníci vytvoriť v obciach
sieť dôverníkov, ktorí by ich podrobne infor-
movali o kňazovej činnosti, kázňach a vplyve
na farníkov. Malo ísť o dôveryhodné osoby,
ktorých činnosť a kontakt s cirkevným tajom-
níkom mal zostať pred okolím utajený. O vyt-
vorení siete dôverníkov boli inštruovaní už cir-
kevní tajomníci pôsobiaci v rámci akčných vý-
borov SNF. Zámerom bolo, aby v každej obci
s farou bol jeden dôverník, ktorý bude refero-
vať o činnosti kňaza v kostole aj mimo neho.³⁸

V novembri 1949 dostali aj okresní cirkevní
tajomníci, pôsobiaci už na národných výbo-
roch, od SIÚC úlohu vytvoriť si sieť tzv. ľudov-
ých dopisovateľov (dôverníkov), ktorí ich ma-
li informovať o správaní sa jednotlivých kňa-
zov v ich okolí a poskytovať informácie, kto-
ré mohli byť využité v rozhlase i tlači s cieľom
„povzbudiť rodu verných vlasteneckých kňa-
zov a pranievať kňazov reakčných“. Pri vytvá-
raní tejto siete mali nadviazať na dôverní-
kov, ktorých už mali predchádzajúci cirkevní
tajomníci akčných výborov. Preto mali tých-
to tajomníkov kontaktovať a zistiť mená ich dô-
verníkov. V prípade, že to nebolo možné, mali
si vyhľadať vlastných.³⁹ Získaní dôverníci ma-
li skladať o svojej spolupráci s cirkevným ta-
jomníkom sľub.

Vytváranie siete dôverníkov však postupo-
valo pomerne pomaly. Napríklad v polovici ro-
ku 1950 hlásil banskobystriický krajský cirkevní
tajomník, že sieť dôverníkov ešte nie je vyt-
vorená a ak, tak len slabo.⁴⁰ V pravidelných
plánoch úloh, ktoré si cirkevní tajomníci vytvá-
rali, sa preto v priebehu prvej polovice 50. ro-
kov pomerne často objavuje aj úloha vytvoriť
si v okrese sieť dôverníkov.⁴¹ V prípade ban-
skobystriického kraja sa vo väčšine obcí po-
darilo vytvoriť základnú sieť dôverníkov až v ro-
koch 1953/1954. Podľa zachovaných zozna-
mov dôverníkov boli títo v drvivej väčšine člen-
mi komunistickej strany.⁴²

Prostriedky využívané na získavanie kňazov a ich podporu

K najrozšírenejším prostriedkom, využí-
vaným v snahe aktivizovať kňazov a zapojiť
ich do vytýčených úloh, patrili najrôznejšie
schôdze a porady. Porady pre kňazov zača-
li podľa inštrukcii z ústredia organizovať už
cirkevní tajomníci okresných akčných výbo-
rov SNF v prvej polovici roku 1949. Na tých-
to stretnutiach sa snažili kňazov nabádať a za-
väzovať k zapojeniu sa do tzv. budovateľské-
ho úsilia. Kňazi mali následne žiadať od roľ-
níkov plnenie svojich povinností voči národu,
mali podporovať zjednocovanie mládeže, ro-
botníkov a roľníkov, mali sa kladne zapojiť do
osvetovej činnosti. Cirkevní tajomníci boli in-
štruovaní, aby schôdze s kňazmi nevoláva-
li prostredníctvom biskupských úradov a cir-
kevných hodnostárov na ne vôbec nepozý-
vali. Referáty prednesené na poradách zdô-
razňovali, že sú to práve biskupi, ktorí zne-
možňujú dohodu medzi štátom a cirkvou, čím
škodia samotnej cirkvi.⁴³ Cirkevné oddele-
nie ÚAV vykonávalo pre nových tajomníkov
v krajoch inštruktážne školenia, na ktorých
ich o. i. školilo o spôsobe vykonávania por-
ád s kňazmi v okresoch i o potrebe sledova-
nia „škandalózných a nemravných deliktov
u kňazov“, ktoré mali byť okamžite hlásené na
ÚAV SNF.⁴⁴ Kňazov, ktorí na týchto stretnu-
tiach prejavili ochotu spolupracovať, mali cir-
kevní tajomníci ďalej osobne navštevovať a in-
štruovať.⁴⁵

Od roku 1950 sa porady začali organizo-
vať v čoraz väčšej miere, avšak okruh a počet
ich účastníkov sa viac menej ustálil a ďalej ne-
rástol. Zúčastňovali sa ich len vybraní kňazi,
ktorých štátna správa označovala za pokroko-
vých, prípadne vlasteneckých. Už ako prípra-
va na veľkú konferenciu vlasteneckých kňazov
na Velehrade, ktorá sa konala v júli 1950, ale
najmä po nej, sa začali v krajoch uskutočňovať
schôdzky vlasteneckých kňazov. Po konferen-
cii boli štátnou správou organizované v jednot-
livých diecézach už pravidelné schôdzky. Tie
však napriek veľkému vynaloženému úsiliu ne-

38 Niektoré cirkevní otázky, referát soudruha Čepičky na predsedníctví ÚV KSČ 25. 4. 1949. KAPLAN, K.: *Stát a církev*, s. 361.

39 SNA, f. SÚC, šk. 1. List SIÚC kultovým referentom pri ONV z 15. novembra 1949.

40 ŠA Banská Bystrica, f. CO KNV 1949 - 1954, šk. 43. Situačné hlásenie z 12. 8. 1950.

41 Tamže, šk. 47. Návrh na uznesenie z pracovnej porady 28. 12. 1951.

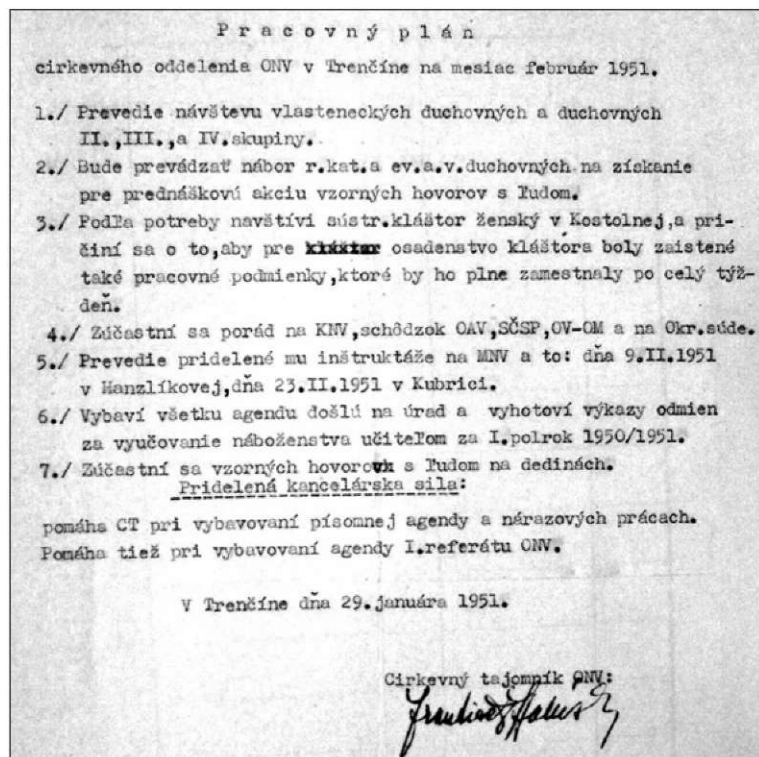
42 Tamže, šk. 57. Zoznamy cirkevných dôverníkov.

43 SNA, f. ÚAV SNF, šk. 88. Zápisnica zo schôdze s duchovnými v Trnave dňa 28. apríla 1949.

44 Tamže, šk. 89. Správa cirk. oddelenia ÚAV SNF, 24. 2. 1949.

45 Tamže, šk. 88. Zápisnica z porady v Piešťanoch dňa 27. mája 1949.

Ukážka pracovného plánu
okresného cirkevného
tajomníka na mesiac
február 1951.
Zdroj: ŠA Bratislava

zachytili väčší počet kňazov.⁴⁶ Keďže komunisti chceli na schôdzkach osloviť podľa možnosti čo najväčší okruh kňazov, prešlo sa od idey hnutia vlasteneckých kňazov k myšlienke hnutia postaveného na základe boja za mier vo svete. Takto bolo vytvorené kňazské mierové hnutie (neskôr nazývané Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva).

Po vytvorení mierového hnutia kňazov sa začali na viacerých úrovniach opäť organizovať pravidelné schôdze, ktorých obsah bol mal byť v plnej miere určovaný štátnou správou. Schôdze prebiehali jednak na úrovni celoštátnej, ale i diecéznej a rovnako aj v dekanátoch. Ich organizovanie malo viacero dôvodov.

V súlade s vyššie spomenutými zámermi sa schôdze diecéznych mierových výborov a dekancké porady mali stať akýmiisi školeniami pre kňazov, na ktorých sa bude od nich neustále vyžadovať želaná činnosť, teda pôsobenie na ľudí vo svojich farnostiach a ich (z pohľadu štátnej moci) pozitívne ovplyvňovanie.⁴⁷

Ďalším, nemenej dôležitým zámerom bolo, aby sa činnosťou diecéznych mierových výbo-

rov vytvorila akási protiváha voči vplyvu biskupov na kňazov. Táto myšlienka sa objavila už v návrhu SÚC z júna 1951, kde sa počítalo s tým, že diecézne mierové výbory sa budú okrem mierových otázok zaoberať aj stavovskými otázkami kňazov, že sa napr. budú vyjadrovať aj k otázkam menovania kapitulných vikárov v diecézach a pod. Takto sa mala zvýšiť ich dôležitosť, a zároveň dosiahnuť dlhodobosť sledovaný cieľ, t. j. oslabenie vplyvu biskupov na kňazov.⁴⁸ Tiež sa mali kňazi dostávať do opozície voči Svätej stolici.

V neposlednom rade sa organizovanie DMV a dekanckých porad malo stať jednou z mnohých činností, ktoré mali pozornosť kňazov odvádzať od vlastnej duchovnej činnosti. Diecézne mierové výbory a dekancké porady sa síce mali stať náhradou kňazských rekolekcií, avšak ich obsah mal byť úplne iný, pozbavený duchovnej náplne. V správe o činnosti a práci diecéznych mierových výborov, ktorou sa zaoberal sekretariát ÚV KSS vo februári 1952, sa o tom píše: „organizované porady (...) ich [kňazov] odvádžajú od práce, zameranej čiste na náboženské otázky (...) Aby sme duchovných čo najviac odvádžali od ich vlastných úloh v náboženskom živote je potrebné, aby strana a štátna správa zapájala ich do verejného a politického života tak, že budú pozývaní na hovory s ľudom, na zasadanie mierových výborov ZČSSP a iné verejné prejavy, ako sú prednášky, besedy, slávnosti, ...“⁴⁹

Popri mierových schôdzkach sa však v dekanátoch uskutočňovali aj kňazské rekolekcie, na ktorých sa kňazi zaoberali pastoračným

46 PEŠEK, J. – BARNOVSKÝ, M.: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 212-214.

47 SNA, f. ÚV KSS – sekretariát, šk. 30. Zasadnutie sekretariátu ÚV KSS 15. 2. 1952. Správa o činnosti a práci diecéznych mierových výborov. Pozri tiež VNUK, F.: *Náčrt dejín*, s. 139.

48 KAPLAN, K.: *Stát a cirkvi*, s. 422. PEŠEK, J. – BARNOVSKÝ, M.: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 216.

49 SNA, f. ÚV KSS – sekretariát, šk. 30. Zasadnutie sekretariátu ÚV KSS 15. 2. 1952. Správa o činnosti a práci diecéznych mierových výborov.

mi a náboženskými otázkami. Zo strany štátu bola snaha prebrať hlavnú iniciatívu aj pri konaní rekolekcií a usmerniť ich priebeh želaným smerom, preto sa okresní cirkevní tajomníci mali postarať o správnu náplň mierových porád i rekolekcií. Aký bol zámer štátu v otázke rekolekcií, je možné vidieť z poznámok, ktoré si poznačil banskobystriický krajský cirkevný tajomník na základe referátu poverenika Gažika na porade cirkevných tajomníkov v Bratislave 10. decembra 1952: „*Farári doteraz zneužívali rekolekcie pre svoje ciele. Nehovorili na týchto to, čo sa nanášalo na DMV-KD, riešili si svoje otázky ako budú viac rozširovať náboženskú výchovu.*“ Podľa neho je potrebné kňazom otvorene povedať, že rekolekcie majú mať iný cieľ. Majú sa na nich preberať spôsoby, ako viesť veriacich k plneniu vytýčených úloh. Taktiež sa tu mali kňazi viesť k získaniu „správneho“ postoja voči Vatikánu. Preto ich bolo treba „*prinútiť aby hovorili o zločinnej politike Vatikánu. Na rekolekciách a tiež medzi veriacimi*“. Cirkevný tajomník mal nájsť niekoho spomedzi kňazov, kto tieto a ďalšie podobné témy na rekolekciách prednesie, čím sa sledoval zámer „*vraziť klín medzi nich, nech sa vadia medzi sebou, či je to pravda alebo nie. Treba ich jednotu rozbiť, a takto panovať. Toto súvisí z výkonnostným*“. ⁵⁰ V tomto duchu boli následne inštruovaní okresní cirkevní tajomníci. ⁵¹

V roku 1954 Slovenský úrad pre veci cirkevné konanie rekolekcií zakázal, avšak tieto sa v niektorých dekanátoch uskutočňovali i naďalej, hoci v oveľa menšej miere. ⁵² Od roku 1958 sa však rekolekcie začali opäť uskutočňovať bez obmedzenia a v mnohých dekanátoch sa začali konať takmer mesačne. ⁵³ Zámerom štátnej moci však bolo, aby sa rekolekcie začali vykonávať pod patronátom mierového hnutia duchovných, s tým cieľom, aby sa ich náplň priblížila mierovým poradám. Za týmto účelom boli v jednotlivých dekanátoch zriadené funkcie tajomníkov mierového hnutia, pre ktorých sa uskutočnili školenia. Vyškolení tajomníci – kňazi mali následne zabezpečiť správnu orientáciu rekolekcií. ⁵⁴ Ako však vyplýva zo zápisov z jednotlivých rekolekcií, kto-

ré sa uskutočnili v Trnavskej apoštolskej administratúre po roku 1959, tajomníci mierového hnutia v dekanátoch veľmi úspešní neboli, nakoľko obsah rekolekcií ostal v prevažnej miere zameraný duchovne. Avšak ani samotné mierové porady, uskutočňované v rámci mierového hnutia, neprebíhali podľa predstáv štátnej správy a ich frekvencia i význam postupne klesali, až v prvých mesiacoch roku 1968 úplne zanikli.

Keďže frekvencia mierových porád, na ktorých mohli byť kňazi v dekanátoch ovplyvňovaní, sa od roku 1953 pre ich neuspokojivý priebeh znížila z mesačných na štvrťročné, začal sa klásť väčší dôraz na osobné návštevy a pohovory okresného cirkevného tajomníka u jednotlivých kňazov. ⁵⁵ Tieto návštevy mali okresní cirkevní tajomníci považovať za svoju najdôležitejšiu úlohu vôbec. Pri pravidelných rozhovoroch s kňazmi im mali vysvetľovať politickú situáciu doma a v zahraničí, presvedčať ich o správnosti politiky vykonávanej stranou a viesť ich k účasti na boji za mier. ⁵⁶ Povinnosťou cirkevných tajomníkov bolo navštíviť každého kňaza vo svojom okrese aspoň jedenkrát za mesiac, pričom kňazov zaradených do prvej kádrovej skupiny (spofahliví) navštevovali častejšie a venovali im viac pozornosti. Dôvodom bol fakt, že práve títo kňazi sa niekedy ocitali v určitej izolácii od ostatných spolukňazov, ale najmä od veriacich, ktorí ich bohoslužby, najmä začiatkom 50. rokov, nezriedka otvorene bojkotovali. Cirkevní tajomníci sa ich preto snažili utvrdzovať o správnosti ich postojov. O všetkých návštevách mali tajomníci podávať hlásenia na cirkevné oddelenia KNV, ktoré o situácii referovali nadriadenému orgánu. ⁵⁷

Nedlho po vyzdvihnutí dôležitosti osobného kontaktu s kňazmi sa však objavila kritika na adresu okresných tajomníkov, keďže niektorí z nich počas častých návštev nadviazali „*prílišné kamarátstvo s farármi*“, čo SIÚC hodnotí ako veľký nedostatok. Podľa neho totiž existujú tajomníci, „*ktorí si s farármi tykajú a dôsledok toho je že nemajú na takého farára vplyvu, ako by mali vtedy, keby s nim jednali len v prípustných medziach*“. ⁵⁸ Takisto

50 ŠA Banská Bystrica, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. 57. Poznámky z porady KCT v Bratislave, 10. 12. 1952. (Podčiarknuté v origináli.)

51 Tamže. Zápisnica z porady OCT, 18. 12. 1952.

52 Archív Rímskokatolíckeho arcibiskupského úradu Trnava (ARKABÚTT), Int. 20, Nr. 01654.

53 ŠA Bratislava, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. 78. Situačná správa za I. štvrťrok 1958. ARKABÚTT, Int. 20, Zápis o priebehu mierových porád a rekolekcií v roku 1958.

54 SNA, f. ÚV KSS – predsedníctvo, šk. 1 010. Správa o cirkevno-politickej situácii za mesiac apríl 1959.

55 NA Praha, f. SÚC, šk. 2. Výhledový plán práce SÚC na rok 1953.

56 ŠA Banská Bystrica, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. 66. Príkaz predsedy Státního úřadu pro věci církevní č. 112, 20. 11. 1953.

57 SNA, f. SÚC, šk. 1. Prípís SIÚC adresovaný cirkevným oddeleniam KNV z 26. januára 1950.

58 ŠA Bratislava, f. CO KNV, šk. 37. Plán práce na rok 1954.

Kontrolno-inšpekčná skupina (KIS), vytvorená na SIÚC v roku 1955, po inšpekcii vykonanej v jednotlivých krajoch a okresoch upozorňovala, že metódy a spôsob, ktorým cirkevní tajomníci s kňazmi jednali, neboli vždy správne. Po kontrole v Nitrianskom kraji KIS upozorňovala, že niektorí tajomníci jednali s kňazmi príliš odmerane, čím si nezískali ich dôveru. Avšak u väčšiny cirkevných tajomníkov sa pri kontakte s kňazmi „prejavilo prílišné kamarátstvo, utužené posedením pri poháriku (niekedy snád' fľaši) vína. Je potrebné, aby všetci OCT vedeli pri ponúkaní nájsť hranicu medzi slušnosťou a nadmernosťou, lebo farári vedia každú slabosť veľmi šikovne využiť vo svoj prospech.“ Osobitne pracovníkom odboru pre veci cirkevné KNV v Nitre KIS pripomína, že aj od „pokrokových“ kňazov si musia zachovať patričný odstup a nedovoliť si oslovenie krstným menom, či tykanie.⁵⁹ Popri samotných návštevách kňazov sa cirkevní tajomníci mali snažiť vplývať aj na „pokrokových“ dekanov vo svojom okrese, aby sami navštevovali svojich kňazov a pozitívne na nich pôsobili. Avšak v prípade, že dekan nepatriel medzi „pokrokových“, bolo potrebné na neho naopak vplývať, aby sa medzi kňazmi pohyboval čo najmenej, „aby nám duchovných opačne nevychoval“.⁶⁰

Zrejme najdôležitejším prostriedkom, od ktorého si komunistický režim sľuboval získanie kňazov, mal byť plat, ktorý im začal štát vyplácať podľa zákona č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkvi a náboženských spoločností. Už pri príprave zákona sa počítalo s využitím platu ako účinného nátlakového prostriedku, pomocou ktorého bude možné kňazov primäť k lojálnosti voči režimu.⁶¹ Predseda SÚC Zdeněk Fierlinger sa v tejto súvislosti na porade krajských cirkevných tajomníkov vyjadril, že „platy a odmeny duchovným musia byť politickým nástrojom v našich rukách“.⁶² Práve plat mal byť jedným z faktorov, ktorý mal zohrať úlohu aj pri získavaní mladých kňazov („mladé cirkevné kádre“), na ktorých sa mali cirkevní tajomníci osobitne zameriavať. Podľa inštrukcií práve oni nie sú zaťažaní starými spôsobmi náboženského života a „dajú sa ľahšie ohnúť“. „Tieto mladšie kádre sú ako vieme odkázané i na

finančnú pomoc zo strany štátu čo my musíme vedieť využiť.“ Tajomník mal pri svojom pôsobení na mladého kňaza využívať aj jeho sociálny pôvod a určitým spôsobom mu citovo pripomenúť ťažký život jeho príbuzných či rodičov a pracujúcich v minulosti.⁶³

Financie hrali úlohu aj pri snahe podporiť a udržať si kňazov zaradených do I. kádrovej skupiny. Týmto, z pohľadu režimu spoľahlivým kňazom, mali byť pravidelne vyplácané tzv. odmeny za vyšší výkon – výkonnostné odmeny. Tieto odmeny navrhovali cirkevní tajomníci na okresoch a schvaľoval ich krajský cirkevný tajomník. V prípade vyšších cirkevných hodnostárov ich navrhoval cirkevný tajomník na kraji a schvaľoval priamo SIÚC. Oficiálnym dôvodom na udelenie odmeny mala byť „činnosť mimo pastorácie na poli budovania socializmu“. Odsúhlasené odmeny bývali najčastejšie zdôvodňované frázami typu: (kňaz) „je verejne činný ako predseda Diecézneho mierového výboru“, „spolupracuje s ľudovou správou“, „pracuje v odbočke SČSP“, „je známy ako pokrokový kazateľ“, „pomáha rozvoju JRD“ a podobne. Odmena bola teda priznávaná „spoľahlivým“ kňazom, ktorí v dostatočnej miere vykonávali činnosti vyžadované štátnou správou. SIÚC cirkevným tajomníkom častejšie prizvukoval, že samotné udelenie odmeny a jej výška je potrebné často prehodnocovať, aby si kňazi na ňu nezvykli a nebrali ju ako samozrejmosť.⁶⁴ V súvislosti s udeľovaním výkonnostných odmien si krajský cirkevný tajomník z Banskej Bystrice, po už spomínanej porade KCT v decembri 1952 v Bratislave, poznamenal: „Treba korumpovať farárov, a takto ich medzi sebou rozbiť, vraziť klin medzi nich. Peniaze sú v našich rukách politickým nástrojom a tento nástroj nevyužívame v prospech nás.“⁶⁵

Pri udeľovaní výkonnostných odmien sa však postupne začala presadzovať snaha udeľovať ich len tým kňazom, ktorí sú v pastorácii vlašni alebo ju priamo zanedbávajú. Už nestačilo len byť činný na poli budovania socializmu, ale rovnako byť nečinný na poli pastorácie a udržiavania náboženského života. Banskobystrický krajský cirkevný tajomník zachytil tento plán vo svojich poznámkach slovami: „Teraz budeme považovať za vlastenc-

59 SNA, f. SÚC, šk. 10. Správa o cirkevno-politickej situácii a práci KNV odboru pre veci cirkevné a OCT v nitrianskom kraji z 8. 8. 1955.

60 ŠA Banská Bystrica, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. 57. Zápisnica napísaná na riadnej mesačnej porade CT, 21. 2. 1952.

61 Zápis o poradě cirkevní šestky, 30. 4. 1949. BULÍNOVÁ, M. – JANIŠOVÁ, M. – KAPLAN, K. (zost.): *Cirkevní komise*, s. 27.

62 ŠA Banská Bystrica, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. 47. Poznámky z porady KCT na SLOVUC-E, 16. 11. 1951.

63 Tamže, šk. 64. Ideový plán pracovných úloh pracovníkov cirkevných oddelení v roku 1953.

64 Tamže, šk. 37. Odmena za vyšší výkon duchovných – prešetrovanie, 7. 8. 1952.

65 Tamže, šk. 57. Poznámky z porady KCT v Bratislave, 10. 12. 1952.

kého kňaza toho, kto bude menej ľudí ťahať do kostola, menej omši robiť. Ten bude vlastenecký, kto bude menej nábožný, kto bude nábožensky len vlašný vo svojich povinnostiach. Takémuto budeme dávať výkonnosť. Nech obsluží veriacich ale len vlašne a nevyvíja aktivitu veľkú.“⁶⁶ V tomto postupe sa zrkadlila nielen snaha o postupné umiernenie náboženského života prostredníctvom korumpovania samotných kňazov, ale aj snaha o zníženie výdavkov vynakladaných na cirkvi. V decembri 1959 upozorňoval Odbor pre veci cirkevne Povereníctva školstva a kultúry (PŠaK) predsedu KNV v Bratislave, že sa odmeny pre kňazov nevyužívajú správne, nakoľko sa mnohým poskytujú paušálne bez dostatočného konkrétneho hodnotenia a „za takýchto podmienok táto zvláštna odmena potom neplní svoju funkciu“. PŠaK preto vyzývalo, aby boli odmeny poskytnuté len tým kňazom, „ktorí neaktivizujú náboženský život, zaujímajú jednoznačne lojálny postoj k socialistickému zriadeniu a vychádzajú štátnej správe v ústrety pri usmerňovaní náboženského života a zúčastňujú sa na práci mierového hnutia duchovenstva“. Hodnotenie každého kňaza podľa týchto kritérií malo tiež podstatne znížiť celkovú sumu, vyplácanú na tieto odmeny.⁶⁷ Zo strany štátnej moci teda išlo o snahu finančne odmeňovať kňazov, ktorí si nebudú plniť svoje povinnosti a nebudú vyvíjať snahy o rozvoj a udržiavanie náboženského života medzi ľuďmi.⁶⁸

Tak ako sa udelenie výkonnostnej odmeny malo stať prostriedkom na utlmenie pastoračnej aktivity, malo sa na druhej strane jej demonštratívne odobratie alebo zníženie stať formou trestu za prílišnú či neželanú aktivitu. Tak tomu bolo napríklad v prípade funkcionárov mierového hnutia Štefana Záreckého a rožňavského kapitulného vikára Zoltána Beláka, ktorí v marci 1955 presadzovali udržanie pôvodného rozsahu Katolíckych novín na ôsmich stranách týždenne (oproti plánovaným šiestim), a tiež rozšírenie edičnej činnosti Spolku svätého Vojtecha. Ako reakcia na túto ich „nehodnú“ činnosť im boli výkonnostné odmeny za mesiac marec zní-

žené o 500 Kčs.⁶⁹ Podobne tomu bolo v prípade istého kňaza, pôsobiaceho v obci Nesvady (okres Komárno), ktorý dal opraviť plot okolo kostola bez toho, aby si od okresného cirkevného tajomníka vyžiadal súhlas. OCT sa obrátil na krajského cirkevného tajomníka s prosbou o radu, akým spôsobom by mohol tohto kňaza, aj pre výstrahu iných, potrestať. Nazdával sa, že „potrestať menovaného je potrebné už aj z toho dôvodu, že sa jedná o agilného kňaza, aby sme mu odobrali chuť od takýchto výstrelkov“.⁷⁰ Krajský tajomník odporučil odobrať kňazovi na tri mesiace výkonnostný príplatok.

Iným spôsobom podpory „spofahlivých“ kňazov malo byť udelenie finančných prostriedkov na rôzne stavebné aktivity vo farnosti. V prípade, že chcel takýto kňaz rekonštruovať kostol vo farnosti kde pôsobil, mohol počítať s povolením a pomocou zo strany orgánov vykonávajúcich cirkevný dozor. Tak tomu bolo napríklad v prípade Ondreja Scheffera (neskoršieho spišského kapitulného vikára), ktorému bola pre jeho kladný postoj k režimu v lete 1949 Ústredným akčným výborom SNF poskytnutá suma 150 tisíc korún na opravu kostola v Bobrovci.⁷¹ Tento spôsob podpory však sledoval aj iný cieľ než spomenuté výkonnostné príplatky. Zatiaľ čo tzv. výkonnostné malo byť skôr formou motivácie kňaza k určitej činnosti (nečinnosti), finančná podpora na stavebné aktivity, udeľovaná „vlasteneckým“ kňazom, mala zvýšiť ich popularitu medzi veriacimi a vytvoriť dojem, že „vlastenecký“ kňaz je v konečnom dôsledku pre cirkev prospešnejší než kňaz „reakčný“.

Niekedy sa ako forma podpory režimu lojálnych kňazov uplatnila aj pomoc v rozličných problémoch. Napríklad v novembri 1950 sa banskobystričská Cirkevná päťka zaoberala prípadom istého kňaza, ktorý bol predvolaný pred Štátny súd v Bratislave ako obžalovaný. „Nakoľko menovaný je vlastenecký kňaz a exponuje sa ako taký, zúčastnil sa všetkých akcií vlast.[eneckých] kňazov, mal verejné prejavy ako v merítku miestnom tak aj v okresnom, chodí ako delegát vlast.[eneckých] duch.[ovných] aj na krajské sláv-

66 Tamže, šk. 57. Poznámky z porady KCT v Blave. (Dokument bez dátumu.)

67 ŠA Bratislava, f. CO KNV 1949 - 1959, šk. 83. Vyplácanie odmien duchovným za vyšší výkon, 7. 12. 1959.

68 Rovnaké metódy sa režim snažil používať napríklad aj v prípade laických učiteľov náboženstva. V správe KCT z Košíc sa o vyučovaní náboženstva píše: „Niektorí riaditelia škôl nechápu našu politiku, lebo nechcú vyplácať odmenu takým učiteľom náboženstva, ktorí sú nebanliví a sústavne vymeškávajú.“ Tamže, šk. 38. Cirkevno-politická situácia č. 6.

69 SNA, f. SÚC, šk. 9. Odmeny pre cirkevných hodnostárov v roku 1955.

70 ŠA Bratislava, f. OŠaK KNV, šk. 11. Disciplinárne konanie voči duchovnému, ktorý nedodržuje nariadenia štátnych orgánov, 10. 7. 1961.

71 SNA, f. ÚAV SNF, šk. 88. Záležitosť opravy kostola v Bobrovci, 20. 7. 1949.

nosti,“ uzniesla sa cirkevná päťka navrhnuť Slovenskému úradu pre veci cirkevné, nech na štátnom súde zariadi, aby „*menovaný nebol odsúdený bo by to poškodilo len nám a vlast.[eneckému] hnutiu. V najhoršom nech rozsudok je podmienený.*“⁷²

„Spoľahliví“ kňazi mali byť tiež umiestňovaní na lepšie fary a malo im byť umožnené využívať rôzne rekreačné pobyty v kúpeľoch.⁷³ V roku 1965 navrhovalo predsedníctvo Stredoslovenského krajského výboru KSS prijať opatrenie, aby pri odchode kňazov do zahraničia od nich národný podnik Čedok vyžadoval odporúčenie od cirkevného tajomníka. Pri ceste do socialistických krajín malo postačovať odporúčenie od OCT, v prípade cesty do západných štátov to malo byť odporúčenie od KCT, čím sa malo dosiahnuť, aby sa „*dostávali do zahraničia len takí duchovní, ktorí si to zaslúžia s ohľadom na ich postoj k nášmu zriadeniu.*“⁷⁴ Aj toto mal byť jeden zo spôsobov, ktorými chcel režim upevniť svoj „výchovný“ vplyv na kňazov a vyslať im signál, že postavením sa na „správnu stranu“ môžu získať viaceré výhody.

Zvláštna pozornosť a podpora bola venovaná tým kňazom, ktorí sa dostali do konfliktu so svojim biskupom. Inštrukcie, ktoré v jednotlivých prípadoch podával svojim cirkevným tajomníkom nadriadený orgán (či už ÚAV SNF, SIÚC alebo PŠaK), mali za cieľ kňazov podporiť a vzniknuté rozpory prehĺbiť. Keď sa napríklad cirkevný tajomník KAV v Žiline obrátil na Ústredný akčný výbor SNF s otázkou, ako postupovať v prípade istého kňaza, ktorý má so svojim biskupom nezhody kvôli preloženi na iné pôsobisko, dostal odpoveď: „*bolo by dobré keby si sa pokúsil menovaného získať a jeho zlý pomer k biskupovi ešte viac zvýšiť.*“⁷⁵ V tomto smere je azda najvýrečnejším prípad kňaza, ktorý v roku 1949 pôsobil ako profesor náboženstva na gymnáziu v Topoľčanoch a duchovný správca tamjšej nemocnice. Keď sa ho jeho biskup rozhodol preložiť na iné pôsobisko, kňaz to odmietol a rozhodol sa ostať naďalej v Topoľčanoch. ÚAV SNF sa okamžite rozhodol poskytnúť tomuto kňazovi „*všetku politicko-morálnu i hmotnú pomoc a tiež zabezpečiť, aby orgány ľudovej moci chránili ho pred zlou vôľou jeho cirkevných nadriadených.*“ V rámci

tejto podpory malo byť zariadené, aby:

- kultový odbor Poverenia školstva vied a umení nedovolil menovanie iného profesora náboženstva na topoľčianskom gymnáziu;
- prípadný nový vyučujúci poverený biskupom bol dopredu informovaný, že štátny súhlas pre toto miesto nedostane a bol vyzvaný, aby na miesto nenastúpil;
- riaditeľstvo gymnázia nepripustilo k vyučovaniu náboženstva inú osobu;
- KAV Nitra a OAV Topoľčany zabezpečili, aby zo strany veriaceho obyvateľstva v Topoľčanoch bola spomenutému kňazovi vyjadrená morálna podpora;
- Poverenie zdravotníctva nepripustilo zmenu na miesto duchovného správcu v topoľčianskej nemocnici.⁷⁶

Na základe intervencie generálneho tajomníka ÚAV SNF, L. Holdoša bolo kňazovi zo strany KNV v Nitre okamžite priznané tzv. výkonnosť vo výške 1 500 Kčs, ktoré sa mohlo v budúcnosti podľa potreby zvýšiť do najvyššej miery na 2 000 Kčs mesačne.⁷⁷ Využívanie a prehlbovanie rozporov a nezhôd medzi kňazmi a ich biskupmi bolo len ďalším zo spôsobov, ktorými chceta štátna moc v duchu hesla „*divide et impera*“ získať kňazov pre svoje ciele a oslabovať autoritu biskupov.

Záver

Cirkevní tajomníci, ktorých funkcie boli postupne v štátnom aparáte vytvárané v prvej polovici roku 1949, zohrávali kľúčovú úlohu v styku štátnej správy s predstaviteľmi cirkvi a veriacimi počas celého obdobia komunistickej totality. Práve na cirkevných tajomníkov boli v najväčšej miere kladené požiadavky, plnením ktorých chceta štátna moc zabezpečiť na jednej strane (aspoň v prvých rokoch ich pôsobenia) čo najväčšie využitie existujúceho vplyvu cirkvi na veriacich občanov, na strane druhej dosiahnuť postupné oklieštenie aktivít cirkvi a marginalizáciu jej vplyvu. Jednou z mnohých úloh, ktorými boli tajomníci poverovaní, bol kontakt s kňazmi, ktorých mal cirkevný tajomník získať pre plnenie najrôznejších úloh i pre otvorené deklarovanie podpory štátnej politiky.

K hlavným cieľom využitia kňazov patrila v prvej polovici 50. rokov snaha propagovať

72 ŠA Banská Bystrica, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. 46. Zápisnica zo zasadania cirkevnej päťky KNV – CO BB, 14. 11. 1950.

73 ŠA Bratislava, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. 4. Pokyny SLOVUC, 26. jún 1950.

74 ŠA Banská Bystrica, f. OŠaK KNV 1960 – 1969, šk. 44. Informatívna správa o plnení uznesení pléna S KV KSS z 2. 11. 1963 o cirkevno-politickej situácii a vedecko-ateistickej výchove.

75 SNA, f. ÚAV SNF, šk. 88. List ÚAV SNF pre s. Sadeckého, KAV SNF Žilina, 28. 9. 1949.

76 Tamže. Záznam o prípade prof. náboženstva [...] v Topoľčanoch, 12. 10. 1949.

77 Tamže. List predsedu KNV v Nitre pre gen. taj. ÚAV SNF, 22. 10. 1949.

prostredníctvom nich medzi veriacimi hospodárske a spoločenské úlohy pri budovaní socializmu. Verejná aktivita kňazov mala byť však aj dôkazom, že činnosť cirkvi nie je obmedzovaná a v neposlednom rade ich mala zamestnávať natoľko, aby sa ich vlastná náboženská činnosť postupne dostávala do úzadia. Treba však povedať, že s vývojom cirkevnej politiky štátu sa verejné angažovanie kňazov stalo pre režim nežiaduce a približne od polovice 50. rokov bolo skôr potláčané než podporované. V tomto období však už vyvíjalo svoju činnosť štátom vytvorené Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva, ktoré rovnako naplňalo hlavné ciele využívania kňazov.

Najčastejšie využívanými prostriedkami na získanie a udržanie kňazov v spolupráci so štátnou správou boli najrôznejšie schôdze a porady, na ktorých mali cirkevní tajomníci kňazov presvedčiť a zaviazvať k želaným aktivitám na „poli budovania socializmu“. Nemenej dôležitým nástrojom v rukách štátnej moci sa stali aj finančné prostriedky. V prvom rade to bol štátom vyplácaný plat, ako aj osobné odmeny udeľované kňazom za ich prípadnú, štátnou správou žiadanú činnosť, ale aj fi-

nančná podpora na rekonštrukciu kostola vo farnosti. Motivujúco mala na kňazov pôsobiť aj možnosť získať lepšiu farnosť, možnosť vycestovať do zahraničia či prehliadanie alebo menej prísne posudzovanie porušení zákona. Pracovníci štátnej správy takisto pozorne sledovali všetky osobné nezhody a konflikty kňazov s biskupmi, ktoré sa pre nich stávali vďačnou príležitosťou na získanie kňaza na svoju stranu.

Získavanie a ovplyvňovanie kňazov Rímskokatolíckej cirkvi pre spoluprácu so štátnou správou, akokoľvek bolo z pohľadu štátnej moci dôležité, tvorilo len jednu z mnohých činností cirkevných tajomníkov. Na lepšie pochopenie jednotlivých opatrení štátnej cirkevnej politiky by preto bolo určite prínosné zaoberať sa podrobnejšie aj ostatnými činnosťami, ktoré mali títo funkcionári štátnej správy v náplni práce. K tým zaujímavejším patria určite ich snahy o obmedzovanie výučby náboženstva na školách či usporadúvanie tzv. odpútačiacich akcií, ktorými chceli dosiahnuť zníženie návštevnosti cirkevných obradov a získanie detí a mládeže.

Summary

Pavol Jakubčin: Role of Church Secretaries in the Work with Priests of the Roman Catholic Church in Slovakia

Church secretaries whose functions were gradually created within the state apparatus during the first half of the year 1949 played a key role in the dealings of state administration representatives with the representatives of churches and believers throughout the period of the Communist totalitarianism. It was mainly the church secretaries who were called to perform the most requirements of the state power. Through their actions, the state power, on one hand, strived to take advantage of the existing influence of the church on the believing citizens and on the other hand, tried to achieve gradual minimization of church activities and marginalization of its influence. One of the many tasks of the secretaries was contact with priests, who were to be won for the performance of various tasks and for open expressions of support for the state politics.

The most frequently used means for the obtainment and sustainment of cooperation of the priests with state power were various meetings and consultations, where the church secretaries were supposed to convince and oblige priests to desired activities in the „field of building up Socialism.“ An equally important tool in the hands of the state power was money. First of all, it was the state-paid salary, but also personal rewards granted to the priests for their potential, government-desired work, as well as financial support for the rebuilding of church buildings in the parishes. The possibility to get a better parish, to travel abroad or a less strict assessment or even negligence towards legal offences served as another means of motivation. State administration staff closely monitored any personal disagreements and conflicts between priests and bishops, which for them introduced a rewarding opportunity to win the priest for the state power.

Sledovanie vnútorného nepriateľa

*Správa o činnosti II. odboru Správy kontrarozvedky
v Bratislave v roku 1984*

Mgr. Peter Jašek, PhD.
(1983), absolvent Trnavskej
univerzity v Trnave,
študijný odbor história.
Pracuje v Ústave
pamäti národa

Mgr. Jerguš Sivoš
(1979), absolvent
Pedagogickej fakulty
Univerzity Komenského
v Bratislave, študijný
odbor dejepis –
občianska náuka a etika.
Pracuje v Ústave pamäti
národa

Normalizáciou sa v slovenských dejinách označuje obdobie od zastavenia reformného liberalizačného procesu v KSČ inváziou vojsk Varšavskej zmluvy, podpísania Moskovských protokolov a výmenách reformných funkcionárov v štátnom a stranickom aparáte až po pád komunistického režimu v novembri 1989. Toto obdobie, hoci je svojím charakterom vnútorne veľmi komplikované a rozporuplné, je známe aj ako „čas bez dejín“ vďaka svojmu strnulému stereotypu a relatívnej monotónnosti. Normalizačné roky vyzerajú byť navonok v Československu chudobné na významné udalosti. Komunisti vládli, opozícia¹ bola zatlačená a nijako výrazne sa neprejavovala, väčšina obyvateľstva sa stiahla do súkromia svojich domov, bytov a chalúp, kde rezignovane rozoberala, čo si o vnútropolitickú situáciu skutočne myslí. ŠtB ani napriek tomu nepoľavovala vo svojom boji proti všetkému, čo mohlo svojou činnosťou ohrozovať vládu komunistov v Československu. Nielen priama opozičná činnosť, ale už vyslovenie nesúhlasu s politikou komunistov privolalo pozornosť ŠtB, ktorá svoju náplň práce videla predovšetkým v tom, aby preventívne zabraňovala tvorbe nových opozičných a odbojových centrá a buniek a aby tie, ktoré existovali, udržala na okraji spoločenského vedomia a pod svojou spravodajskou kontrolou.

Rok 1984 sa svojím priebehom celkom zaradil medzi normalizačnú šed'. Bol to rok, do ktorého britský spisovateľ George Orwell ešte koncom 40. rokov situoval dej svojho klasického románu *1984*, a skutočnosť v komunistickom Československu od Orwellovej vízie naozaj nemala ďaleko. Tým povestným Veľkým bratom, ktorý dohliadal a kontroloval všetko dianie, bola v normalizačnej realite práve ŠtB, ktorá chcela mať pod kontrolou všetko, čo sa

v Československu dialo. Predstavovala jeden z mocenských nástrojov totalitného režimu, ktorý perzekvoval a zastrašoval skutočných, domnelých a potenciálnych odporcov.

Na Slovensku pôsobila ako hlavný útvar ŠtB Správa kontrarozvedky v Bratislave (krycie meno XII. správa FMV). Bola vytvorená počas reorganizácie útvarov československej kontrarozvedky v roku 1974, keď nahradila Hlavnú správu ŠtB v Slovenskej socialistickej republike. Jej úlohou bol výkon kontrarozvednej činnosti vo vymedzených objektoch a problematikách federálneho charakteru dislokovaných na Slovensku.²

Rozpracovanie vnútornej opozície zabezpečoval odbor pre boj proti vnútornému nepriateľovi (II. odbor). Výnimočnosť pracovnej činnosti tohto odboru bola zvýraznená skutočnosťou, že ako jediný z operatívnych odborov ho riadil priamo náčelník XII. správy Zboru národnej bezpečnosti plk. Jozef Vavro.³ Podľa organizačného poriadku správy kontrarozvedky v Bratislave bolo úlohou odboru „odhaľovať nepriateľskú činnosť predstaviteľov pravice z bývalých funkcionárov ústredných, politických, štátnych a kultúrnych orgánov, armády a bezpečnosti, žijúcich na území Bratislavy, zabezpečovať kontrarozvednú ochranu proti ideologickej diverzii a inej nepriateľskej činnosti v inštitúciách a úradoch s celoslovenskou pôsobnosťou v Bratislave, odhaľovať nepriateľskú činnosť v Slovenskom ústredí židovskej náboženskej obce v Bratislave a odhaľovať nepriateľskú činnosť bývalých čelných predstaviteľov ľudáctva a ich spojenie na ľudácku emigráciu, najmä združenú vo Svetovom kongrese Slovákov...“⁴ Tento odbor plnil úlohu politickej polície v pravom zmysle slova. Sledoval opozičné aktivity, ktoré proti komunistom na úze-

1 Pojem opozícia je zvolený ako zastrešujúci termín tak, aby sa vzťahoval na všetkých ľudí, ktorí sú v dokumente spomínaní, keďže ŠtB nerozpracovávala iba disidentov, iba nezávislé štruktúry či členov cirkví, ale všetkých, ktorí vystúpili proti režimu.

2 SIVOŠ, J. (zost.): *XII. správa ZNB. Dokumenty k činnosti Správy kontrarozvedky v Bratislave v rokoch 1974 – 1989*. Bratislava 2008, strana (s.) 14.

3 Jozef Vavro (1926 – 1992) pôsobil od roku 1950 ako starší referent II. odboru KV ŠtB v Košiciach. V roku 1954 bol preradený na OO MV v Moldave nad Bodvou, najprv ako zástupca, od roku 1955 ako náčelník oddelenia. V rokoch 1956 až 1969 pracoval v riadiacich funkciách na úrovni odboru na KS ZNB – S ŠtB Košice. Od 1. 2. 1969 bol náčelnikom I. odboru KR a od 1. 5. 1969 zástupcom náčelníka HS ŠtB MV SSR. Po reorganizácii čs. kontrarozvedky pôsobil od 1. 7. 1974 ako zástupca a od 1. 6. 1979 až do odchodu do dôchodku v júli 1986 ako náčelník XII. správy ZNB. V Moskve absolvoval v roku 1960 ročnú operatívnu školu KGB a v roku 1974 trojmesačný kurz na vysokej škole KGB.

4 SIVOŠ, J. (zost.): *XII. správa ZNB*, s. 23.

mi Bratislavy v roku 1984 prebiehali.

Od júla 1983 bol náčelníkom odboru mjr. Ján Novák,⁵ ktorý v roku 1980 viedol operatívne oddelenie zamerané na sledovanie činnosti Alexandra Dubčeka. Zástupcom náčelníka II. odboru bol pplk. (od mája 1984 plk.) Jozef Pačesa.⁶

Odbor boja proti vnútornému nepriateľovi sa členil na štyri oddelenia, ktoré riadili vedúci starší referenti špecialisti:⁷

- 1. oddelenie (PRAVICA, resp. PRAVICOVÝ OPORTUNIZMUS⁸) malo na starosti

boj proti „pravícovým prejavom a tendenciám“. Na jeho čele stál pplk. Karol Vartovník.⁹

- 2. oddelenie (KULTÚRA, VEDA, HROMADNÉ OZNAMOVACIE

PROSTRIEDKY) rozpracovávalo ľudí opozičného zamerania, ktorí pracovali vo vyššie uvedených oblastiach na Slovensku. Na jeho čele stál kpt. Dušan Piskora.¹⁰

- 3. oddelenie malo široký záber činnosti. Pod vedením kpt. JUDr. Milana

Lazorišáka¹¹ realizovalo kontrarozviedne opatrenia v problematikách MLÁDEŽ, ŠKOLSTVO, ŠPORT, OCHRANA ORGANIZÁCIÍ NÁRODNÉHO FRONTU A OBRODŇANÝCH POLITICKÝCH STRÁN, SIONIZMUS, SLOVENSKÝ SEPARATIZMUS.

- Zvláštne oddelenie rozpracovávalo pod vedením kpt. JUDr. Pavla Szekereša¹² problematiku CIRKEV a SEKTY.

Hoci v Československu v období normalizácie bolo veľa nespokojných občanov, stav protikomunistickej opozície tomu nezodpovedal, a to predovšetkým na Slovensku. Najdôležitejšiu časť opozície na Slovensku tvorila katolícka cirkev a jej aktivity, najmä tajná cirkev. Ďalšia veľká časť opozície sa sfarbovala predovšetkým z ľudí, ktorí boli po roku 1968 postihnutí represiami a vylúčení zo spoločenského diania. Časť z nich bola zastrešená Chartou 77 ako najväčšou opozičnou organizáciou v Československu počas normalizácie. Osobitnú skupinu tvorili slovenskí reformní komunisti, ktorí boli po roku 1968 prinútení utiahnuť sa do súkromia. Nesúhlasili s normalizačným režimom, avšak proti socializmu ako takému nenamietali.

Predkladaný dokument obsahuje zhodnotenie pracovných výsledkov XII. správy ZNB za rok 1984 v oblasti monitorovania činnosti, zámerov a plánov vnútorného nepriateľa. Jeho súčasťou je preto opis konkrétnych akcií a prípadov, ktoré odbor pre boj proti vnútornému nepriateľovi (II. odbor) rozpracovával, ako aj metód, ktoré pri tom používal.

Dokument je uložený v Archíve bezpečnostných zložiek v Prahe vo fonde Správy kontrarozviedky na boj proti vnútornému nepriateľovi (X. správa ZNB), ktorá v rokoch 1974 – 1988 tento smer kontrarozviednej práce ŠtB zastrešovala. Podobný dokument z 80. rokov, s výnimkou roku 1981, sa v Archíve Ústavu pamäti národa nenachádza. Dokument vypracoval zástupca náčelníka II. odboru plk. Jozef

5 Ján Novák (1937), od roku 1959 slúžil v ZNB. Začínal ako okresný referent v Levoči, neskôr v Poprade, v roku 1969 prešiel na odbor analytiky a neskôr vnútorného spravodajstva HS ŠtB MV SSR. V roku 1974 začal pracovať na 1. oddelení II. odboru XII. správy FMV, od roku 1977 pracoval na zvláštnom oddelení II. odboru (problematika CIRKEV a SEKTY), kde sa stal v roku 1980 náčelníkom. Náčelníkom II. odboru XII. správy sa stal 1. 7. 1983 a na tomto poste pôsobil do 31. 5. 1987.

6 Jozef Pačesa (1927), v ZNB začínal v roku 1950 v útvere JERÁB v Jáchymove a do roku 1970 pôsobil na Oblastných veliteľstvách MV v Rimavskej Sobotě a Modrom Kameni a na oddeleniach ŠtB v Lučenci a vo Zvolene. Od roku 1971 pôsobil na Vnútornom spravodajstve HS ŠtB MV SSR. Od júla 1974 pôsobil na XII. správe ako náčelník 1. oddelenia II. odboru. Zástupcom náčelníka II. odboru bol od júna 1978 do roku 1986, keď bol uvoľnený zo služobného pomeru. Okrem iných rozpracovával aj Miroslava Kusého.

7 O činnosti a organizácii II. odboru XII. správy ZNB pozri: SIVOŠ, J. (zost.): *XII. správa ZNB*, s. 67–73; dostupné na <<http://www.upn.gov.sk/utvary-stb-a-ps-na-slovensku/12-sprava/popis-odbor-2.php>>.

8 Pojem pravica však v komunistickom žargóne zahŕňal všetko, čo v politike vystupovalo proti komunizmu. Preto boli pod spravodajskou kontrolou tohto oddelenia aj reformní komunistickí predstavitelia roku 1968, vylúčení z KSČ.

9 Karol Vartovník (1936) svoju kariéru v ZNB začínal na OO MV v Spišskej Novej Vsi ako mechanik, od roku 1961 pracoval v operatívne. Po vzniku XII. správy v polovici roku 1974 pracoval na II. odbore – najskôr ako starší referent, od marca 1979 ako starší referent špecialista a od februára 1982 do decembra 1986 ako vedúci starší referent špecialista. V roku 1987 bol prepustený zo služobného pomeru.

10 Dušan Piskora (1947), službu v útvaroch MV začínal v Bratislave na Odbore obrany, v septembri 1975 prešiel na XII. správu, kde bol v hodnosti podporučíka starším referentom 3. oddelenia II. odboru do roku 1978. V rokoch 1982 – 1983 bol referentom 2. oddelenia II. odboru. Vo funkcii VSRŠ na 2. oddelení II. odboru pôsobil od 1. 5. 1983 do 11. 6. 1987, keď bol prepustený.

11 Milan Lazorišák (1950), službu v ZNB začínal ako hliadkový príslušník Pohotovostného útvaru VB. Od roku 1972 pracoval ako operatívny pracovník na správe ŠtB v Košiciach a v Bratislave a na oddelení ŠtB v Michalovciach. Od septembra 1980 pracoval na II. odbore XII. správy, najskôr na 3. oddelení na problematike SIONIZMUS. Na pozícii VSRŠ pôsobil od 1. 3. 1983 do 31. 5. 1987, keď bol dočasne pozbavený výkonu funkcie.

12 Pavol Szekereš (1947), od roku 1970 pracoval na 1. oddelení IV. odboru KS ZNB S-ŠtB Bratislava, od júla 1974 prešiel do XII. správy FMV, kde pracoval do roku 1977 na 1. oddelení IV. odboru. Od júla 1977 pôsobil na 2. oddelení II. odboru a od septembra 1982 na zvláštnom oddelení II. odboru (problematika CIRKEV a SEKTY). Na čele zvláštného oddelenia II. odboru stál od 1. 2. 1984 do 30. 9. 1988.

Pačesa a schválil náčelník odboru mjr. Ján Novák. Cez analytický odbor bol následne zaslaný na X. správu ZNB. Súčasťou správy bola samostatná informácia o sledovaní a rozpracovaní Alexandra Dubčeka ako „*hlavného predstaviteľa pravico-oportunistických síl na Slovensku*“. Vypracoval ju starší referent špecialista II. odboru kpt. Marián Dekan,¹³ ktorý akciu ESER riadil.

Dokument je doplnením pramennej edície XII. správa ZNB. Dokumenty k činnosti Správy kontrarozvedky v Bratislave v rokoch 1974 – 1989, ktorá obsahuje ďalšie hodnotiace správy ŠtB z obdobia normalizácie. Pri prepise textu boli opravené len menšie preklepy. Skratky nachádzajúce sa v texte sú rozpisané na konci v zozname skratiek.

**Dokument číslo (č.) 1
Zhodnotenie pracovných výsledkov
za rok 1984 po línii II. odboru XII.
správy ZNB Bratislava**

XII. správa ZNB

Bratislava

Č. p.: KR-0019/AN-85V Bratislave dňa 8.
1. 1985

Výtlačok číslo:

ZHODNOTENIE

pracovných výsledkov za rok 1984 po línii
2. odboru XII. S-ZNB BRATISLAVA

I.

**PLNENIE HLAVNÝCH ÚLOH ROČNÉHO
VYKONÁVACIEHO PLÁNU ZA ROK 1 9 8 4**

Hlavné úlohy vyplývajúce z vykonávacieho plánu práce 2.odboru XII.S-ZNB Bratislava boli v roku 1984 plnené, resp. splnené nasledovne:

1. OOO „PASKVIL“¹⁴ – Milan ŠIMEČKA st., nar. 6. 3. 1930, exponent pravice.

Objekt „PASKVIL“ i v roku 1984 pokračoval v zhromažďovaní a tvorbe protispoločensky ideovo-závadných materiálov, zameraných na znevažovanie politiky a čelných predstaviteľov KSC a vlády ČSSR a ich rozširovanie medzi praviciou v ČSSR a zároveň ich odosielať do KZ k zverejňovaniu. K tejto činnosti ho aktívne inšpiruje čs. vysťahovalec V. PREČAN,¹⁵ ktorý je v kontakte s ideovo-diverznými centrami a s ich redaktormi, ktorí prednostne zverejňujú všetky písomnosti zasielané do KZ objektom. Za zverejnené písomnosti v KZ obdržal objekt za hodnotené obdobie celkom 10 218,- TK a keďže je doposiaľ bez pracovného pomeru, jeho zdrojom obživy sú uvedené finančné prostriedky.

V priebehu hodnoteného obdobia takto spracoval celkom 9 písomností - pamfletov: „PŘECE SE TOČÍ“ – recenzia na film Pásla kone na betóne, „ÚBOHOST BEZMOCNÝCH“ - odvolávajúc sa na knihu R. MEDVEDEVA,¹⁶ vydanú v roku 1983, „O ODCHODU DO SVETA“ – útoky na soc. štáty, z ktorých vraj musia občania emigrovať pred údajným útokom, „O KRUIČI V PÍSKU“ – kde autor viní vedúce osobnosti sveta z infantilných nápadov pri riadení svetovej politiky, „DVA LISTY“ – list občana z Bavarska, ako ohlas na ŠIMEČKOVÚ recenziu „PAMÄTI“ V. ČERNÉHO¹⁷ a odpoveď ŠIMEČKOVU na tento list, „ROVNOVÁHA a KOREŠPONDENCIE ŠEDOU MIŠI“, ktorých obsah zatiaľ nie je známy, „STRATILO SA AUTO“ – napáda prácu príslušníkov ZNB, „OBNOVENÍ POŘÁDKU“ - ide o prácu skoršieho vypracovania a v súčasnej dobe bola druhýkrát vydaná v KZ vo viacerých jazykoch.

Okrem uvedených písomností spracoval objekt v súvislosti so zatknutím DURAYA¹⁸ intervenčný list predsedovi vlády SSR, ktorého obsah bol prostredníctvom Viery VRÁNOVEJ, signatárky CH-77, žijúcej v Prahe telefonic-

13 Marián Dekan (1947) začína v ZNB v júni 1970 ako prekladateľ III. stupňa na 3. oddelení odboru spravodajskej techniky KS ZNB S-ŠtB Bratislava. V septembri 1973 bol preradený do funkcie referenta 1. oddelenie rovnakého odboru na KS ZNB S-ŠtB Bratislava a od 1. 7. 1974 na XII. správu FMV. Od 1. 2. 1975 do 30. 11. 1976 bol zaradený na 2. oddelení II. odboru, od 1. 12. 1976 do 31. 5. 1977 na 1. oddelení II. odboru, od 1. 6. 1977 do 31. 12. 1980 na zvláštnom oddelení II. odboru. Po reorganizácii útvaru v roku 1981 bol opäť zaradený na 1. oddelenie II. odboru (od 1. 10. 1988 6. oddelenie I. odboru), kde pôsobil do 30. 9. 1989. V októbri 1989 bol preradený na 2. oddelenie organizačno-analytického odboru XII. správy ZNB. Dňa 15. 2. 1990 bol zaradený do záloh pre prechodne nezaradených príslušníkov a 30. 4. 1990 bol na vlastnú žiadosť zo ZNB uvoľnený.

14 OOO PASKVIL k osobe Milan Šimečka st. bol 15. 1. 1974 zavedený HS ŠtB v SSR pod registračným číslom 14 648. V roku 1974 prevzala rozpracovanie XII. správy FMV. Dňa 9. 11. 1981 prevedený na 1. oddelení II. odboru XII. správy ZNB v problematike PRAVICA pod reg. č. 26 294. (V registri krycie meno uvedené ako PASKVI.) Skartácia zväzku je vyznačená dňa 12. 12. 1989. Milan Šimečka st. (1930 – 1990), filozof, spisovateľ a disident. Z komunistickej strany bol vylúčený v roku 1968, v období normalizácie mal zákaz publikovať a jeho diela vychádzali ako samizdaty alebo v exile.

15 Vilém Prečan (1933), historik, po roku 1970 mal zákaz publikovať. V roku 1976 odišiel do exilu do Nemeckej spolkové republiky, kde pokračoval vo svojej vedeckej práci. V exile bol v kontakte v československým disidentom

16 Roy Medvedev (1925), historik, pedagóg a publicista, kritik Stalina a stalinizmu, neskôr poradca Michaila Gorbačova.

17 Václav Černý (1905 – 1987), literárny vedec, spisovateľ, filozof, profesor, signatár Charty 77.

18 Miklós Duray (1945), disident, aktivista Výboru na ochranu práv maďarskej menšiny v Československu, politický väzeň, v novembri 1989 spoluzakladateľ Maďarskej nezávislej iniciatívy na Slovensku, neskôr poslanec Federálneho zhromaždenia a NR SR.

ky nadiktovaný Ivanovi MEDEKOVI,¹⁹ pracovníkovi RSE.

V súvislosti s trestným stíhaním jeho manželky Evy za nedovolené podnikanie podľa paragrafu 118 Tr. zákona / vyučovanie anglického jazyka bez povolenia/ napísal objekt sťažnosť I. taj. ÚV KSS, v ktorej popisuje svoju i manželkinu činnosť od ich vylúčenia z KSČ a ironizuje prácu mocenských orgánov.

Objekt je naďalej v pravidelnom telefonickom a písomnom styku s V. PREČANOM a A. KALINOVOU,²⁰ ktorí sa vzájomne informujú o činnosti pravicových osôb v ČSSR. Zo strany PREČANA je informovaný o zverejňovaní jeho písomností v KZ ako i o činnosti PREČANA v smere jeho účasti na rôznych stretnutiach, jeho cestách po kapitalistickom zahraničí a pod.

Doposiaľ objekt neupustil od doterajších stykov s pravicovými osobami v ČSR, zúčastňuje sa stretnutí organizovaných týmito osobami a naďalej trvá pravidelnosť stretávaní sa pri tzv. šachových večeroch v Bratislave.

Kontrarozviedné opatrenia k objektovi boli zamerané na prehĺbenie poznania jeho protispoločenskej činnosti, najmä v smere spracovávaní a rozširovaní politických pamfletov, ich legalizáciu a dokumentáciu. Všetky ním spracované písomnosti boli predložené Správe vyšetrovania ŠtB k právnomu posúdeniu, avšak vzhľadom na trvajúce jeho trestné stíhanie v akcii „DELTA“,²¹ nebolo možné tieto písomnosti i keď sú obsahovo závadné použiť k novému trestnému stíhaniu.

Okrem úloh vytýčených v ročnom pláne, ktoré boli splnené, boli vykonávané i ďalšie opatrenia, ako je odňatie vodičského preukazu a tým obmedzovanie jeho ciest do ČSR, k začatiu trestného stíhania jeho manželky po línii VB, vykonávané pohovory pri zadržiavaní nežiadúcich osôb a v spolupráci s Ústavom dejín KSS zverejnenie jeho negatívnej činnosti v časopise „NOVÉ SLOVO.“

OOZ „RENEGÁT“²² – Miroslav KUSÝ, nar. 1. 12. 1931, signatár CH-77 a člen kolektívu tlmočníkov²³ CH-77.

Protispoločenská činnosť objektu spočívala aj v roku 1984 v spracovávaní politických pamfletov, ich rozširovaní v radoch pravice a v neposlednom rade aj distribovaniu do KZ k ich zverejneniu. Od začiatku roka je zaznamenaných 8 takýchto písomností:

„ÚVAHA“ – materiál o medzinárodnej situácii, v ktorom autor označuje za teroristov ZSSR a USA, vyslovuje svoj odpor voči rozmiestňovaniu rakiet stredného doletu v krajinách NATO a VZ.

„REÁLNY SOCIALIZMUS A KRÍZY ZA SOCIALIZMU“ – ohlas na článok zverejnený v denníku „PRAVDA“, ktorého autorom bol dr. M. PECHO.

„DRUHÁ BIELA KNIHA O ČESKOSLOVENSKU“ – obhajoba rovnomennej knihy V. PREČANA, vydanéj v KZ.

„PRACOVNÝ ÚRAZ“ – popisovanie okolo úrazu autora.

„RUKOJEMNÍCI VELMOCI“ – úvahy o rozmiestňovaní rakiet stredného doletu v Európe.

„MARXIZMUS A EKOLOGICKÁ KRÍZA“ – v ktorej z protimarxistických a protisocialistických pozícií poukazuje na ekologické problémy v soc. krajinách,

„BYŤ MARXISTOM V ČESKOSLOVENSKU“ a „HORROR VACUI“ – sú predmetom jeho diskusie s Jaroslavom ŠABATOM,²⁴ ktorý ho dňa 26. 11. 1984 navštívil v Bratislave a ktorému tieto práce dal objekt k posúdeniu a v jednom výtlačku mal odovzdať UHLOVI²⁵ v Prahe.

Okrem uvedených písomností spracoval a zaslal intervenčný list I. taj. ÚV KSS v súvislosti s trestným stíhaním DURAYA, ktorého obsah tak ako u obj. „PASKVIL“ bol telefonicky nadiktovaný Ivanovi MEDEKOVI, pracovníkovi RSE.

19 Ivan Medek (1925 – 2010), novinár, muzikológ a signatár Charty 77. V roku 1978 odišiel do exilu a spolupracoval s Rádiom Slobodná Európa, Hlasom Ameriky, BBC, Deutsche Welle a Rádiom Vatikán.

20 Agneša Kalinová (1924), novinárka, po roku 1968 popredná redaktorka Rádia Slobodná Európa.

21 Celoštátna akcia zameraná na likvidáciu distribučného kanála opozície s exilom a „ideodiverznými centrami“, zorganizovaná ŠtB v roku 1981. Akcia DELTA bola zameraná na zadržanie francúzskeho karavanu na československo-rakúskych hraniciach, v ktorom sa prevádzala rôzna literatúra pre potreby československých disidentov. Karavan mal z republiky vyviezť okrem iného aj archív J. Mlynárika, ktorému režim povolil vystáť sa do Spolkovej republiky Nemecko. Medzi osobami zabezpečujúcimi tento prevoz mala ŠtB svojho agenta. Pozri: KMEŤ, N.: Opozícia na Slovensku za normalizácie. In: MELANOVÁ, M. – PEKŇÍK, M. (zost.): *Česká a slovenská spoločnosť v období normalizácie. Slovenská spoločnosť v čase normalizácie*. Bratislava 2003, s. 193.

22 OOZ RENEGÁT k osobe Miroslav Kusý bol zavedený 11. 1. 1977 pod registračným číslom 11 686 na 1. oddelení II. odboru XII. správy FMV v problematike PRAVICA. Dňa 9. 11. 1981 bol prevedený pod reg. č. 26 295. Spis bol skartovaný 12. 12. 1989. Miroslav Kusý (1931), slovenský filozof, v rokoch 1968 – 1969 ideologický tajomník ÚV KSS, po roku 1969 disident a signatár Charty 77.

23 V skutočnosti išlo o hovorcov Charty 77 a nie tlmočníkov.

24 Jaroslav Šabata (1927), politik, v roku 1969 vylúčený z KSČ, signatár a hovorca Charty 77, politický väzeň.

25 Petr Uhl (1941), ľavicový novinár, disident, politik, spoluzakladateľ Výboru na obranu nespravodlivo stíhaných a signatár Charty 77.

Záber zo sledovania Jána Čarnogurského v Prahe.
Zdroj: ABS

Objekt za zverejnené písomnosti v KZ obdržal podľa nášho prehľadu v priebehu roka 1 110,- TK.

Zvýšený záujem o objekt bol v hodnotenom období aj zo strany oficiálnych antisocialisticky orientovaných kruhov na Západe. Potvrzuje to i návšteva dvoch zahraničných novinárov na jeho byte a to redaktor agentúry REUTER Jonathan LYNN a neskoršie korešpondent BBC Mark BRAYNE, ktorí sa zaujímali o názor objektu na riešenie národnostnej otázky maďarskej menšiny, na cirkevnú politiku, na vývoj ČSSR po roku 1968 a vývoj v MLR po roku 1956. Týchto rozhovorov sa okrem objektu zúčastnil i M. ŠIMEČKA a ČARNOGURSKÝ Ján.²⁶

Pretrvávajúci záujem objektu publikovať svoje práce v KZ potvrdzuje i telefonický rozhovor so Zdenkom MLYNÁŘOM²⁷ a Ladislavom MŇAČKOM,²⁸ v ktorom objekt naznačil, že by bol rád, keby jeho „práca“ o ekologickej problematike bola publikovaná v zahraničí.

V podobnom smere sú rozhovory vedené objektom i s V. PREČANOM a A. KALINOVOU a ojedinele i s J. MLYNARIKOM.²⁹

Nadalej u objektu pretrvávajú kontakty na pravicu v ČSR. Potvrzuje to i jeho účasť spolu s M. ŠIMEČKOM st. a jeho synom Milanom na stretnutí cca 30 podobne orientovaných osôb, ktoré zorganizoval L. VACULÍK.³⁰ Cieľom tohoto stretnutia, ktoré sa uskutočnilo v Jelenově /pri Prahe/ v septembri roku 1984 bolo čítanie a zhodnocovanie „prac literátov“, ktoré za posledné obdobie spracovali.

V mesiaci november 1984 už po druhýkrát navštívil objektu Jaroslav ŠABATA z Brna, ktorý s ním konzultoval otázku ďalšieho pokračovania činnosti CH-77, spracovanie dokumentu nadväzujúceho na holandské mierové hnutie, otázky o činnosti exkomunistov a mierového hnutia u nás. Pri konzultácii uvedených otázok ŠABATA navrhol istú koncepciu, podľa ktorej by sa mal začať viesť „trialóg“ do ktorého by chcela vstúpiť „charta“, ktorá by bola jedným členom tohoto, druhým oficiálne mierové hnutie a tretím západoeurópske mierové hnutie. Podľa jeho návrhu by takto „charta“ nadväzovala kontakty so zastúpeniami, ktoré nemajú oficiálne mierové hnutie.

Po odchode od objektu bol J. ŠABATA na žel. stanici v Bratislave kontrolovaný a na základe toho, že nemal u seba OP, bol predvedený do budovy KS ZNB k zisteniu totožnosti. Pri tejto príležitosti odovzdal dobrovoľne písomnosti spracované objektom a mal ich odovzdať UHLOVI, resp. iným osobám. Po podaní vysvetlenia bol ŠABATA dopravený na žel. stanicu v Bratislave a odcestoval do Brna.

V súvislosti s návštevou ŠABATU bol vykonaný pohovor i s objektom, ktorý zaujal stanovisko, že písomnosti, ktoré dal ŠABATOVI sú nezávadného charakteru.

26 Ján Čarnogurský (1944), katolícky disident a politik. Pred rokom 1989 pracoval ako advokát, zastupoval najmä katolíckych aktivistov a disidentov, za čo bol prenasledovaný a krátko väznený. Vydával nábožensky orientovanú samizdatovú literatúru.

27 Zdeněk Mlynář (1930 - 1997), komunistický politik a politológ, predstaviteľ reformného krídla KSČ, exulant a signatár Charty 77.

28 Ladislav Mňačko (1919 - 1994), spisovateľ a publicista. Pôvodne verný prívrženec komunistov, v 60. rokoch sa stal kritikom komunizmu, v roku 1967 odišiel do exilu najskôr do Izraela. Protestoval proti invázii vojsk Varšavskej zmluvy do Československa, za čo bol zbavený čs. občianstva a po roku 1968 odišiel do exilu do Rakúska.

29 Ján Mlynárik (1933), historik, signatár Charty 77. V 80. rokoch odišiel do exilu a spolupracoval s Rádiom Slobodná Európa.

30 Ludvík Vaculík (1926), spisovateľ, publicista, signatár Charty 77, vydavateľ samizdatov. V roku 1968 vydal manifest 2 000 slov, ktorý bol označený ako „vrchol kontrarevolúcie v ČSSR“.

Okrem už uvedenej činnosti sa u objektu prejavila snaha zaktivizovať „tvorbu“ býv. spisovateľky Hany PONICKEJ³¹ a opäť ju výraznejšou mierou zapojiť do protispoločenskej činnosti. Na menovanú vyvíjal nátlak, aby urýchlene ukončila a odovzdala mu „prácu“ „ROK 1977“ /autobiografia v ktorej hrubým spôsobom znevažuje kultúrnu politiku KSČ a vlády ČSSR/ o ktorej vydanie majú záujem nielen v Prahe, ale aj v KZ.

Kontrarozviedné opatrenia k objektovi smerovali najmä na udržanie ho v postavení aby nezintenzívnil činnosť ako tlmočník CH 77. Cez vedenie pracoviska boli realizované opatrenia na sprísnenie jeho pracovného režimu, neposkytnutie rekreácie ROH v ČSSR, ako i jeho premiestnenie do inej budovy na pracovný úsek, na ktorom bude zabezpečená jeho dôslednejšia kontrola. V súčinnosti so S-ŠtB B. Bystrica boli vykonávané opatrenia na kontrolu objektu počas jeho pobytov na chate na Podbánsku. Písomnosti, ktoré objekt spracoval a boli nami získané, postupne sa odstupovali na právne posúdenie Správe vyšetrovania ŠtB, a tieto budú využité k prípadnému trestnému postihu objektu.

Preventívno-rozkladné opatrenia boli vykonané k stykom objektu dr. VAROSSOVI³² a MUDr. MAŇÁKOVI,³³ ktorých spolu s M. ŠIMEČKOM získaval pre účasť na zostavení ZBORNÍKA pre V. HAVLA.³⁴

OOZ „ANTI“³⁵ – Jozef JABLONICKÝ, nar. 3. 1. 1933, historik, vylúčený z KSČ.

V hodnotenom období pokračoval objekt v spracovávaní protispoločenských písomností z histórie SNP, ktoré sú samizdatovou formou rozširované medzi pravícou a niektoré i zverejňované v KZ.

Už začiatkom roka 1984 spracoval písomnosť pod názvom „ZA SOVIETSKE SLOVENSKO“, ktorú s venovaním daroval M. KUSÉMU.

Obsah písomnosti je spracovaný v intenciách skresľovania a znižovania podielu KSS na odboji počas SNP. Ďalšie písomnosti nim

spracované pod názvom „REPRESIE PRED FRONTOM“ a „JUSTÍCIA“ sú obsahom zamerané na politické procesy na Slovensku pred oslobodením a súdne procesy v povojnovom období. Písomnosť „DEJINY SNP“ v ktorej objekt falzifikuje dejiny SNP bola vydaná na pokračovanie v emigrantských časopisoch „LISTY“, „SVEDECTVÍ“, „OBRYS“ a ďalších. Väčšinu času objekt venoval „recenzií“ päť

Hvezdoň Kočtúch na záberoch ŠtB. Zdroj: ABS

Jozef Jablonický (vpravo) zachytený príslušníkom ŠtB. Zdroj: ABS

31 Hana Ponická (1922 – 2007), spisovateľka, disidentka, signatárka Charty 77, angažovala sa v Hnutí za občiansku slobodu.

32 Marián Városov (1923 – 1988), historik a teoretik umenia.

33 Vladimír Maňák, disident, angažoval sa v Hnutí za občiansku spoločnosť, v roku 1989 bol zatknutý ako člen Bratislavskej päťky.

34 Václav Havel (1936), spisovateľ, dramatik, disident a politik. Bol spolutvorcom a hlavnou postavou Charty 77. V roku 1989 bol hlavným predstaviteľom Nežnej revolúcie a stal sa prezidentom Československa a neskôr samostatnej Českej republiky.

35 OOZ ANTI k osobe Jozef Jablonický bol 18. 11. 1975 založený pod reg. číslom 14 446 prevedením zo signálneho zväzku na 1. oddelení II. odboru XII. správy FMV v problematike PRAVICA. Skartovaný bol 12. 12. 1989. Jozef Jablonický (1933), historik a disident. Vo svojom vedeckom diele sa zaoberal dejinami Slovenského národného povstania, ktoré sa snažil demytologizovať od komunistických lží.

Spisovateľka Hana Ponická

Úvodná strana
vyhodnotenia
ročného plánu.
Zdroj: ÚPN

zväzkového diela „DEJINY SNP“, od autora V. PLEVZU³⁶ a kolektívu, kde poukazuje na rôzne nepresnosti. Tvrdí, že v prípade tejto publikácie ide o podvod v dejinách.

Na základe zistenia, že na adresu objektu je z KZ zasielaný balík so závadovým obsahom, bola u menovaného vykonaná so súhlasom gen. prokuratúry SSR domová prehliadka pri ktorej boli nájdené rôzne závadové písomnosti a tlačoviny vydávané v KZ čs. emigráciou a ideodiverznými centrami. Odňatím uvedených písomností bolo objektovi zabránené v ďalšej systematickej tvorbe.

V súvislosti s odňatím písomností spracoval objekt písomnosť pod názvom „ZÁŤAH ŠTB proti J. JABLONICKÉMU – BARTOLOMEJSKÝ VEČER TRVÁ“, ktorú okrem jej rozširovania medzi pravícou zaslal aj na ÚV KSS. Zároveň o obsahu písomnosti informoval telefonicky V. PREČANA v NSR, ktorý sprostredkoval jej odvysielanie v RSE. Tiež vyhlásil, že odtiaľ bude postupovať vo svojej činnosti vy-

slovene disidentsky. Pravdivnosť jeho výroku možno dokumentovať tým, že zintenzívnili styky s M. KUSÝM a M. ŠIMEČKOM u ktorých nielenže dostáva plnú podporu, ale ho pozývajú i na stretnutia organizovaných pravícou v ČSR.

Podnet k hlbšiemu venovaniu sa objektovi zo strany uvedených osôb dal i sám V. PREČAN v telefonickom rozhovore.

Naďalej pretrvávajú záujem objektu o nadväzovanie užších kontaktov s čs. emigráciou a vysťahovalcami v KZ, čo potvrdzujú i poznatky od TS „METOD“,³⁷ ktorého objekt pri jeho vycestovaní do NSR požiadal o vykonanie stykov s J. MLYNARIKOM, najmä však s rodinou ŠTEFANKOVOU. Od tejto mal TS pre objektu zistiť, kde sa nachádzajú nim spracované materiály, ktoré zasielal na adresu Branislava ŠTEFANKA, pracovníka RSE. Vyslovil obavu, aby sa tieto po smrti B. ŠTEFANEKA nedostali k osobe, ktorá by ich mohla zneužiť proti nemu, resp. KUSÉMU, ŠIMEČKOVÍ a najradšej by bol, keby sa tieto dostali do rúk V. PREČANA.

Kontrarozviedné opatrenia boli orientované na včasné získanie závadových materiálov spracovávaných objektom, ktoré po ich vyhodnotení boli odstúpené Správe vyšetrovania ŠtB, ktorá v súvislosti s odňatými písomnosťami pri domovej prehliadke zahájila trestné stíhanie poburovanie podľa paragrafu 100 TZ.

Ďalej bola vykonávaná previerka osôb, ktoré poskytujú objektovi informácie k spracovávaniu písomností o SNP, s ktorými sú postupne vykonávané pohovory s cieľom zabraňovania podávania takýchto informácií. Na pracovisku objektu bol opakovane vykonaný STÚ „ANALÝZA“,³⁸ kde sa potvrdili poznatky o nim spracovávaných materiáloch. U styka objektu, vedeného v ZPS „MONA“,³⁹ bol aplikovaný STÚ „DIAGRAM“,⁴⁰ cez ktorý sa potvrdzujú poznatky o jeho činnosti.

OOZ „CHEMIK“⁴¹ – Milan ŠIMEČKA ml., syn objektu „PASKVIL“.

V hodnotenom období získané poznatky potvrdzujú, že objekt je naďalej pod vplyvom svojho otca a M. KUSÉHO. Zúčastňuje sa stretnutí

PLNENIE HLAVNÝCH ÚLOH ROČNÉHO VYKONÁVACIEHO PLÁNU ZA ROK
1 9 8 4

Hlavné úlohy vyplývajúce z vykonávacieho plánu práce 2. odboru XII.S-ZNB Bratislava boli v roku 1984 plnené, resp. splnené nasledovne:

1. Ooz " PASKVIL " - Milan ŠIMEČKA st., nar. 6.3.1930, exponent pravice.

Objekt " PASKVIL " i v roku 1984 pokračoval v zhromažďovaní a tvorbe protispoločensky ideovo-závadných materiálov, zameraných na znevažovanie politiky a čelných predstaviteľov KSČ a vlády ČSSR a ich rozširovanie medzi pravícou v ČSSR a zároveň ich odosielať do KZ k zverejňovaniu. K tejto činnosti ho aktívne inšpiruje čs. vysťahovalec V. PREČAN, ktorý je v kontakte s ideovo-diverznými centrami a s ich redaktormi, ktorí prednostne zverejňujú všetky písomnosti zasielané do KZ objektom. Za zverejnené písomnosti v KZ obdržal objekt za hodnotené obdobie celkom 10 218,-K a keďže je doposiaľ bez pracovného pomeru, jeho zdrojom obživy sú uvedené finančné prostriedky.

V priebehu hodnoteného obdobia takto spracoval celkom 9

36 Viliam Plevza (1934), komunistický historik a akademik. V období normalizácie patril medzi najhorlivejších komunistických funkcionárov a bol riaditeľom Ústavu marxizmu-leninizmu ÚV KSS.

37 Agentúrny zväzok Metod vedený na meno Dušan Janota bol založený 3. oddelením II. odboru Správy ŠtB v problematike VOĽNE ŽIJÚCA MLÁDEŽ pod reg. č. 21 685. Dňa 14. 9. 1979 bol odstúpený 1. oddeleniu II. odboru XII. správy ZNB. Spis bol zničený 16. 1. 1990.

38 Spravodajsko-technologický úkon - tajná technická prehliadka.

39 ZPS MONA, vedený na meno Marta Hrušovská, bol 17. 8. 1983 zavedený 1. oddelením II. odboru XII. správy ZNB v problematike PRAVICA pod reg. č. 28 720. Archivovaný bol 3. 11. 1988 pod arch. č. 96 979.

40 Spravodajsko-technologický úkon - dlhodobé odpočúvanie.

41 Ooz CHEMIK k osobe Milan Šimečka ml. bol 3. 3. 1982 prevedený zo ZPS 1. oddelením II. odboru XII. Správy ZNB v problematike PRAVICA pod reg. č. 24 200. Skartácia zväzku je vyznačená dňa 12. 12. 1989. Martin Milan Šimečka ml. (1957), publicista a disident.

pri hrani ťachov, kde zaujíma súhlasné stanovisko s názormi a postojmi svojho otca, KUSÉHO a ďalších. Účasť berie i pri návštevách osôb z radov pravice na byte M. KUSÉHO. Nepravidelne sa tiež zúčastňuje stretnutí organizovaných pracovicou v ČSR. Pod vplyvom svojho otca zaoberá sa spracovávaním samizdatovou formou beletrie, ktoré prostredníctvom otca sú zasielané V. PREČANOVÍ do NSR. Objekt naďalej pracuje ako sanitár v ÚNZ v Bratislave, avšak v ostatnom čase si podal žiadosť o rozviazanie pracovného pomeru a jeho zámerom je odsťahovať sa s rodinou mimo Bratislavu, z ktorého dôvodu nebude realizovaný zámer uplatniť na jeho byte STÚ „DIAGRAM“.

V priebehu roka 1984 neboli zaznamenané ďalšie styky objektu. Z doterajších trvajúcich stykov bol vykonaný pohovor s Jánom BUDAYOM,⁴² ktorý pri pohovore uviedol, že tieto styky s objektom nemieni prerušiť, nakoľko v nich nevidí nič závadného.

K tlmeniu nežiadúcej činnosti je i naďalej využívaná TS „GAMA“⁴³ s ktorej dcérou objekt žije v konkubinate.

OOZ „SELADON“⁴⁴ – Dominik TATARKA, bývalý popredný slovenský spisovateľ, vylúčený z KSČ, signatár CH-77.

Objekt v hodnotenom období naďalej zotrval na pozíciách neústupnosti od svojich názorov a postojov. K takejto činnosti je vedený niektorými pravicovo-orientovanými osobami z ČSR, ale i osobami z KZ. Dokumentuje to i návšteva na jeho byte L. VACULÍKOM, telefonické rozhovory čs. vysťahovalca J. MLYNARIKA a v neposlednom rade i snaha lektorky francúzskeho jazyka pôsobiacej na FF UK v Bratislave Sabine BOLLACK, ktorá v mesiaci júli ukončila pobyt v Bratislave, získať objektu k vycestovaniu do Francúzska. Tento záujem bol inšpirovaný podľa zistenia K. BARTOŠEKOM,⁴⁵ žijúcim t. č. v KZ.

Bolo zistené, že v ostatnom čase bola objektovi vydaná v KZ kniha pod názvom

„SÁM PROTI NOCI“, ktorú zo starších rukopisov spracoval J. MLYNÁRIK. Tak ako iní i objekt je vo svojej činnosti finančne podporovaný z KZ a v priebehu roka 1984 takto obdržal 1 845,- TK.

Kontrarozviedné opatrenia k objektovi smerovali k udržaniu jeho doterajšieho postavenia, najmä však k zabráňovaniu jeho zneužitia pracovicou, ako signatára CH-77 a jeho cestám do ČSR a Francúzska. Za týmto účelom boli s ním systematicky vykonávané vynútené styky, pohovory s jeho synom Olegom a využitím vplyvovej agentúry s pozitívnymi výsledkami.

V súčinnosti so S-ŠtB Bratislava boli vykonané opatrenia proti Sabine BOLLACK pri jej odchode z ČSSR v tom smere, že jej bola vykonaná prehliadka na OPK a písomnosti, medzi inými i od objektu, ktoré mienila vyviešť do zahraničia na požiadanie odovzdala.

OOZ „EMISÁR“⁴⁶ – Viktor PAVLENDA, bý-

Juraj Špitzer a Dominik Tatarka na zábere sledovackej. Zdroj: ÚPN

42 Ján Budaj (1952), politik a disident. V období komunizmu sa aktivoval ako ochrana životného prostredia, bol jedným zo zostavovateľov spisu Bratislava/nahlas. V roku 1989 bol vedúcim predstaviteľom Nežnej revolúcie na Slovensku.

43 Agentúrny zväzok GAMA k osobe Soňa Čechová bol založený 24. 11. 1982 1. oddelením II. odboru XII. správy ZNB v problematike PRAVICA pod reg. č. 27 694. Archivovaný bol 13. 10. 1987 pod arch. č. 96 850.

44 OOZ SELADON k osobe Dominik Tatarka bol založený 2. 5. 1974 prevedením zo ZPS na II. odboru HS ŠtB MV SSR v problematike KULTÚRA pod reg. č. 13 651. Archivovaný bol 14. 6. 1989 pod arch. č. 100 968. V archive ÚPN (AÚPN) sa nenachádza. Dominik Tatarka (1913 – 1989), spisovateľ, disident a signatár Charty 77.

45 Karel Bartošek (1930 – 2004), historik. V roku 1972 bol v politickom procese odsúdený na 6 mesačné väzenie a v roku 1982 odišiel do exilu do Francúzska. Bol spoluautorom publikácie *Čierna kniha komunizmu*.

46 OOZ EMISÁR k osobe Viktor Pavlenda bol zavedený 4. 4. 1972 na 2. oddelení II. odboru KS ZNB S-ŠtB Bratislava pod reg. č. 12 141; 19. 6. 1973 bol prevedený na ZPS; 16. 11. 1974 prevzatý 1. oddelením II. odboru XII. správy FMV; 25. 1. 1977 prevedený opäť na OOZ. Skartácia zväzku je vyznačená dňa 12. 12. 1989. Viktor Pavlenda (1928 – 1990), ekonóm a vysokoškolský pedagóg. V 60. rokoch jeden z vedúcich slovenských reformných komunistov. Presadzoval rovnoprávne postavenie Slovenska v ČSSR, čo podkladal ekonomickými analýzami.

valý popredný predstaviteľ z politicko-ekonomickej oblasti, vylúčený z KSČ.

V hodnotenom období sa objekt naďalej venoval spracovávaní rôznych ekonomických rozborov, ktoré postupoval príslušným stranickým a štátnym orgánom, ktoré podľa neho by mali byť využité k riešeniu ekonomických problémov v ČSSR, resp. i v RVHP. V podstate ním spracovávané materiály obsahom nie sú politicky závadného charakteru, avšak značná časť ich obsahu je subjektívneho názoru. Naďalej zotrváva na svojich názoroch, že jeho schopnosti nie sú dostatočne využité, žije v pocitoch, že tým je obmedzovaný a bránený mu je i postup k dosiahnutiu vyššieho postavenia.

Kontrarozviedné opatrenia boli organizované na zabránenie verejného vystupovania a presadzovania jeho zámerov na pracovisku, k čomu bola okrem vedenia zamestnávateľa využitá vplyvová agentúra s pozitívnym výsledkom.

Cez vedenie zamestnávateľa a vyšších stranických orgánov bola menovanému zamietnutá služobná cesta do ZSSR, ktorú mal vykonať s ďalším pracovníkom k získaniu skúseností a poznatkov z oblasti Výskumného ústavu práce a sociálnych vecí.

Na základe toho, že objekt upustil od svojich kritických názorov na súčasnú politiku KSČ nebola potreba uskutočnenia vynúteného styku.

OOZ „HRÁČ“⁴⁷ – Karol MINÁRIK, bývalý tajomník MsV KSS, vylúčený z KSČ.

Objekt v hodnotenom období naďalej zotrvával na svojich pôvodných názoroch a stanoviskách, prezentujúcich sa všezahrňujúcou kritikou, ktorej neodmysliteľnou súčasťou sú aj protisovietske útoky. Znevažujúco sa vyjadruje k vedúcej úlohe strany, ktorej uplatňovanie je vraj výlučne formálnou stránkou života spoločnosti. Je toho názoru, že sa nachádzame v období stavu rezistencie, ktorý je potrebné „prežiť“ v pracovnej priemernosti a myšlienkovvej pasivite vo vzťahu k charakteru spoločnosti. Takéto postoje zaujíma len pred úzkym

okruhom jemu dôverných osôb, z ktorých časť je nami spravodajsky využívaná k ich tlmeniu a preto tieto neovplyvňujú širšiu verejnosť.

Okrem vplyvového pôsobenia na objekta cez agentúru boli vykonané pohovory s osobami z radov jeho stykov na pracovisku u ktorých bolo docielené, že sa vyhýbajú rozhovoru s objektom, najmä na politické témy. V podobnom smere sú realizované opatrenia i na pracovníka v Liptovskom Mikuláši, kde nepravidelne dochádza plniť pracovné úlohy.

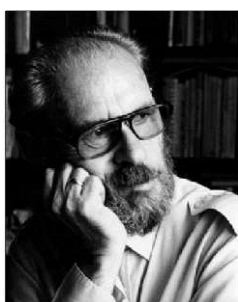
OOZ „OSVETÁR“⁴⁸ – Peter KARVAŠ, spisovateľ, dramatik, vyškrtnutý z KSČ.

K objektovi bol i naďalej zisťované, že sa neustále zaujíma o politické dianie, avšak nemá žiadne výhrady voči politike KSČ a štátu. Jeho záujem bol sústredený na vlastnú publikačnú činnosť a literárnu tvorbu v intenciách kultúrnej politiky KSČ. Cestou vplyvovej agentúry ako i vynútenými stykmi bolo dosiahnuté toho, že nezaťažuje svojimi osobnými návštevami, resp. písomnosťami funkcionárov ÚV KSS a MK SSR. Jeho snahou je po čiastočnom uvoľnení publikačnej činnosti dostať sa znova do Zväzu slovenských spisovateľov, čo ho viedlo i k prerušeniu stykov s osobami vylúčenými z KSČ, najmä z oblasti kultúry.

Na základe toho, že objekt upustil od protispoločenskej činnosti, bolo jeho rozpracovávanie ukončené a zväzok bol archivovaný.

OOZ „SOCHA“⁴⁹ – Jozef JANKOVIČ, akademický sochár, vylúčený zo Zväzu slov. výtvarných umelcov.

Objekt v hodnotenom období po podaní písomnej sebakritiky Zväzu slov. výt. umelcov, venoval sa vlastnej umeleckej tvorbe. Vynútenými stykmi s objektom ako i vplyvovou agentúrou bolo docielené, že tento upustil od predchádzajúcej protispoločenskej činnosti, prerušil akékoľvek styky na závadové osoby a jeho postoje a názory, ako i jeho tvorba sú v súlade s kultúrnou politikou KSČ. Prejavoval záujem o znovu prijatie za člena Zväzu slov. výtvarných umelcov a sú predpoklady, že členstvo v uve-

Dramatik Peter Karvaš

Sochár Jozef Jankovič

47 OOZ HRÁČ k osobe Karol Minárik bol 11. 1. 1977 prevedený zo ZPS na 1. oddelení II. odboru XII. správy FMV v problematike VEDA pod reg. č. 12 463. Archivovaný bol 15. 8. 1988 pod arch. č. 95 480. Skartácia zväzku je vyznačená dňa 12. 12. 1989.

48 OOZ OSVETÁR k osobe Peter Karvaš bol 4. 4. 1972 zavedený na 1. oddelení II. odboru KS ZNB S-ŠtB Bratislava v problematike SIONISTI pod reg. č. 12 219. Archivovaný 9. 11. 1984 pod arch. č. 72 179. V archíve ÚPN sa nenachádza.

49 OOZ SOCHA k osobe Jozef Jankovič bol založený prevedením zo ZPS 9. 2. 1981 na 2. oddelení II. odboru XII. správy ZNB pod reg. č. 15 361. Archivovaný 14. 6. 1984 pod arch. č. 70 380. Jozef Jankovič (1937), sochár, maliar a grafik, patrí medzi vedúce osobnosti slovenského sochárstva a moderného umenia.

denom zväže mu bude odsúhlasené.

Na základe uvedených skutočností bolo ďalšie rozpracovanie objektu ukončené a zväzok uložený v archíve.

ZPS „FARMACEUT“⁵⁰ – MUDr. Tomáš TRNOVEC, vedecký pracovník SAV Bratislava.

K objektovi boli získané poznatky, že naďalej udržiava široké styky na rôzne inštitúcie a osoby v KZ, ktoré sú po overení pracovného charakteru. K prevereniu počítačových poznatkov o poskytovaní utajovaných vedeckých výskumov nepriateľskej spravodajskej službe boli využité komplexné agentúrno-operatívne opatrenia vrátane získania vhodného TS, doteraz bez pozitívneho výsledku. Nebol ani zaznamenaný zo strany objektu zvýšený záujem o utajované skutočnosti, ktoré by potvrdzovali prvopočiatočné poznatky, ktoré nám boli odstupeň priateľmi NDR.

Uvedené poznatky sú naďalej aktívne preverované a s objektom v priebehu prvého polroka 1985 bude prikrôčené k pohovoru na objasnenie získaných poznatkov.

APZ „KANÁL“⁵¹ – v ktorom sa vykonáva preverka poznatkov o podávaní telefonických správ skupinou hlásateľov čs. rozhlasu RSE.

V hodnotenom období boli vykonávané aktívne agentúrno-operatívne opatrenia na preverenie a dokumentovanie poznatkov podľa ktorých má skupina hlásateľov Čs. rozhlasu v Bratislave podávať telefonické informácie, využiteľné pre vysielanie RSE. Týmito prostriedkami ako i využitím STÚ nie sú doposiaľ potvrdené tieto poznatky. Na ich preverenie boli vyťažované osoby, ktoré v tomto prostredí pracujú, sú zoznamované s režimom vysielania, avšak doteraz bez pozitívneho výsledku.

Na objasnenie poznatkov sú naďalej prijí-

mané aktívne agentúrno-operatívne opatrenia.

ZPS „MALÝ“ – Jozef NANIŠTA, revizny technik v Čs. rozhlase Bratislava.⁵²

Po preverení, zadokumentovaní poznatkov o negatívnych výrokoch objektu bolo posúdené, že tieto nenapĺňujú skutkovú podstatu trestného činu, preto sa pristúpilo k vykonaniu preventívno-výchovných opatrení formou pohovoru s objektom. Pohovor bol vykonaný za prítomnosti a účinnej pomoci vedúceho a funkcionárov ROH a stanovený cieľ splnil. Zväzok bol archivovaný.

OOZ „DEMOKRAT“⁵³ – Vojtech HATALA, exponent pravice, z oblasti školstva.

Splnením všetkých plánovaných úloh vyplývajúcich z aktívnej previerky objektu bolo preukázané, že tento upustil od negatívnej činnosti, ktorá doposiaľ charakterizovala objektu. Toto bolo docielené predchádzajúcimi preventívno-rozkladnými opatreniami podporenými vplyvovou agentúrou, čoho výsledkom je i prerušenie jeho aktívnych stykov s pravico-orientovanými osobami.

Na základe uvedených skutočností bolo ďalšie rozpracovanie prípadu ukončené a zväzok uložený do archívu.

OOZ „SPOJKA“⁵⁴ – Tibor NOVOTNÝ z Malaciek, člen KSČ,

OOZ „KURIÉR“⁵⁵ – Dušan RALBOVSKÝ zo Skalice, bez politickej príslušnosti,

OOZ „KANÁL“⁵⁶ – Severín CVEČKA z okresu Vsetín v roku 1978 vystúpil z KSČ,

OOZ „OMAR“⁵⁷ – Vojtech OTTMAR z Trnavy, člen KSČ.

U všetkých uvedených objektov bolo na základe dokumentačného materiálu prístupné k trestnému postihu a odsúdeniu pre trestný čin

50 ZPS FARMACEUT k osobe Tomáš Trnovec bol 1. 4. 1982 zavedený 2. oddelením II. odboru XII. správy ZNB v problematike VEDA pod reg. č. 26 916. Archivovaný 12. 8. 1985 pod arch. č. 75 891.

51 APZ KANÁL bol založený 12. 9. 1983 2. oddelením II. odboru XII. správy ZNB v problematike HROMADNÉ OZNAMOVACIE PROSTRIEDKY pod reg. č. 28 804. Archivovaný pod arch. č. 92 691.

52 ZPS MALÝ k osobe Jozef Naništa bol 24. 5. 1983 zavedený 2. oddelením II. odboru XII. správy ZNB v problematike HROMADNÉ OZNAMOVACIE PROSTRIEDKY pod reg. č. 28 399. Archivovaný bol 17. 1. 1985 pod arch. č. 72 880.

53 OOZ DEMOKRAT k osobe Vojtech Hatala bol 2. 3. 1981 prevedený zo ZPS 1. oddelením II. odboru XII. správy ZNB v problematike VYSOKÉ ŠKOLY pod reg. č. 12 050. Archivovaný 20. 11. 1984 pod arch. č. 72 191. Vojtech Hatala (1930 – 1985), univerzitný profesor, právnik, pedagóg a vedec. Bol jedným zo zakladateľov trestnoprávnej vedy a kriminológie na Slovensku a spoluautorom zákona o česko-slovenskej federácii v roku 1968. V roku 1969 sa vzdal poslaneckého mandátu na protest proti situácii v Československu.

54 OOZ SPOJKA k osobe Tibor Novotný bol 1. 9. 1983 prevedený z APZ 3. oddelením II. odboru XII. správy ZNB v problematike SPOLOČENSKÉ ORGANIZÁCIE NF pod reg. č. 28 652; archivovaný 15. 3. 1984 pod arch. č. 69 246.

55 OOZ KURIÉR k osobe Dušan Ralbovský bol 1. 9. 1983 prevedený zo spisu preverovanej osoby na 3. oddelení II. odboru XII. správy ZNB v problematike ŠPORT pod reg. č. 28 630. Archivovaný 15. 3. 1984 pod arch. č. 69 280.

56 OOZ KANÁL k osobe Severín Cvečka bol 10. 10. 1983 prevedený zo spisu preverovanej osoby na 3. oddelení II. odboru XII. správy ZNB v problematike IDC pod reg. č. 28 875. Archivovaný 15. 3. 1984 pod arch. č. 69 335.

57 OOZ OMAR k osobe Vojtech Ottmar bol 21. 10. 1983 prevedený zo spisu preverovanej osoby na 3. oddelení II. odboru XII. správy ZNB v problematike IDC pod reg. č. 28 942. Archivovaný 15. 3. 1984 pod arch. č. 69 257.

podvracania republiky v spojení s cudzou mocou podľa paragrafu 9,10 k paragrafu 98 TZ.

Po zrealizovaní uvedených osôb boli operatívne zväzky v roku 1984 uložené do archívu. Zväzky zavedené na ich styky boli na základe rozhodnutia Správy vyšetrovania ŠtB odstúpené príslušným útvarom podľa miestnej príslušnosti osôb k vykonaniu ďalších opatrení. Z toho dôvodu nebolo nami pristúpené k realizácii PVO.

OOZ „ADVOKÁT“⁵⁸ – JUDr. Ján ČARNOGURSKÝ, s nepriateľským postojom k soc. zriadeniu.

Získané poznatky v priebehu hodnoteného obdobia potvrdzujú nepriateľskú činnosť objektu zameranú podpore činnosti CH-77 a VONS-u. Zintenzívil osobné styky s nepriateľskými osobami z radov pravice, maďarského nacionalizmu, nelegálnej cirkvi a osobami prichádzajúcimi z KZ za exponentami pravice v Bratislave. Zapojil sa do písania a rozširovania nežiadúcich písomností, ktoré prostredníctvom svojho otca rozposiela na rôzne inštitúcie a osobám v ČSSR ako i do KZ. Túto formu volí preto, že otec je vzhľadom na fyzický vek prakticky z dosahu trestného postihu.

Objekt, tak ako ŠIMEČKA, KUSÝ a JABLONICKÝ spracoval intervenčný list na ochranu DURAYA, ktorý zaslal predsedovi vlády SSR a i tento bol telefonicky nadiktovaný VRANOVOU Ivanovi MEDEKOVÍ do RSE.

Značnú činnosť vyvíja objekt v rámci nelegálnej cirkvi v ktorej vystupuje ako neoficiálny právny zástupca. V mesiaci september 1984 zaslal na pápežský súdny dvor do Ríma obžalobu na šéfredaktora „KATOLÍCKYCH NOVÍN“ dr. Ladislava BELASSA,⁵⁹ ktorého obviňuje z toho, že ako šéfredaktor uvedených novín propaguje zakázané ZKD PIT.

Kontrarozviedné opatrenia k objektovi v hodnotenom období boli zamerané na hlbšie poznanie a dokumentovanie jeho nepriateľskej činnosti. Za tým účelom bol na byte objektu aplikovaný STÚ „DIAGRAM“ a STÚ

„ANALÝZA“, prostredníctvom ktorého bolo zistené, že na svojom byte prechováva písomnosť pod názvom „CO DELAT“, ktorá jednoznačne je nepriateľského charakteru a obsahuje akýsi návod na založenie a organizačné usporiadanie ilegálnej náboženskej organizácie „SÍŤ VÍRY“. Cieľom tejto organizácie, ako vyplýva z „návodu“ je rozbitie soc. zriadenia vôbec a vybudovanie „božskej superspoločnosti“, pod vedením rehole dominikánov.

V súvislosti s jeho účasťou na rozhovore u M. KUSÉHO za prítomnosti novinárov z KZ bol s menovaným vykonaný pohovor pri ktorom však odmietol podať vysvetlenie o návšteve uvedených novinárov.

Ďalej do prípadu bol získaný TS „HOROLEZEC“,⁶⁰ cez ktorého sú získavané hodnotné ŠtB poznatky o činnosti objektu, sú prijímané podmienky na aplikovanie STÚ „DIAGRAM“ na jeho pracovisku, je zmapovaná styková báza objektu a postupná ich previerka.

OOZ „KAPUCÍN“⁶¹ – Pavol ČARNOGURSKÝ, ľudák a náboženský fanatik.

Objekt i napriek vyhláseniu výstrahy náčelníkom XII. S-ZNB / november 1983/ neupustil úplne od svojej protispoločenskej činnosti. Naďalej i keď v menšej intenzite spracováva a rozširuje rôzne písomné materiály a listy, zamerané proti cirkevnej politike v ČSSR a proti ZKD PIT. V tejto činnosti úzko spolupracuje s najreakčnejším duchovenstvom, osobami, ktoré sú zapojené do nelegálnej cirkvi k čomu využíva účinnej pomoci svojho syna Jána / obj. OOZ „ADVOKÁT“/. V ostatnom čase sa venuje písaniu osobných pamätí z obdobia tzv. slovenského štátu.

K tlmeniu jeho nežiadúcej činnosti je využívaná vplyvová agentúra a vykonávané vynútené styky s objektom.

OOZ „HISTORIK“ /BRUTUS/⁶² – Július GÁBRIŠ, rim. kat. biskup trnavskej arcidiecézy.

Agentúrno-operatívny a technicko-spravodajskými prostriedkami je potvrdené,

58 OOZ ADVOKÁT k osobe Ján Čarnogurský bol 22. 3. 1982 prevezený zo ZPS 3. oddelením II. odboru XII. správy ZNB v problematike SLOVENSKÍ SEPARATISTI pod reg. č. 19 877. Archivovaný 5. 12. 1989, skartovaný 12. 12. 1989.

59 Agentúrny zväzok HRADNÝ k osobe Ladislav BELAS bol zavedený 25. 5. 1973 na 3. oddelení II. odboru KS ZNB S-ŠtB Bratislava po problematike RÍMSKOKATOLÍCKA CIRKEV pod reg. č. 13 920; odstúpený 22. 9. 1981 zvláštne oddeleniu II. odboru XII. správy ZNB, 22. 11. 1988 5. oddeleniu II. odboru S-ŠtB S ZNB hl. mesta Bratislavy a Zsl. kraja a 27. 7. 1989 oddeleniu ŠtB Nitra. Archivovaný 21. 12. 1989 pod arch. č. 13 0705.

60 Agentúrny zväzok HOROLEZEC k osobe Alojz Halás bol založený 3. oddelením II. odboru XII. správy ZNB v problematike SLOVENSKÍ SEPARATISTI pod reg. č. 29 034. Riadiacim orgánom bol npor. Ivan Dugovič z 3. oddelenia II. odboru XII. správy ZNB, ktorý zároveň riadil rozpracovávanie akcie ADVOKÁT. Agentúrny zväzok bol 13. 10. 1986 presunutý na 1. oddelenie II. odboru XII. správy ZNB a 7. 12. 1989 zničený.

61 OOZ KAPUCÍN k osobe Pavol Čarnogurský bol 1. 11. 1976 prevezený zo ZPS na 3. oddelení II. odboru XII. správy FMV pod reg. č. 14 478; skartovaný 5. 12. 1989.

62 OOZ BRUTUS k osobe Július Gábriš bol 22. 1. 1975 zavedený 3. oddelením II. odboru S ŠtB Bratislava v problematike RÍMSKOKATOLÍCKA CIRKEV pod reg. č. 16 539. Odstúpený 18. 9. 1981 na zvláštne oddelenie II. odboru XII. správy ZNB; zmena krycieho

že objekt naďalej zotrúva na nepriateľskom postoji k činnosti ZKD PIT. Za použitia rôznych úskokov, klamstiev a vulgárnych výrokov snaží sa znevážiť pred ostatným duchovenstvom pokrokových cirkevných hodnostárov v ČSSR, ktorých označuje za prisluhovačov vyplňujúcich nariadenia komunistov a bezpečnosti. V súlade s touto orientáciou bol objekt aj jediným ordinárom na Slovensku, ktorý bol ochotný podporiť podpisovú akciu na pozvanie pápeža Jána Pavla II. do ČSSR a zaslanie pozvania pápežovi kardinálom TOMÁŠKOM,⁶³ zorganizované bez vedomia štátnych orgánov.

Naďalej presadzuje striktné dodržiavanie politiky Vatikánu a neoprávnenosti štátu zasahovať do vecí cirkvi. Jeho vplyv je však našimi opatreniami v súčinnosti so štátnou správou obmedzovaný a tlmený, takže je nútený prijímať kompromisné postoje. Takýto charakter mal i jeho zákaz Jánovi ZABÁKOVÍ,⁶⁴ vykonávať funkciu poslanca SNR, pod hrozbou exkomunikácie z cirkvi. ZABÁK funkciu však prijal a objekt svoje hrozby neuskutočnil.

Ako „veľký kancelár“ Cyrilometodejskej bohosloveckej fakulty /CMBF/ v Bratislave, negatívne zasahuje aj do jej činnosti. Do funkcií sa snaží dosadzovať iba jemu oddaných a poslušných kňazov. Sám sa rokovani o týchto otázkach však nezúčastňuje. Svoje požiadavky spravidla presadzuje cez generálneho vikára Jána ČIŽIKA, ktorému direktívne nariaďuje svoje stanoviská. V ostatnom čase sa snaží jenu oddaných duchovných presadzovať do funkcií i cez bansko-bystrického biskupa a predsedu Zboru ordinárov Slovenska FERANCA, ktorý však jeho požiadavky nerešpektuje.

Za účelom sústavného znižovania jeho autority medzi duchovnými a veriacimi ale i ordinármi je vytváraná taká atmosféra, aby jeho autorita mala v negatívnom smere prehľujúcu tendenciu k čomu je využívaná vplyvová agen-

túra, jednotliví ordinári a štátna správa.

ZPS „LEGÁT“⁶⁵ – Ing. Eugen LEXMAN

ZPS „LEGÁT I“⁶⁶ – Ing. Ján BICKO

ZPS „MIKI“⁶⁷ – RNDr. František MIKLOŠKO

– všetci aktívni členovia nelegálnej cirkvi

K objektovi „LEGÁT“ neboli v priebehu hodnoteného obdobia získané závažnejšie štb. poznatky, okrem toho, že je fanaticky veriaci. Jeho brat vyučuje na CMBF hudobnú výchovu a prevádza školenie organistov rím. kat. cirkvi, cestou ktorého udržuje kontakty na poslucháčov bohoslovca, ktorých sa snaží ovplyvňovať v protispoločenskom duchu.

Pokiaľ ide o objekta „LEGÁT I“, tento v roku 1984 upriamil svoju činnosť na dosiahnutie cieľa – presťahovanie svojich rodičov žijúcich v ZSSR do ČSSR. Na základe toho, že tento cieľ nemohol dosiahnuť, podnikol viacero extrémnych krokov. Pri návšteve gen. taj. OSN v Bratislave sa domáhal, aby ho tento prijal, ktorému chcel predostrieť svoj problém, ktorý motivoval ako problém dodržiavania ľudských práv v ČSSR. Keď sa mu tento styk nepodarilo uskutočniť, napísal gen. taj. OSN list, ktorý zároveň zaslal aj Informačnému stredisku OSN v Prahe.

Pri viacero uskutočnených pohovoroch sa netajil svojim záporným stanoviskom k štátnej politike ČSSR a tiež zotrúval na svojich názoroch o činnosti cirkvi v ČSSR.

Objekt „MIKI“ ako získané poznatky ukazujú, zaktivizoval svoju činnosť proti súčasnej cirkevnej politike. Spoločne s J. ČARNOGURSKÝM hrubo napádal rím. kat. duchovných, angažujúcich sa v ZKD PIT. Angažoval sa aj v podpisovej akcii na podporu členov zakázanej rehole sv. Františka z Assisi, kde bol jedným z organizátorov zaslanie listu prezidentovi ČSSR, ktorým protestoval voči tzv. prenasledovaniu členov tejto rehole.

Biskup Július Gábriš

mena na HISTORIK 17. 7. 1984; archivovaný 7. 7. 1988 pod arch. č. 94 546. V archíve ÚPN sa doposiaľ nenachádza. Július Gábriš (1913 – 1987), katolícky biskup, po roku 1973 vymenovaný so súhlasom komunistov. Podrobnejšie informácie o jeho osobe v diele HALKO, J.: *Arcibiskupov zápas - Životná cesta Mons. RNDr. Júliusa Gábriša*. Trnava 2008.

63 František kardinál Tomášek (1899 – 1992), pražský arcibiskup. V období normalizácie jedna z vedúcich osobností protikomunistického odboja v Československu, aktívne prispel k pádu komunizmu.

64 Agentúrny zväzok ZOBOR k osobe Ján ZABÁK bol založený 17. 3. 1964 na 7. oddelení II. odboru KS MV Bratislava v problematike RÍMSKOKATOLÍCKA CIRKEV pod reg. č. 8 914. Prevzatý 18. 9. 1981 zvláštnym oddelením II. odboru XII. správy ZNB. Dňa 17. 7. 1984 vyznačená zmena krycieho mena na ŽITAVA. Zväzok bol archivovaný 25. 10. 1984 pod arch. č. 78 905.

65 ZPS LEGÁT k osobe Eugen Lexman bol 3. 1. 1983 zavedený 4. oddelením II. odboru XII. správy ZNB v problematike RÍMSKOKATOLÍCKA CIRKEV pod reg. č. 27 793; archivovaný 9. 1. 1986 pod arch. č. 78 502.

66 ZPS LEGÁT I. k osobe Ján Bicko bol 3. 2. 1983 zavedený 4. oddelením II. odboru XII. správy ZNB v problematike RÍMSKOKATOLÍCKA CIRKEV pod reg. č. 27 895; archivovaný 3. 2. 1987 pod arch. č. 85 579.

67 ZPS MIKI k osobe František Mikloško bol 3. 1. 1983 zavedený 4. oddelením II. odboru XII. správy ZNB v problematike RÍMSKOKATOLÍCKA CIRKEV pod reg. č. 27 794; k 11. 11. 1985 bol prevedený na OÖZ; skartovaný 1. 12. 1989. František Mikloško (1947), disident, aktivista tajnej cirkvi, jeden z hlavných organizátorov Sviečkovej manifestácie v roku 1988, neskôr politik.

Na uvedených prípadoch sa naďalej aktívne pracuje v zmysle vypracovaného plánu.

Na ostatných prípadoch a to v OOOZ „HORÁK“,⁶⁸ „KNIHÁR“,⁶⁹ „HRON“,⁷⁰ „EXPERT“,⁷¹ „SKALA“,⁷² „POET“,⁷³ „KONTRA“⁷⁴ a „VŠEVED“⁷⁵ bola práca organizovaná na tlmenie ich nežiaducej činnosti formou vynútených stykov s pozitívnymi výsledkami.

Okrem konkrétnych výsledkov dosiahnutých v hlavných prípadoch boli v priebehu roka 1984 v súlade s plánovanými úlohami vykonávané kontrarozviedné opatrenia k zabezpečeniu ochrany poriadaných svetových kongresov, sympózií a ďalších medzinárodných akcií na úseku kultúry, školstva, mládeže, športu a zdravotníctva.

Priebežne v roku 1984 bola kontrarozviedná práca zameraná na vyhľadávanie a mapovanie jednotlivých garnitúr nepriateľských osôb. V tomto smere bola hlavná pozornosť venovaná II. a III. garnitúre u ktorých sa zisťovalo ich prepojenie na I. garnitúru. Doposiaľ je v jednotlivých garnitúrach zmapovaných celkom 112 osôb, ku ktorým sú sústreďované previerkové materiály k ich aktívnemu rozpracovávaniu, resp. výberu pre spravodajské využitie.

Vo vyčlenených objektoch bola kontrarozviedná činnosť zameraná i na zabezpečovanie úniku utajovaných skutočností. Za týmto účelom bola vykonaná previerka osôb prichádzajúcich do styku s utajovanými skutočnosťami pri ktorej neboli získané také poznatky štb charakteru, pre ktoré by bolo dôvodom nezaradenie osoby pre styk s utajovanými skutočnosťami.

Úlohy v rámci kontrarozviednej činnosti boli

plnené i v zmysle R MV ČSSR č. 19/83 vo vyčlenených objektoch 2. odboru. V tomto smere poznatky závažnejšieho charakteru boli odstupované príslušným útvarom VB k ich realizácii.

Plánované úlohy boli splnené i v oblasti riadiacej a koordinačnej činnosti po problematike cirkvi a siekt.

2.

V priebehu roka 1984 bolo na základe zistených a dokumentovaných poznatkov o protispoločenskej činnosti osôb pôsobiacich vo vyčlenených objektoch a problematikách, ako aj u predstaviteľov pravice určených ku kontrarozviednemu rozpracovávaniu II. odboru XII. S-ZNB v Bratislave vykonaných 14 preventívno-výchovných a rozkladných opatrení v zmysle Metodických pokynov I. námestníka MV ČSSR. Z toho:

- v 10 prípadoch bolo cieľom PVO zabrániť v pokračovaní činnosti osôb, ktorá smerovala k naplneniu skutkovej podstaty trestných činov Podvracania republiky podľa paragrafu 98 Tr. zákona /5 prípadov/ Poburovania podľa par. 100 Tr. zákona /4 prípady/ a i prípad Hanobenia republiky a jeho predstaviteľa podľa par. 103 Tr. zákona a Podpory a propagácie fašizmu a podobného hnutia podľa par. 261 Tr. zákona,

-2 PVO mali za cieľ prerušenie činnosti páchatel'ov, ktorá smerovala k porušeniu ustanovenia par. 112 Tr. zákona – Poškodzovanie záujmov republiky v cudzine,

-1 PVO bolo zamerané na zabránenie porušenia zákonného ustanovenia par. 178 Tr.

68 OOOZ HORÁK k osobe Jarolím Heteš bol založený 20. 9. 1980 prevedením zo ZPS na II. odbore XII. správy ZNB pod reg. č. 14 641. Archivovaný 30. 12. 1986 pod arch. č. 84 657, skartovaný 6. 12. 1989.

69 OOOZ KNIHÁR k osobe Milan Strhan bol založený 5. 11. 1980 prevedením zo ZPS 1. oddelením II. odboru XII. správy ZNB reg. číslom 11 685. Spis bol 4. 1. 1987 archivovaný pod arch. č. 85 135 a 6. 12. 1989 zničený.

70 OOOZ HRON k osobe Anton Ťažký bol založený 10. 3. 1972 prevedením zo SPO na II. odbore Hlavnej správy ŠtB v SSR pod reg. č. 12 101; archivovaný 30. 12. 1986; skartovaný 6. 12. 1986. Skartácia zväzku je vyznačená v registračnom protokole, aj napriek tomu sa zväzok vo fondoch AÚPN fyzicky zachoval.

71 SZ EXPERT k osobe Jozef Trokan bol zavedený 4. 1. 1974 na 1. oddelení II. odboru KS ZNB S-ŠtB Bratislava pod reg. č. 14 556. Archivovaný 7. 10. 1988 pod arch. č. 96 435, skartovaný 6. 12. 1989.

72 OOOZ SKALA k osobe Jozef Zrak bol zavedený 10. 3. 1972 na II. odbore HS ŠtB v SSR pod reg. č. 11915; archivovaný 30. 12. 1986; skartovaný 6. 12. 1989. Spis sa nachádza v archíve ÚPN.

73 OOOZ POÉT k osobe Juraj Špitzer bol zavedený 17. 8. 1972 prevedením s SPO na II. odbore Hlavnej správy ŠtB v SSR pod reg. č. 11 025. Archivovaný 30. 12. 1986 pod arch. č. 84 968, skartovaný 6. 12. 1989. Juraj Špitzer (1919 - 1995), literárny historik a publicista, v 60. rokoch šéfredaktor *Kultúrneho života*. V období normalizácie mal zákaz publikovať.

74 OOOZ KONTRA k osobe Štefan Martišek bol 25. 1. 1977 prevedený zo ZPS 1. oddelením II. odboru XII. správy FMV v problematike PRAVICA pod reg. č. 16 644; archivovaný 30. 12. 1986 pod arch. č. 84 791; skartovaný 6. 12. 1989. Skartácia zväzku je vyznačená v registračnom protokole, aj napriek tomu sa zväzok vo fondoch AÚPN fyzicky zachoval

75 OOOZ VŠEVED k osobe Viliam Ciklamini bol 25. 1. 1977 prevedený zo ZPS 1. oddelením II. odboru XII. správy FMV v problematike PRAVICA pod reg. č. 18 100; archivovaný 12. 8. 1987 pod arch. č. 88 757; skartovaný 6. 12. 1989. Skartácia zväzku je vyznačená v registračnom protokole, aj napriek tomu sa zväzok vo fondoch AÚPN fyzicky zachoval

zákona, ktorých chráni výkon štátneho dozoru nad cirkvami a náboženskými spoločnosťami,

- v 1 prípade bolo PVO zamerané na zabránenie naplnenia skutkovej podstaty par. 130 Tr. zákona – porušovanie povinnosti v prevádzke socialistickej organizácie.

Realizovanie PVO formou pohovorov s páchatelom, prebehlo celkovo v 6 prípadoch. V 2 prípadoch PVO prebehlo za prítomnosti priameho nadriadeného a v 1 prípade bolo prikrôčené k upozorneniu zodpovedných vedúcich pracovníkov na porušovanie Smernice MK SSR č. 2783/73.

V 5 prípadoch bolo PVO realizované formou Výstrahy náčelníka XII. správy ZNB Bratislava, ktorých cieľom bolo:

- v prípade „LÚKA“,⁷⁶ reg. č. zv. 28 779 / vid' str. 28/ a „SKIPPY“,⁷⁷ reg. č. zv. 28 786 / vid' str. 29/ zabrániť objektom naplniť skutkovú podstatu tr. činu Poburovania podľa paragrafu 100 Tr. zákona,

- v prípadoch „GOLÉM“,⁷⁸ reg. č. zv. 22 807 / vid' str. 29/ a „REKVIZITÁR“⁷⁹, reg. č. zv. 26 530 / via str. 29/ zabrániť objektom tr. činu Podvracania republiky podľa paragrafu 98 Tr. zákona,

- v prípade „ADOLF“,⁸⁰ reg. č. zv. 29 131 / vid' str. 30 / zabrániť objektovi akcie porušiť ustanovenie paragrafu 103 Tr. zákona Hanobenie republiky a jeho predstaviteľa a paragrafu 261 Tr. zákona Podpora a propagácia fašizmu a podobného hnutia.

Z celkového počtu vykonaných 14 preventívno-výchovných opatrení 11 splnilo stanovený cieľ. V 3 prípadoch PVO vykonaných formou pohovoru bol cieľ len čiastočne splnený.

V prvom prípade sa jednalo o pohovor s PhDr. Mariánom VÁROSSOM, bývalým riaditeľom Umenovedného ústavu SAV, vylúčeným z KSČ, ktorého cieľom bolo odradiť me-

novaného od účasti na „projekte filozofické výpovede“, organizovanom Václavom HAVLOM a izolovať ho od kontaktov na objekta akcie „PASKVIL“, kde bol predpoklad, že tento bude VÁROSSA ovplyvňovať k nežiadúcej tvorbe na uvedenom projekte. VÁROSS naďalej pokračuje v kontaktoch na objekta akcie „PASKVIL“, avšak prisľúbil, že sa v žiadnom prípade nebude podieľať na „ projekte“.

V druhom prípade vykonaného preventívno-výchovného opatrenia u objekta akcie „ANTI“, reg. č. zv. 26 293 sa odňatím závadových písomností podarilo iba na určitý čas znemožniť PhDr. Jozefovi JABLONICKÉMU tvorbu nových protispoločensky orientovaných prác. Bolo však zistené, že menovaný naďalej pokračuje v protispoločenskej činnosti.

V prípade pohovoru s Agnešou MORKUSOVOU, nar. 18. 8. 1944, pracovníčkou Pošty v Bratislave /prípád DOMOVNÍČKA, reg. č. zv. 29 120/,⁸¹ fanatickou členkou nepovolenej sekty Svedkovia Jehovovi, stanovený cieľ bol splnený taktiež len čiastočne, nakoľko menovaná uznajúc nezákonnosť svojho počínania odmietla upustiť od činnosti v sekte, ale prisľúbila, že do tejto činnosti nebude v budúcnosti zapájať už svojho syna.

K spolupráci, resp. súčinnosti pri realizácii preventívno-výchovných opatrení s hospodárskymi a spoločenskými orgánmi a organizáciami došlo v 3 realizovaných preventívno-výchovných opatreniach:

- prípad „MALÝ“, reg. č. zv. 28 399, v ktorom bol rozpracovaný Jozef NANIŠTA, nar. 16. 9. 1951 revízny technik Čsl. rozhlasu v Bratislave, politicky neorganizovaný. Menovaný svojou činnosťou smeroval k porušeniu zákonného ustanovenia par. 100 Tr. zákona – Poburovanie. Preventívno-výchovné opatrenie bolo vykonané za prítomnosti jeho nadriadeného a predstaviteľa ROH, ktorí sa taktiež odsudzujúco vyjadrili k činnosti páchatela.

- prípad „MNÍCH“, reg. č. zv. 28 467,⁸² v kto-

76 ZPS LÚKA k osobe Dušan Valúch bol 7. 9. 1983 zavedený 2. oddelením II. odboru XII. správy ZNB v problematike KULTÚRA. Archivovaný 17. 10. 1984 pod arch. č. 71 579.

77 ZPS SKIPPY k osobe Alexander Ludvigh bol 8. 9. 1983 zavedený 2. oddelením II. odboru XII. správy ZNB v problematike KULTÚRA. Archivovaný 7. 7. 1984 pod arch. č. 70 702.

78 ZPS GOLEM k osobe Vladimír Havrila bol 2. 3. 1981 prevedený zo SPO 1. oddelením II. odboru XII. správy ZNB v problematike PRAVICA. Archivovaný 10. 1. 1985 pod arch. č. 72 780.

79 ZPS REKVIZITÁR k osobe Jozef Schottl bol 22. 3. 1982 prevedený zo SPO 2. oddelením II. odboru XII. správy ZNB v problematike KULTÚRA. Archivovaný 14. 1. 1985 pod arch. č. 72 846. Zväzok sa v archíve ÚPN doposiaľ nenachádza.

80 ZPS ADOLF k osobe Oldřich Vychodil bol 13. 12. 1983 zavedený 3. oddelením II. odboru XII. správy ZNB v problematike ŠPORT. Archivovaný 14. 9. 1984 pod arch. č. 71 324.

81 SPO DOMOVNÍČKA k osobe Agneša Morkusová bol 9. 12. 1983 zavedený zvláštnym oddelením II. odboru XII. správy ZNB v problematike SEKTY pod reg. č. 29 120. Archivovaný 6. 6. 1984 pod arch. č. 70 302.

82 ZPS MNÍCH k osobe Pavol Hovorka bol 8. 6. 1983 zavedený 2. oddelením II. odboru XII. správy ZNB v problematike HROMADNÉ OZNAMOVACIE PROSTRIEDKY pod reg. č. 28 467. Archivovaný 17. 1. 1985 pod arch. č. 72 879.

rom bol rozpracovaný Pavol HOVORKA, nar. 9. 5. 1941, redaktor Čsl. rozhlasu v Bratislave, politicky neorganizovaný. Činnosť menovaného smerovala k naplneniu skutkovej podstaty tr. činu Podvracania republiky podľa par. 58 Tr. zákona. Pozitívny vplyv v priebehu pohovoru mal na menovaného jeho priamy nadriadený,

-preventívno-výchovné opatrenia vykonané s príslušnými zodpovednými pracovníkmi Slovenskej pedagogickej knižnice v Bratislave za účelom upozornenia na porušovanie Smernice MK SSR č. 2 783/73 O evidencii, revízií a vyradovaní knižných fondov, ktorým ich činnosť smerovala k naplneniu skutkovej podstaty tr. činu Porušovania povinnosti v prevádzke socialistickej organizácie podľa par. 130 Tr. zákona. Po vykonaní PVO boli riaditeľom ústavu okamžite prijaté administratívno-organizačné opatrenia na odstránenie zistených nedostatkov, čím PVO splnilo vytýčený cieľ.

Na základe dosiahnutých výsledkov možno konštatovať, že počet vykonaných preventívno-výchovných opatrení sa oproti roku 1983 /24 PVO/ značne znížil. Oproti tomu bol však v roku 1984 zaznamenaný nárast prípadov udelenia Výstrahy náčelníka XII.S-ZNB Bratislava /oproti 1 prípadu v roku 1983 je to 5 prípadov v roku 1984/ smerujúci k zabráneniu porušenia zákonných ustanovení paragrafov 98 a 100 Tr. zákona.

Vzhľadom ku skutočnosti, že realizované preventívno-výchovné opatrenia v spolupráci s hospodárskymi a spoločenskými orgánmi a organizáciami doposiaľ dosahovali kladné výsledky a spôsob spolupráce pri predchádzaní páchania tr. činnosti nachádza pochopenie u zodpovedných hospodárskych a vedúcich funkcionárov, v budúcom období sa bude naša práca pri vykonávaných preventívno-výchovných opatreniach vo väčšej miere zameriavať na spoluprácu, resp. súčinnosť s hospodárskymi a spoločenskými orgánmi a organizáciami pri predchádzaní a zamedzovaní nežiadúcej protispoločenskej činnosti.

V rámci tejto spolupráce bude možno kvalitatívne na vyššej úrovni kontrolovať aj účinnosť vykonaných preventívno-výchovných opatrení a pritom hľadať, zodpovedajúce formy a metódy na zvýšenie efektívnosti práce v uvedenej oblasti.

3.

Z celkového plánovaného počtu získania agentúry neboli splnené 2 TS po problematike pravicového oportunistu, 1 TS v objekte Čsl. rozhlasu a 1 TS v objekte Cyrilometodejskej-bohosloveckej fakulty.

Podľa plánu nebol získaný TS v problematike pravicového oportunistu do prípadov „HRÁČ“ a „CHEMIK“. V prípade „HRÁČ“ nebol získaný z dôvodov preradenia objektu na pracovisko v Liptovskom Mikuláši a v prípade „CHEMIK“ je pripravený KTS, ktorého získanie bude v I. štvr. 1985. V objekte Čs. rozhlasu nebol získaný TS pre nedostatok previerkového materiálu k vytypovanej osobe /APZ „KANÁL“/. Pokiaľ ide o nesplnenie verbovky v CMBF k tejto nedošlo z tých dôvodov, že zo zavedených, niektoré vytypované osoby po nástupe na CMBF styk odmietli a ďalšie sú v štádiu previerky.

V súlade s plánom nebola splnená úloha - aplikovanie STÚ „DIAGRAM“ v prípade „RENEGÁT“ v jeho novovybudovanej miestnosti / pivnica/ z dôvodov, že toto je technicky neprevediteľné.

Taktiež aplikovanie STÚ „DIAGRAM“ v prípade „ANTI“ nebolo možné realizovať nakoľko, objektovi doposiaľ nový byt pridelený nebol.

Pokiaľ ide o počet osôb u ktorých bolo kontrarozviedné rozpracovanie ukončené odovzdaním vyšetrovacím orgánom toto je uvedené v I. časti pod bodom č. 4.

4.

Medzi dôležité úlohy, zaradené do ročného vykonávacieho plánu dodatočne:

APZ „MODEL“⁸³ - anonymné výhražné listy.

V dňoch 10. - 14. 2. 1984 bol zaznamenaný výskyt 87 ks anonymných listov rozposlaných po stranických orgánoch a inštitúciách v celej ČSSR, ktorých pisateľ označujúci sa za „skupinu 22“, hrubo napáda a osočuje gen. taj. ÚV KSČ, taj. ÚV KSČ pre ideológiu a I. taj. ÚV KSS, útočí na politické a hospodárske vzťahy ČSSR so ZSSR. V závere listu sa jeho autor dožaduje splnenia nim určených podmienok ktorých realizáciou podmieňuje prípadný začiatok ešte rozsiahlejšej akcie.

Za účelom odhalenia pisateľa boli organizované opatrenia v smere zisťovania písacieho stroja značky CHEVRON na ktorom bola

83 APZ MODEL bol 15. 2. 1984 zavedený 1. oddelením II. odboru XII. správy ZNB v problematike PRAVICA pod reg. č. 29 364. Archivovaný 20. 5. 1987 pod arch. č. 87 468.

pisomnosť napísaná. Do súčasnej doby bolo preverených a vylúčených z okruhu podozrenia 216 osôb, v 189 inštitúciách bolo preverených cca 950 000 rôznych písomností, pri ktorých bolo zistených 1 228 písacích strojov uvedenej značky bez pozitívneho výsledku.

Na odhalení pisateľa sa naďalej aktívne pracuje v zmysle vypracovaného plánu.

APZ „DUNAJ“⁸⁴ – anonymné výhražné listy.

K zavedeniu zväzku došlo na základe toho, že dňa 12.10. 1984 bol zaznamenaný výskyt anonymných listov, odosielaných z Bratislavy na súkromné adresy osôb v SSR.

Anonymný pisateľ v písomnosti s názvom „DEKRÉT O KONFEDERÁCIÍ ČESKO-SLOVENSKEHO SPOLOČENSTVA“ sformuloval akési vyhlásenie, ktorým sa dožaduje zmeny štátoprávneho usporiadania ČSSR na novom „spravodlivejšom základe“, zabezpečujúcim podľa neho uznanie plnej štátnej suverenity SSR.

Vykonanými opatreniami bol zistený pisateľ Milan MOJŠ, nar. 1943, zamestnaný v n.p. Západoslovenské nábytkárske závody Bratislava vo funkcii nákupcu MTZ, bez politickej príslušnosti. Dňa 24. 10. 1984 bola na bytie menovaného so súhlasom gen. prokurátora SSR vykonaná domová prehliadka, počas ktorej boli nájdené a zaistené materiály dokumentujúce horeuvedenú trestnú činnosť menovaného / kópie listu, písací stroj/. Na základe tohoto bolo voči nemu zahájené trestné stíhanie pre trestný čin Poburovania par. 100 Tr. zákona. Z príkazu vyšetrovateľa Správy vyšetrovania ŠTB bol MOJŠ zadržaný a zo súhlasom gen. prokurátora bol vzatý do väzby, kde sa aj v súčasnej dobe nachádza.

APZ „NITRAN“⁸⁵ – anonymný výhražný list.

K zavedenie zväzku došlo na základe toho, že dňa 19. 3. 1984 zaslal anonymný pisateľ výhražný list pod názvom „MLADÍ ČSSR“ prezidentovi ČSSR a na vedomie kardinálovi TOMÁŠKOVI a biskupom GÁBRIŠOVI a PASZTOROVI.⁸⁶ Pisateľ osočuje prezidenta ČSSR a štátnu správu z porušovania medzinárodných dohôd, Charty OSN, ústavných zá-

konov ČSSR z prenasledovania veriacich.

Doteraz vykonanými agentúrno-operatívny-mi opatreniami pisateľ anonymného výhražného listu odhalený nebol. Na odhalení sa naďalej aktívne pracuje.

ZPS „ŠANTA“⁸⁷ – Vincent BERTHA, nar. 24. 5. 1922 v Bratislave, dôchodca, bez politickej príslušnosti.

K zavedeniu zväzku došlo na základe upozornenia maďarských priateľov počas dvojstranného jednania, dňa 5. 6. 1984.

Doterajším rozpracovaním bolo zistené a potvrdené, že objekt sa podieľa ako spojka na dovoze náboženskej literatúry, magnetofónových kaziet s náboženskou tematikou, diafilmov a svätých obrázkov z KZ cez MLR do ČSSR. Opačnou cestou zasiela správy o tzv. prenasledovaní veriacich a o porušovaní ľudských práv v ČSSR. Dovážané materiály sú rozširované na území SSR členmi nelegálnej rehole sv. Františka z Assisi.

Na prípade sa naďalej aktívne pracuje. Kanál prepravy náboženskej literatúry a ďalších materiálov s náboženskou tematikou je kontrolovaný v súčinnosti s maďarskými priateľmi.

Na základe získaných poznatkov o verbálnej a inej nepriateľskej činnosti boli ďalej dodatočne do plánu zaradené prípady:

ZPS „LÚKA“ – Dušan VALÚCH, nar. 30. 11. 1952, ako technolog n. p. Slovnaft, bez politickej príslušnosti.

V danom prípade išlo o speváka skupiny SLNOVRAT, kde spieval spolu i s pražským spevákom MERTOM⁸⁸ závadové piesne. Na základe toho, že išlo o menšiu spoločenskú nebezpečnosť bola objektovi vyhlásená výstraha náčelníka XII.S-ZNB s pozitívnym výsledkom.

ZPS „SKIPPY“ – Alexander LUDVIGH, nar. 6. 6. 1964, pracovník SFVU, bez politickej príslušnosti.

Menovaný ako prívrženec punk-rocku mal na pracovisku negatívne výroky k členom KSČ v súvislosti príchodu vojsk VZ do ČSSR, v roku 1968. Na základe toho, že dokumen-

84 APZ DUNAJ bol 16. 10. 1984 zavedený 1. oddelením II. odboru XII. správy ZNB v problematike PRAVICA pod reg. č. 30 446. Archivovaný 22. 5. 1985 pod arch. č. 74 613.

85 APZ NITRAN bol 2. 5. 1984 zavedený 4. oddelením II. odboru XII. správy ZNB v problematike RÍMSKOKATOLÍCKA CIRKEV pod reg. č. 29 755. Archivovaný 5. 5. 1987 pod arch. č. 87 035.

86 Ján Pásztor (1912 – 1988), rímskokatolícky diecézny biskup Nitrianskej arcidiecézy.

87 ZPS ŠANTA k osobe Vincent Bertha bol 5. 7. 1984 zavedený zvláštnym oddelením II. odboru XII. správy ZNB v problematike RÍMSKOKATOLÍCKA CIRKEV pod reg. č. 30 106. Archivovaný 8. 9. 1986 pod arch. č. 81 513.

88 Vladimír Merta (1946), spisovateľ, publicista, folkový spevák a filmový režisér.

Ján Novák, náčelník
II. odboru XII. správy ZNB.
Zdroj: ÚPN

tačný materiál podľa vyjadrenia Správy vyšetrovania ŠtB nenaplnil znaky tr. činu, bola mu vyhlásená výstraha náčelníka XII.S-ZNB s pozitívnym výsledkom.

ZPS „GOLEM“ – Vladimír HAVRILLA, nar. 13. 5. 1943, akademický sochár, bez politickej príslušnosti.

Objekt otvorene a na nepriateľskej platforme vystupoval proti vedeniu Zväzu slovenských výtvarných umelcov MKSSR a proti súčasnej kultúrnej politike. Ďalej menovaný zneužil k vývozu svojich literárnych diel francúzsku lektorku Sabine BOLLACK, u ktorej boli jeho práce pri colnej prehliadke zabavené.

Na základe toho, že doterajšími vynútenými stykmi a vplyvovou agentúrou nebolo možné dosiahnuť utlmenie jeho protispoločenskej činnosti, bola mu vyhlásená výstraha náčelníka XII. S-ZNB, ktorá ako je kontrolou zistené, splnila predpokladaný cieľ.

ZPS „REKVIZITÁR“ – Jozef SCHOTTL, nar. 22. 5. 1955, robotník, bez politickej príslušnosti.

Objekt od jeho príchodu z ČSR udržiaval aktívne styky s Vladimírom HAVRILLOM a ďalšími osobami z radov umelcov. Dal mu súhlas v roku 1983 k vykonaniu nelegálnej výstavy a sám sa ako umelec – amatér angažoval v ročnej nelegálnej tvorbe.

S cieľom zabránenia takejto činnosti bola menovanému vyhlásená výstraha náčelníka XII.S-ZNB s pozitívnym výsledkom.

ZPS „ADOLF“ – Oldřich VYCHODIL, nar. 10. 8. 1939, bez politickej príslušnosti, robotník v Slovnafte.

Objekt sa dopustil trestnej činnosti Hanobenia republiky a jej predstaviteľa podľa par. 103 Tr. zákona, k čomu bola vykonaná i predbežná dokumentácia. Prípado bol odstúpený Správe vyšetrovania ŠtB, kde bolo zaujaté stanovisko, že vykonaná dokumentácia nenaplnuje znaky trestného činu, s doporučením, aby objektovi bola vyhlásená výstraha náčelníka XII.S-ZNB.

II.

Zhodnotenie vlastných síl a prostriedkov

1. Hlavné úlohy postavené vo vykonávanom pláne 2.odboru XII.S-ZNB, ako i tie, ktoré boli do plánu zaradené dodatočne, okrem verboviek, boli v roku 1984 splnené. Hlavná pozornosť bola venovaná rozpracovávaniu existujúcich prípadov, dokumentácie a mapovaniu

jednotlivých garnitúr.

V oblasti pravicových a antisocialistických síl bola agentúro-operatívna práca orientovaná na predchádzanie protispoločenskej činnosti jednotlivých osôb, ich izolácii, ako i zabraňovaniu ich osobných kontaktov na pravicovej osobe v ČSR a kapitalistického zahraničia.

Pozitívnejších výsledkov bolo dosiahnuť i na úseku skvalitňovania foriem preventívno-výchovnej činnosti a v tomto smere najmä spolupráca s hospodárskymi a spoločenskými organizáciami. Podstatne oproti minulosti zvýšil sa počet vyhlásených výstrah náčelníka XII.S-ZNB s kladným výsledkom. Aj napriek tomu, že v roku 1984 bolo skvalitňovaniu výslednosti práce venovaná maximálna pozornosť, nepodarilo sa nám splniť niektoré závery, najmä pokiaľ ide o odhalenie kanálov spojenia na KZ, cez ktoré sú zasielané protispoločenské písomnosti osobami z radov pravice a nelegálnej cirkvi.

Značné úsilie bolo v hodnotenom období vynakladané na pátranie po neznámych pisateľoch nepriateľských anonymných listov adresovaných stranickým a štátnym orgánom, na základe toho, že doteraz bol odhalený len jeden pisateľ, táto úloha ostáva ako jedna z prvoradých aj v roku 1985.

Pokiaľ ide o agentúrny aparát využívajúci po jednotlivých problematikách 2.odboru XII. S ZNB, tento čo do počtu zodpovedá. Časť však už nezodpovedá súčasným požiadavkám, ktoré vyplývajú z operatívnej situácie v jednotlivých nami kontrarozviedne chránených objektoch. Určité nedostatky ešte pretrvávajú v riadení agentúrnej siete a tým i v kvalite vyhľadávacej činnosti. Na prekonávanie týchto nedostatkov mala v roku 1984 vplyv i existujúca migrácia kádrov.

2. K postupnému odstraňovaniu uvedených ale i ďalších nedostatkov brzdiacich efektívnosť výsledkov kontrarozviednej práce bude riadiaco-organizátorská, kontrolná a výchovná činnosť orientovaná na rozvíjanie a prehlbovanie metódy hlavného článku komplexného a rýchleho opatrenia k rozpracovávaným prípadom a k previerke počiatočných signálov. Zvýšime náročnosť pri úlohovaní agentúry, vycestovávajúcej do KZ z hľadiska jej konkrétneho zamerania a získania informácií k ideo-diverzným centráam a kanálov ich spojenia na osoby v ČSSR.

Za účelom skvalitnenia výsledkov práce s agentúrou a tým i vo vyhľadávacej činnosti bude kladený dôraz na realizovanie opatrení, vychádzajúcich z vystúpenia ministra vnútra ČSSR na porade náčelníkov Správ v mesiaci marec a október 1984, ktorých cieľom je od-

Jozef Pačesa, zástupca náčelníka II. odboru XII. správy ZNB. Zdroj: ÚPN

Akcie proti Alexandrovi Dubčekovi riadil Marián
Dekan. Zdroj: ÚPN

straňovať pretrvávajúce nedostatky na úseku agentúry, vyhľadávania, rozpracovávania prípadov, disciplíny, ale najmä v dosahovaní pracovných výsledkov.

Vypracoval:
plk. Jozef PAČESA
Náčelník 2.odboru XII.S-ZNB
podpis
mjr. JUDr. Ján NOVÁK

Príloha k č.p.: KR-0019/AN-85

OOZ „ESER“⁸⁹ – Alexander DUBČEK, nar. 27. 11. 1921, bývalý I. tajomník ÚV KSČ, vylúčený z KSČ.

Agentúrno-operatívna práca v prípade „ESER“ vychádzala a bola realizovaná na základe schváleného plánu práce.

Prvoradou úlohou v roku 1984 bolo, na základe dlhodobej koncepcie udržať objekt v politickej izolácii, nepripustiť jeho zapojenie do organizovanej opozičnej činnosti a sústavne prehľbovať poznanie o jeho zámeroch do budúcnosti, ako i jeho názorov ku konkrétnym vnútorným a zahraničnopolitickým otázkam.

Prijímané opatrenia boli zamerané k získaniu signálov, ktoré by naznačovali zvýšenú aktivitu objektu, alebo by túto mohli vyvolať. V priebehu roku 1984 sa nevyskytli prípady, kedy by narastala jeho aktivita. Neboli zaznamenané ani konkrétne snahy o priamu aktivizáciu, alebo zapojenie do aktívnej opozičnej činnosti. V priebehu roku boli síce zaznamenané náznaky, že pri stretnutiach osôb M. KUSÝ, M. ŠIMEČKA, a J. ŠABATA niekoľkokrát prišlo k úvahám o potrebe aby objekt prerušil svoje mlčanie a zaujímal stanoviská k aktuálnym otázkam ako i vydal „svedectvo“ z obdobia svojej politickej činnosti. Signál, že by prišlo k pokusu realizovať uvedený zámer nebol zaznamenaný.

Objekt aj naďalej zastáva stanovisko, že nemieni realizovať politicky motivovanú činnosť a s nikým sa za žiadnych okolností by do tejto nešiel. Keď by videl potrebu, že by sa mal určitým spôsobom prejavíť, urobil by to len

sám za seba a vždy na oficiálnych inštitúciách. Uvedené stanovisko potvrdzujú i ním spracované a odoslané kondolenčné listy k úmrtiu gen. taj. ÚV KSSZ J. ANDROPOVA a gen. taj. TKS E. BERLINGUERA,⁹⁰ kedy o ich spracovaní a odoslaní nemala vedomosť ani jeho rodina a len jednému prameňovi sa o ich existencii zdôveril.

V uplynulom období sa nevracal k myšlienke spracovania písomného dokumentu, ktorý by obhajoval jeho bývalú politickú činnosť. Túto myšlienku celkom nezavrhol, avšak súčasne pracovné zafarženie ako i jeho osobná situácia mu neumožňujú sa jej venovať.

V značnej miere na jeho uvedené stanovis-

Alexander Dubček

PRO SLUŽEBNÍ POTREBU
~~PRÍLOHA K Č.P. KR-0019/AN-85~~
PRÍLOHA K Č.P. KR-0019/AN-85

ZMĚNA STUPNĚ UTAJENÍ
5
8. března 1985
PODPIS

OOZ " ESER " - Alexander DUBČEK, nar. 27.11.1921, bývalý I. tajomník ÚV KSČ, vylúčený z KSČ.

Agentúrno-operatívna práca v prípade " ESER" vychádzala a bola realizovaná na základe schváleného plánu práce.

Prvoradou úlohou v roku 1984 bolo, na základe dlhodobej koncepcie udržať objektu v politickej izolácii, nepripustiť jeho zapojenie do organizovanej opozičnej činnosti a sústavne prehľbovať poznanie o jeho zámeroch do budúcnosti, ako i jeho názorov ku konkrétnym vnútorným a zahraničnopolitickým otázkam.

Prijímané opatrenia boli zamerané k získaniu signálov, ktoré by naznačovali zvýšenú aktivitu objektu, alebo by túto mohli vyvolať. V priebehu roku 1984 sa nevyskytli prípady, kedy by narastala jeho aktivita. Neboli zaznamenané ani konkrétne snahy o priamu aktivizáciu, alebo zapojenie do aktívnej opozičnej činnosti. V priebehu roku boli síce zaznamenané náznaky, že pri stretnutiach osôb M. KUSÝ, M. ŠIMEČKA, a J. ŠABATA niekoľkokrát prišlo k úvahám o potrebe aby objekt prerušil svoje mlčanie a zaujímal stanoviská k aktuálnym otázkam ako i vydal " svedectvo" z obdobia svojej politickej činnosti. Signál, že by prišlo k pokusu realizovať uvedený zámer nebol zaznamenaný.

Objekt aj naďalej zastáva stanovisko, že nemieni realizovať politicky motivovanú činnosť a s nikým sa za žiadnych okolností

Vyhodnotenie akcie ESER
(Alexander Dubček).

Zdroj: ÚPN

89 OOZ ESER k osobe Alexander Dubček bol 2. 3. 1972 prevedený zo spisu nepriateľskej osoby na II. odbore S-ŠtB KS ZNB Bratislava. Začiatkom marca 1974 odstúpený na HS ŠtB v SSR a v júli 1974 na XII. správu FMV. Skartovaný 12. 12. 1989. Akcia ŠtB proti Alexandrovi Dubčekovi bola vedená pod viacerými kryciami menami: 1972 BREZA, 1975 KATALYZÁTOR, 1977 MODERÁTOR a 1979 ESER. O rozpracovaní Dubčeka pozri bližšie: SIVOŠ, J.: Alexander Dubček a ŠtB. In: *EuroDomino*, roč. 1, 2008, č. 12, s. 35-37.

90 Enrico Berlinguer (1922 - 1984) taliansky ľavicový politik, v rokoch 1972 - 1984 tajomník talianskej komunistickej strany.

ko malo vplyv i to, že prostredníctvom agentúry ako i vedením zamestnávateľa, sa podarilo dosiahnuť, že naďalej zostal ako dôchodca pracovať na pôvodnom pracovisku. Tým boli zároveň vytvorené podmienky, aby podstatnú časť dňa musel zotrvať na pracoviska a maximálne sa venovať pracovnej činnosti. Uvedeným sa dosiahlo, že objekt bol podstatnú časť roka pod neustálou kontrolou agentúrnej a dôvernickej siete. Súčasne bolo možné realizovať jeho služobné cesty v prípadoch, že bol získaný signál o záujme o jeho osobu zo strany pracovníkov západných hromadných oznamovacích prostriedkov.

Značný vplyv na celkové jeho chovanie malo i priznanie 255-ky začiatkom roku 1984, ktorej schválenie i napriek vyhláseniam z minulosti sám vyžiadaval. Na základe toho mu bol zvýšený dôchodok na hornú hranicu. Celý priebeh priznania 255-ky veľmi pozitívne hodnotil a považuje ho za určité spoločenské ocenenie svojich osobných zásluh v ilegálnej činnosti ako i v SNP.

Napriek tomu, že celková činnosť objektu nevykazovala vzostupné trendy, naďalej sa snaží udržať si určité styky o čom svedčí jeho návšteva u Oldřicha JAROŠA,⁹¹ ako i pobyt Václava SLAVÍKA na jeho chate v Senci. Má v úmysle naďalej tento kontakt udržať i v budúcnosti, čo zdôvodňuje hlbším priateľským vzťahom k uvedeným osobám, aj keď v poslednej dobe mal výhrady voči V. SLAVÍKOVÍ po emigrácii jeho syna, ako i určité obavy z jeho pripravovanej cesty do KZ.

Agentúrno-operatívny prostriedkami boli získavané i poznatky o hodnotení vnútropolitickéj a zahraničnopolitickej situácie objektom, ako i jeho stanoviská k rôznym výročiam a politickým udalostiam. Agentúrou boli získané poznatky, že i keď čiastočne ustúpil od pravidelného vyhodnocovania a robenia záverov, sústavne prejavuje záujem o základné dokumenty, pričom hlavnú pozornosť venoval otázkam spojeným s posilňovaním ekonomiky. Väčšinu prijatých záverov hodnotí pozitívne, zdôrazňuje však, že nie je vytvorený dostatok pák na ich realizáciu. Nezabúda ich porovnávať zároveň s otázkami riešenými za doby svojej funkcie s poukázaním, že už vtedy boli tieto závery a teraz sa len v inej podobe realizuje to, čo bolo už pripravené.

Zvýšený záujem prejavuje o otázky spojené s jednaniami o odzbrojení a k mierovým iniciatívam. Stanoviská ním zaujimané možno zhrnúť, že socialistické spoločenstvo musí byť ďaleko iniciatívnejšie a vyvíjať maximálne, ale k jednotlivým krajinám diferenciované úsilie o dosiahnutie pokroku v odzbrojení.

Popri hlavných úlohách v prípade „ESER“ bola agentúrno-operatívna pozornosť venovaná aj jeho rodinným príslušníkom. Cieľom opatrení bolo, aby sa títo začlenili do riadneho života a na druhej strane aby objekt sám zhodnotil, že ak sa negatívne neprejavuje vytvorený priestor pre spoločenskú realizáciu jeho synom.

V priebehu roku 1984 syn Milan ukončil štúdium na Vysoké škole ekonomickej v Bratislave a boli vytvorené podmienky, aby v súčasnom zamestnaní mu bolo poskytnuté miesto zodpovedajúce jeho kvalifikácii. Synovi Pavlovi bolo umožnené pripravovať sa na druhú atestáciu z chirurgie. Naopak, pri určitých negatívnych vystúpeniach syna Petra [...] ⁹² na pracovisku, boli prostredníctvom TS uskutočňované opatrenia, aby sa objekt o týchto javoch dozvedel a bol nútený sám zaujať stanovisko a prijať voči synovi opatrenia, aby im zamedzil.

Signály získané koncom roku 1984 naznačujú, že v priebehu roku 1985 môže prísť ku konkrétnym pokusom o zaktivizovanie objektu, o čom svedčí úmysel Jaroslava ŠABATU uskutočniť osobný kontakt na objektu a odovzdať mu písomné materiály, aby sa nimi zaoberal, prípadne k ním zaujal stanoviská. Obdobné snahy môžu vychádzať aj zo strany Václava SLAVÍKA po jeho predpokladanom aktívnom zapojení sa do vedenia „charty 77“.

Úlohy vyplývajúce z plánu práce na rok 1984 boli vo všetkých hlavných smeroch splnené.

Vypracoval:

kpt. DEKAN Marián

Náčelník 2.odboru XII.S-ZNB

podpis

mjr. JUDr. Ján N O V Á K

(Archív bezpečnostných složek, f. X. správa ZNB, inv. j. 383. Zhodnotenie pracovných výsledkov za rok 1984 po línii 2. odboru XII. S-ZNB BRATISLAVA)

91 Oldřich Jaroš, bývalý osobný tajomník Alexandra Dubčeka, signatár Charty 77.

92 Text bol vynechaný z dôvodu ochrany osobných údajov.

Zoznam skratiek

- APZ – agentúrno-pátrací zväzok
 Arch. č. – archívne číslo
 ČSR – Česká socialistická republika
 FMV – federálne ministerstvo vnútra
 HS ŠtB MV SSR – Hlavná správa Štátnej bezpečnosti Ministerstva vnútra Slovenskej socialistickej republiky
 CH 77 – Charta 77
 KS ZNB – Krajská správa Zboru národnej bezpečnosti
 KS ZNB S ŠtB – Krajská správa Zboru národnej bezpečnosti správa Štátnej bezpečnosti
 KTS – kandidát tajnej spolupráce
 KV ŠtB – krajské veliteľstvo Štátnej bezpečnosti
 KZ – kapitalistické zahraničie
 MK SSR – Ministerstvo kultúry Slovenskej socialistickej republiky
 MLR – Maďarská ľudová republika
 MsV KSS – Mestský výbor Komunistickej strany Slovenska
 NDR – Nemecká demokratická republika
 OO MV – okresné oddelenie ministerstva vnútra
 OOZ – osobný operatívny zväzok
 OPK – oddelenie pasovej kontroly
 Reg. č. – registračné číslo
 RMV ČSSR – rozkaz ministra vnútra Československej socialistickej republiky
 ROH – revolučné odborové hnutie
 RSE – Rádio Slobodná Európa
 RVHP – Rada vzájomnej hospodárskej pomoci
 PVO – preventívno-výchovné opatrenia
 SAV – Slovenská akadémia vied
 SNP – Slovenské národné povstanie
 SPO – spis preverovanej osoby
 STÚ – spravodajsko-technický úkon
 TK – tuzexové koruny
 TKS – talianska komunistická strana
 TS – tajný spolupracovník
 ÚNZ – Ústav národného zdravia
 ÚV KSČ – Ústredný výbor Komunistickej strany Československa
 ÚV KSS – Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska
 ÚV KSSZ – Ústredný výbor Komunistickej strany Sovietskeho zväzu
 VB – verejná bezpečnosť
 VONS – Výbor na ochranu nespravodlivo stíhaných
 VSRŠ – vedúci starší referent špecialista
 VZ – Varšavská zmluva
 ZKD PIT – Združenie katolíckeho duchovenstva Pacem in terris
 ZNB – Zbor národnej bezpečnosti
 ZPS – Zväzok preverenia signálu

Summary**Peter Jašek – Jerguš Sivoš: Monitoring of the internal enemy. Report about activities of II. Department Reports counter in Bratislava in 1984**

This document presents an annual report of monitoring of State Security (ŠtB) and the situation of „internal enemy,” or those persons and groups, who in that time period of “normalisation” represented the opposition to the communist regime. It illustrates the activities of enforcement authorities against non-conforming parties in Czechoslovakia, in this particular case in Bratislava. State power has tried to control everything, what was happening in the country. Perhaps the most important source of information for ŠtB was the strict monitoring of dissent (opposition). This document includes information on nearly all the dissent, in Bratislava in the period worked. It shows us not only the composition of the Slovak dissent and its activities, but also how the ŠtB performed its activities against the dissent.

Akcia B („byty“) v Bratislave

Mgr. Michal Babál
(1983), absolvent
Filozofickej fakulty
Univerzity Komenského
v Bratislave, študijný
odbor história – nemecký
jazyk a literatúra. Pracuje
v Ústave pamäti národa

V rokoch 1952 – 1953 prebiehala v Česko-slovensku tzv. Akcia B¹ ako jedna z foriem represii komunistického režimu, v ktorej boli osoby bývajúce vo väčších mestách,² zväčša pre režim nepohodlné, vystahované zo svojich bytov na vidiek. Akcii B predchádzali či paralelne s ňou prebiehali tri perzekučné opatrenia: Očista veľkých miest od reakcie,³ Akcia T-43⁴ a Akcia „Kulaci“.⁵

Iniciátorom Akcie B (písmeno „B“ bolo krycím názvom pre túto perzekúciu vo význame „byty“) v celoštátnom rozsahu bol minister národnej obrany Alexej Čepička, autor návrhu na „vystěhování státně nespolehlivých osob, nebo osob, které užívají bytu proti veřejnému zájmu“,⁶ ktorým sa Akcia B začala. Čepičkov návrh sa opieral o Zákon 138/1948 Sb. O hospodárení s bytmi,⁷ ktorý umožňoval vysťahovať „štátné nespolehlivé“ osoby a ich byty prideliť iným osobám, o poradiu osôb, čakajúcich na pridelenie bytov, aktuálne potreby

a záujmy mocenského aparátu, ako aj o bytovú situáciu, ktorá bola v období prvých povojnových rokov objektívne nepriaznivá.

Spôsob, akým Akcia B prebiehala v českých krajinách a na Slovensku, mal niekoľko odlišností. V českých krajinách postihla Akcia B veľké mestá, zabraté byty získala Štátna bezpečnosť (ŠtB) a armáda. Na Slovensku Akcia B postihla okrem Bratislavy a Košíc aj menšie mestá, ako Martin a Komárno, ale i ďalšie. Byty, získané v Akcii B, boli okrem mocenských orgánov pridelované aj priemyselným závodom, kultúrnym a vzdelávacím inštitúciám. Kým v českých krajinách boli pravidlá na vykonávanie Akcie B stanovené pomerne konkrétne a priebeh akcie bol relatívne dobre koordinovaný, na Slovensku sa presadil plošný postih, pričom pravidlá boli formulované príliš všeobecne, s nedostatočnou koordináciou medzi jednotlivými zložkami vykonávajúcimi Akciu B. Slovenské orgány prevádzajúce Akciu B bo-

- 1 Téma Akcie B sa venujú vedecké štúdie od týchto autorov (v abecednom poradí): BÁŤA, L.: Akcia B – „Očista miest“. In: MIKLOŠKO, F. – SMOLÍKOVÁ, G. – SMOLÍK, P. (zost.): *Zločiny komunizmu 1*. Prešov 2001; KAPLAN, K.: *Akce B – vystěhování „státně nespolehlivých osob“ z Prahy, Bratislavy a dalších měst 1952 – 1953. Dokumenty o perzekuci a odporu*, sv. 2. Praha 1992; KAPLAN, K.: „Očista“ veľkých miest. In: PEŠEK, J. (zost.): *Odvrátená tvár totality. Politické perzekúcie na Slovensku v rokoch 1948 – 1953*. Bratislava 1998; ORAVCOVÁ, M.: „Správa o očiste“. In: *Historická revue*, ročník (roč.) 1992, číslo (č.) 2–3; PEŠEK, J.: *Vysídlovacie akcie na Slovensku v rokoch 1948 – 1953*. In: *Soudobé dějiny*, 1996, č. 1.
- 2 Akcia B prebehla v mestách Bratislava, Komárno a Martin, ale aj v ďalších slovenských mestách – Žilina a Nitra.
- 3 Očista veľkých miest od reakcie prebiehala od 9. septembra 1948 do 29. októbra 1949. Jej cieľom bolo očistiť veľké mestá (Praha, Brno a Bratislava) od „reakčných živlov a ich byty dať k dispozícii mocenskému aparátu“. Bratislavu opustilo do konca roka 1949 spolu 435 osôb; celkovo sa po vysťahovaných získali 3 byty. Medzi postihnutými boli osobnosti ako Karol Makovíny, Tido Jozef Gašpar, Ján Kemptný, Jozef Lettrich, Gejza Medrický, Anton Menderly, Imrich Sucký, Fraňo Tiso, Štefan Tiso, Michal Zibrín, Imrich Karvaš a ďalší. Bližšie pozri: Slovenský národný archív Bratislava (SNA), fond (f.) Generálnej prokuratúry, škatuľa (šk.) 23; dokument číslo 15/49 sekr. taj., zo dňa 26. 9. 1949. List Sedmika Danielovi Okálimu. Väčšina osôb, voči ktorým bola Očista veľkých miest od reakcie namierená, sa nachádzala vo väzniciach, táboroch nútených prác (TNP), alebo odišli do zahraničia.
- 4 Akcia T-43 sa začala 3. októbra 1949 a po uplynutí niekoľkých dní bola z dôvodu nedostatočnej pripravenosti zastavená. Za cieľ si stanovila dôkladne previesť a dokončiť predchádzajúcu Očistu veľkých miest od reakcie s využitím jej zoznamov osôb. Postihnuté osoby mali byť zaistené v táboroch nútenej práce a ich rodinní príslušníci mali byť vysťahovaní na vidiek. Neúplné údaje hovoria o postihu 105 osôb. Tejto téme sa venujú historici: Jan Pešek, Karel Kaplan a František Gebauer, ktorí sú autormi nasledujúcich publikácií: PEŠEK, J.: *V tieni totality. Perzekúcie na Slovensku v začiatkoch komunistickej totality (1948 – 1953)*. Bratislava 1996; PEŠEK, J.: *Vysídlovacie akcie na Slovensku v rokoch 1948 – 1953*. In: *Soudobé dějiny*, 1996, č. 1, s. 42–59; PEŠEK, J.: *Iniciátori a vykonávatelia politických perzekúcií na Slovensku na začiatku totality (1948 – 1953)*. In: *Historické štúdie*, 39. Bratislava 1998, s. 63–90; KAPLAN, K. – GEBAUER, F. – KOUDELKA, F. – VYHNÁLEK, R.: *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948 – 1989. Statistický přehled. Svazek 12*. In: *Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR*. Praha 1993, s. 116.
- 5 Akcia „Kulaci“ trvala od novembra 1952 do prelomu augusta a septembra 1953. Išlo v nej o likvidáciu roľníkov, ktorí boli vysťahovávaní do vzdialených častí republiky, kde boli umiestnení prevažne na štátnych majetkoch ako pomocná pracovná sila, pričom mnohí z nich boli kvalifikovanými odborníkmi vo svojich odboroch. Do bytov uvoľnených vysťahovaním kulakov umiestňovali aj niektoré z osôb vysťahovaných z miest v rámci Akcie B. Išlo pritom o ich majetkový postih. Ruským slovom „kulak“ – „кулак“, ktoré v doslovnom preklade znamená „päšť“, sa v ZSSR označovali bohatí sedliaci a zámožní roľníci, s nástupom komunistického režimu v Československu sa tento výraz používal aj u nás.
- 6 KAPLAN, K.: *Dokumenty o perzekuci a odporu. Svazek 2. Akce B – vystěhování státně nespolehlivých osob z Prahy, Bratislavy a dalších měst*. Praha 1992, s. 6.
- 7 „§ 11: (1) Místní národní výbor může prohlásiti za zrušené smlouvy o užívání bytů, v nichž bydlí osoby státně nespolehlivé. Ustanovení § 10 odst. 2 vztahuje se přiměřeně i na tyto případy. (2) Osoby, jejichž smlouva o užívání bytu byla podle odst. 1 prohlášena za zrušenou, neboť jejich přesídlení bylo úředně nařízeno, možno přikázati za nájemníka (podnájemníka).“ Zákon vstúpil do platnosti 25. 4. 1948. Bližšie pozri: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=1948&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=7> (24. 02. 2010).

li voči českým orgánom v podriadenej pozícii, v konkrétnej realizácii Akcie B však mali široké a pomerne voľné pole pôsobnosti.

Rozhodovacie kompetencie vo vysťahovávaní v českých krajinách mal Politický sekretariát Ústredného výboru Komunistickej strany Československa (KSČ) v spolupráci s Ministerstvom vnútra (MV) a Ministerstvom národnej bezpečnosti (MNB). Na Slovensku plnilo hlavnú úlohu Povereníctvo vnútra (PV), ktoré spolupracovalo so Štátnou bezpečnosťou, Ústredným národným výborom (ÚNV) a jeho miestnymi orgánmi – ŠtB dodávala potrebný dôkazový materiál a ÚNV vydával výmery.

Priamym stimulom na začatie Akcie B v Bratislave sa stala správa o bytovej situácii v Bratislave, autorom ktorej bol Július Mazanec zastávajúci funkciu bezpečnostného referenta ÚNV, adresovaná povereníkovi vnútra Jozefovi Lietavcovi.⁸ Dokument uvádza meno osôb určených na vysťahovanie, mená osôb vykonávajúcich vysťahovanie, časový plán vysťahovania, a tiež dátum začiatku Akcie B. Finálnu podobu dostala Akcia B 6. mája 1952, schválená bola 17. mája 1952. Za účelom Akcie B vznikla Zvláštna komisia pri ÚNV (ZK ÚNV). Mala nasledovné personálne obsadenie: predsedom komisie bol Jozef Lietavec – vo funkcii poverenika vnútra, členovia: Jozef Tokár za Krajský výbor komunistickej strany Slovenska, Ján Šrámek za ÚNV, Kráľovič za Krajský výbor Štátnej bezpečnosti (KV ŠtB), Ondrej Kuliš za Úrad Predsedníctva Zboru povereníkov (ÚPZP), Dovala za Povereníctvo vnútra (PV), Viceník za Slovenskú odborovú radu (SOR).⁹ Onedlho došlo k personálnym zmenám vyčlenením Tokára, Dovalu, a Vicenika. V rámci ÚNV pôsobilo tiež trojčlenné Predsedníctvo komisie, ktoré riešilo praktické problémy vyskytujúce sa pri vykonávaní Akcie B. Na ÚNV v Bratislave vzniklo pre potreby Akcie B: Bytové oddelenie, Referát pre intervencie (RI), Referát pre dopravu (RD), Referát pre financie (RF), štyri pracovné skupiny. Hlavnú výkonnú funkciu pri vysťahovávaní osôb malo Intervenčné oddelenie a pracovné skupiny. Bytové oddelenie bolo nadriadené vyššie spomenutým orgánom, malo riadiacu, koordinačnú a kontrol-

nú funkciu.¹⁰ Riadilo finančné zabezpečenie Akcie B, pridelovanie náhradných bytov, prepravu osôb a ich majetku. Bytové oddelenie malo rozhodujúce slovo v otázke sťažnosti a odvolaní, pričom svoje rozhodnutia konzultovalo s Ústredným výborom Komunistickej strany Slovenska (KSS) a Povereníctvom vnútra. Referát pre intervencie bol hlavným výkonným orgánom. Prijímal odvolania, intervencie a sťažnosti, jednoduchšie z nich riešil samostatne, komplikovanejšie presúval do kompetencie Bytového oddelenia. Hlavnou úlohou Referátu pre intervencie boli dohľad a kontrola nad praktickým prevádzaním Akcie B. Jeho „pravou rukou“ bol Referát pre dopravu, úlohou ktorého boli riadenie, koordinácia a kontrola nad dopravou. Tento rozhodoval o majetku osôb určených na vysťahovanie. Referát pre financie zabezpečoval finančné krytie a účtovanie nákladov spojených s prepravou, adaptáciou náhradných bytov. Všetky spomenuté pracovné úrady sa zodpovedali Bytovému oddeleniu ÚNV, Ústredný národný výbor sa zodpovedal Povereníctvu vnútra, a to Ústrednému výboru KSS.¹¹

ÚNV sídlil v Bratislave a navonok riadil vysťahovanie rodín v rámci Bratislavy, ale vykonával aj dohľad nad celkovým priebehom Akcie B v rámci celého Slovenska. V ostatných krajoch vykonávali Akciu B krajské a v okresoch okresné národné výbory (KNV a ONV). Kompetencie jednotlivých zložiek mali presne vymedzené právomoci. Zvláštna komisia a jej predsedníctvo plnili funkciu riadiaceho orgánu. Pracovné skupiny a Referát pre intervencie pracovali ako výkonný orgán, s ktorým prichádzali do kontaktu vysťahované osoby. Bratislava bola z dôvodu lepšieho prevedenia Akcie B rozdelená do štyroch oblastí (obvodov), pričom každú z nich mala na starosti jedna pracovná skupina. Pracovnú skupinu tvoril vedúci a tri pracovné dvojice.¹² Ich najdôležitejšou úlohou boli pohovory s rodinami na mieste ich trvalého pobytu, teda v byte či v rodinnom dome. Pohovory vykonávala jedna z troch pracovných dvojíc, pričom každá z nich podávala hlásenie vedúcemu komisie. V prípade potreby sa mohli uskutočniť aj viaceré pohovory s rodinami. Hlásenia sa

8 K osobe Jozefa Lietavca bližšie pozri: PEŠEK, J.: *Aktéri jednej éry na Slovensku 1948:1989. Personifikácia politického vývoja*. Prešov 2003.

9 Bližšie pozri SNA, f. Povereníctvo vnútra (PV), Sekretariát, Šk. 49, zo dňa 6. 5. 1952. Návrh na získanie bytového priestoru v obvode Bratislavy.

10 Tamže. Zásady organizácie a práce akcie „B“.

11 Tamže.

12 Tamže. 27. 6. 1952. Schôdza sekretariátu ÚV KSS.

podávali v ranných hodinách nasledujúceho dňa. Vedúci pracovných skupín potom odovzdali zozbierané informácie predsedníctvu pracovných skupín, ako aj ďalšej komisii, ktoré spadali pod Obvodové rady. Tie o nich rokovali na spoločnej pracovnej porade. Poradu zvolával zakaždým predseda, pričom určoval miesto zasadnutia. S Obvodovými radami spolupracovali tzv. ľudoví dôvernici. Boli nimi napr. domovníci, ale aj iní ľudia, ktorí poskytovali mocenským orgánom cenné informácie a navonok nevzbudzovali podozrenie.¹³

Pracovníci pracovných skupín mali od ÚNV povolenie na návštevy osôb, ktoré boli určené či o ktorých sa uvažovalo v rámci Akcie B. Počas prvého stretnutia s rodinami sa pracovníci pracovných skupín zameriavali na prieskum bytu, o ktorom urobili záznam do príslušného formulára. O každej rodine viedli osobitné a podrobné záznamy a každá rodina mala založený vlastný kancelársky spis. Podľa pôvodných plánov mala každá pracovná skupina pripraviť potrebné podklady na vysťahovanie rodín.¹⁴ Podľa záznamov o rodine, získaných od ŠtB, sa odvíjal aj ďalší postup. Akonáhle bolo rozhodnuté o vysťahovaní osôb, vydal ÚNV vyrozumienie o vysťahovaní - výmer, neskôr iba strohý výzvu, kde bolo uvedené miesto prideleného bydliska. O financovanie, dopravu a potrebné opravy domu, resp. bytu sa postaralo Poverenie vnútra.¹⁵ Bezprostredné prípravy na samotné vysťahovanie mala na starosti osobitná skupina s nasledovným zložením: jej predseda bol referent pre vnútorné veci ÚNV, ktorému podliehali zástupcovia Mestského výboru KSS, Posádkovej správy KSS, Okresného Veliteľstva ŠtB, Krajskej správy ŠtB a Konfederácie odborových rád.¹⁶ Vysťahovanie väčšinou vykonávali rádoví či najatí zamestnanci ÚNV.

Rozhodujúcu úlohu zohrávala Štátna bezpečnosť, resp. Krajské veliteľstvo ŠtB, ktoré pripravovalo materiály s informáciami o vysťahovaných osobách. Na čele Krajského veliteľstva ŠtB stál kpt. Jozef Hrbáček, ktorému podliehal šesťčlenný aparát vyhotovujúci zoznamy osôb. Výber rodín a zhromažďovanie údajov sa uskutočňovalo v spolupráci s inými povereniami, napr. Poverením financií, Poverením spravodlivosti, Poverením pracovných síl a inými. Poverenia získavali požadované informácie alebo prijímali požiadavky jednotlivých závodov a ich kádrových oddelení, poskytujúcich informácie o zamestnancoch. Tieto poskytovali informácie Krajskému veliteľstvu ŠtB, ktoré ich posunulo ďalej Povereniu vnútra. KV ŠtB požadoval, aby informácie z kádrových oddelení obsahovali potrebné údaje, na základe ktorých odôvodňovali potrebu (nevyhnutnosť) vysťahovania konkrétnej rodiny.

Zvláštna komisia Poverenia vnútra zozbierané materiály prerokovala a vypracovala už konkrétny zoznam bytov, ktoré potom pridelovala podľa vopred stanoveného kľúča. Predtým, ako boli byty pridelené jednotlivým žiadateľom, musel Krajský výbor ŠtB poskytnúť zoznamy rodín Sekretariátu Ústredného výboru KSS, ktorý určoval celkovú líniu Akcie B. Sekretariát ÚV KSS mal tiež za úlohu viesť presnú evidenciu pridelených bytov. Hlavnú kontrolu nad hospodárením s bytmi, ako aj celkovou líniou, akou sa vysťahovanie prevádzalo, mal na starosti najvyšší politický orgán ÚV KSS.¹⁷ Bytové oddelenie ÚNV formálne previedlo vysťahovanie doručením už spomenutého výmeru či výzvy, ktoré sa skladali z týchto častí: z vyrozumienia o zrušení nájomnej zmluvy s odvolaním sa na Zákon 138/1948 O hospodárení s bytmi, ako odôvodnenie sa najčastejšie uvádzala „štátna ne-

13 „Každý pracujúci človek, bývajúcí na území mesta Bratislavy, bez ohľadu na to, či je politicky alebo odborne organizovaný alebo nie, mal by sa z iniciatívy Akčného výboru a zložík NF a vedenia úradu podniku, ústavu alebo zariadenia slávnostne zaviazat', že bude v dome, kde býva a vôbec vo svojom vyššom okolí neustále nenápadne sledovať tieto skutočnosti. A. Ktoré úrady, orgány, organizácie a zariadenia majú v držbe nadmerný priestor, pozostávajúci z obytných - pôvodne na ubytovanie určených miestností, ktoré by sa mohli z nich uvoľniť a nebyvajúcim alebo zle bývajúcim prideliť. B. Skutočne nadmerné byty. C. Komfortné, nie však nadmerné byty nepracujúcich osôb a bývalých kapitalistov. D. Komfortné, nie však nadmerné byty pracujúcich. E. Veľmi zlé a zlé, zdraviu škodlivé, veľmi tesné, tmavé, najmä robotníkov trpiacich bytovou núdzou. Ďalej by sa mal osobne a slávnostne zaviazat', že svoje pozorovania a poznatky ako aj presné údaje bez ohľadu ústne oznámi závodnej rade na svojom pracovisku, ktorá odstúpi tieto oznámenia pri zachovaní mlčanlivosti o oznamovateľovi bytovému hospodárovi Ústredného národného výboru v Bratislave na príslušné ďalšie opatrenie.“ SNA, f. PV, Sekretariát, Dodatkyll/2 Akcia B, 1953, Šk. 6. D. Návrh na masovopolitické riešenie otázky spravodlivého rozdelenia bytov medzi pracujúcimi na území mesta Bratislavy.

14 „Formou osobných pohovorov priamo na byte, niekedy i v kancelárii, presviedča rodiny o potrebe a význame akcie. Vo svojej práci musí byť iniciatívna a vynaliezavá, najmä pokiaľ ide o spôsob a formy pohovoru. Treba používať správne argumenty na námietky proti akcii. Musia si osvojiť základné princípy výstavby socializmu a ovládať konkrétne formy triedneho boja (...). O každom jednaní sa napíše stručný záver, obsahujúci najmä spôsob chovania rodiny a výsledok jednania.“ Tamže, Šk. 50. List Ivana Švehlu predsedovi vlády.

15 Bližšie pozri: Tamže, Šk. 49. Organizácia práce ZK pri UNV Bratislava. Návrh na uznesenie I. schôdzky komisie pre vedenie „Akcie B“. Pracovné metódy a formy prevádzania presťahovania.

16 Tamže. Návrh opatrení na riešenie bytovej otázky v Bratislave.

17 Tamže. 27. 6. 1952. Schôdza Sekretariátu ÚV KSS.

spôľahlivosť“, ďalej z adresy nového bydliska, záväznej časovej lehoty na vysťahovanie (24 hodín – 15 dní) a formálnej informácie týkajúcej sa odvolania, bez odkladného účinku (14 dní). V prípade nedodržania stanovenej lehoty sa postihnuté osoby museli podrobiť deložácii – úradnému vysťahovaniu.

Ubytovávanie na mieste určeného pobytu prebiehalo spoluprácou medzi ÚNV v Bratislave s Krajskými a Okresnými národnými výbor a Poverenictvom vnútra. Starostlivosť o náhradné byty riadilo Poverenictvo vnútra a zabezpečoval ÚNV, na tento účel boli v mieste ubytovania vysťahovaných rodín určení referenti, ktorých menoval Jozef Lietavec. Okrem pridelenia bytu sa starali aj o pracovné zadelenie na základe zoznamov podľa okresov, uvádzajúc miesto výkonu práce.¹⁸ Osobitnú úlohu plnili tzv. „ubytovatelia“. Tí mali na starosti samotné umiestnenie vysťahovaných do nových bytov. Tvorili akúsi lokálnu pracovnú skupinu v mieste nového bydliska vysťahovaných osôb.¹⁹

Akciu B na Slovensku sprevádzali už od začiatku problémy vyplývajúce najmä z nedostatočnej koordinácie medzi zložkami podieľajúcimi sa na jej realizácii. Z týchto dôvodov bola po 14,5 mesiaci zastavená, iniciátorom zastavenia bol prezident Československej republiky (ČSR) Antonín Zápotocký, ktorý v Prahe predniesol referát, kde ostro odsúdil vysťahovanie v rámci Akcie B. S obdobným referátom²⁰ vystúpil aj Viliam Široký,²¹ ktorého nariadenie na Slovensku realizoval Ondrej Kuliš, pracovník ÚPZP a povereník vnútra Jozef Lietavec.

Akcia B na Slovensku trvala od 3. júla 1952 do 19. septembra 1953. Uvedené výsledky nie sú úplné, pretože narastajúce problémy priťahovali so sebou nedostatočnú evidenciu o vy-

Zvláštna komisia pre akciu "B". Predbežné čís.: 292/53.

Prísne tajné!

Návrh na vysťahovanie:

Dr. K a v c a Matúša, 27 ročného, bývalého predsedu HSLS MO v Bratislave a horlivého člena HG spolu s jeho manželkou, dvoma dcerami a synom z Bratislavy, Myjavská ulica č.43.

O d o v o d n e n i e :

Dôkazový materiál predložený KS-Štb potvrdzuje, že Dr. Matúš Kavca, pochádza z maloroľníckej rodiny. Jeho pôvodné povolanie je notár. Teraz pracuje ako právny úradník v Národnej poisťovni v Bratislave.

Dr. Matúš Kavca do r. 1927 pôsobil ako notár, kedy nastúpil zamestnanie u Okresnej poisťujúcej pokladnice robotníkov v Bratislave, kde zastával rôzne funkcie. Za tzv. Slovenského štátu bol aktívnym členom HSLS, v ktorej zastával predsedu MO IV okresu v Bratislave. Bol tiež členom HG kde zastával funkciu kultúrneho referenta pri Hlavnom veliteľstve HG a zástupcu Okresného veliteľa HG v Bratislave. Počas týchto jeho funkcií v ľudáckofašistickej organizácii stýkal sa s významnými funkcionármi vtedajšieho režimu. Do práce chodieval v gardistickej uniforme. Ako vplyvná osoba a funkcionár HG bol v r. 1941 vymenovaný za riaditeľa nemocenského odboru RSP.

Stanovisko zamestnávateľa: kádrový odbor Národnej poisťovne sa v kádrovom posudku nezmieňuje, či je manovaný na pracovisku postrádateľný.

Rodinní príslušníci: manželka Margita je 53 ročná, domáca, dcera Emilie je 21 ročná, študuje 3 ročník medicínu, dcera Anna je 14 ročná, žienka, syn Ladislav 31 ročný je len k pobytu formálne v Bratislave prihlásený, ale pracuje a býva v Lipt. hrádku.

Horevodená rodina obýva 3 izbový byt klasifikácie "A".

Návrh bol prerokovaný vo zvláštnej komisii.
Počet exemplárov : 26.
V Bratislave dňa 9.12.1952.

sťahovaných rodinách: „... z Bratislavy bolo v 17 etapách od 3. 7. 1952 do 19. 9. 1953 vysťahovaných 678 rodín, navrhnutých bolo 860 rodín, schválených 743; k vysťahovaniu zvyšných 65 rodín kvôli zastaveniu Akcie B už nedošlo.“²² „Zo Žiliny vysťahovali 68 rodín, z Martina 136 rodín, z Komárna 160 rodín, v Nitre získali vysťahovaním rodín a deľnám nadmerných bytov až 960 bytov.“²³ V roku 1956 vznikla špeciálna komisia, úlohou kto-

Návrh na vysťahovanie
Matúša Kavca. Zdroj: SNA

18 Tamže. Návrh na získanie bytového priestoru v obvode Bratislavy.

19 „Pri prevádzaní rodinných domkov budú ubytovatelia nápomocní pri náboře síl pre stavebné kombináty, ktoré v tejto obci budú prevádzkať. Po opravení toho, ktorého domku preberú ubytovatelia kľúče za prítomnosti zástupcov ONV referátu III a XI a zástupcu stavebného kombinátu. Zástupcovia ONV súčasne zistia, či byt je obývaný schopný. Po tomto ubytovateľ uzamkne budovu a kľúče ponechá vo vlastnej úschove. Rodinám, ktoré sa budú presťahovávať bude im poradcom v prvých dňoch, tieto ubytuje výlučne len v tom dome, pre ktorý bude mať výmer. Ubytovateľ je povinný v prípade potreby zariadiť odvoz zariadenia (...) do jemu pridelenému bytu. Menovaní sú si vedomí svojej zodpovednosti pri prevádzaní tejto akcie a uložených úloh, čo potvrdzujú vlastnoručným podpisom. Ubytovatelia ďalej zariadenia, aby budovy v dobe nočného kľúdu boli pod dozorom nočných strážnikov, poprípade hliadok. Tamže, šk. 50; 12. 7. 1952. Okresný národný výbor, referát III. Prievidza. Akcia B prevádzacie pokyny. Tamže; zo dňa 19. 9. 1953. Schôdza ÚV KSS. Návrh na zastavenie akcie „B“.

20 „Akcia B bola vykonávaná ako mimoriadne opatrenie. Jej hlavným cieľom bolo poskytnúť ubytovanie stovkám najlepších budovateľov socializmu (!!!) Uvoľnenie bytov sa dialo formou presťahovania rôznych nepriateľských živlov do náhradných bytov mimo Bratislavy. Po vysťahovaní cca. 600 rodín sa práca s presťahovaním ďalších rodín sústavne sťažovala. Jednotlivé prípady sme už často nemohli dostatočne politicky zdôvodniť. Preto sa vysťahovanie akcie B veľmi spomaľovalo. V dôsledku tejto situácie Predsedníctvo ÚV KSS na svojom zasadnutí dňa 8. VIII. 1953 prijalo uznesenie o postupnom ukončení akcie B.“

21 K osobe Viliama Širokého bližšie pozri: PEŠEK, J.: Aktéri jednej éry na Slovensku 1948:1989.

22 SNA, f. PV, Sekretariát, šk. 50. Prehľad o vysťahovaní rodín v I. až XVII. Čiastky a prehľad o získaní bytov po týchto rodinách.

23 Tamže, šk. 167. Bytová situácia. Správa zo dňa 8. 10. 1953. Zastavenie Akcie B.

rej bolo posúdenie jednotlivých sťažností v súvislosti s Akciou B. V skutočnosti bol jej vznik viac-menej formálnou záležitosťou. Úlohou komisie nebola plošná revízia spojená s odškodnením obetí, ale iba posúdenie individuálnych žiadostí, pričom väčšina z nich bola zamietnutá ako neodôvodnená.²⁴

Očakávania a ciele, ktoré si aktéri Akcie B stanovili, sa uskutočnili len čiastočne. Jej ukončeniu napomohli udalosti v marci 1953,²⁵ ktoré priniesli zmenu na medzinárodnej i vnútroptickej úrovni. Prvým z problémov, ktoré Akciu B sprevádzali od začiatku po jej ukončenie, bol chybný odhad jej trvania (namiesto plánovaných troch mesiacov trvala Akcia B vyše štrnásť mesiacov). Ďalší závažný problém predstavoval samotný výber osôb určených na vysťahovanie. Postupom času a narastajúcich problémov sa okruh postihnutých osôb rozšíril aj na osoby, ktoré boli zapojené do vtedajšieho diania, ako aj na skupiny sociálne slabších obyvateľov – dôchodcov a detí, ktorí prežili útrapy vojny a voči vtedajšiemu režimu sa ničím neprevinili. Aktéri a vykonávatelia Akcie B sa popri svojej práci dopúšťali mnohých omylov, ako sme to už v predchádzajúcej vete uviedli. Nemenej podstatným problémom Akcie B bola nesystematickosť pri vedení záznamov o vysťahovaných osobách, ako aj v nedostatočne vyjasnených kompetenciách jednotlivých subjektov podieľajúcich sa na prevádzaní Akcie B. Hlavný problém Akcie B spočíval v nereálnych očakávaniach jej chybne, resp. falošne stanoveného cieľa, ktorým bolo takmer úplné vyriešenie kritickej bytovej situácie v Bratislave a iných väčších mestách, pričom miera kritickosti bytovej situácie je otázna.

Predkladaných päť dokumentov, publikovaných či citovaných v štúdiách²⁶ sme zvolili preto, aby sme poukázali na prípravy, ako aj vykonávanie Akcie B, ktorá napriek tomu, že bola starostlivo, s dostatočným časovým predstihom pripravovaná, nakoniec len čiastočne naplnila svoje ciele a musela byť zastavená. Zámerom publikovania práve týchto dokumentov bolo poukázať na prípravy Akcie B a ich celú genézu (dokumenty č. 1–4), ako aj jej záverečné zhodnotenie a výsledky. Cieľom tejto štúdie je oboznámiť čitateľa s prípravami, ako aj počiatočnou fázou Akcie B, s orgán-

mi a osobami, ktoré sa na nej podieľali a odkazuje na autorov, ktorí sa problematike Akcie B venujú. Skončením Akcie B na jeseň 1953 sa skončila aj vlna perzekúcií vysídľovacieho charakteru, ktoré prebiehali v období rokov 1948 – 1953.

Dokumenty uvádzame v pôvodnom znení s malými úpravami vtedajšieho pravopisu.

Dokument č. 1²⁷

Návrh

na získanie bytového priestoru v odvode Bratislavy.

I./ Hodnotenie súčasnej bytovej otázky a návrh na jej vyriešenie

Bytová otázka stala sa v Bratislave veľmi ožehavou a je predmetom stálej diskusie a nespokojnosti hlavne pracujúcich na závodoch a u vyzdviňovaných robotníckych kádriach, ktorí sa do svojho zamestnania musia dochádzať často z veľkej vzdialenosti. Riešenie tejto otázky a a pridelením bytov tým, ktorí do Bratislavy dochádzajú pravidelne ulavnené osobnej doprave, bude možno odbúrať rozličné a pod.

Okolnosti, že robotníci v závodoch a na dôležitých miestach nemajú byty v Bratislave vplýva tiež na plnenie plánu. Robotníci dochádzajú vlakom, sú závislí na dopravných spojoch, pri meškanií vlakov vznikajú veľké straty pracovného času. Národná ukážka tohto nedostatku sa ukázala pri sňahovej kalamite 17. – 18. II. 1952.

Naproti tomu sú v Bratislave možnosti, ako bytovú otázku zmierniť a to dosť podstatne, ak uvážime, že v Bratislave žije ešte stále veľa minulosťou kompromitovaných živlov, ktorí sú dnešnému zriadeniu z hľadiska triedneho i štátnobezpečnostného nespoľahliví a prejavili sa ako otvorení nepriatelia. Ak uvážime otázku zabezpečenie hraničného územia, je priamo žiaduce, aby boli tieto živly z Bratislavy vysťahované. Okrem toho je v Bratislave mnoho osôb vyhýbajúcich sa práci ako aj mnoho špekulantov, ktorí poškodzujú distribúciu.

Príloha č. 1 o sociálnom a triednom zložení obyvateľov Bratislavy.

Príloha č. 2 o počte rodinných bytov a bytov podnájme.

Príloha č. 3 o počte pracovníkov, ktorí denne dochádzajú do Bratislavy

Zvláštna komisia pri ÚPZP, uvážiac tieto

24 Z 215 podaných žiadostí bolo zamietnutých 208 ako neodôvodnených, 7 žiadostí bolo vybavených kladne. Bližšie pozri: BĀŤA, L.: Akcia B – „Očista miest“.

25 5. 3. 1953 zomrel Josif Vissarionovič Stalin, 14. 3. 1953 zomrel Klement Gottwald.

26 BĀŤA, L.: Akcia B – „Očista miest“; KAPLAN, K.: Akce B – vystěhování „státně nespolehlivých osob“ z Prahy, Bratislavy a dalších měst 1952 – 1953“. In: *Dokumenty o perzekuci a odporu*, sv. 2. Praha 1992; KAPLAN, K.: „Očista“ veľkých miest.

27 SNA, f. PV, Sekretariát, šk. 49; 6. 5. 1952. Návrh na získanie bytového priestoru v obvode Bratislavy.

okolnosti v danej situácii došlo k uzáveru, že bude správne, politicky a hospodársky nutné previesť zvláštnu akciu, od ktorej sa očakáva, že v Bratislave sa získa asi 1 500 bytov.

Ak akcia bude správne prevedená zaistíme nielen stovky bytov pre našich pracujúcich, ale posilníme aj dôveru pracujúcich v ľudovodemokratický režim. Práve táto okolnosť má byť jednou z hlavných úloh pre celú akciu.

Akciu prevedie dôverná Zvláštna komisia pri ÚNV pre získanie bytov, ktorú navrhujeme v tomto zložení:

predseda: s. ²⁸ Lietavec, povereník vnútra,
členovia: s. Tokár, za KV KSS,
s. Šrámek, za ÚNV,
s. Kráľovič, za KV ŠTB,
s. Kuliš, za ÚPZP,
s. Dovala, za Povereníctvo vnútra,
s. J. Viceník, za SOR

Táto komisia bude riadiť akciu dôverne, prevádzaním politickej kontroly prípravy, organizačne zaistiť plnenie uznesení a pod.

Každodenné problémy bude riešiť 3 členné predsedníctvo komisie.

Navonok bude akciu riadiť ÚNV, ktorý zaistí potrebný administratívny aparát a pracovné sily na nakladanie nákladných áut a vagónov. Na čelo administratívneho aparátu nech je postavený zodpovedný, vyspelý ba nekompromisný robotník, ktorý nie je zaťažený bykroatickými formami úradovania, ale bude schopný akciu energeticky uskutočniť. Veľkosť aparátu určia predseda s. Lietavec a predseda ÚNV s. Šrámek. Súčasne nech sa zriadi pri ÚNV intervenčné oddelenie, politický spoľahlivo obsadené, ktoré bude prijímať všetky intervencie podávané v rámci akcie, aby vedúci pracovníci neboli zaťažovaní intervenciami týchto nespoľahlivých živlov. Pisomné aj ústne intervencie budú vo zvláštnych pozoruhodných prípadoch predložené Zvláštnej komisii pre získavanie bytov na posúdenie.

2./ Ako získať v Bratislave byty.

Pre vysťahovanie osôb politicky nespoľahlivých navrhujeme vypracovať zoznam osôb určených na vysťahovanie podľa poradia ich spoľahlivosti z týchto vrstiev:

Osoby a ich rodiny vyšetrované pre protištátnu činnosť, rodiny, ktorých príslušníci utiekli za hranice, hospodárski sabotéri, šme-

28 Súdruh.

29 Ústredňa Štátnej bezpečnosti.

30 Hlinkova Slovenská ľudová strana.

31 Demokratická strana.

32 Hlinkova garda.

33 Deutsche Partei (Nemecká strana).

34 Freiwillige Schutzstaffel (dobrovoľné Ochranné jednotky).

35 Geheime Staatspolizei (Nemecká tajná polícia).

Zvláštna komisia pre akciu "B".

Predbežné číslo: 121/5.

Prísne tajné!

Návrh na vysťahovanie:

B o r d á š a Jozefa, 68 ročného, bývalého bankového akcionára, generálneho riaditeľa Slovenskej ľudovej banky a kapitalistického vydríducha spolu s jeho manželkou Adrianou, synom Jozefom, Milošom a jeho manželkou Janou a tromi deťmi: Alexandriou, Ľubou a Petrom z Bratislavy, Čajkova ul.čís.12.

O d ť v o d n e n i e :

Dôkazový materiál predložený KS Štb. potvrdzuje, že Jozef Bordáč temer hneď po vzniku I. ČSR stal sa majiteľom mnohých akcií v Slovenskej ľudovej banke, ktorú prakticky zakladal a bol jej generálnym riaditeľom. Okrem tohoto bol aj zakladateľom druhého penzijného ústavu "družstvo" Slovenská ľudová a hospodárska banka. Tento "družstevný" penzijný ústav ovládal plne so svojou rodinou tak, že boli majiteľmi veľkej väčšiny podielov. Jeho taktikou bolo v týchto penzijných ústavoch zamestnávať rôzne kompromitované živly, ktorým dával vysoké tituly a pomerne malé platy- Ayb si tieto jeho zamestnanci - spojenci mohli viac zarobiť, viedol ich k prevádzaniu uplatkárstva, k falšovaniu dokladov a pod. z čoho napokon i on sám ťažil. V týchto podnikoch zamestnával ďalej tiež vysokých fašistických funkcionárov a exponentov ľudácko - fašistického režimu ako napr. poslancu HSĽS Horáka, vysokého funkcionára HG a predsedu branneho výboru Dafčíka, príbuzného Dr. Tisu istého Turčeka, Martona, Bullu a pod. Keď v rokoch 1941 - 1942 bolo proti horemenovanému zavedené trestné pokračovanie pre rôzne machinácie v uvedených bankách, bolo napokon zastavené na príkaz Tisu, Tuku, Macha a im podobných kumpánov. Po oslobodení bolo síce trestné pokračovanie na horemenovaného obnovené ale po 11 mesačnej vyšetrovacej väzbe bol prepustený na slobodu. Je známe, že Slovenská ľudová banka pod vedením Bordáča Jozefa bola vlastne generálnym sekretariátom HSĽS. Bordáč Jozef je teraz na penzii. Jeho syn Miloš už ako študent dopustil sa v uvedenej banke rôznych machinácií, za čo bol aj potrestaný. Miloš teraz pracuje v n.p. Švermové železiarne v Podbrezovej a jeho rodina býva v Bratislave na horeuvedenej adrese.

Rodinní príslušníci: manželka Adriana je 59 ročná, domáca, syn Jozef je 30 ročný, Miloš 34 ročný, jeho manželka Jana je 31 ročná a deti sú maloleté.

Podľa zistenia horeuvedená rodina nemá kladný pomer k nášmu ľudovodemokratickému zriadeniu.

Návrh bol prejednaný vo Zvláštnej komisii.

Počet exemplárov: 27.

Bratislava, dňa 16.10.1952.

linári, povlačári, býv. milionári, veľkopodnikatelia, veľkoobchodníci, býv. vysokí úradníci zo starého kapitalistického fašistického režimu, býv. ÚŠB,²⁹ exponované živly aparátu HSĽS,³⁰ DS,³¹ HG,³² DP,³³ FS,³⁴ Gestapo,³⁵ rodiny odsúdených a trestaných osôb, statkári a iné podobné nespoľahlivé osoby.

V prvej etape zvlášť vybrať markantné prípady, aby sa vo verejnosti mohol ukázať význam takejto akcie.

3./ Ako previesť vysťahovanie osôb mimo Bratislavu.

Týmto osobám a rodinám, ktoré budú z Bratislavy vysťahované, musí byť zaistené

*Návrh na vysťahovanie
Jozefa Bordáča. Zdroj: SNA*

náhradné ubytovanie. Doporučujem ich rozmiestniť po celom Slovensku okrem pohraničných okresov na západnom Slovensku a to tak, aby bol braný zreteľ na dôvod ich vysťahovania. Podľa tejto okolnosti musia byť zaraďované aj do pracovného procesu.

Doporučujeme, aby boli zadelené podľa tohto návrhu:

Skupina I. kde majú byť sústredení najnebezpečnejší nepriatelia nášho štátneho zriadenia, ktorých z dôvodov ostrážitosti nie je možné použiť v dôležitých výrobných, baniach a stavbách, ale zaradiť ich do práce v tehelniach, kameňolomoch, na stavebných prácach. Navrhujem sústreďovať týchto na niekoľko pracovísk napr. na jeden štátny majetok, do tehelne, kameňolomov apod., kde by mohli byť pozorovaní a nemali by možnosť reakčne pôsobiť medzi robotníkmi. Pre tieto osoby bude možné použiť aj špeciálne ubytovanie.

Skupina II. Osoby menej nebezpečné, ktoré bude možné kdekoľvek zadeliť do práce. Tieto osoby bude možné nasťahovať do bytov, ktoré sa v tejto akcii uvoľnia presťahovaním do Bratislavy. Týmto osobám bude možné povoliť, aby sa presťahovali ku svojim príbuzným na vonkove.

4./ Časový plán vysťahovania.

Na prípravu celej akcie je potrebný čas 6–8 týždňov. Vysťahovanie, prevedie sa do 1. augusta 1952.

5) Rozdelenie náhradných bytov a zaradenie do pracovného procesu prevedú:

Referenti Povereníctva vnútra, ktorí sa budú starať o náhradné byty, resp. o výmenu bytov a referent pracovných síl, ktorý sa postará o plánovité zaradenie všetkých vysťahovaných do vhodného výrobného sektoru.

Týchto referentov určia príslušní povereníci sami. Títo referenti budú prijímať príkazy len od predsedu Zvláštnej komisie s. Lietavca. Títo referenti rozpracujú zoznamy podľa okresov a súčasne uvedú meno podniku, kde sa zaraďuje do práce.

6./ Doprava

Navrhujem zriadiť subkomisiu pre otázku dopravy, ktorej úlohou bude v priebehu akcie zaistiť dostatok vozidiel a vagónov. Predpokladá sa, že v subkomisii budú okrem zástupcu Povereníctva dopravy aj zástupcovia

Oblastného riaditeľstva ČSD,³⁶ ČSAD,³⁷ nákladného nádražia v Bratislave, kde sa budú vlaky nakladať a podobne.

7. Financovanie nákladov spojených s vysťahovaním:

Za účelom zaistenia potrebnej finančnej úhrady navrhujem, aby bola vytvorená 2–3 členná subkomisia finančná.

Úlohou finančnej subkomisie bude zaistiť potrebné finančné prostriedky na prevedenie akcie. Navrhujem, aby účtovne bola akcia sústredená do účtárne ÚNV. Po ukončení akcii prevedie subkomisia zúčtovanie a poskytne ÚNV náhradu zo zdrojov, ktoré pre túto akciu budú povolené.

Prehľad o podaných žiadostiach o byty v Bratislave

V roku 1951 v štyroch obvodových radách (OR) vnútorného mesta Bratislavy bol podaný tento počet žiadostí o pridelenie bytu:

U OR	Počet žiadostí	počet vyb.	počet nevyb.	perc. prid. bytov
I.	7.413	1.200	6.213	16,1
II.	4.098	719	3.380	17,5
III.	2.997	577	2.420	19
IV.	2.435	580	1.855	23,7
ÚNV bytové odd.	3.638	971	2.667	26,6
spolu:	20.581	4.046	16.535	19.5

Vo Veľkej Bratislave bolo podaných 22.730 žiadostí, z čoho bolo vybavených 4.715, teda 20.7 percenta. Z nevybavených žiadostí je asi 12.000 žiadostí žiadateľov, ktorí síce majú byty, ale úplne nedostatočné vzhľadom na značný počet bývajúcich v nich, poťažne na zdravotné závady. Sú to zväčša žiadosti obvodov I, II, v ktorých býva najviac robotníckych rodín. Okrem toho OR I má značný počet starých budov. Ide o štvrtť, ktorá podlieha v značnej častke asanácii.

Doporučuje sa súhlasiť, aby v rámci akcie mohli si sťahovaní vziať so sebou nábytok, zvršky a pod. Neupotrebitelné veci si môžu predať. Prísne dbať, aby byty neboli poškodené. Škodu nahradí starý obyvateľ bytu.

8./ Rozdelenie získaných bytov:

Na zaistenie správneho rozdelenia získaných bytov doporučuje preskúmať doterajšie žiadosti o byty, pretože podľa záznamov bytového oddelenia ÚNV je podaných žiadostí

³⁶ Československé štátne dráhy.

³⁷ Tu Československá štátna automobilová doprava – tento názov platil od 24. 11. 1950 do roku 1990. Pôvodný názov Československá automobilová doprava platil od 1. 1. 1949 do vyššie uvedeného dňa a od roku 1990 po zánik Československa k 31. 12. 1993.

o byt asi 21 000, t. j. číslo nereálne. Za týmto účelom by bolo správne, aby ÚNV novú úpravu pre podávanie žiadostí o byty, pomocou ktorej bude možné zaistiť, aby byty dostávali len tí, ktorí si ich podľa zásad socialistického odmeňovania zaslúžili. Prvú etapu uvoľnených bytov obsadia úderníci a zaslúžili robotníci.

Ďalej je potrebné urobiť prehľad o triednom zložení žiadateľov, ich politickej spoľahlivosti a o poradí dôležitosti žiadateľov/úderníkov, zlepšovateľov a vedúcich pracovníkov v stranickom, štátnom, odbornom a hospodárskom aparáte/.

9./ Politické zabezpečenie akcie:

Politický význam akcie vyžaduje zabezpečiť, aby vystahované osoby boli vo verejnosti izolované ako nepriatelia pracujúceho ľudu a našej republiky. Preto v organizáciách strany a odboroch bude potrebné vysvetliť význam tohto sťahovania a nedovoliť, aby vystahované živly mohli ovplyvňovať verejnosť. K tomu účelu bude potrebné použiť štatistiku o sociálnom zložení vystahovaných ako aj štatistiku komu boli uprázdnené byty pridelené.

Rozvrstvenie bytovej plochy			
Sociálne rozvrstvenie:	na 1 člena rodiny: m ²	na 1 bytovú jednotku: m ²	poznámka
Robotníci:	9.72	35.06	
Rofníci:	9.23	33.32	
Úradníci:	13.32	48.43	
Živnostníci:	11.49	44.09	
Akademicky vzdelaní:	17.53	66.57	
Penzisti:	11.45	38.85	
Vojaci:	14.50	58.49	
ZNB ³⁸ :	11.99	43.53	

Dokument č. 2³⁹

Návrh

na uznesenie I. schôdzky komisie pre vedenie Akcie „B“

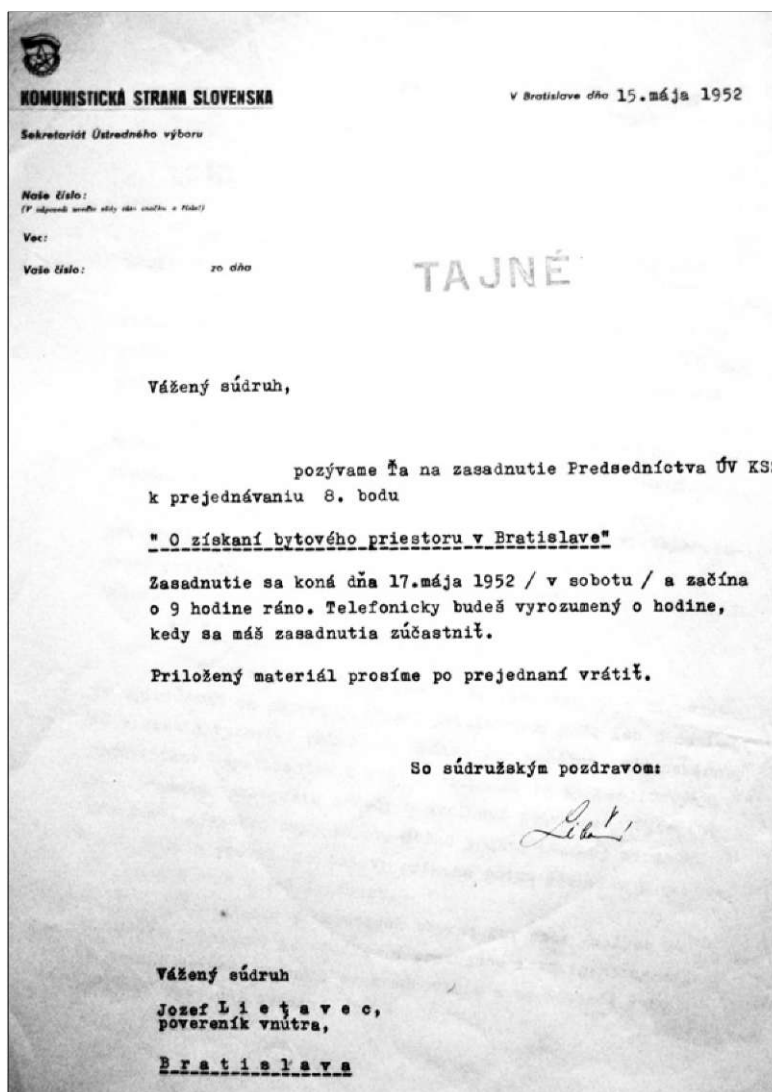
Navrhované uznesenia majú na zreteli:

1. Nábor rodín na presťahovanie,
2. Pracovné zaradenie presťahovaných rodín,
3. Získanie náhradných bytov pre presťahované rodiny,
4. Pracovné metódy a formy prevádzania presťahovanie.

Navrhované uznesenia vychádzajú zo základných potrieb zabezpečenia plnenia uznesení Predsedníctva ÚV KSS.

I. Nábor rodín na presťahovanie:

a./ zoznamy rodín na presťahovanie zostavia najmä KVŠtb., Poverenictvo spravodli-

vosti, Poverenictvo financií, Poverenictvo pracovných síl, Oblastné správy ťažkého priemyslu a najdôležitejšie závody v Bratislave.

Zoznamy vypracujú okrem KVŠtb.: vedúci kádrového odboru, predseda ZO KSS, predseda ZS ROH, ktorí si môžu prizvať na pomoc ďalších potrebných spolupracovníkov.

Termín: 15. IV. 1952

Zodpovedný: s. Kuliš

b./ O spôsobe a metódach vypracovania zoznamov prevedie sa inštruktážna porada horeuvedených pracovníkov a zástupcov KVŠtb.. Na inštruktážnej porade budú rozdane vzory pre vypracovanie zoznamov.

Termín: 29. V. 1952

Zodpovedný: s. Kuliš

II. Pracovné zaradenie presťahovaných rodín:

a./ Práceschopní presťahovaní obyvatelia môžu byť zásadne zamestnaní len v me-

Pozvánka na schôdzu
Predsedníctva ÚV KSS.
Zdroj: SNA

38 Zbor národnej bezpečnosti.

39 SNA, f PV, Sekretariát, šk. 49; 24. 5. 1952. Návrh na uznesenie I. schôdzky komisie pre vedenie „Akcie B“.

Tabuľka vystahovaných osôb a tých, ktorým boli byty pridelené. Zdroj SNA

Evid. čis.	Meno vystahovaného:	Byt bol pridelený:
0215	Haekenberger Vojtech bol vystahovaný i so svojou manželkou a svokrou a jej manželom do obce Šimonovoce okres Rimavská Sobota. Získal sa dva a pol izbový byt klasifikácie A na Ul. Nálepckovej čis. 8.	Byt bol daný k dispozícii bytovému referentovi SUV ESS avšak doteraz nie je obývaný.
0216	Bnátok Vladimír bol vystahovaný i so svojou manželkou a dcérou do obce Šimonovoce okres Rimavská Sobota. Získal sa tri a pol izbový byt klasifikácie A na Wilsonovej ul. č. 8.	Byt bol daný k dispozícii bytovému referentovi Pošádckovej správy a je obývaný rodinou príslušníka Ča. armády.
0217	Horn Jozef bol vystahovaný i so svojou manželkou do obce Šimonovoce okres Rimavská Sobota. Získal sa dva a pol izbový byt klasifikácie A na Českej ul. č. 39.	Byt bol pridelený k dispozícii bytovému referentovi KS SNE avšak doteraz ešte nie je obsadený.
0218	Chlapíková Katarína bola vystahovaná do obce Ivanovce okres Trenčín. V byt. ostal ešte byvať jej syn Milan ktorý je členom EŠČ i so svojou manželkou. Byt je trojizbový klasifikácie A na Omisovej ul. č. 7.	Byt bol pridelený k dispozícii bytovému referentovi KS SNE avšak doteraz nie je ešte obsadený.
0219	Jarcoušek František bol vystahovaný i so svojou manželkou a dcérou do obce Káľnica okres Nové Mesto nad Váhom. Získal sa dva a pol izbový byt klasifikácie A na Molotovej ul. č. 4.	Nemoga Karol, referent na Slovenskom plánovacom úrade, je ženatý a má jedno dieťa. Byt bol pridelený na návrh SFÚ, avšak doteraz nie je ešte obývaný.
0220	Keeskenéthy Ján bol vystahovaný i so svojou manželkou dvoma deťmi a svokrou do obce Norovce, okres Topoľčany. Získal sa trojizbový nekompletný byt na Dunajskej ul. č. 4., klasifikácie B.	Byt bol daný k dispozícii Bytovému oddeleniu ÚNV pre potreby demoliácií, avšak ešte nie je obývaný.

nej dôležitých podnikoch, ako napr. kameňolomy, tehelne, vápenky, píly, lesný priemysel a okrem toho ešte u ČSSZ, n. p. na niektorých vybraných stavbách. Za tým účelom treba získať od PPS prehľad o potrebe pracovných síl v horeuvedených oboroch podľa jednotlivých závodov s označením obce a okresu a prípadnej možnosti ubytovania.

Termín: 10. VI. 1952

Zodpovedný: s. Dovala

b./ Rodinní príslušníci /synovia a dcéry/ bývajúci v spoločnej domácnosti rodín schválených na presťahovanie, ktorí sú starší ako 16 rokov a navštevujú stredné alebo školy, budú zo škôl uvoľnení a zaradení ako pracovný dorast najmä v obore drevárskom a stavebnom.

Za tým účelom je treba jednať so zodpovednými zástupcami PŠVU⁴⁰ a PSS.⁴¹

Termín: Tri dni po schválení zoznamov.

Zodpovedný: s. Dovala

III. Získanie náhradných bytov pre presťahované rodiny:

a./ Pre oblasť každého KNV treba vybrať jedného zodpovedného pracovníka, ktorý by v spolupráci s technickým referátom KNV a príslušných ONV previedol potrebný prieskum možností náhradných bytov a potrieb stavebného materiálu a finančných nákladov na prevedenie obnovy náhradných bytov. Tito pracovníci by súčasne stanovili aj lehoty prevedenia obnovy a zadanie prác obnovy.

Termín: 10. VI. 1952, na prevedenie prieskumu.

Zodpovedný: s. Šrámek

Termín 10. VI. 1952, na vybratie zodpovedných pracovníkov.

b./ Pred odoslaním horeuvedených zodpovedných pracovníkov treba previesť osobitnú inštrukciu o spôsobe ich práce.

Termín: 11. VI. 1952

Zodpovedný: s. Kuliš

IV. Pracovné metódy a formy prevádzania presťahovania:

a./ Komisia a jej predsedníctvo je riadiacim orgánom.

b./ Pracovné skupiny sú výkonným orgánom.

c./ Zásadne treba s rodinami jednať na ich bytoch.

d./ Každá pracovná skupina bude mať svojho vedúceho, ktorého vymenuje komisia alebo jej predsedníctvo.

e./ Vedúci pracovných skupín budú denne ráno od 7-8 hodiny podávať hlásenie tajomníkovi komisie o priebehu práce. Na základe týchto správ tajomník bude vždy informovať predsedníctvo a komisiu na pracovnej porade.

f./ Zasadnutie komisie a predsedníctva zvoláva predseda, ktorý súčasne určí miesto zasadnutia.

g./ Jednanie s obyvateľmi sa bude vždy prevádzať v dvojici. Každý príslušník pracovnej skupiny bude mať k vstupu do bytu príslušné potvrdenie o oprávnení od ÚNV.

h./ Prvé jednanie s rodinami sa využije k prieskumu bytu, ktorý sa zaznamená na príslušnom formulári.

i./ O jednaní s rodinami je treba viesť oso-

40 Poverenstvo školstva vied a umení.

41 Poverenstvo spotrebného priemyslu.

bitné záznamy a pre každú rodinu je treba je treba mať osobitný obal, do ktorého sa uložia všetky záznamy o jednaní.

j./ O dohodnutom termine presťahovania a mieste nasťahovania vydá príslušný referát UNV každej rodine potvrdenie, ktoré nahradí používané výmery i s príslušnými.

k./ prejednaný a schválený zoznam rodín navrhnutých na presťahovanie treba i s príslušnými charakteristikami rozpisat' podľa obvodových rád/možno zlučovat' tak, aby jedna pracovná skupina /štyria pracovníci/ mala maximálne 300 rodín na prevedenie.

l./ Pracovným skupinám treba zaistiť vhodnú miestnosť s telefónom. Najlepšie v miestnostiach obvodových rád.

m./ Pred nastúpením činnosti pracovných skupín prevedie sa inštruktáž.

n./ O prevádzaní akcie presťahovania a rodinách určených na presťahovanie je treba oboznámiť všetky obvodové rady.

v. Otázka finančná a dopravná ako i prevedenie opráv náhradných bytov bude v komisii prejednané po získaní podkladov najmä z bodu IV. tohto uznesenia.

Návrh na uznesenie je rozmnožený v troch exemplároch pre každého člena predsedníctva komisie.

Bratislava, 24. mája 1952.

Dokument č. 3⁴²

Uznesením Predsedníctva ÚV KSS zo dňa 17. V. 1952 bola ustanovená zvláštna komisia pre zabezpečovanie bytov najmä pre úderníkov, zlepšovateľov a iných vynikajúcich pracovníkov závodov a pre pracovníkov stranického a štátneho aparátu. Potrebne byty sa majú získať vystáňovaním nepriateľských osôb z Bratislavy.

Úvodom správy o činnosti komisie je predovšetkým treba uviesť, že v stanovenom termíne sme nepredložili kompletný zoznam osôb na vystáňovanie a tak isto sme nepodali správu o zabezpečení náhradných bytov pre vystáňované rodiny.

Ostatné úlohy najmä pokiaľ ide o financovanie akcie, dopravu, pracovné zaradenie príslušníkov vystáňovaných rodín a vypracovanie zoznamov pre ubytovanie horeuvedených pracovníkov sú už splnené, alebo sú v štádiu plnenia.

Doterajšiu prácu komisie možno označiť ako obdobie organizačných príprav a riešenie konkrétnych úloh súvisiacich najmä s vybudovaním aparátu na prevedenie akcie, so zabez-

Zoznam					
rodín, vysťahovaných z Bratislavy v dňoch 14. a 15. 7. 1952.					
č. rod.	Meno: Ulica:	Byt:	Presťahovaný do:	Pracoviisko:	
1./	Ambros Július, Jedlíkova 9	3 isby	A Henice 5.79, okr. Mod. Kamen	Teheňa, Slov. Ľarmoty	
2./	Augustovič Josef, Kohútova 12	4 "	A Chrástinec 8.8, okr. Mod. Kamen	Teheňa, Slov. Ľarmoty	
3./	Basavský Albert, Pražská 18	isba	A Dolná Príbeľce, okr. Mod. Kamen	Kamenolom, Príbeľce	
4./	Baraniková Mária, Zvolenská 29	"	A Gomer. Dechtáre /utiekol/ okr. Rim. Sobota	58 ročná, nervová chorá	
5./	Bis Jakub, Oravská 5	3 "	A Henice 189 okr. Mod. Kamen	Teheňa Slov. Ľarmoty	
6./	Blaško František, Záhradnícka 45	2 isby	A Henice 189 okr. Mod. Kamen	Teheňa, Slov. Ľarmoty	
7./	Bošniak Josef, Šafarik.n.2	1 *	A Dol. Flahtinge okr. Mod. Kamen	92, Kamenolom, Príbeľce	
8./	Bubík Frant. Rávcová 637	1	A Uš rina 5.9, okr. Lučenec	Teheňa, Tom. Šovce	
9./	Cvopa Ladislav, Novohradská 43	3	A Chrástinec 1, okr. Mod. Kamen	Teheňa, Slov. Ľarmoty	
10./	Čiha Josef, Kámočká 23	4	B Taghty 57 Filakovo	Teheňa, Najnáčnik	
11./	Čabeľa Miloš, ul. ČA 10	4	A Gomer. Dechtáre okr. Rim. Sobota	Teheňa, Jesenské	
12./	Denk Josef, Šajova 9	5	A Dol. Flahtinge okr. Mod. Kamen	Príbeľce, Kamenolom	
13./	Doležal Oldřich, Karlov. cesta 996	4	A Opatov. Nová Ves okr. Mod. Kamen	89 Teheňa, Slov. Ľarmoty	
14./	Dudák Anton, Žiškova 1	2	B Husiná 61 okr. Filakovo	Kamenolom, Konrádovce	
15./	Engelhardt Pavel, Konventná 2/a	3	B Čelovec 13, okr. Krupina	Kamenolom, Krupina	
16./	Forus Josef, Odborár.n.2/a	3	A V. Delky 62, okr. Filakovo	Kamenolom, Šiatoroš	
17./	Galvánek Štefan, Bronkyňova 816	2	A Šimonovce 25 okr. Rim. Sobota	Teheňa, Jesenské	
18./	Huska Wilfan, Malinováčska 43/A	2	A Kosiňovce 2, okr. Mod. Kamen	Kamenolom, Širakov	

pečovaním náhradných bytov a s výberom rodín určených na vystáňovanie.

l. Aparát na prevedenie akcie

Pri Ústrednom národnom výbore bolo utvorené osobitné „Bytové oddelenie“, cestou ktorého komisia riadi prevedenie akcie. Toto oddelenie riadi a usmerňuje referát pre intervencie, referát pre dopravu, referát pre financie a štyri pracovné skupiny. Na čele referátov a pracovných skupín sú vymenovaní vedúci, ktorí sú riadení a usmerňovaní výlučne vedúcim „Bytového oddelenia“. Počet všetkých pracovníkov v tomto aparáte je 38.

Osobitne sa zmienime aspoň o činnosti pracovných skupín. Mesto Bratislava sme pre tento účel rozdelili do 4 oblastí. Každú oblasť má na starosti jedna pracovná skupina, ktorá je zložená z vedúceho a troch pracovných dvojíc. Tieto pracovné skupiny budú v priebehu akcie jednať priamo na bytoch rodín, určených na vystáňovanie. Skúsenosti z Martina Komárna ukazujú, že jedna pracovná dvojica

Zoznam vystáňovaných osôb s miestom nového bydliska a pracovným zaradením. Zdroj: SNA

42 SNA, f. PV, Sekretariát, šk. 49; 25. 6. 1952. Správa zvláštnej komisie per získanie bytov v Bratislave.

môže denne jednať s 10 rodinami. Pri uplatnení zásady, že s každou rodinou je treba jednať viackrát, všetky pracovné dvojice môžu za 10 dní prejednať otázku vysťahovania s 300 rodinami. Zbývajúce 4 dni sú rezervované na praktické prevedenie sťahovania.

Prestťahovanie cca. 2.000 rodín by sa teda uskutočnilo v polovici októbra 1952. Ak treba akciu previesť rýchlejšie, to predovšetkým vyžaduje urýchlenie vypracovávanie zoznamov rodín na vysťahovanie, včasné prevedenie adaptácie náhradných bytov a zvýšenie počtu pracovných dvojíc.

II. Náhradné byty:

Náhradné byty zaisťujeme podľa potrieb pracovných síl v niektorých obciach týchto okresov:

Nové Mesto nad Váhom, Filákov, Hnúšťa, Kremnica, Krupina, Lučenec, Modrý Kameň, Poltár, Rim. Soboty, Levice, Zlaté Moravce, Nové Zámky, Partizánske, Prievidza, Topoľčany, Bytča, dolný Kubín, Liptovský Hrádok, Námestovo, Trstená, Ilava, Rajec, Rožňava, Moldava, Spišská nová Ves, Gelnica, Revúca, Poprad, Michalovce, Vranov a Giraltovce.

Práceschopní príslušníci vysťahovaných rodín budú zásadne začlenení do tehelní, vápeniek, píľ a na niektoré pozemné stavby ČSSZ.⁴³

Náhradné byty zaisťujeme v počte 1.378. Adaptáciou sa upraví 800 bytov a zbytok zabezpečíme využitím bytového priestoru dedinských boháčov, býv. notárov, špekulantov a pod. Uvedený počet náhradných bytov je dostačujúci, pretože minimálne 30% vysťahovaných rodín má možnosť ubytovania u svojich príbuzných, známych a pod. Doteraz sme zaisťovali celkom 303 bytov na ihneď a 760 bytov do 30. IX. 1952. Na operatívne riešenie otázky náhradných bytov boli na všetkých KNV a ONV vymenovaní osobitní pracovníci, ktorí priamo na mieste riešia otázku podľa pokynov komisie.

Pre včasné dokončenie adaptácií je potrebné, aby Poverenie stavebného priemyslu neodkladne zabezpečilo hladký prísun cementu podľa dispozící komisie.

Správu pre Predsedníctvo ÚV KSS o zabezpečení náhradných bytov sme v stanovenom čase, t.j. do 1. VI. 1952 nemohli predložiť preto, že sme nemali preverené všetky možnosti získania náhradných bytov s ohľadom na pracovné začlenenie príslušníkov domácností rodín určených na vysťahovanie.

III. Výber rodín na presťahovanie:

V priebehu práce sa ukázalo, že orgány bezpečnosti nemajú po ruke zoznamy nespôsobilých osôb v Bratislave. Za takejto situácie sa mohol krajský veliteľ Štb zaviazat, že komisii dá k dispozícii maximálne 100 rodín týždenne. Táto skutočnosť akciu značne predĺži a sťažuje. Za týchto podmienok môžeme sekretariátu ÚV KSS predkladať zoznamy rodín navrhnutých na vysťahovanie len po etapách. Takéto riešenie má vážny politický nedostatok v tom, že není zaručené, že v prvých etapách budú vysťahovaní práve najúhlavnejší nepriatelia strany a štátneho zriadenia.

Pre urýchlenie výberu rodín na vysťahovanie je potrebné, aby krajský veliteľ štb rozšíril svoj doterajší 6-členný aparát, ktorý pracuje na vyhotovovaní týchto zoznamov a aby Predsedníctvo komisie do otázky výberu týchto rodín zainteresovalo vedúcich kádrových odborov niektorých povereníctiev a závodov. Rozhodne je treba, aby komisia mala k dispozícii týždenne zoznam 200 rodín vybraných na vysťahovanie.

Súčasne s touto správou prikladáme v dvoch exemplároch prvý zoznam 173 rodín navrhnutých na vysťahovanie a prosíme o jeho schválenie.

Záverom správy uvádzame, že otázka finančných prostriedkov na prevedenie tejto akcie je zabezpečená čiastkou Kčs 70,000.000.-. Pre prepravu vysťahovaných rodín použijeme okrem nádraží v Bratislave tiež nádražie v Rači. Potrebný vozový park je zaistený.

Doporučujeme, aby krajský veliteľ štb. Urýchlene predložil sekretariátu ÚV KSS správu o bezpečnostných opatreniach v priebehu akcie.

V Bratislave dňa 25. júna 1952.

Dokument č. 4

Riešenie bytovej otázky v Bratislave je jednou z najpálčivejších úloh ÚNV. Najpálčivejších preto, že žiadosti o pridelenie bytov je neúmerne viac ako postupný prírastok voľných bytov.

Podstatným prínosom pre riešenie bytovej otázky v Bratislave bude dôsledné prevedenie akcie "B". Uvoľnenými bytmi v rámci tejto akcie však vyriešime len tie najpálčivejšie bytové požiadavky.

V dôsledku horeuvedeného a tiež preto, že Sekretariát zvláštnej komisie pre akciu B

43 Československé stavebné závody.

má sústredené najnaliehavejšie bytové požiadavky a s potrebným politickým odôvodnením navrhujem, aby v pridelovaní bytov v Bratislave bol prijatý takýto postup:

I. Zásady pridelovania bytov

Pridelovanie všetkých voľných bytov – získaných tiež v rámci akcie "B" – prevádza bytové oddelenie ÚNV podľa pokynov Sekretariátu zvláštnej komisie. Preto v priebehu akcie "B" bude bytové oddelenie ÚNV hlásiť všetky voľné byty Sekretariátu zvláštnej komisie.

Takýto postup je treba uplatniť preto, lebo ako je už vyššie uvedené, Sekretariát zvláštnej komisie má sústredené všetky najnaliehavejšie bytové požiadavky, politicky riadne odôvodnené a overené a tiež preto, že v priebehu akcie "B" sa ukázalo, že bytové oddelenie ÚNV pridelilo byty takým osobám, ktoré sú politicky závadné a prichádzajú do úvahy na vysťahovanie a niektoré z nich už aj boli vysťahované.

Poradie dôležitosti pre pridelovanie bytov:

Skupina: A

Sekretariát ÚV KSS, sekretariát KV KSS,⁴⁴ sekretariát MV KSS,⁴⁵ bezpečnosť, orgány CO,⁴⁶ armáda a Čsl.sov. inštitút.

Skupina: B

Slovenská odborová rada, Krajská odborová rada, Sekretariát SÚV ČSM,⁴⁷ Csemadok,⁴⁸ závody ťažkého priemyslu /všeobecné strojárstvo, chémia a energetika/.

Skupina: C

Poverenictva a im na roveň postavené orgány, vedecké a výskumné

ústavy, najdôležitejšie fakulty vysokých škôl /banská a hutnícka, strojárská, elektrotechnická chemická a lekárska/.

Skupina: D

Závody ľahkého priemyslu a všetky ostatné podniky, orgány a ustanovizne.

Rodinám, ktorých terajšie byty sú určené na demoláciu a pokiaľ tieto rodiny nie sú medzi horeuvedenými uchádzačmi, treba v každej etape poskytnúť uvoľnené byty klasifikácie "C".⁴⁹

III. Poradie naliehavosti pridelovania bytov:

Kategória: I

Pracovníci, ktorí žijú oddelene od svojich rodín a vykonávajú veľmi zodpovedné práce. Sú to najmä pracovníci v aparáte strany,

v dôležitých funkciách v štátnom a hospodárskom aparáte a v aparáte masových organizácií, kvalifikovaní robotníci v závodoch a pod.

Kategória: II

Pracovníci, ktorí odlúčené od svojich rodín, alebo do zamestnania dochádzajú zo vzdialenosti viac ako 30 km, avšak ich pracovné zaradenie je menej dôležité ako v kategórii I a pod.

Kategória: III

Pracovníci, ktorí bývajú síce v Bratislave i s rodinami, ale ich byty sú nezdravé /pivničné/, alebo majú početné rodiny a sú núdzovo ubytovaní a pod.

Kategória IV

Pracovníci, ktorých terajšie ubytovanie v Bratislave je dostatočné, avšak by si chceli bytové pomery zlepšiť a pod.

Pracovníkom v skupine A a B sa postupne pridelia byty v kategórii I–III, v skupine C v kategórii I–II, v skupine D len v kategórii I.

Pracovníkom v skupine A sa z každej etapy uvoľnených bytov pridelí 50%, v skupine B 25%, v skupine C 15%, v skupine D 15%.

Ak si v akcii B neziskame dostatok bytov, vylúčia sa postupne menej dôležité podniky, orgány a ustanovizne.

Z nižšie uvedenej tabuľky je vidieť, že v skupine A navrhujeme vybaviť 87,4%, skupine B 75,6%, v skupine C 54,9%, v skupine D 16,3% bytových požiadavok v rámci akcie "B". Zbytok bytových požiadavok vybaví Bytové oddelenie ÚNV po skončení akcie "B".

Tabuľka pridelovania bytov:

Skupina:	Kategória:				Spolu:	Návrh:	
	I	II	III.	IV			
	Počet	Počet	Počet	Počet	Počet		
„A“	211	192	179	84	666	582	87,4
„B“	105	77	361	175	718	543	75,6
„C“	236	60	182	60	538	296	54,9
„D“	90	44	314	103	551	90	16,3
Spolu:	642	373	1.036	422	2.475	1.511	
Navrhujeme:	642	329	540	—	1.511	1.511	

IV. Postup Bytového odd. ÚNV v pridelovaní bytov po skončení akcie "B":

Ak sa má zaistiť správny postup v pridelovaní bytov Bytovým oddelením ÚNV po skončení akcie "B" je treba, aby sa postupovalo takto:

44 Krajský výbor Komunistickej strany Slovenska.

45 Miestny výbor Komunistickej strany Slovenska.

46 Civilná obrana.

47 Slovenský ústredný výbor Československého zväzu mládeže.

48 Szlovákiai Magyar Társadalom és Kozművelődési Szövetség – Maďarský spoločenský a kultúrny zväz na Slovensku.

49 Klasifikácia bytov podľa kvality: „A. byt veľmi dobrý, B. byt dobrý, C. byt k obývaniu ešte spôsobilý. Pozri aj: SNA, f. PV, Sekretariát, Šk.

49. Klasifikácia bytov.

a/ všetky žiadosti o pridelenie bytov treba rozdeliť podľa dôležitosti a naliehavosti tak ako je uvedené v bode II a III tohoto návrhu, pričom jednotlivé žiadosti o pridelenie bytu správne a pravdivo politicky odôvodnené a overené. Na základe tohoto Bytové oddelenie ÚNV stanoví poradie žiadateľov o pridelenie bytu,

b/ previesť dôkladný prieskum doterajšej činnosti a metód práce Bytového oddelenia ÚNV. Na základe prevedeného prieskumu navrhnúť potrebné organizačné a kádrové opatrenia.

V Bratislave dňa 12. augusta 1952.

Dokument č. 5⁵⁰

Vážený súdruh predseda,

Ministerstvo vnútra vykonalo opatrenie, ktorým sa zastavuje sťahovanie osôb /akcia "B"/.

V súlade s týmto dalo Povereníctvo vnútra dňa 18. septembra 1953 zn.II-00227-9/9-1953-prís.taj. moju úpravu na okamžité zastavenie sťahovania osôb.

Toto opatrenie je nutné, lebo praktické vykonávanie sťahovania osôb bolo vo väčšine prípadov v prikróm rozpore so zákonmi republiky. V rámci akcie "B" mali byť postihnuté vykorisťovateľské živly a skutoční nepriatelia nášho ľudovodemokratického zriadenia. Prax však ukázala, že príslušné komisie často opomínali túto zásadu a neriadili sa podľa pokynov, ktoré dostali. Na zoznamy sťahovaných osôb boli dávani aj živnostníci, úradníci

a iní, ktorí sa už zaradili do pracovného procesu a vykonávajú platné práce pri výstavbe nášho hospodárstva.

Sťahovanie osôb nestalo sa teda nástrojom proti skutočným nepriateľom republiky a ľudu, ale v praxi vyvolalo znepokojenie časti obyvateľstva, pretože sa porušovali základné občianske práva a osobná sloboda.

Medzitým vláda urobila rozsiahle opatrenia na urýchlenie tempa výstavby a opravy bytov; súčasne dôrazne pripomína nutnosť dodržiavania socialistickej zákonnosti. V dôsledku toho sťahovanie osôb je neopodstatnené a preto treba zabezpečiť, aby všetky nižšie národné výbory dostali jednoznačnú úpravu skončiť so sťahovaním osôb a sústrediť svoje úsilie na plnenie plánu výstavby, údržby a opravy bytov a tak starať sa o zvyšovanie hmotných a kultúrnych potrieb obyvateľstva.

Súčasne je potrebné zakročiť v tých prípadoch, kde národné výbory obmedzujú osobnú slobodu občanov pri zadefovaní do pracovného procesu a treba umožniť, aby každý občan bol zaraďovaný do práce podľa svojich politických a pracovných schopností.

Prosím Ťa, vážený súdruh predseda, aby v zmysle horeuvedenej úpravy zabezpečil dodržiavanie socialistickej zákonnosti aj na tomto úseku a zrušil protizákonné rozhodnutia národných výborov aj keď už boli vynesené, ale neuskutočnené.

So súdružským pozdravom
Lietavec

Summary

Michal Babál: Action B („flats“) in Bratislava

Action B, one of the persecutions of communist regime, ran from 1952 – 1953. The letter "b" stands for the word byty, which in Slovak means apartments. The authorities decided to handle the critical situation of houses and apartments of the interwar period in a specific manner, namely in the terms of class struggle. One of the means was the evacuation of "unreliable" owners and tenants of the housing space. The affected people had to simply leave their houses and move into assigned apartments, normally situated in rural areas or in small towns. They often moved into rooms which could hardly deserve the name "house".

The evacuation was organized by the administration bodies of the Communist Party of Czechoslovakia and by the central and local ministries. Members of these organs managed to gain the majority of free apartments for their own use, disregarding the people who, often in a very poor social situation, were on the waiting list for this housing space. The primary purpose of Action B as it was formally presented, that is, the distribution of the apartments to people in need, was only partially fulfilled. The emphasized social dimension of Action B was a part of the ideological manipulation of the population, which sought to satisfy the egoistic interests of the authorities, handling with recklessness and revenge. Many authentic materials are available to confirm this. Like many other types of repressions, Action B reflected the hypocritical character of the communist regime and was one of the typical attributes of dictatorship and its form – the communism.

50 SNA, f. PV, Sekretariát, šk. 50.

„Sestry a bratia“ alebo vulgárna antisemitská propaganda

(Protizidovský leták trnavského gardistu)

Prejavy protizidovských nálad, ústiace do vydávania protizidovských dokumentov, pamfletov, nenávisťnej kampane na stránkach novin, ba až do fyzických útokov sú, bohužiaľ, spolu s protizidovským zákonodarstvom dodnes škvrnou na období rokov 1938 – 1945. Tiahli sa prakticky celým obdobím a vo väčšej či menšej miere rezonovali aj v spoločnosti.

Hnacím motorom protizidovských aktivít bola už v roku 1938 Hlinkova garda (HG). Korene jej protizidovskej politiky siahajú už do dvadsiatych rokov 20. storočia. V tom čase jej predchodkyňa – Rodobrana, podobne ako neskôr Hlinkova garda, otvorene kritizovala Židov za spôsobenie najrozličnejších neuduhov spoločnosti.¹ Koniec 30. rokov sa však od „rodobraneckých“ čias veľmi lišil. Kým Rodobrana bola pod neustálym tlakom úradných miest, ba bola dokonca dvakrát rozpustená,² Hlinkova garda bola už v inej, pre ňu a pre realizáciu jej predstáv priaznivejšej situácii. Radikáli v garde, vedomí si tejto zdanlivej beztriestnosti (napriek snahám štátneho aparátu o zamedzenie gardistickej svojvoľnosti³), boli azda aj z tohto dôvodu na prelome rokov 1938 – 1939 proti Židom veľmi aktívni.

Útoky proti židovským spoluobčanom je možné rozdeliť do dvoch rovín. Prvou z nich je ich vonkajšia stránka – fyzické útoky voči Židom, rozbíjanie okien na židovských domoch, výkladov na obchodoch židovských majiteľov, ktoré boli v radikálnej časti slovenskej spoločnosti prítomné prakticky hneď po vyhlásení autonómneho Slovenska⁴ a ich formy pretrvali v rozličných podobách a in-

tenzite až do zániku 1. Slovenskej republiky (a v mnohých prípadoch rezonovali veľkými protizidovskými vystúpeniami aj po obnovení Československa⁵). Táto rovina je svojou intenzitou, ako aj zacielením proti konkrétnym osobám navonok badateľnejšia a historiograficky ľahšie spracovateľná. V správach okresných úradov, žandárskych staníc, ale aj v sťažnostiach či povojnových výpovediach poškodených je možné nájsť množstvo zmienok o (nie)len gardistickej brutalite voči Židom. Druhou stránkou je protizidovská propaganda, ktorá rezonovala buď na stránkach tlače, alebo sa prejavovala vydávaním nenávisťných protizidovských „diel“. Táto časť protizidovských aktivít síce nemala na svedomí priamo fyzické útoky či ničenie majetku, je však odrazom snáh jednej skupiny obyvateľstva o „konečné riešenie“ židovskej otázky a vo viacerých prípadoch bola aj spúšťačom jednotlivých akcií.

Protizidovské nálady rozduchávali v spoločnosti v tomto období mnohí radikáli prostredníctvom pamfletov, ale aj tlačením a rozhadzovaním nenávisťných letákov. Na západnom Slovensku mal v tomto čase relatívny úspech senický rodák a autor výrazne protizidovsky zameraných diel Jozef Bilík-Záhorský,⁶ ale aj v iných slovenských lokalitách sa našlo viacero jemu podobných aktivistov, pre ktorých boli Židia len „medzinárodná kučeravá krivonosá pliaga“, ktorá nemala mať „viacej miesta a to nielen medzi nami, ale ani medzi ostatnými árijskými národmi“.⁷ Ich cieľom bolo prostredníctvom prednáškových turné, ale aj distribúciou tlače, propagandistických brožúr či letá-

PhDr. Peter Sokolovič, PhD.

(1981), absolvent
Univerzity sv. Cyrila a Metoda
v Trnave, študijný odbor
história – slovenčina.
Pracuje v Ústave
pamäti národa

1 Pozri napr. *Rodobrana*, 8. 8. 1926, strana (s.) 2. Židov obviňovali z fažkej ekonomickej situácie na Slovensku, lebo „tento druh pija-víc, ktorý zočil u ľudu pracovitost', lásku a usilovnost'“ podľa nich vydriapal Slovákovi aj „poslednú smidku chleba“.

2 Slovenský národný archív Bratislava (SNA), fond (f.) Policajné riaditeľstvo (PR), škatuľa (šk.) 236, fascikel (f.) 195–5–1. Správa o zastavení činnosti Rodobrany, Národný archív Českej republiky (NAČR), f. 225, šk. 867, 225–867–23. Materiál PMV Rodobranci. Porovnaj ČAPLOVIČ, M.: *Branné organizácie v Československu 1918 – 1939 (so zreteľom na Slovensko)*. Bratislava 2001, s. 94.

3 SOKOLOVIČ, P.: *Hlinkova garda 1938 – 1945*. Bratislava 2009, s. 101–120.

4 Už 7. októbra prišlo v autonómnom Slovensku k prvým protizidovským demonštráciám a útokom voči Židom a ich majetku. ŠIMONČIČ, J., PINKAVOVÁ, M. (zost.): *Okresný úrad v Trnave 1923 – 1945. Katalóg RH a KSČ*. Inventárne číslo (Inv. č.) 1868, č. spisu 2083/1938 prez. Katalóg je umiestnený v Štátnom archíve (ŠA) Bratislava, pobočka (p.) Trnava.

5 Najznámejšie je protizidovské vystúpenie obyvateľstva v Topoľčanoch, podobné akcie sa ale v menšom rozsahu konali na viacerých miestach. Pozri napr. KAMENEC, I.: *Protizidovský pogrom v Topoľčanoch v septembri 1945*. In: *Acta contemporanea*. Praha 1998, s. 80–94.

6 SOKOLOVIČ, P.: „Kariéra“ protizidovského radikála z Trnavy. In: *Pamäť národa*, ročník (roč.) 5, 2008, č. 3, s. 33–46.

7 BÍLIK-ZÁHORSKÝ, J.: *Protokoly sionských mudrcov (Plán Židov na ovládanie sveta)*. Trnava 1939, s. 4.

kov rozdúchavať v spoločnosti protizidovské nálady. Ich úspech prichádzal najmä v oblastiach, kde boli občania každodenne konfrontovaní so židovskými spoluobčanmi. Na západnom Slovensku boli okrem Bratislavy známymi centrami protizidovských akcií Trnava⁸ a Piešťany.⁹ Hoci nemožno o obyvateľoch týchto miest hovoriť paušálne ako o protizidovských štváčoch, prítomnosť relatívne širokej skupiny židovského obyvateľstva (a tým aj možnosť častejšieho styku so Židmi, resp. ich okrádania či fyzického napádania) bola jednou z príčin radikalizácie časti obyvateľstva k nim. V týchto mestách radikáli tlačili veľké množstvo letákov a protizidovských brožúr, ktoré boli jednou z hlavných oblastí „literárnej“ protizidovskej propagandy rokov 1938 – 1939.

Obe neďaleko seba ležiace mestá sú dominantné v letáku, ktorý bol v letných mesiacoch roka 1939 rozhadzovaný po piešťanských uliciach. Autor textu, podpísaný pseudonymom „trnavský gardista“, ho v júni rozhadzoval pri svojej ceste na bicykli po Piešťanoch. Leták je príkladom vypätej protizidovskej propagandy a hoci je dielom jednotlivca, je tiež okrem iného aj zaujímavým obrazom gardistických snáh prispôbiť protizidovské zákonodarstvo kresťanským tradíciám na Slovensku, a tak aspoň sčasti odobriť svoje postoje k židovskej problematike.

Sestry a Bratia¹⁰

Židovská medzinárodná obluda zase začína vyplazovať ohnivé jazyky a s nimi podpaľovať kľudné a spokojné slovenské duše. Inou zbraňou nevedia bojovať len jedovatým, nenávislivým, hnusným a pokazeným jazykom a peniazmi. Musíme im priznať, že týmito zbraňami zachádzajú vyruozne.¹¹

Všimnite si pokrčeného Žida, ako sa chová k našej dedinskej slovenskej žene. Táto žena, ktorá je ešte dnes tak málo uvedomelá, že ide do židovského obchodu, obyčajne sa pýta, čo je nového. Tu jej špinavý soplavý Žid začne chrochtať tie najhnusnejšie vymysleniny o vodoch slovenského národa a tie najfalešnejšie zvesti z iných krajov nášho Slovenska. Vraj na východnom Slovensku by Slováci chceli ísť k Maďarom, v Bratislave vraj je hlad, není múky ani mäsa ani cukru, ani látky na šaty, není vraj ničoho a hneď aby ju presvedčil pošle ju k inému židovi¹² buď k šmatlavému alebo soplavému. Onen Žid spriahnutý so svojim hnosokolegom povie, že nemá a ani tak skoro mať nebude lebo vraj ten fabrikant, čo tú látku lífroval, utiekol do Palestíny. Tristo hromov do tvojho hnosného, židovského nehanoblivého, falošného, diabolského, hadieho jazyka. A čo snáď ten naničsúci, šmatlavý, pokazený, židovský, kmínsky fabrikant robil tú látku a či naši slovenskí chlapci a dievčatá. Tí ju robili, v ich rukách vznikla látka, tí sú tu. Tí neišli do Palestíny. Tam išiel len vydrudušký Židák i s peniazmi vyrvanými zo slovenských mozoľov a prepašovanými za slovenské hranice.

Takto pracujú proti našemu mladému štátu chameleonskí Židia. Ani jedného sme nezkantrili, ani jedného sme nezmrzčili viacej než ho zmrzčila príroda.¹³ A čo oni s nami robili po prvom prevrate?¹⁴ Koľko našich ľudí postriekali? Ako sa nám vyhrážali za „kmínskej“ vlády? Našími hlavami chceli ulice dláždiť. Nepodajných odhodlaných Slovákov chceli posielat do Sibirie.¹⁵ Koľko ich poslali do pekla francúzskych a kanadských baní. A kde je to naše jánošíkovské – Oko za oko – kde sú tie naše tvrdé päste?????? Ja vám to prezradím. Spútali nám ich ľudia, ktorí leskom židovského zlatého teľaťa boli tak omráčení, že

8 V Trnave došli udalosti dokonca tak ďaleko, že začiatkom roka 1939 sa stali pre Židov priam neznesiteľnými. Židia sa sťažovali napríklad na to, že „deň čo deň sú bez každého dôvodu napadnutí a dobití a jednotlivcom okná sa vybijajú“. Došlo to až tak ďaleko, že obe židovské náboženské obce v Trnave listom z 25. januára 1939 žiadali ministerského predsedu Jozefa Tisa, aby zasiahol, pretože okresný úrad podľa nich zakročil nechce a mestská polícia nič nepodnikne. SNA, f. 209, 209-837-7. Správa trnavských Židov Jozefovi Tisovi z 25. 1. 1939. Porovnaj NIŽŇANSKÝ, E. (zost.): *Holokaust na Slovensku 1*. Zvolen 2000, s. 218.

9 Pozri napr. LACKO, M.: Piešťany na prelome autonómie a samostatnosti (1938 – 1939). In: LACKO, M. – VARŠO, I. – DUCHOŇ, M. (zost.): *Historické rozhľady*, roč. 3, 2006, s. 311–333.

10 SNA, f. Ministerstvo vnútra (MV), šk. 16, 1296/1939. List Okresného úradu Piešťany MV zo 17. 6. 1939. Časť letáku už boli viackrát citované aj u iných autorov. Pozri napr. KAMENEC, I.: *Slovenský štát v obrazoch 1939 – 1945*. Bratislava 2008, s. 143.

11 Nespisovný tvar v origináli. Text je aj v nasledujúcej časti nezmenený, v pôvodnej, na základe dnešných pravidiel slovenského jazyka vo viacerých prípadoch nespisovnej podobe.

12 Tvar s ž namiesto Ž v origináli.

13 Hoci sa priame vraždenie Židov na Slovensku v období rokov 1938 – 1939 prakticky nevyskytlo, fyzické útoky voči Židom boli veľmi časté. Pozri napr. SOKOLOVIČ, P.: *Hlinkova garda 1938 – 1945*.

14 Myslený je rok 1918 a vznik ČSR.

15 Na Sibír.

stratili vlastenecký cit a zdravý rozum. Títo židofili, tak zv. – Vajzovci,¹⁶ – ktorí sú presne očíslovaní podľa spáchaných hriechov, umožňujú Židákom za biedny úplatok, inak sa to nedá vysvetliť, ich šarapatenie. Títo Vajzovci chránia a napomáhajú čertovským Židákom a dopúšťajú sa takto najošklivejšieho hriechu na národe. Títo judášovi zapredanci sú horší než Židia sami:

Hnusná je ploštica, ale ešte hnusnejší je ten, kto ju zo svojho príbytku nevykynozí a priamo diabolský je ten, kto ju dopatruje a dochováva, aby ďalej druhých cucala. Títo židofili čiže Vajzovci tiež šhabesgoji¹⁷ nám penia krv. To sú oni, čo v židovských putikách dľapkajú čertovských Židov po pleciah a hovoria – všetko zariadim, budete spokojní, to sú tí, čo z ich kancelárií vychádzajú Židia veselí, usmievaví a zase drzí a provokatívni, takže si dovoľia i ruku zaprašivenú zdvihnúť na našich veliteľov.¹⁸ To sú tí Vajzovci čo bachratým Židovkám hovoria „kezejšókolom“,¹⁹ to sú tie vrede, ktoré musia byť operatívne odstránené z nášho tela, bo inak by sa z toho mohla vyvinúť otrava celej slovenskej krvi, nôž na operáciu máme, chirurgov máme, chuť a vôľu tiež. Vyrežeme Židom jazyky, bude klud. Vezmime im zlato, dajme ho národu, bude jednota, svornosť a Vajzovci nás ne-

budú zapredávať židovským kminom, farizejom a Bohom opusteným tulákom. Nás krviverných zapredaní šhabesgoji nepobalamútia hlúpou frárou, že Žid je tiež človek. I zlato je kov, aj meď je kov, a predsa to nie je jedno. Vlk je tiež zviera, ovca je tiež zviera a predsa nie sú v jednom chlieve.

My vieme jedno, čo nám nikto za žiaden peniaz nevyvráti. Niekde ďaleko majú diabli svoj podnik, svoj kšeft, ktorý sa menuje „Peklo“. Synagógy sú filiálkami tohto podniku a Židia sú agentmi a zástupcami majiteľov centrály, t. j. diablov. A tak ako ten, kto chce robiť obchody medzi Slovákami, Nemcami a Talianmi alebo Japoncami musí sa naučiť s nimi i dorozumievať, tak i diabol keď chcel robiť obchody medzi ľuďmi, musel sa s nimi naučiť dorozumievať, musel sa ľuďom podobáť a preto stvoril ŽIDA. Žid nie je výtvor boží, ale diabolský a preto Žid nie je človek, on ako človek vyzerá. Žid je len imitácia človeka čo do podoby ale originál diabla čo do vlastností a ten, kto Žida akýmkoľvek spôsobom podporuje alebo chráni, udržuje a spolupracuje s diablom a za tento hriech trest Boží ho neminie.

NA STRÁŽ
Trnavský gardista.

Summary

Peter Sokolovič: „Sisters and brothers“ or vulgar anti-Semitic propaganda (Anti-Jewish pamphlet of Hlinkova Garda member in Trnava)

Manifestations of anti-Jewish sentiments, ending with the issue of anti-Jewish documents, pamphlets, hate campaigns on the pages of newspapers, and even to physical attacks are, unfortunately, with the anti-Jewish legislation still a stain on the period 1938-1945. They went virtually during the whole period and in a greater or lesser extent, also resonated in the community. Engine of Anti-Jewish activities was already in 1938, mainly Hlinka's Guard. They incited Anti-Jewish sentiments in society during this time period, many radicals, not only from Hlinka's Guard through pamphlets, as well as printing flyers and spreading hate. One of them was a leaflet „Sisters and brothers“ spreaded in Piešťany during Summer 1939. It is one of most radical Anti-Jewish documents of that period.

16 Pravdepodobne výraz odvodený od prekladu nemeckého slova weiss („biely“, t. j. vo význame biely Žid).

17 V preklade myslel autor letáku židovského pomocníka z radov kresťanov – Slovákov. Šábés (sabbat, šabat, sobota) je židovský sviatok, deň pokoja a bohoslužieb a Góš je hebrejské, často hanlivé pomenovanie Židov pre nežidovského inoverca, najmä kresťana.

18 Pozdrav „Na stráž!“ sa na základe nemeckého vzoru realizoval zdvihnutou pravicou. Pozdrav „Na stráž“ sa v garde používal prakticky od jej počiatkov. Po vzniku Slovenskej republiky ho presadzovali aj jednotlivé ministerstvá, úrady a štátne inštitúcie dokonca aj pre styk svojich zamestnancov medzi sebou a v styku s nadriadenými. Pozri SNA, f. Alexandrijský archív, mikrofilm C-972. Obežník Prezídia ministerstva školstva č. 29/39 z 25. 11. 1939.

19 Poslovenčený výraz z maďarčiny. V preklade ruky bozkávam.

Zápisky Eduarda Kohútika zo zajatia (november 1944 – jún 1945)

**PhDr. Pavel Mičianik,
PhD., M. A.**
(1973), absolvent Fakulty
humanitných vied na
Univerzite Mateja Bela
v Banskej Bystrici, študijný
odbor história – anglický
jazyk, a Fakulty histórie na
Central European University
v Budapešti, odbor moderné
dejiny. Pracuje v Ústave vedy
a výskumu Univerzity Mateja
Bela v Banskej Bystrici

Eduard Kohútik ako vojak
v roku 1946. Zdroj: Zbierka
Eduarda Kohútika

Druhou veľkou skupinou slovenských vojakov, ktorá po internácii poľnej armády na východnom Slovensku v dňoch 31. augusta – 2. septembra 1944 putovala do zajateckých táborov v Nemecku, boli vojaci zajatí na strednom a západnom Slovensku počas Slovenského národného povstania a po jeho porážke na konci októbra 1944. Do začiatku novembra 1944 nemecké okupačné sily zajali viac ako 15 000 povstaleckých vojakov a dôstojníkov.¹ Drvivá väčšina zajatých putovala do nemeckých zajateckých táborov ešte v prvej polovici novembra 1944, kde im bol v zmysle Ženevských konvencií priznaný štatút vojnového zajatca. Niektorí zajatci sústredení v Štubnianskych (dnes Turčianskych) Tepliciach však nemeckým vojakom ešte nedobrovoľne poslúžili ako nosiči ťažkých pechotných zbraní a munície pri protipartizánskych akciách vo Veľkej Fatre. Hneď potom ich naložili do dobytých vagónov a odtransportovali do Nemecka.² Skúsenosti s nemeckými zajateckými tábormi boli rozdielne v závislosti od toho, kam sa zajatci dostali. O ich úroveň a o život v týchto táboroch vypovedajú aj svedectvá či spomienky slovenských zajatcov. Z nich najcennejšie sú zápisky písané priamo v zajatí.³

Jedným z tých, ktorí si priamo v zajateckom tábore zapisovali svoje zážitky, bol Eduard Kohútik, ktorý sa do nemeckého zajatia dostal na konci októbra 1944 po porážke Slovenského národného povstania (SNP). Eduard Kohútik sa narodil 6. novembra 1924 v obci Kalinovo v okrese Lučenec. V polovici roku 1944 ho odvodo-

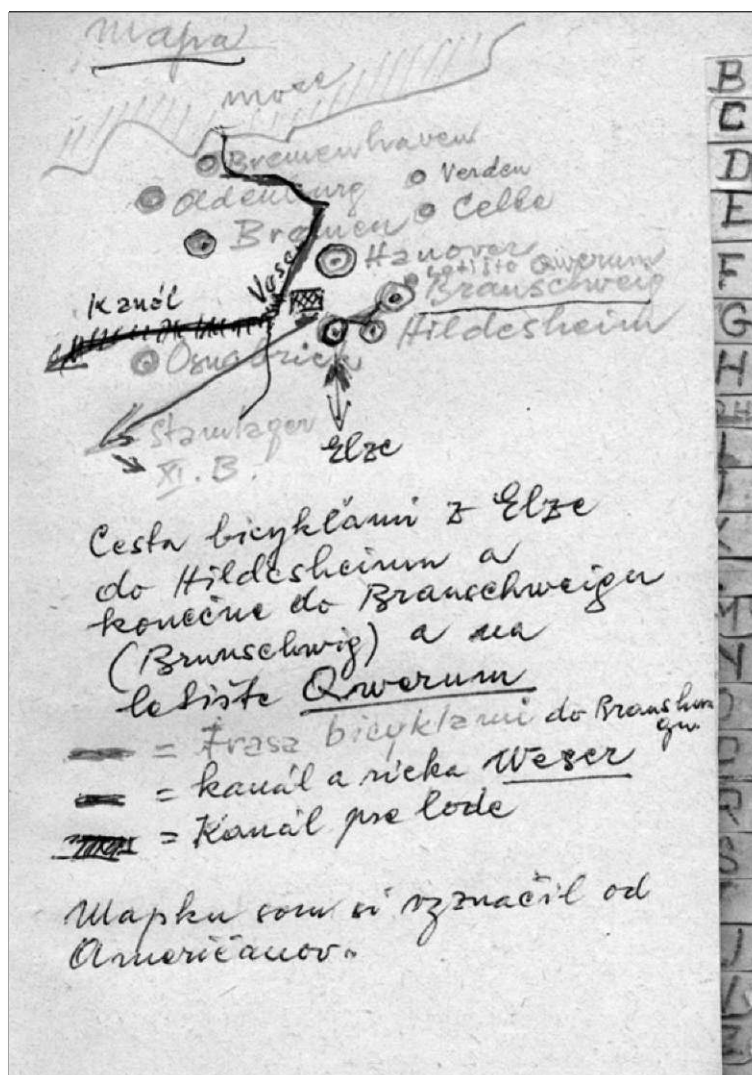
vá komisia v Lovinobani⁴ odvieďa ako branca z tzv. „I. asentírky“ na povinnú vojenskú službu. Keď vypuklo SNP, pracoval v obci Uderiná ako komisár pri mlatbe zožatého obilia. Z okresu ho nechceli uvoľniť, kým sa mlatba neskončí. Mobilizačný rozkaz narukovať 1. októbra 1944 do Brezna nad Hronom mu prišiel do Kalinova. V stanovený deň nastúpil s niekoľkými krajanmi do vlaku a cez okupovaný Lučenec išiel do Tomášoviec. Odtiaľ cez Lovinobaňu, Kriváň a Zvolen do Brezna n. Hronom.⁵ V kasárňach ich ostrihali dohola, vystrojili a rozdelili do čiat. E. Kohútik sa dostal k čate protitankových pušiek (PTP), ktorá mala vo výzbroji sovietske protitankové pušky PTRD-41 a PTRS-41 zhadzované zo sovietskych lietadiel v okolí breznianskej posádky. Výzbroj dopĺňali štandardné pušky vzor (vz.) 24 a ľahké guľomety vz. 26. Veliteľom rotu PTP bol Michal Cambel. Hneď na druhý deň sa začal základný výcvik. Po necelých dvoch týždňoch výcviku rotu naložili na železničné vagóny. Transport išiel smerom na Zvolen a odtiaľ cez Banskú Bystricu do Harmanca, kde bola konečná. Delostrelci a čata pechoty zostala v Harmanci ako ochrana tunelov. Rota npor. Cambela išla peši na Staré Hory, Malý Šturec až do Stredných Revúc. Tam sa vojaci ubytovali.⁶

V tom čase začali nemecké vojská proti SNP generálnu ofenzívu. Jednu čatu PTP si v tejto situácii vyžiadala veliteľ VI. taktickej skupiny do priestoru Liptovskej Osady. S touto čatou sa tam dostal aj pisateľ nášho denníka. V zmlúku posledných dní povstania ho spolu s ďalšími vojakmi 27. októbra 1944 zajali v obci Kalište nemeckí vojaci. Odtiaľ ich eskortovali do Banskej Bystrice. Po víťaznej prehliadke nemeckých oddielov v Banskej Bystrici 30. októbra 1944 Nemci zajatcov odvieďli cez Radvaň do Sliača. Zo Sliača sa kolóny zajat-

- 1 PREČAN, V. (zost.): *Slovenské národné povstanie (Nemci a Slovensko 1944). Dokumenty*. Bratislava 1970, strana (s.) 573.
- 2 Archív autora. Rozhovor s Jánom Farbiakom, Vidiná 26. 1. 2010; KOHÚTIK, E.: *Pamäť na Slovenské národné povstanie, na moju vojenskú službu – zajatie v Nemecku*, s. 26–27.
- 3 Pozri tiež BACHRATÝ, M. – LACKO, M.: Denník slovenského dôstojníka z nacistickej internácie (august – október 1944). I. časť. In: *Pamäť národa*, ročník (roč.) V, číslo (č.) 2, 2009, s. 48–51.
- 4 Po okupácii Lučenca a časti celého okresu hortyojským Maďarskom v roku 1938 sa sídlom okypteného okresu stala obec Lovinobaňa. Okres sa tiež premenoval podľa sídla úradov na okres Lovinobaňa.
- 5 KOHÚTIK, E.: *Pamäť na Slovenské národné povstanie, na moju vojenskú službu – zajatie v Nemecku*, s. 1.
- 6 Tamže, s. 2–6.

cov pohli smerom na Svätý Kríž nad Hronom. Po krátkom oddychu pokračovali do Kremnice a odtiaľ do Štubnianskych Teplíc. Tam zajatcov po niekoľkých dňoch naložili na železničné vagóny a odtransportovali do Nemecka. V každom vagóne bolo vyše 40 mužov. Po štyroch dňoch cesty dorazil transport, kde bol aj Kohútik, do severonemeckého mesta Hannover. Tam prežili nálet spojeneckých lietadiel a na druhý deň pokračovali ďalej na sever.⁷ Ich konečným cieľom bol zajatecký tábor Stalag XI B Fallingbostel neďaleko Hannoveru. Slováci prišli do tohto tábora ako posledná veľká skupina nemeckých zajatcov 6. novembra 1944 v počte asi 2 000 mužov. Medzi nimi bol aj Kohútik. Podoba tábora mu navždy utkvela v pamäti: „Stalager XI.B bol na veľkej rozlohe od brány mierne z kopca, na ľavo bol veľký priestor asi ako pol futbalového ihriska. Okolo lágru bol vo dva rady ostnatý drôt a pomedzi dva rady drôtu boli veľké kotúče ostnatého drôtu. Na každom rohu lágra bola väža so strážnikmi a na 4 strany veľké reflektory. Každý barák okrem toho bol osnovaný ostnatým drôtom a na začiatku baráku boli odrôtané vrátka ako vchod. Barák bol rozdelený na dve polovice, vchod do baráku bol z jedného konca aj z druhého konca s dupľovanými dverami, predné boli odrôtané a vnútorné boli z dosák.“⁸

História tohto tábora súvisí s výstavbou neďalekého vojenského výcvikového priestoru. Po zavedení povinnej vojenskej služby v roku 1935 potrebovali nemecké ozbrojené sily nové výcvikové priestory. Jeden z nich sa začal budovať v dvoch oblastiach pri obci Fallingbostel. Kvôli tomu museli vyprázdniť 11 obcí a množstvo fariem. Výcvikový priestor začala armáda využívať v roku 1938. Robotníci pracujúci na výstavbe cvičiska bývali v drevených barakoch v neďalekej dedinke Oerbke. V októbri 1939 bol okolo týchto barakov natiahnutý plot a tak vznikol Stalag XI B. Stalag XI B Fallingbostel bol jedným zo štyroch zajateckých táborov pre mužstvo (Mannschaftsstellungs – skrátene Stalag) v obvode XI Hannover. Ďalšie tri boli Stalag XI A Dornitz-Altengrabow a v Niedersachsene Stalag XI C Bergen-Belsen a Stalag XI D Oerbke. Ako prví prišli v roku 1939 do Stalag XI B Fallingbostel poľskí vojnoví zajatci. Rozdelili ich do pracovných partií a nasadili na práce v továrňach, v lesoch a na poliach. Na konci roku bolo v tábore 2 500 mužov. V roku 1940 nasledovali belgickí, francúzski a brit-

skí zajatci. Počet zajatcov v Stalag XI B dosiahol 40 000. Hygienické podmienky v preplnenom tábore sa veľmi zhoršili. Prepukol týfus, na ktorý zomrelo množstvo zajatcov. V roku 1941 prišli juhoslovanskí a nakoniec sovietski vojnoví zajatci. V júli 1941 prišlo do tábora okolo 12 000 zajatých dôstojníkov Červenej armády a v októbri nasledovali ďalšie tisíce sovietskych zajatcov. Kvôli nedostatku miesta museli žiť pod holým nebom obohnani ostnatým drôtom. Nemci sa o nich prakticky nestarali. V novembri 1941 – februári 1942 prepukla v tábore epidémia týfu, v dôsledku ktorej zomrelo množstvo zajatcov. V táboroch Stalag XI B a XI D zomrelo okolo 30 000 sovietskych zajatcov. Po kapitulácii Talianska v roku 1943 prišli do tábora talianski vojaci. Po sovietskych zajatcoch mali najviac úmrtí práve Taliani. V polovici roku 1944 bolo v táboroch okolo Fallingbostelu zhruba 96 000

Mapka, ktorú si E. Kohútik nakreslil do svojho zápisníka s vyznačeným táborom Stalag XI B Fallingbostel. Zdroj: Zbierka Eduarda Kohútika

7 Tamže, s. 7, s. 16.

8 Tamže, s. 32.

Zajatecká tabuľka Eduarda Kohútika s jeho osobným číslom zo Stalag XI B Falingbostel. Zdroj: Zbierka Eduarda Kohútika

zajatcov. Strážnu službu v táboroch vykonávali prápory domobrany (Landschutzen battalion), kde slúžili starší muži s rôznymi zdravotnými ťažkosťami. V októbri 1944 prišlo do Falingbostelu 400 britských parašutistov zajatých v Arnheme.⁹

Poslednou veľkou skupinou privezenou do tábora boli na začiatku novembra 1944 práve Slováci zajatí po porážke SNP. Každý zajatec dostal po príchode tabuľku so svojim číslom a odvtedy sa musel pri nástupoch hlásiť len prideleným číslom a nie menom. Na chrbát každému natreli bielou farbou do tvaru trojuholníka písmená KBG, aby ich v prípade úteku stráže lepšie mohli zacieliť a trafiť. O dva dni boli slovenskí zajatci odvšivení. Niekoľko dní po odvšivení ich začali nasadzovať na práce v horách i na poliach, a tiež pri odstraňovaní trosiek po bombardovaní na železnici. Tí čo pracovali, dostávali hodnotnejšiu stravu.¹⁰ Niektorí Slováci nasadení na likvidáciu trosiek po bombardovaní na železničných staniach však začali vykrádať zaplombované vagóny. Nemci si to všimli, zlodejov vystriehli a na výstrahu šiestich bez pardonu odstrelili. To odradilo ďalších prípadných odvážlivcov od podobných krádeží.¹¹ Slováci sa v tábore rýchlo spriatelili najmä s Poliakmi a Rusmi, i keď vzájomné kontakty zajatcov boli obmedzené na minimum. Zaujímavé je, že asi dva týždne pred Vianocami sa v Stalag XI B objavili aj bývalí príslušníci poľnej armády z východného Slovenska, odzbrojení na prelome augusta a septembra 1944. Mali slovenské rovnošaty a chodili po barakoch presviedčať zajatých povstaleckých vojakov, aby podpísali vstup do novo formovanej slovenskej armády – Domobrany. Mohli by sa tak dostať zo zajatia späť na Slovensko.¹² Väčšina zajatcov však zostala a pokračovala v práci. Nemci tábor pred príchodom spojeneckých vojsk evakuovali. Slováci sa pohli so svojimi strážami na východ 6. apríla 1945. Pochodovali takmer celý deň a noc. Porážka Veľkonemeckej ríše už bola očividná. Strážni zajatcov opustili hneď na druhý deň a ponechali ich svojmu osudu. Zajatci sa rozutekali. Medzi nimi bol aj Eduard Kohútik. Na druhý deň ráno narazil na hliadku americkej armády. Zajatie sa pre neho skonči-

lo. Na vlastnú päsť sa vydal do mestečka Elze. Tam ho miestny americký veliteľ ubytoval v hoteli, kde bývali bývalí francúzski zajatci pôvodom z Maroka. V Elze pobudol viac ako mesiac, kým ich na konci mája 1945 začali odvážať do vlasti. Domov sa dostal na začiatku júna 1945. Už 1. októbra 1945 bol opäť povolaný do armády, aby odslúžil plné 2 roky povinnej vojenskej služby. Narukoval k 25. pešiemu pluku do Zvolena, ktorému velil mjr. Štefan Želinský. V lete 1946 sa zúčastnil veľkého bojového cvičenia celého pluku na Oremovom Laze. Z vojenskej služby sa definitívne vrátil na jeseň 1946.¹³

V zajatí si Kohútik zapisoval niektoré zážitky do zápisníčka, ktorý si uchoval do dnešných dní. Pôvodné zápisky neskôr vybavil vlastnými poznámkami. Zápisníček mu pomohol napísať pamäti zo zajatia, ktoré sú podrobnejšie a podstatne obsiahlejšie. Napriek tomu je zápisník zaujímavým autentickým dokumentom. Je prepísaný v pôvodnej podobe, s dobovým pravopisom i chybami. Vlastné poznámky Kohútika sú uvedené pod čiarou tiež v pôvodnej podobe. Zápisník je publikovaný s láskavým dovolením jeho autora.

Pavel Mičianik

Zápisky zo zajatia (november 1944 – jún 1945)

Zápisník:

1. Z lágra Falingbostel XI B zo zajatia z Nemecka 1944/45a rôznych komand.
2. Poznámky zo života
3. Rôzne adresy
4. Abecedný zoznam

Vojak:

1. 10. 1944 narukoval do Brezna n./Hronom
27. a 28. 10. 1944 padol do Nemeckého zajatia
15. 6. 1945 vrátil sa zo zajatia
1. 10. 1945 narukoval do Zvolena
15. 10. 45 poddôst. škola Kremnica¹⁴
2. 3. 45 pridelený ako pisár na velit. pluku DR¹⁵ č. 57 zo dňa 8/3. 46 čl. 5

9 <http://www.falingbostelmilitarymuseum.de/stalag/stalag.htm>. Dňa 16. apríla 1945 tábor oslobodila britská armáda.

10 KOHÚTIK, E.: *Pamäti na Slovenské národné povstanie, na moju vojenskú službu – zajatie v Nemecku*, s. 35–38.

11 Archív autora. Rozhovor s Jánom Farbiakom, Vidiná 26. 1. 2010.

12 KOHÚTIK, E.: *Pamäti na Slovenské národné povstanie, na moju vojenskú službu – zajatie v Nemecku*, s. 58–59.

13 Tamže, s. 75–117.

14 28. 10. 45 pisára roty, 12. 12. 45 poboč. školy, 5. 1. 44 poboč.???

15 Pravdepodobne: Denným rozkazom.

povýšený na slob. DR č. 10 čl. 11 dňa 1. 5. 1946.

povýšený na des. dňa 16. 8. 46 DR č. 183 čl. 7.

Prepustený dňa 1. dec. 1946 do zálohy na dov.¹⁶ rozkaz MNO- Číslo pušky vz. 24 YR 1189¹⁷

Poznámka

Lágerführer mi nariadil vystrihnúť niekoľko strán, kde bola napísaná kázeň ktorú mi preložil jeden náš chlap ktorý bol na prácach pred rokom 1944 vo Francúzsku. Kázeň mu napísal Francúzsky farár, ktorý nám na Veľkú noc prišiel urobiť omšu. Ja som musel kázeň po preklade povedať. O niekoľko dní ma potom lágerführer dobil pelendrekom a musel som stránky vystrihnúť.

Albin Puterka
200953 rd ??
Kenoska, Wisc.
USA.

Do Falingbostu Stamláger.¹⁸ XI. B sme prišli na moje narodeniny – 20 rokov – dňa 6. 11. 1944

Hildesheim (bombard.)¹⁹

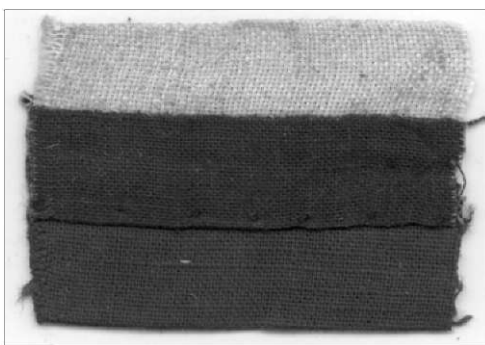
Wattenstadt.

Križáni²⁰

Budáč²¹

Folk²²

Svoren²³ dňa 28. V. 45 stretol²⁴

Slovenská trikolóra, ktorú si E. Kohútik ušil v zajatí a po úteku nemeckých strážnych pripol na blúzu, aby ho spojenci identifikovali ako Slováka. Americkí vojaci si však mysleli, že je Francúz. Zdroj: Zbierka Eduarda Kohútika

Ostenbruk:

Maďar²⁵

Lorinčík²⁶

Francisci²⁷

Oravec²⁸

Oravec²⁹

Žijú a čoskoro sa vrátia.³⁰

Dňa 4. VI. 45. na návšteve u Mateju
v Prahe

adresu pod „M“³¹

7. XI. 44³²

Falingpost (lager) Stammlag. XI B.

Bergen (komando dráty 3 týždne)³³

Hameln (komando let. tovar.)³⁴

Elze od dňa 7. IV. 45 – 25. V. 45³⁵

Brauschweig 27. V. 45 – 2. VI. 45³⁶

Praha – (Ruzínske letište) od 3. VI. 45 – 5. VI. 45³⁷

Brno 6. VI. 45³⁸

16 Dôverný rozkaz.

17 Skončil som ako čatár po vykonaní voj. cvičenia v Strážskom okr. Humenné.

18 Poznámky z lágru sú originál písané.

19 Tam sme boli odstraňovať trosky asi v apríli 1945 z Hamelnu, tam boli na komande.

20 Štefan.

21 Július.

22 Milo.

23 Jozef.

24 som sa s nimi a boli so mnou v zajatí 1944/45.

25 Ďuso.

26 Ján.

27 Ján.

28 St.

29 Ml.

30 Ale Oravec st. zomrel ešte v Nemecku bolo to asi 30. V. 1945.

31 Keď som sa vracal z Nemecka zo zajatia P. Mateju bol poštmajster v Rovňanoch okr. Poltár – jeho syn bol mechanik letecký. S nim som na letišti Ruzyň prezeral Nemecké lietadlá „Turbinky“.

32 - 2. I. 1945.

33 od 2. 12. 1944.

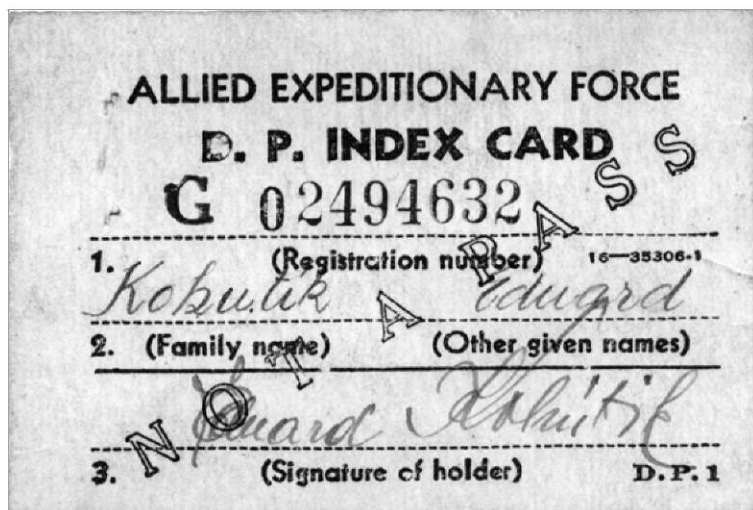
34 od 3.1. do 5. 4. 1945.

35 Oslobodila nás USA armáda.

36 Odišli sme z Elze bicyklami do zberného tábora v Brauschweigu letište Qerum.

37 V karanténe.

38 Domov som prišiel asi 10. VI. 1945. Od 3. 1. do 5. 4. 1945 sme boli v Hamelne na komande v leteckých opravovniach firmy Kaminský (bol to nemecký Poliak) tam sme boli:

Prvá strana identifikačnej kartičky, ktorú dostal E. Kohútik od amerického veliteľa v mestečku Elze. Zdroj: Zbierka Eduarda Kohútika

Falingpost: (lag.) Stammlager? XI B. ³⁹
7 XI. 44 - 2. I. 45

Práve na moje narodeniny dňa 6. XI. 44 sme došli do tohto nemilého lágru. Dva dni sme dostali dobrú stravu a zaraz kvaku, repu a zeleniny. Bývali sme na baráku 52 u II. roty náš dôverník bol Sálus⁴⁰ (Vydieral chlapov s peňazi a pašoval ich, bol zatvorený a dôverníka zvolili iného) Chodili sme na všelijaké roboty (kasárne, hora a i.).⁴¹

Dňa 10. dec. 44 sme išli na kom.⁴² Bergen (odstraňovali sme dráty). Boli tam poľskí dôstojníci, dali nám s balikou M.Č.K.⁴³ Dňa 2. I. 1945 sme došli na komando Hameln do leteckej továrne, práce od 1/2 6 - 6 s 1/2 hod. prestávkou na obed. Obед varili v kuchyni továrenskej a Ukrajinka Nina, ktorá nám ho vydávala ešte aj kradla pre nás stravu Medzi prácou boli často poplachy, čo bolo našim najväčším potešením. Pri bráne prezerali a prehliadali nám ubikácie. Gestapo nám vyšetrovalo totožnosť. Boli sme medzi časom na odstraňovaní trosiek v Hameln na stanici a mes-

ta Hildesheim, ktoré načisto rozbombardovali a spálili⁴⁴ Dňa 5. IV. 45 nastala púť čiže ústup pred armádou Americkou. Konečne dňa 7. IV. 45 nás oslobodili Americký voiaci a tým sa končí naše útrpné zajatie. Dostal som sa do mesta Elze, kde som sa ubytoval u Marokáncov. (Francúzsky zajatci v Nemecku) Nastály dni krásne ale predsa túžil som po vlasti. V Hamelnu na komande vážil som len 54 1/2 kg, a tu v Elze pribral som asi 12 kg. Každé ráno 1 l mlieka, obed som si sám varil podľa možnosti produktov. Keď odkomandovali Francúzskych zajatcov zostal som sám a veru mi bolo dobre, hoc som nemohol zabudnúť na čierneho kamandanta Marokáncov Jozefa Kattyho, ktorý bol čatárom vo Francúzskej armáde. Elektrický (varič) uvaril obed a večeru tak - isto pri tom. mohol som si každý večer ešte 1 l mlieka vybrať. Mali sme sa ako na hostine lebo nám Američania veľmi vychádzali v ústrety a tak konzervy sa jedly a spalo sa prechádzalo. Dňa 25. V. 45 vyrazili sme bicyklami z Elza do Braunschweigu, kde sme zostali na sústreďení v lágri. Querum.⁴⁵ Dňa 2. VI. sme vyrazili z Braunschweigu cez Itala,⁴⁶ Leibzig,⁴⁷ cez Karlove Vary. do Prahy kde sme sa dva dni zdržali a odišli sme.

6. VI. smerom z Karlových Varov na Prahu, hoci sú pamiatky čiastočne zničené budem pamätovať je veľmi krásne. Tak isto Brno je krásne mesto, hoc je s polovice len rumoviskom.⁴⁸

Potom sme došli do Bratislavy, odtiaľ cez Prievidzu a odtiaľ pešo do Sv. Kríža n / Hronom. Tam som bol navštíviť p. Jana Krížu, rodák z Brezničky, dali mi najesť a odtiaľ peši na križovatku, tam nás Rusi orabovali zo všetkých zelených vecí, čo nám Američania darovali Zachránili nás len Rumuni s nákladným autom a vzali nás do Zvolena. Tam sme obišli hlavné ulice aby nás naši vojaci nena-

1. Eduard Kohútik na rozoberaní havarovaných leteckých motorov.

2. Rudo Sekereš z Kalinova

3. Ján Farbiak - // -

4. Fero Machala z Poltára - Priebran.

títo traja boli zadelení na odstraňovaní trosiek po bombardovaní.

³⁹ Moje originálne poznámky z lágru:

⁴⁰ Bývalý nadporučík čsl. armády.

⁴¹ Pole, železnica.

⁴² Komando.

⁴³ Medzinárodného červ. kríža.

⁴⁴ 4. IV. 45 bola Veľká Noc.

⁴⁵ Správne Querum, mestská štvrť na severovýchodnom okraji Braunschweigu.

⁴⁶ Pravdepodobne skomolený názov mesta Wolfenbüttel.

⁴⁷ Správne Leipzig, čiže Lipsko.

⁴⁸ Dopisované už doma.

hnali do kasáreň to nám poradil jeden Rumun čo vedel maďarsky a ja som mu porozumel. Peši sme odišli do Lieskovca. tam už bol vlak pristavený a plno civilov a tak som sa dostal do Tomášoviec.⁴⁹ Odtiaľ s Ferom Machalom a niekoľkými Poltárcami a z okolia peši do Kalinova o polnoci. O polnoci som zaklopal starému otcovi na okno, ten sa nafakal, vybe-

hol v gaťoch von z domčka myslel si že ho nejakí mládenci vyrušujú ale som mu od plotu a brány zavolať že som to ja. Keď mi bránu otvoril tak mu slzy vyfrkli a objímal ma a povedal, že už myslel že sa nikdy domov nevrátim. Podobne sa naši zobudili a tak sme už do rána nespali a musel som im vyprávať ako som prežil.⁵⁰

Summary

Pavel Mičianik: Notes of Eduard Kohútik from Captivity (between November 1944 and June 1945)

The published material is an authentic diary written by the former member of the Slovak insurgent army, Eduard Kohútik, in German captivity. Kohútik had been captured in Central Slovakia during the last days of October 1944, when the German occupying force defeated Slovak National Uprising. Like about 15 000 other Slovak soldiers, Kohútik had been transported and joined German prisoners in a war camp near Hannover in the northern Germany called Fallingbistel IX B. He lived there from the beginning of November 1944 until the end of the war in 1945. During this time E. Kohútik secretly managed to write some notes into his small notebook. His notes are an authentic and interesting document about the life in a German POW camp.

49 Dopísané doma.

50 Ešte poznámky: (viď na predošlých stranách):

Poznámka: Tento zápisník mi daroval ešte vo Falingbostele veliteľ kasáreň, vysoký dôstojník čo som mu musel dať moje čížmy za ktoré mi dal baganče a moje plniace pero s irídiom a zlatou špičkou za čo mi dal 5 vojenských chlebov, jeden biely chlieb a 5 vojenských nemeckých konzerv.

„Strážil som hranice nášho slovenského štátu“

(Rozhovor s bývalým príslušníkom Zboru finančnej stráže v rokoch 1942 – 1945 Ľudom Matejovom)

PhDr. Martin Lacko, PhD.
(1976), absolvent Univerzity Komenského v Bratislave, študijný odbor história – filozofia. Pracuje v Ústave pamäti národa

Pri tvorbe objektívneho obrazu o našich najnovších dejinách nemôže seriózny historik vystačiť len s dokumentmi, ktoré má (resp. často aj nemá) k dispozícii v archívoch. Tie by mal porovnávať či upresňovať aj so svedectvami, spomienkami žijúcich účastníkov. Môžu mu takisto pomôcť rekonštruovať dobové nálady, atmosféru, zmysľanie tej ktorej spoločenskej zložky. Nevraviac už o tom, že práve pamätníci môžu historikovi pomôcť k objasneniu pozadia písomných dokumentov či poskytnúť cenné osobné materiály, vrátane dobových fotografií, ktoré do archívov nikdy nie neodovzdal.

Ľudo Matejov ako desiatnik slovenskej armády 28. 2. 1942 v Trnave. Zdroj: Zbierka Ľuda Matejova

Na rozdiel od fondov či zbierok spomenutých archívov, ktoré sa postupom času len rozširujú, inventarizujú a sprístupňujú, nám pamätníci rapidne – a nenávratne – odchádzajú. Práve v týchto rokoch sme svedkami procesu, keď nás definitívne opúšťajú poslední účastníci a spoluautorovia nielen obdobia 1. Slovenskej republiky (SR), ale aj povojnového obdobia a počiatkov komunistického režimu v 50. rokoch. Medzi slovenskými historikmi však zbieranie osobných svedectiev, a vôbec práca s pamätníkmi nemá väčšiu tradíciu. Príčin je viacero.

Jednou z nich je akiste negatívna skúsenosť spreď roka 1989, keď sa spomienkové práce stali súčasťou komunistickej propagandy. Iných odradí negatívna skúsenosť s istým segmentom – nazvime ich „úderníckych pamätníkov“, vystupujúcich z pozície jediných a neomylných sudcov istej historickej epochy („*my sme vtedy žili, my to vieme najlepšie*“). Ďalšou z príčin je možno aj zakorenená predstava o „čisto subjektívnom“ a teda pre niekoho automaticky nedôveryhodnom prameni. Zabúda sa pritom, že subjektívnym je každý jeden historický prameň. Okrem týchto faktorov je však veľkým problé-

mom (hovorím aj z vlastnej skúsenosti) obyčajná ľudská ľahostajnosť či lenivosť. Zbieranie a spracúvanie tohto druhu historického prameňa je totiž spravidla časovo i materiálne oveľa náročnejšie, než archívny výskum. Najmä pri dnešnom stupni techniky, keď možno kópie archívnych dokumentov získať doslova v priebehu niekoľkých minút nafotením – prípadne od známeho rovno do vlastnej mailovej schránky. Zdá sa preto oveľa praktickejšie odbiť tento druh prameňa s poznámkou o jeho nespoľahlivosti, a tým vec uzavrieť.

Na Slovensku sa – na rozdiel napr. od susedného Česka – po r. 1990 venovali systematickejšiemu zachytávaniu svedectiev len autori skúmajúci tragické osudy židov v rokoch 1939 – 1945. Ich veľkou zásluhou je, že takto sa zachovali cenné svedectvá. Tie dnes využívajú predovšetkým historici venujúci sa židovskej otázke, a to napriek tomu, že mená respondentov sú dôsledne utajované, skrývajúce sa za iniciály. Uvediem aspoň jeden čerstvý príklad: monografia historikov E. Nižňanského a J. Hlavinku (Pracovní a koncentračný tábor v Seredi 1941 – 1945) z roku 2010 hneď v úvode konštatuje, že informácie získané metódou oral history „*dnes predstavujú pre historikov unikátny zdroj informácií*“. Na jednej strane možno s týmto názorom vrelo súhlasiť. Na druhej strane môžeme smútiť nad postojom väčšiny historikov, archivárov či publicistov, pre ktorých boli svedectvá radových pamätníkov nezaujímavé. Aj kvôli ich ľahostajnosti sme prišli nielen o množstvo cenných materiálov.

V tomto smere istou výnimkou spomedzi slovenských historických inštitúcií je práve Ústav pamäti národa (ÚPN). Predovšetkým jeho referát Oral history zachytáva a archivuje stovky svedeckých výpovedí pamätníkov 1. SR i komunistickej Československej republiky (ČSR) – teda obdobia, ktoré sa označuje ako obdobie neslobody.

V snahe aspoň skromnou mierou splácať vyššie uvedený dlh je aj nová rubrika rozhovorov so spoluaktérmi obdobia r. 1939 – 1989. Z viacerých rozhovorov a nahrávok, ktoré sme urobili, sme sa rozhodli v časopise zverejniť najprv rozhovory s príslušníkmi ozbrojených zložiek z obdobia rokov 1939 – 1949.

Jednou z ozbrojených zložiek Slovenskej republiky bol, popri armáde a žandárstve, aj Zbor finančnej stráže, jeho príslušníci boli nazývaní „financi“. No kým armáde (oficiálne Branná moc SR) v rokoch 1939 – 1945 sa v poslednom desaťročí v našej historiografii venuje veľká pozornosť, zvyšné dva druhy ozbrojených zložiek – žandárstvo, ako aj finančná stráž – ostávajú v uvedenom období odborne nespracované, a preto aj málo známe.

Pohraničná finančná stráž (hraničiar) pôsobila na území ČSR prakticky od jej vzniku v roku 1918, nadväzujúc na finančnú stráž z obdobia habsburskej monarchie. Zákon číslo (č.) 28/1920 zb. z. a n. dovtedajšiu finančnú stráž zrušil a pre službu na hraniciach vytvoril „finančnú stráž pohraničnú“. Na základe colného zákona z roku 1927 bola táto oficiálne pomenovaná ako „Finančná stráž“. Definovala sa ako ozbrojený, vojensky organizovaný a uniformovaný zbor, ktorého úlohou bolo strážiť colné hranice, a tým zamedzovať daňovým únikom. Jednotlivých oddelení finančnej stráže bolo len na území Slovenska takmer dvesto. Niekoľko oddelení sa spájalo do inšpektorátov finančnej stráže. Tie (za ČSR) podliehali krajiniskému finančnému veliteľstvu (za 1. SR okresnému finančnému riaditeľstvu). Najvyššou inštanciou financov bolo ministerstvo financií. Po rozpade ČSR a vzniku SR 14. marca 1939 sa Slovensko stalo samostatným colným územím. Slovenská legislatíva zákonné ustanovenia o finančnej strážii prakticky recipovala. Naopak, nacistická okupačná správa v Protektoráte Finančnú stráž – v roku 1940 – úplne zrušila. Ako uvádza Marcel Šuštiak („Colná správa v období druhej ČSR“), v platnosti ostal colný zákon z roku 1927, takisto medzinárodné zmluvy. Medzi Protektorátom a SR bola zriadená colná hranica; od cla však bolo oslobodené zásobovanie nemeckých vojsk a dodávky pre ich vojenské stavby. Zamestnanci českej národnosti boli vyhlásení za dočasných zamestnancov a postupne ich nahrádzali Slováci.

Po roku 1918 boli do finančnej stráže, podobne ako aj do štátnej služby vôbec, prednostne prijímaní najmä bývalí legionári. Finančná stráž tak bola za 1. ČSR známa tým, že jej muži boli oddaní masarykovskému Československu. (To bolo nakoniec jednou z príčin jej likvidácie komunistami hneď v januári 1949.) Éra samostatnej SR však priniesla isté zmeny aj v smere politicko-ideovej orientácie jej príslušníkov. Podobne ako napr. v armáde, aj tu sa – popri bývalých pročeskoslovenských príslušníkoch – po roku 1939 sformovala a pôsobila nie zanedbateľná časť zboru (najmä z radov najmladších), ktorá pozitív-

ne prijímala slovenskú štátnosť, a pre ktorú bolo Československo už minulosťou. Jedným z nich je aj Ľudo Matejov, jeden z posledných žijúcich príslušníkov Zboru finančnej stráže v období 1. SR. Predovšetkým vďaka jeho ústretovosti a ochote mohol uvedený rozhovor vzniknúť. Pracovníci ÚPN ho navštívili v rokoch 2009 a 2010 (v čase ich osobného voľna) celkovo trikrát. V životopisnom rozhovore sa zamerali na tri hlavné okruhy: jeho vojenskú službu, finančnú službu, a tiež na tragické udalosti v závere druhej svetovej vojny, keď bol Matejov svedkom nemeckého vypálenia svojej rodnej obce – Skýcova dňa 16. marca 1945. Z rozsiahleho rozhovoru boli pre potreby nášho časopisu vybrané pasáže viazané k prvým dvom okruhom – vojenskej a finančnej službe. Rozhovor bol Ľ. Matejovom autorizovaný.

Ja som ročník 1919, teda „legionár“... Pochádzam z roľníckej rodiny, zo Skýcova, okres Zlaté Moravce. Mojm vzdelaním bo-

Nitra, Pribinove kasárne – príslušníci Pohraničnej rotý v roku 1940. Zdroj: Zbierka Ľuda Matejova

*Na manévroch v horách
v roku 1941. Zdroj: Zbierka
Ľuda Matejova*

la osemročná rímskokatolícka ľudová škola v Skýcove.

Vojenská služba

Povolávací rozkaz som dostal do posádky v Nitre, k pešiemu pluku 2. Rukovali sme 10. januára 1940 počas veľmi tuhých mrazov, omrzali nám ruky aj uši.¹ S čiernym kufrom v ruke som šiel, poviem pravdu, prvý raz vo vlaku. V Nitre boli dvoje kasárne: Pribinove – oproti mlynu, a potom Štefánikove – pod Zoborom. Ja som slúžil v Pribinových kasárňach. My, „januárovi“, sme boli prvými nováčikmi slovenskej armády. Na nádvorí kasární sme počúvali rozhlasový prejav ministra národnej obrany gen. Čatloša, ktorý nám hlasno povedal: „Chlapci, vy ste prví vojaci Slovenskej republiky! Budte na to hrdí!“ A my sme boli hrdí, lebo sme mali už len slovenských veliteľov. Pri týchto jeho slovách každý z nás povyrástol aspoň o 10 centimetrov...

Spočiatku som bol v Pohraničnejrote, potom ma dali ku KPÚV (Kanóny proti útočnej vozbe). Keď sme prišli po novoročnej dovolenke v januári 1942 do kasární, prečítali nám rozkaz, že miesto do civilu (lebo som už mal dva roky odslúžené) ideme na front. Tak nákladným vlakom do Trnavy, kde bolo sústredenie. Najprv sme však museli „odšľapať“ 14.

marec – defilé na deň slovenskej samostatnosti, štátnosti v Trnave po hlavnej ulici. Na tretí deň, 17. marca, potom do Ruska.²

Náš transport šiel celkovo 14 dní. Už na Morave sme videli všetky nápisy písané najprv po nemecky, až potom česky. Hovorili sme si, že u nás to tak nie je. V bývalom Poľsku bola situácia ešte oveľa horšia. Na stanicach mladi čakali, čo sa im z transportov ujde. Aj my sme im čosi vyhodili – tu komisárny chlieb, tam za hrst cigariet, takže nastávala priam ruvačka o to, kto si viac uchyti.

Vyládovali sme v obci Vasilkov pri Kyjeve. To bola väčšia obec, asi ako u nás Chynorany. Vo Vasilkove nás ale nebolo mnoho. Rusi tam mali predtým kasárne, tam v nich sme boli ubytovaní. Ale inak tam bol pokoj, ticho, front bol ďaleko. My sme tu za celý čas nevystrelili. Ich armáda ustúpila, pobrala chlapov i mladíkov, takže my sme ich nahradili. Tak sme sa len bavili, „hulali“ s dievčencami.³ Dôležité bolo, že sme sa v tých rodinách dohodorili. Raz som dostal aj takúto otázku na telo od jednej mamičky, čo mala asi 5 detí a bola doma: „A počemu vy do nas došli?“⁴ Ja som povedal: ano, my sme boli okupanti... ale som povedal, či vedia, čo je to rozkaz, že my by sme boli radšej doma ako tu, ale rozkaz je rozkaz... Ale celkovo veľmi dobre sme si s nimi rozumeli. V nedeľu sme spolu aj do kostola cho-

1 Išlo o prvých riadnych brancov slovenskej armády. Bežne sa rukovalo začiatkom októbra, avšak vzhľadom na mimoriadne pomery v r. 1938/1939 sa termín nástupu nováčikov oddialil na 10. január 1940. Išlo takmer o 14 tisíc mužov. Čatlošov rozhlasový prejav odznel o deň neskôr, 11. januára 1940.

2 V skutočnosti ZSSR. Ľudo Matejov však používa ľudové, nepresné, i keď rozšírené synonymum „Rusko“.

3 „Hulati“ – z hovorovej ruštiny – zabávať sa.

4 Prečo ste k nám prišli?

dili. Bolo vidno, že starí ľudia, „cárska generácia“, boli nábožní; hovorili sme s nimi o náboženských veciach, o Desatore. Cítili sme, že títo starí mali vieru, každý z nich mal v kúte zavesenú ikonu, ale mladá generácia bola o ňu ukrátená, lebo rodičia im za dlhé roky o Bohu nehovorili – báli sa. Vo Vasilkove sme prežili aj Veľkú noc 1942. Mali sme aj vlastného vojenského duchovného, ale až na veliteľstve pluku, v Ovruchi, tam bol katolícky aj evanjelický duchovný. V nedeľu – to bolo už cez leto – sa omša konávala v božej prírode. Videli sme – zvony mali zavesené na strome. Mali sme aj spevníky, to každý vojak dostal. To znamená, že Slovenský štát bol kresťanský štát... škoda, že mi tá knižočka potom zhorela pri vypálení rodného Skýcova.

Zažili sme tu skrátka jedno krásne obdobie. S miestnymi sme si vychádzali výborne, vládla úcta jedného k druhému. Aj rozlúčka s nimi bola veľmi úprimná. Aj to dievča, s ktorým som sympatizoval, s ktorým som chodil takmer denne, tri mesiace, ma šlo vyprevediť na stanicu... slzy nám padali... Ja by som bol s ňou aj korešpondoval po vojne, ale kamarát mi hovorí: „Daj pokoj, mohol by si mať kvôli tomu vyšetrovanie, eštébákov...“

Z Vasilkova sme išli potom hore na sever, smer Bielorusko. Kúsok aj vlakom, ale väčšinou na koníkoch na vozoch, čo nám vzali batožinu a my pešo. Cez tie lesy do Ovruche. Tam sme boli ubytovaní v bývalých sovietskych kasárňach. Pamätám si, že steny boli len tak primitívne oľičené vápnom, ktoré sa nám priam lepilo na uniformu.

Tam na Ukrajine ste za cigarety dostali hádam všetko. Lebo fajčenie je droga – fajčiar sa zriekne aj chleba, aby mal cigaretu. To je zaujímavé, slovenský vojak – nepýtali sa, či fajčíš alebo nie – dostával 15 kusov denne... Nemci, ktorí boli vtedy s nami, dostávali však denne len 3 kusy cigariet (!). Ja som bol nefajčiar, tak keď som to ja zhromaždil, za 10 dní som mal celú škatuľu. Zorky boli najtenšie, najnekválitnejšie. Potom boli Detvy. My sme mali Lipy – taký zlatý pások mali, obrúčku, veľmi kvalitné. Takmer som sa naučil aj ja fajčiť vtedy...

Čo si spomínam, niektoré potraviny – ako napr. aj mäso – nám dovážali až zo Slovenska. No ale čo, vtedy neboli chladničky, a kým to doviezli – to bol máj, jún – a spracovali sme to mäso, povedzme spravil sa guláš, tak už bolo cítiť, že už zapácha... Tak sme sa stravovali ako sme vedeli, praženicu sme robili, slaninu sme dostali kúpiť. Ale nie v obchode, lebo tam žiadne neboli, ale na „bazáre“ – to boli také ich ľudové trhy. Tam sa dalo kúpiť skoro všetko, aj veci ako lyžice, príbory, či rôzne pamätné a spomienkové veci, albumy. A na-

šou najtvrdšou devízou boli cigarety. Za jednu cigaretu sme dostali aj viac vajec; takže za tie tri mesiace na Ukrajine som pojedol viac vajec ako doma za celý rok... A za 17 cigariet sme dostali na bazáre už živého kohúta.

V čom spočívala vaša vojenská činnosť?

Ja osobne som bol veliteľom pomocnej čaty. To u každej roty bola taká pomocná čata, ktorá mala na starosti ubytovanie, zadovážiť nejaké veci, skrátka pomocné veci. A keďže som bol starší vojak, už desiatnik, tak ma spravili veliteľom tejto čaty u nášho KPÚV.

Inak naša činnosť spočívala len v strážnej službe, 24 hodín sme strážili vojenské objekty, skladišťa, kone atď., ale incident žiaden, vôbec za celý čas – ani s civilmi ani s partizánmi sme tam nemali. Skrátka krásne obdobie... prečo... lebo oni poznali, že slovenské armáda je celkom iné niečo než nemecká, že sme skrátka slovanská krv... že sme si blízki.

Čo vás tam najviac zaujalo, prekvapilo?

To, ako nás brali – že sme pre nich neboli okupanti, že sme sa zhodli, že v nás nevideli nepriateľov, ale slovanskú krv....

Stretli ste sa s tým, žeby boli oni komunistickej orientácie?

To vôbec... Oni nemali úctu ku komunizmu. Poviem vám na to príklad. Keď prišli do Vasilkova Nemci, rozbili Leninovu sochu, hlava sa odkotúfala. No ale tí Ukrajinci nemali za celé tie mesiace toľko úcty k ospevovanému Leninovi, aby tú sochu alebo tú jeho hlavu – odkotúľanú v tráve – za celý ten rok od začiatku vojny, aby ju zdvihli alebo upratali na dôstojné miesto.

Medzi pospolitým ľudom sa potom hovorilo aj to, že Ukrajinci vojaci robili Červenej armáde sabotáž – nasypali napr. piesku do nádrže vojenských áut, aby nemohli naštartovať, lebo skrátka oni nemali v obľube, nenávideli Rusov...

Nestretli ste sa s tým, žeby Nemci porobili nejaké svinstvá a tak?

Nemci boli vtedy už ďaleko. Nestretol som sa s tým vo Vasilkove ani v Ovruchi, ani zo strany iných armád.

Stretli ste sa aj s Maďarmi?

Po tej ceste sme stretli vojakov všelijakých národností. Na Maďaroch ma ale nemilo prekvapili dve veci. Najprv to, ako škaredo dokážu hrešiť a urážať Pána Boha, preklínať jeho meno za každú maličkosť. Napr. sme to počuli pri nástupe na výdaj stravy – aj tam urážali vojakov tí dôstojníci. To sme počuli. Aby som povedal pravdu, to hrešenie bolo v men-

S nemeckým inštruktorom
v Banskej Bystrici 1941.
Zdroj: Zbierka
Ľuda Matejova

šom aj u nás, ale to bolo sto a jedno oproti Maďarom. Ja napr. keď som v 1940 narukoval do kasární, tak kto zahrešil, musel dať za trest korunu do pokladničky, za urážku. Čo máš čo urážať Boha... Ja som povedal aj neskôr, keď som v Tatrovke⁵ robil: „Keď v neho veríš, tak ho neurážaj, a keď v neho neveríš, tak ho nespomínaj! Spomínaj si Lenina alebo Stalina!“

A potom, ukázali pred nami, v cudzom svete, takú neúctu, nesúdržnosť ich dôstojníci s vojakmi. To u nás nebolo. Ešte jeden zážitok sme mali s Maďarmi. Raz išiel náš transport a oproti nemu maďarský – nás šibli na vedľajšiu koľaj. Naraz vidíme – k nám sa približujú vojaci v maďarskej uniforme. A začali nás zdravieť, kričať na nás: „Aj my sme Slováci! My sme Slováci od Košíc! My sme Slováci od Levíc!“ A tak, skrátka sme sa zblížovali, ruky sme si podávali. No ale ako to spozoroval ich dôstojník, už aj ich lífroval preč! Videli sme, že to boli starší chlapi, akoby naši otcovia, s fúzmi, my 21-roční sme boli oproti nim sopliaci... Ja som si až neskôr uvedomil tie slová pána prezidenta čo povedal: „Synov som dal, otcov nedám!“ My sme sa len hrali na vojakov... zaslepovali sme Nemcom oči.

Ako som sa ja, zdravý človek, dostal po troch mesiacoch na Slovensko, bez toho, aby som v Rusku vystrelil? Jeden kamarát, desiatnik, si išiel dať domov na Slovensko robiť zubu, lebo tam v Rusku neboli zubári, kdeže... Zakrátko odišiel druhý... Tak sa pýtam – ako

si to dosiahol? „Dal som si žiadosť k polícii!“ Tak reku – už dvaja kamaráti rovnako starí sú doma – a čo ja? Aký dôvod by som si našiel ísť k lekárovi? Mal som taký lalok na bruchu – ukázal som to lekárovi – pýta sa „Aj vás to bolí?“ A vtedy som jediný raz zaklamal – že bolí. Tak ma hneď poslal na chirurgiu do nemocnice v Žitomíri. A bol tam pán primár – nepýtal sa ma čo mi je, prečo som prišiel, ale „aký som odvodný ročník“... Buchol mi priateľsky po pleci a hovorí: „Pôjdete na Slovensko!“ Tak v tom Žitomíri som čakal asi poldruha mesiaca na sanitný vlak, na viacerých teda, čo sme sa nazbierali. Smer Bratislava. Leto bolo, rieka, teplo, kúpali sme sa – a ešte nám tí miestni obyvatelia robili program kultúrny, také vystúpenia... tak úctivo – teda nám „okupantom“...

V Zbore finančnej stráže

Na sv. Cyrila a Metoda sme boli už v Bratislave, v odšívárni. Dostal som zdravotnú dovolenku. Potom v Trenčíne, v Štefánikových kasárňach, v auguste 1942 som demobilizoval. Riadením Božím prišlo mi z Bratislavy kladné vyhovenie na moju žiadosť k finančnej strážii.⁶ No ja som vtedy ani šajn nemal, čo je to finančná stráž... Tak hneď do Bratislavy; tam nás obliekli do uniformy a bol som pridelený na inkorporované-prinavrátene územia za Trstenou – Jablonka – Podvlk.⁷ Tam bol hraničný prechod a vedľa, na ľavej strane, bola Vyšná Zubrica.⁸

5 Tatra Koprivnice mala za bývalého Československa jeden z pobočných závodov aj v Bánovciach nad Bebravou, kde Matejov býval a pracoval.

6 O histórii finančnej stráže píše na Slovensku len príslušník Colnej správy SR Marcel Šuštiak, publikujúci či už v periodiku Colné aktuality, alebo v menších rukopisných prácach zverejnených samostatne, napr. http://www.colnasprava.sk/wps/PA_1_0_9D/OpenFile/1939_1989_Colnasprava_CSR_SR_CSSR.pdf?docID=vJhFlkobR7lixh/9uou7piE/MU

Z Bratislavy do Trstenej sme šli vlakom, potom z Trstenej do Jablonky autobusom, no a z Jablonky do Vyšnej Zubrice nás odviezli na koňoch. Autobusov vtedy nebolo ešte na Slovensku, veľmi málo. Ale slovenský štát bral na týchto našich Slovákov v inkorporovaných obciach taký ohľad, vychádzal im v ústrety, tak im zavádzali autobusy.⁹

Mali ste nejaký „finančný“ kurz?

Nejaký osobitný kurz nie. Išli sme skrátka ako pomocní dozorcovia finančnej stráže. Obliekli nás v Bratislave – možno dvadsiatich či tridsiatich, a rozdelili pozdĺž celých hraníc. Mali sme ale také knižky, smernice, kde boli popísané všetky naše povinnosti a úlohy.

Do služby sme chodili po dvaja – ja a starší kolega. Veliteľ hliadky bol vždy starší. Takže my sme boli skutočne len „pomocní“, zo začiatku, kým sme sa nezapraxovali. A tým, že sme slúžili pri staršom, pri tom veliteľovi, sme nadobúdali prax i vedomosti.

Oficiálne sme mali 8 hodín služby a 8 hodín odpočinku, aby sa mohol človek vyspať. Lenže v praxi to bolo také striedavé, nepravidelné. Nedalo sa predvídať, kedy pôjdem do ďalšej služby. Teda taká, „skackaná“ služba. Ráno, večer, na obed, o polnoci, hocijako nám vychádzali. To bol zámer, utajovať to, najskôr preto, aby si nás nemohol nikto „ziskať“... Čas služby sme dostali vždy v rozkaze, v zalepenej obálke.

V rozkaze sme mali vyznačené vždy také „oporné“ body pri hranici. Tie neboli pomenované, že napr. potok, cesta atď., ale A-1, B-4, C-6, teda krycie značky.¹⁰ A to sme my mladí postupne identifikovali, spoznávali, kde sa ten-ktorý bod nachádza. Tam bola kaplnka, tamto rázcestie, križ a tak, spoznávali sme naše orientačné body. A tieto body sme museli dodržiavať; jednak aby sme vedeli kade máme tú pochôdzku robiť. Bol povedzme trojkilometrový úsek, kade sme mali ísť. Tam sme

Zajatci pri transporte na jar 1942, západná Ukrajina.

Zdroj: Zbierka Ľuda Matejova

mohli odbočiť, nemuseli sme sa presne držať jednotlivých bodov.¹¹ Napr. bola zima, tak sme odbočili a voľakde v stodole alebo v maštali sme si ľahli na chvíľu, skryli sa pred dažďom, fujavicou. A potom, keď sme obišli všetky tie určené body, mali sme presne určený čas konca služby, teda kedy sa môžeme na oddelenie finančnej stráže (OFS) vrátiť. Aj keď sa vôbec nič nedialo, neexistovalo vrátiť sa skôr, povedzme o pol hodinu. Tak keď zas bolo teplo, v lete, sme si povedzme 2 km pred oddelením kdesi pod kríky ľahli a čakali. A pozerali sme na hodinky. „No, už môžeme ísť!“ Tak som si vtedy hovoril: Reku, Bože môj, za čo sme tu platení: aký osôh pre ľudskú spoločnosť tu my robíme? Veď sme tu len na jednom mieste, čítame a driememe!

Povinnosťou takisto bolo v určitý čas byť na tých určitých bodoch, ktoré označovali tie krycie značky. Napr. o 9.30 nás na tom kontrolnom bode mohol kontrolovať buď správca oddelenia finančnej stráže alebo inšpektor. Keď nás tam nenašli, museli sme to zdôvodniť. Boli sme inde, napr. prenasledovali sme tam a tam pašerákov... Ale vždy sme sa snažili teda byť podľa predpisov na tých kontrol-

7 Inkorporované (resp. prinavrátené) územia – išlo o 12 (pôvodne 14) obcí na hornej Orave a 13 obcí na severnom Spiši, ktoré boli 28. júla 1920 rozhodnutím Najvyššej spojeneckej rady pričlenené do Poľska, napriek tomu, že tu žiadni Poliáci nežili a existovala tu stabilná tisícročná štátna hranica. ČSR naopak získala oblasť Tešínska, kde žila väčšina Poliakov. Obyvateľstvo oravských i spišských obcí sa tak ocitlo v roli „obetných baránkov“. Vyššie uvedené obce sa Slovensku vrátili až v súvislosti s účasťou SR v ťažení proti Poľsku v septembri 1939. Dňa 22. decembra 1939 boli do SR včlenené ústavným zákonom.

8 Matejov nastúpil k FS dňa 29. 10. 1942 vo Vyšnej Zubrici (Inšpektorát FS Jablonka) v hodnosti „pomocný dozorca“. Údaj mi láska vo poskytol historik Colnej správy SR ing. Marcel Šuštiak.

9 Postavenie obyvateľstva inkorporovaných obcí sa v období 1. SR – oproti pomerom v medzivojnovom Poľsku – skutočne zlepšilo, po viacerých stránkach, vrátane dopravnej. MAJERIKOVÁ, M.: Slovensko-poľský spor o Spiš a Oravu. In: ŠMIGEL, M., MIČKO, P. (zost.): Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov V. SR medzi Povstaním a zánikom. Banská Bystrica 2006, s. 236.

10 Podľa služobného predpisu o výkone služby FS z roku 1907 (platil až do roku 1948) sa v operačnom pláne uvádzali len kódy bodov, nikdy nie ich pomenovania. Preto sa javil nezasvätenému ako úplne nezrozumiteľný. BENEŠ, J.: Finanční stráž Československá 1918 – 1938. Dvůr Králové nad Labem 2005, s. 60.

11 Išlo o tzv. bodovú službu, prevzatú ešte z monarchie, ktorá financov zbytočne vzávozala. Na Slovensku sa ako efektívnejšia alternatíva neskôr používala služba „úseková“. BENEŠ, J.: Finanční stráž, s. 60.

Ako pomocný dozorca finančnej stráže, Vyšná Zubrica 1943. Zdroj: Zbierka Ľuda Matejova

ných bodoch. To bola naša morálna a kresťanská povinnosť – nekľukovať, neklamať.

Aj ste dostali niekedy trest, že by ste tam neboli?

Nie, za tých 2,5 roka, čo som tam bol, sa mi to nestalo...

Ako to vyzeralo po organizačnej stránke s finančnou službou?

V prvom rade treba povedať asi to, že za Slovenskej republiky neboli hranice strážené vojskom či políciou, ako tomu bolo za socializmu, ale priamo Zborom finančnej stráže – „finančnými“.

Financi boli zamestnancami ministerstva financií.¹² Ako som spomínal, keď sme nastúpili, dostali sme hodnosť „pomocný dozorca finančnej stráže (FS)“; potom, keď sa dotyčný osvedčil, asi po roku, dostal hodnosť dozorca finančnej stráže; potom rešpicient, a nakoniec mohol byť aj inšpektorom.¹³ Hodnosti sme mali, podobne ako armáda, nie na ramenách, ale pod krkom, podľa nemeckého vzoru.¹⁴

Každé OFS malo svoj rajón.¹⁵ Podobne ako žandárske stanice, avšak menšie. Z týchto oddelení sme robili obchôdzky. Ja som nastúpil do OFS vo Vyšnej Zubrici. OFS sídlilo v klasickej dedinskej drevenici, tu bola úradovňa a tu býval aj správca oddelenia. My ako dozorcovia sme boli po rodinách, koldokola.

Asi o rok ma dali na OFS v Harkabúzi. To bolo podobne ako v Zubrici; tiež malá chudobná dedinka, samá drevenica, murovaný dom by ste nenašli. Aj toto OFS bolo len v drevenici. Budovu vlastnila jedna miestna slovenská rodina – Belákovci. Mali aj obchod a za

potokom stodolu, potom vedľa tento dom, na ktorom bol nápis „oddelenie finančnej stráže“. (Vidno ho aj na tej fotografii: Tie dve okná vľavo boli kancelárie oddelenia, potom vchodové dvere, kuchyňa a spoločná jedáleň – aj kuchárka tam prespávala. No a v tej pravej časti budovy býval ešte poľesný, meno už neviem.) My financi sme bývali po rodinách. Dvaja sme boli na izbe – ja a kamarát. V Harkabúzi bolo príjemne. Žiadne problémy s obyvateľmi sme nemali.

Susedné oddelenie Vyšnej Zubrice bol Podvlk, na hlavnej ceste, potom tento Harkabúz. Potom Pekelník, ďalej už neviem. Takže štyri OFS, ak si dobre pamätám.¹⁶ Nás bolo na oddelení asi 7, z toho jeden správca a potom 6 (niekedy aj 8) mužov, mali sme jeden úsek, ktorý sme vo dne v noci strážili. Druhé oddelenie malo zas svoj úsek – odtiaľ potiaľ. A dávala sa taká kontrola v jednom spoločnom bode, aj tento správca oddelenia aj správca susedného, v tomto jednom bode sa museli stretnúť, pobudnúť spolu 10-15 minút. Muselo sa to aj zapísať do knihy po službe, taká vzájomná kontrola.

V Jablonke bol inšpektorát FS, tomu podliehali oddelenia FS. Nad nami bol potom „inšpektor“ – ten chodil na kontroly na jednotlivé kontrolné body, buď on alebo správca oddelenia chodili na tie kontrolné body, podľa rozkazu, či sme presne na tom bode v ten čas, ktorý tam máme byť, ako som už spomínal. To sme zažili neraz.

Čo sa týka vybavenia, mali sme pláštenky, ale aj kožuch proti mrazu. Ten dávalo pre nás špeciálne šití ministerstvo. Potom sme mali čizmy a do zimy kapce. Mali sme tiež služobné prilby. Zbrane sme mali: pištole, potom také kratšie pušky, zásobník, náboje do služby, to sme dostávali vždy pred službou. Bodáky sme nemali.

Stretali ste sa v službe aj s nemeckou hraničnou strážou?

Desaťkrát väčšie Poľsko nejestvovalo, to bol Generálny Government... Aj na hranič-

12 V roku 1939 bola však finančná stráž posilnená aj o čisto vojenskú zložku. Po zrušení jednotiek Stráže obrany štátu (SOŠ) v máji 1939 totiž vznikla vládny rozhodnutím nová organizácia „Pohraničná stráž“, a to spojením vojenských oddielov a Finančnej stráže, čím sa mali nahradiť podhodnotené stavy Finančnej stráže. Veliteľovi „Pohraničnej stráže“ tak po vojenskej stránke podliehali aj financi, ktorí boli inak zamestnancami ministerstva financií. BAKA, I.: K problematike zaistenia hraníc Slovenska v r. 1939 – 1944. In: *Vojenská história*, 2003, č. 3, s. 122.

13 U zriadencov FS boli v roku 1943 nasledovné hodnosti: Pomocný dozorca FS, dozorca FS, rešpicient FS, hlavný rešpicient FS. Za informáciu ďakujem M. Šuštiakovi.

14 Správne: na nákrčníkoch.

15 Pred začiatkom nemeckej okupácie, v auguste 1944, bolo na celom Slovensku spolu 183 oddelení finančnej stráže, ktoré riadilo 46 inšpektorátov. ŠUŠTIAK, M.: Colníci a finančná stráž v SNP, I. časť. In: *Colné aktuality*, 2009, č. 5-6, s. 12.

16 Pod inšpektorát FS v Jablonke patrili v roku 1943 oddelenia FS Podvlk, Pekelník, Vyšná Zubrica. Za informáciu ďakujem M. Šuštiakovi. Podľa vyjadrenia Ľ. Matejova však bolo OFS dodatočne zriadené aj v Harkabúzi, a to z praktických dôvodov, keďže vzdialenosť medzi existujúcimi OFS bola neúmerne veľká.

ných kameňoch bolo na jednej strane „S“ – Slovensko – na druhej „G“. Na druhej strane hranice boli Nemci v strážnej službe – to boli chlapi vo veku našich otcov, 50 a viacroční to mali ako oddych oproti frontu. Ani tú službu, by som povedal, tak vážne nebrali. Oni mali sídlo na druhej strane, v obciach Spytkowice a Raba Wyżna alebo Rabka – už presne neviem.

Nerobili vám títo Nemci nepríjemnosti, že by vás udávali alebo podobne?

Kdeže, to v žiadnom prípade. My sme sa na nich pozerali asi tak: „Alles eins“ – všetko jedno, všetko jednaká úroveň. Nerobili nám žiadne nepríjemnosti. To neboli žiadni fanatici, nacisti alebo povýšeneckosť... Povedal by som, že oni boli radi, že nemusia byť kdesi na východnom fronte, ale tu, v „závetří“. My sme boli s nimi kamaráti – sme sa stretli, pozdravili, ruky sme si podali... Žeby sa boli niekedy vyvyšovali nad nami – ani troška. A ja som bol pritom vždy sebedomý, ja som sa nebál. Keď mali nejakú udalosť, výročie, večer slávnosť, tak nás vždy pozvali, 4–5 ako hostia sme tam šli. To boli džentlmeni, to sa musí nechať... A potom zas na oplátku my sme ich pozývali. Oni sa ale vedeli tak napiť, naťať, že aj flinty pozabúdali, pozahadzovali. Nielen pušky, ale aj Hitlera by hádam predali... Aj iné príhody sme s nimi mali. Mali napr. predpísané lyže do služby, ale keď nevedeli – tak ich skrátka ťahali za sebou, palicami sa podopierali, flinta na pleci... to nám bolo úsmevné... Starší chlapi...

Aký ste mali plat?

To už neviem presne v číslach, ale viem, že nebol veľký.¹⁷ Lebo keď som zaplatil stravné, kuchyňu čo sme mali, neostalo mi veru veľa. Stravné neplatil štát. To sme si platili osobitnú kuchárku, plus nákupy potravín do kuchyne sme si museli zabezpečiť. Potom nájom za ubytovanie tej rodine. Tiež petrolej sme kupovali, aj ten bol na listky.¹⁸ Listky vydával Notársky úrad v Jablonke, kam sme museli chodiť, no ako financii sme tam mali trochu protekciu. Potom sme splácali kožuchy, ktoré nám prideliili. To bol vynikajúci, elegantný kožuch, mohlo byť aj neviemkoľko minus, v tom nebolo zima. Nevieť či aj za čizmy sme takto nespĺacali... Lebo to bol iný systém ako v armáde, tam mal vojak len slabý žold a oblečenie a stravu dostával. My sme ale dostávali plat, tak sme si museli tieto veci sami platiť. Mzdy prichádzali správcovi oddelenia, ktorý nám ich vždy začiatkom mesiaca rozdeľoval. Vtedy som si aj písal výdavky, ale už to nemám... zhorelo mi to pri vypálení obce v marci 1945. Či dával štát niečo za nájom tej budovy OFS rodine, už neviem. Ak áno, nebolo veľa.

Aký ste mali vzťah s miestnymi obyvateľmi?

Povedal by som, že títo Oravci boli dvakrát potrestaní. Poliáci im hovorili „Slováci“, a niektorí naši zas „Poliáci“... kvôli tomu, že boli 20 rokov v Poľsku.¹⁹ Ale my sme si s nimi vychádzali vynikajúco, porozumeli sme si navzájom. Oni nám vychádzali všemožne v ústrety. Mali napr. kravičku, mlieko nám zadarmo dávali, prali nám, balíky nám posielali do našich rod-

*Guľovačka financov pred budovou OFS v Harkabuzi, zima 1943–1944.
Zdroj: Zbierka Ľuda Matejova*

17 Podľa zákona č. 40/1940 Sl. z. sa ročné platy pohybovali u slobodných okolo 9 000 Ks + drahotný prídavok + na remene a uniformu. V tom čase teda mohol byť mesačne cca 1 000 Ks. Za informáciu ďakujem M. Šuštiakovi.

18 Počas 1. SR boli niektoré nedostatkové potravinové články, tovary na listky, medzi ne patril aj petrolej.

19 Slovenské obyvateľstvo v Poľsku nebolo poľským štátom uznané za národnostnú menšinu a nedostalo ani minimálne národnostné práva. Naopak, bolo vystavené bezohľadnej polonizácii. Niet preto divu, že mnohí z týchto Slovákov privítali pripojenie k SR ako koniec polonizácie a národné oslobodenie. MAJERIKOVÁ, M.: Príspevok k povojnovým perzekúciám Slovákov na severnom Spiši a hornej Orave. In: SOKOLOVIČ, P. (zost.): *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VII.* Bratislava 2008, s. 139.

ných obcí. Tito Oravci z hornej Oravy, by som povedal, sa nielenže cítili Slovákmí, ale sa cítili priam vyznamenaní, pokladali si za česť, že môžu prijať slovenských financov – hraničiarov. To bolo vždy pekné, národne orientované.

V nedeľu peši do kostola v Podvlku, ale aj v Zubrici sme boli. Jeden kolega, Hrubizna sa volal, z východného Slovenska, spolu sme chodili na roráty do Zubrice. Z Harkabúzu to bolo asi 4-5 km pešo, autobus nechodil. To bola radosť – v uniformách, flinty sme dali do kúta a na chóru spolu s miestnymi sme spievali. Oni videli, že sme skromní, mladí chlapi. A potom, boli to veľmi dobrí a spofahliví ľudia. Dôvera tam bola, my sme mohli na Hitlera nadávať, koľko sme chceli, nemuseli sme sa báť žiadnych udavačov alebo špicľov, to tam nebolo.

Stretli ste sa s tým, že by tam obyvatelia sympatizovali s Poľskom?

Nie, nesympatizovali s Poliakmi... Ináč ale nemali veru čas politizovať, museli sa ako roľnícke rodiny obracať, aby mohli žiť, lebo tam nebol žiaden priemysel, fabriky, pracovné možnosti. Ale nestretli sme sa s prejavmi v oravských obciach, žeby boli nepriateľskí k Slovenskému štátu, ani s nejakou agitáciou za Poľsko. Jedine pán farár v Orávke bol za Poliakov, medzi kolegami sa to aspoň tak spomínalo, že „on je za Poliakov!“ Ale tí pospolití občania v Jablonke a Podvlku vôbec.²⁰ V každom prípade oni videli, že u nás, aj keď bola vojna, bola vyššia úroveň, tak radšej boli tu u nás... Preto sa potom aj bránili Poliakom, keď ich znova v 1945 zaberali, aj strieľali proti nim...

Slovensko-poľská hranica bola povestná pašovaním...

Áno, tým viac, že cez vojnu boli niektoré tovary nedostatkové, alebo boli na lístky, na pridel. No a práve ten nedostatok niektorých tovarov u nás, ale ešte viac v Poľsku, vyvolá-

val rôzne pašovania. U nich nielen potraviny, ale napr. aj látka či nite boli úzky profil; u nás zas napr. pneumatiky, plášte. Ja sám som raz poprosil jedného z tých miestnych – však nemecký colník sa mi s tým nebude paprať – v Zubrici: „vieš čo, prosím ťa, plášte na bicykle štyri a pneumatiku mi dones...!“ Presne okolo jeho domu šla hranica, ten dom bol už na poľskej strane; my sme ich často navštevovali, posedeli sme medzi kontrolnými bodmi, keď bol čas. No čo, bol nedostatok, núdza, človek za to nemohol...

To pašovanie robili hlavne Poliaci, boli to špecialisti mazaní. Keď bol sneh, dali si bielu kombinézu, bielu čiapku a my, aj keď sme stáli na stojke, on mohol byť aj pár desiatok metrov od nás a len „š-š-š“ pomedzi tie stromy unikal. Tí Poliaci mali už také oporné body, prišli do tej rodiny, priniesli tovar, ktorý bol vzácny na Slovensku a tá rodina zas im nachystala tovar pre Poľsko. Tak zarobili jedni aj druhí. Čo bolo u nich lacné, to doviezli na Slovensko a tu predali drahšie, a opačne z našej strany, ale teda oveľa menej. Asi aj preto, že Poliaci boli na tom hospodársky oveľa horšie než naši, tak si chceli privyrobiť.

Snažili ste sa všetkých zastavovať?

Na hraničnej čiare sme mohli „vidieť aj nevidieť“... No ale za to sme boli platení, to bola naša povinnosť, že sme ich zastavili a tú našu hranicu strážili... že to nie je korzo, aby tu hocičo prechádzal, potom protištátne veci nejaké robil. Ale teda k takejto činnosti nikdy nedošlo. Lebo zväčša len také primitívne veci sa snažili prenášať, napr. ženy tie nite, látky, trlicu na konope a tak.²¹ My sme mali príkaz ich legitimovať, zadržať a odviezť. Ale niekedy sme na nich boli až moc prísni... Raz som zastavil takú mamičku – reku, čo veziete: látku a nite. Klamala, a som ju buchol opaskom, čo aj ľutujem teraz. Zbytočne prísni sme bo-

20 Ani v tomto prípade Matejova pamäť neklame. Miestny kňaz v Orávke Marcin Jabłoński zaujímal skutočne propoľské až antislovenské postoje, čím sa dostal do konfliktu s bezpečnostnými orgánmi. V roku 1939 si odsedel v Ilave dva mesiace, r. 1941 ďalších 11 dní. Pre celkové hodnotenie však môže byť zavádzajúci hoci pravdivý údaj o jeho uväznení v Ilave. (BAKA, I.: *Slovenská republika a nacistická agresia proti Poľsku*. Bratislava 2006, s. 168). Po krátkej internácii sa mu totiž, vďaka prislovečnej benevolencii cirkevných i štátnych orgánov 1. SR, podarilo vo svojom úrade prežiť celé obdobie slovenského štátu. (Na rozdiel od slovenských kňazov, ktorých poľské orgány vyhánali v r. 1938 i 1945 okamžite a nenávratne.) Po vojne a v čase masového vyhánania Slovákov z inkorporovaných obcí sa stal Jabłoński predsedom Gminnej národnej rady v Jablonke. Poľskí autori ho predstavujú dnes ako mučeníka. REMISZEWSKI, R. M.: *Książd Marcin Jabłoński – opiekun prześladowanej polskości*. In: TRAJDOS, T. M. (zost.): *Spisz i Orawa. W 75. rocznicę powrotu do Polski połnocnych częsci obu ziem*. Krakov 1995, s. 229. K problematike tiež MATULA, P.: *Postavenie poľských duchovných z pripojených území severného Spiša a Oravy v rokoch 1939–1945*. In: SOKOLOVIČ, P. (zost.): *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1938–1945*, s. 405–416.

21 V niektorých oravských obciach však z Poľska pašovali aj alkohol. Keďže previnilcov čakali prísne tresty, pašeráci „nemali pre činnosť financov veľké pochopenie, služba na oddelení bola preto životu nebezpečná“. ŠUŠŤIAK, M.: *Kde hľadať „Erdúdku“*. In: *Colné aktuality*, 2007, č. 11-12, s. 12-13.

li niekedy. Niektorých sme mali odvádzať Nemcom, ale si už nepamätám, podľa čoho to bolo podelené. A pokiaľ si pamätám, ani sme im nakoniec nikoho neodovzdali.

Výsluchy sa nerobili?

Nie, lebo ako vravím, to bol pospolitý ľud, ktorý nešiel z nejakých politických či podvratných tendencií sem. Čo si pamätám, väčšinu sme pustili. Pokuty sa nedávali.

Aj sa stalo, že ste po pašerákoch naostro strieľali?

No áno. Raz bola taká veľká akcia, čo si pamätám. Priam ako kovbojka, tým skôr, že v nočnú dobu. Na celom oddelení nás bolo 7 a vtedy len asi dvaja ostali, ostatní sme prenasledovali. To bolo cez zimu. Len sme videli, že je cez hranicu chodené, z Poľska k nám. Ale nie čižmami, lež na lyžiach. Tak sme sa rozostavili na miestach, kde boli tie „prechody“, tie pásy v snehu, všelijako, za stromy, za kriky sme sa schovali podvečer. Stojíme – prvú noc nič... druhú noc sme sa rozostavili zas... Tak sme boli rozostavení, ale či sme zdriemli alebo debatovali, parom vie – naraz len sme si všimli, že tí nám prešli! Tak kurnik šopa, musíme ich dobehnúť! Hore kopcom-dole kopcom, cez potok, a potom sme si všimli, že sa fahajú smerom k hranici, do kopca. Unavení, premrznutí, hladní, vyčerpaní sme boli, ale sme ich naháňali. Zakričali sme trikrát „stoj, finančná stráž!“ a teraz sme začali strieľať s tými červenými svietiacimi strelami. Na nočné prenasledovania pašerákov sme totiž mali svietiace strely. No my mladí chlapci sme z toho mali zážitok – ten mal zelenú, ten červenú strelu, krásne to v noci svietilo po oblohe... A aj vtedy. No ale tamti, keď už videli, že ich dobiehame, a že sa im ide ťažko do kopca, tak jednoducho ten náklad nechali tak a sami cez kopec utiekli. Tak sme si obhliadali ten „poklad“ čo ťahali a vidíme: sane a naspodu lyže namontované, aby sa neboril do snehu. No a tie sane plné pneumatík! Všelijaké druhy, väčšie-menšie... lebo u nás to bolo na lístky. Tak si predstavte filozofiu tých pašerákov, akí boli šikovní, ako si chceli pomôcť.

Strelali ste sa okrem pašerákov aj s utečencami?

Ako dozorca finančnej stráže s otcom, Dolný Kubín 14. 1. 1943. Zdroj: Zbierka Ľuda Matejova

Stalo sa, že počas nočnej služby stojíme na stojke v tichosti a naraz počujeme v lese, jak sa lámu konáriky a vetvičky na zemi pod nohami. Zbystríme pozornosť a vidíme – otec, matka a tri deti. Slušne oblečení, slušne jednali. My sme mali interný príkaz: Nič im nebrať, solidne s nimi jednať. Presne v tomto duchu sme ich dovedli na naše oddelenie finančnej stráže, spisali zápisnicu a išli na Okresné finančné riaditeľstvo v Liptovskom Svätom Mikuláši (to boli také obvody), tam sme ich odovzdali a odtiaľ už išli tajnou cestou do bezpečia na západ. (Aspoň tak som o tom po vojne čítal.) No a to bola židovská rodina, čo utekala z okupovaného Poľska... Takýchto prípadov útekov židovských rodín sme na našom úseku v rokoch 1942 – 1944 mali viacero, aj 4–5. Takže aj takouto formou sme my, financí, pomáhali židom. O tom sa však nikdy nepísalo a ani dnes nepíše...

Keďže ste mali presne vymedzené časy, nehrozilo potom, že si to zistia aj pašeráci a prekážnu hranicu akurát v čase, keď tam nebudete?

To nielen dvaja ľudia že mohli cez hranicu prekíznúť, ale aj celá čata by prešla! Dvaja napr. keď išli, mohli si počkať, kým naša hliadka zájde, pol kilometra, a mohli si niesť čokoľvek. Lebo to sa nedalo technicky ustrážiť. To nebolo ako za komunistov, že by tam bol natihnutý ostnatý drôt, alebo dokonca elektrina. Ani strážnych psov sme nemali.²²

²² Finančná stráž bola zrušená až v komunistickom Československu roku 1949, stráženie hraníc vtedy prebral Sbor národnej bezpečnosti (SNB), presnejšie Pohraničná stráž SNB. Ostnaté drôty, ktoré spomína Matejov, boli však po r. 1949 len na hraniciach so Západom a ZSSR.

A to bola vlastne dvakrát strážená – z našej aj z nemeckej strany...

Áno... my sme chodili obaja tak tesne popri hraničnej čiare, že sme sa stretali s tými kolegami nemeckými. A pritom stále ktosi prekázol. To sa jednoducho nedalo s takými silami, ako sme mali k dispozícii, 24 hodín denne ustrážiť. Ale snažili sme sa tú službu konať podľa predpisov – bola to naša občianska, morálna aj kresťanská povinnosť.

Aké vzťahy ste mali so žandárstvom?

So žandarmi sme mali dobré vzťahy, aspoň ja si nepamätám nejaké problémy. My sme to brali kolegiálne, po „vojensky“; keď som stretol hraničiara, žandára či vojaka, tak sme sa vzájomne zdravili. Žiadna konkurencia. Ale povedal by som, že my ako financí sme mali väčšiu kompetenciu na použitie zbrane. My sme mohli zakričať na človeka, čo prechádzal hranicu: „stoj, finančná stráž!“, potom druhýkrát silnejšie, potom ešte raz krikom, a potom sme už mohli strieľať. Tak sme to mali v našich všeobecných predpisoch. Ale tak ľudsky to tam bolo ešte prikázané – totiž nezabiť ho, len ho zastaviť, raniť do nohy napríklad. Aby sme ho zadržali, skrátka, ale vážne neranili. Ale nestalo sa, že by sme niekoho usmrtili, ani som o tom nepočul... Ani u Nemcov na druhej strane som o tom nepočul.

Zažili ste aj partizánske prepady?

Jeden-jediný partizánsky prepad sme zažili, a to na OFS v Harkabúzi. To bolo v 1944 po tzv. SNP nešťastnom, koncom septembra alebo začiatkom októbra, teda v období, keď bola narušená bezpečnosť a istota. V tom čase sme službu konali dvaja, a len v budove OFS, takže to bolo už len úplne symbolické stráženie, cez hranicu mohol prejsť aj prápor. Mal som práve službu s kolegom. Ostatní kolegovia nocovali v pohotovosti v stodole. O polnoci začal náš pes tak podivne – bolestne brechať. Trvalo to dlhšie a zbystrili sme pozornosť. Tušili sme čosi nemilé. Potom zazneli údery na dvere našej drevenice a hromový hlas: „Otvirac!“²³, a to i viackrát. Kolega hovorí: „Chod' otvoriť!“ No ja mu hovorím: „Ty si veliteľ hliadky, je to tvoja povinnosť!“ Zaznel výstrel – dvakrát. Tak som myslel, že

nás idú hádam Nemci postrieľať ako odplatu za Povstanie, za to, čo u nás pobili Nemcov. Dostali sme strach. No ale keď sme očuli krikom „Reky vzhuru!“²⁴ – tak už sme vedeli, že sú to Poliaci. Dali sme ruky hore, zbrane sme mali len kdesi v kuchyni položené, kde sme asi spali. A že kde sú ostatní – tí mali pohotovosť, tak boli v stodole, všetci na sene spali. Tak sme ich zavolali.

Asi dve družstvá poľských partizánov (menšia čata, tak 20 ľudí) nás odzbrojili, ale tak inteligentne, na úrovni to bolo organizované – po vojensky. Boli to utečenci podhalskí²⁵... Podhalie... Veliteľ bol nejaká šarža. Slušne sme jednali. Podľa inventáru si pozreli presne, koľko máme pušiek, pištolí, prílief, streliva, to si odkladali a brali podľa tej knihy. Aj služobnú pečiatku nám zobrali. V špajzi, v papierovom vreci sme mali zásobu cukru, hádam aj 25 kg, ale ten nakoniec nevzali, lebo sa im rozpadol. Keď všetko vykonali, podali veliteľovi hlásenie o vykonaní plánovaného, a ten zavelil „vpravo bok“. Nás postavili na čelo skupiny, na čelo dvojstupu, zomknutého útvaru, a nocou sme šli na susedné OFS Podvlk. Tam urobili podobné odzbrojenie, ako aj na tamojšej žandárskej stanici. Žandári mali také pekné biele deky, aj tie si pobrali. A pokojne si odišli do lesov aj s nabalenými zbraňami, granátmi či strelivom.

No samozrejme, keď nás odzbrojili, my sme boli prakticky bezmocní, ľudia nás mohli už palicami vybiť. Takže naši predstavení potom nariadili, že OFS Vyšná Zubrica, Podvlk, Harkabúz aj Pekelník sa stiahnu do Trstenej.²⁶ Tam sme zas bývali po rodinách. Ja som tam bol asi do februára 1945, potom som odišiel domov, do rodnej obce. To inkorporované územie sme nechali napospas Poliakom, čo bola chyba. Ale zas keby nás aj hneď nanovo vyzbrojili – čo zmôžeme v takej situácii a s tými pár puškami... V tomto úseku pohraničnom slovensko-poľskom bolo viac takých prepádov. Možno aj Nemcov odzbrojili, to už neviem. Ale historická pravda je aj to, že naši Slováci v týchto prinavrátených obciach kládli po vojne Poliakom veľký odpor. Napríklad domobrana občanov v Podvlku nechcela pustiť poľské vojsko do ich obce, strieľala proti nim, dokonca aj z veže kostola. Avšak Poliakov

23 Poľsky správne: „Otwierac!“

24 Poľsky správne: „Reky do góry!“ Je však možné, že Poliaci sa pokúsili o lámanú češtinu.

25 Správne „podhalskí“; autor však chcel pravdepodobne zdôrazniť etymológiu slova Podhalie, podhalskí, teda pochádzajúci „spod hôľ“.

26 Možno spomenúť, že presúvanie žandárskych staníc z partizánmi ohrozených podhorských obcí na bezpečnejšie miesta sa dialo aj vo vnútrozemí SR. Napr. po zastrelení veliteľa Hlinkovej gardy v Modrovej partizánmi z brigády J. Žižku a prepade miestnej žandárskej stanice dňa 27. 9. 1944 bola táto, už na druhý deň, so súhlasom Hlavného veliteľstva žandárstva, presunutá do Kočoviec pri Novom Meste n. V. Partizánska brigáda podplukovníka Anatolija Snežinského a jej činnosť v oblasti Považského Inovca (1944 – 1945). *Historický časopis*, 2003, č. 1, s. 91–92.

bola presila, slovenské územie si znova obsadili a tak mnohí bojovníci proti nim utiekli na Slovensko, u nás potom žili celé rodiny. Márne potom volali po náprave, vydávali tu v Trstenej svoj časopis či obracali sa na Mierovú konferenciu v Paríži...²⁷

Už ste počítali s tým, že tieto obce pripadnú znova Poliakom?

To by som nebol tak povedal... to záležalo od politikov... Keby povedali naši Prahe „stop“! vy ste nám to vymenili – tak teraz to spravíme ako to bolo do r. 1920 – ale nespravili to...

Ale tamojší ľudia už asi potichu ráтали, že po vojne ich Poliaci znova obsadia, nie?

Nie, ani to by som nepovedal, to sme ani my nerátali... A viem, že títo Oravci z inkorporovaných obcí veľmi dobre spomínajú na Slovenskú republiku. Ja som sa, teraz už po novembri 1989, asi desaťkrát zúčastnil pešej púte do Čenstochovej, a prechádzali sme aj cez tieto naše bývalé obce. Raz, počas tohto putovania, nás v Podvlku vitala jedna rodina, otec s celou rodinou so synmi. A ten otec

na nás, slovenských pútnikov zakričal: „Aj my sme Slováci! Za Tisa bola plná misa!“

Martin Lacko v rozhovore s Ľudom Matejovom, november 2009.

Foto: Archív M. Lacko

Na základe rozhovorov s Ľ. Matejovom zaznamenal a prepísal PhDr. Martin Lacko, PhD., 22. 2. 2010

Summary

Martin Lacko: „I Guarded the Borders of our Slovak State.“ (Interview with a Former member of the Financial Guard in the Years 1942 – 1945 – Ľudo Matejov)

Financial Guard, like the Gendarmerie of the Slovak Republic in the period of 1939 - 1945, belongs to rather little-known chapters of our Historiography. Memories of the former members of these units constitute an important contribution to the knowledge of this complex issue. One of the last living witnesses is Ľudo Matejov (1919, Skýcov) who served as a Financial Guard member from 1942 to 1945. He served within the incorporated territory of Upper Orava, in the Department of Harkabúz and Vyšná Zubrica. In the interview Matejov remembers his military service, explains the organizational structure of the Financial Guard and, above all, talks about the daily life of him. He recalls his experience with Upper-Orava Slovaks who preserved their national consciousness despite two decades of ruthless Polonization, as well as the forced abolishment of the Financial Guard in the Slovak - Polish border region in the Autumn of 1944.

²⁷ Výška obetí bojov v Podvlku začiatkom júla 1945 sa líši. Len na strane Poliakov sa pohybuje od 3 až do 19 mŕtvych, zranených boli desiatky ľudí. K tomu bližšie napr.: GAREK, M.: *Horná Orava a severný Spiš v rokoch 1945 – 1947*. Krakov, s. 162 a n., MAJERIKOVÁ, M.: *Príspevok*, s. 142-143.

Ján Kováč (1933 – 1988)

Mgr. Jerguš Sivoš
(1979), absolvent
Pedagogickej fakulty
Univerzity Komenského
v Bratislave, študijný
odbor dejepis –
občianska náuka a etika.
Pracuje v Ústave pamäti
národa

V ČSĽA slúžil do roku
1963. Zdroj: ABS

Vo funkcii 1. námestníka
ministra vnútra bol v ro-
koch 1979 – 1985.
Zdroj: ABS

Ján Kováč sa narodil 27. novembra 1933 v Dolných Slažanoch, okr. Zlaté Moravce ako najmladší zo štyroch detí. Otec pracoval ako obuvník, matka sa starala o domácnosť. Po ukončení obecných školy v rodnej obci a meštianskej školy v Zlatých Moravciach začal študovať na Vyššej hospodárskej škole v Banskej Bystrici. Štúdium však po smrti otca prerušil z finančných dôvodov po absolvovaní prvého ročníka. V letných mesiacoch pracoval na stavbe Trati mládeže a na výstavbe Družstevnej dediny mládeže v Kollárove a následne nastúpil do svojho prvého zamestnania. V Železovskom Všeúčtovnom kombináte pracoval najskôr ako účtovník, neskôr, po absolvovaní odborného kurzu v Luhačoviciach, ako plánovač.

Koncom augusta 1952 nastúpil do školy dôstojníckeho dorastu v Rožňave. Školu absolvoval s vynikajúcimi výsledkami a po maturite odišiel na Delostrelecké učilište v Hraniciach na Morave. V štúdiu dosahoval výborné výsledky, zaujímal sa najmä o politickú a delostreleckú prípravu, pri taktických cvičeniach bol zaraďovaný na rôzne veliteľské funkcie. Aktívne pôsobil aj v straníckych a spoločenských organizáciách. V Československom zväze mládeže, do ktorého vstúpil ešte ako študent v októbri 1948, pôsobil už v Železovciach ako kultúrno-propagačný referent základnej organizácie, neskôr v armáde ako predseda útvarovej skupiny a predseda stotínového výboru. Ako kandidát Komunistickej strany Československa (KSČ) (od 5. 3. 1952) bol tajomníkom, neskôr predsedom čiasťkovej organizácie KSČ, ako člen KSČ (od 14. 2. 1954) pôsobil v útvarovej organizácii KSČ, ktorej neskôr predsedal. V priebehu druhého ročníka (13. 11. 1954) sa oženil. Pedagogickí a radiaci pracovníci hodnotili najmä jeho oddanosť režimu, podporu a obhajobu politiky strany a vlády, záujem o vývoj politickej situácie a stranícke záležitosti, pevnú vôľu, rozhodovacie schopnosti, dobrý postreh a orientáciu, iniciatívnosť, vytrvalosť, dôslednosť, presnosť až pedantnosť. Vyčítali mu sklon k diktátorstvu a málo sebakritiky. Kladne hodnotili jeho študijné výsledky, stranícku ak-

tivitu aj veliteľské vlastnosti a navrhli ho zaradiť do funkcie veliteľa veliteľskej čaty.¹

Do uvedenej funkcie nastúpil pri delostreleckom útvaru v Brezne nad Hronom po ukončení štúdia. V priebehu roku 1959 absolvoval kurz náčelníkov prieskumu delostreleckých plukov a brigád, bol povýšený do hodnosti nadporučíka a zaradený do funkcie náčelníka prieskumu delostreleckého oddielu, neskôr do funkcie náčelníka prieskumu 49. delostreleckého pluku. V roku 1960 si podal žiadosť o štúdium rádiolokačného odboru na leteckej a elektrotechnickej fakulte Vojenskej akadémie Antonína Zápotockého (VA AZ). Pri prijímacích skúškach však nepreukázal potrebné vedomosti a na štúdium nebol prijatý. Stranícke znalosti si v rokoch 1961 až 1964 prehľboval štúdiom večernej univerzity marxizmu-leninizmu.

Významná a v konečnom dôsledku osudová zmena v kariére Jána Kováča nastala v roku 1963. Po pohovore s náčelníkom Krajskej správy ministerstva vnútra v Banskej Bystrici si v máji podal žiadosť o premiestnenie k ministerstvu vnútra. Návrh však neodporučili realizovať jeho nadriadení – veliteľ 49. delostreleckého pluku, veliteľ 18. motostreleckej divízie, náčelník delostrelectva ani veliteľ 2. vojenského okruhu. Zásadné odmietnutie odôvodňovali plánovaným vyslaním Kováča na štúdium VA AZ (1964) a ďalšou perspektívou v armáde.² Do hry napokon vstúpilo ministerstvo národnej obrany, ktoré na nátlak správy kádrov ministerstva vnútra primälo veliteľstvo 2. vojenského okruhu preradenie odporučiť.

K 1. septembru 1963 bol Ján Kováč premiestnený z ministerstva národnej obrany k ministerstvu vnútra a v hodnosti kapitána zaradený ako starší referent a vedúci skupiny bojovej a telesnej prípravy Krajskej správy Ministerstva vnútra (KS MV) v Banskej Bystrici. V priebehu roku 1964 začal popri zamestnaní študovať na právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave a pôsobil aj ako vedúci straníckej skupiny na útvaru.

K 1. januáru 1966 bol na vlastnú žiadosť preradený do funkcie vyšetrovateľa odboru vyšetrovania Štátnej bezpečnosti (ŠtB) KS MV

1 Archiv bezpečnostních složek (ABS) Praha, fond (f.) personální spisy ministerstva vnitra, personální spis Jána Kováča. Služební a politická charakteristika za období od 1. 9. 1953 do 28. 8. 1956.

2 Tamže. Návrh na premiestnenie.

23. Rodinná situácia zvlášť osobitne		21. Dôstojnosť hodnosti v MV	
Identifikačný číslo KSC od 5.3.1952	Medznar. číslo: 1.9.1953	Okres: 4.26/63	Doklad č. 1
Číslo KSC od 14.3.1954	kapitán		
Datum a miesto vstupu do služby v KSC 20.2.1968	major	1.9.1968	NW 431/68
Číslo ČSM od	podplukovník	1.1.1972	MTA28 54/71
Zápis ČSM: v ČSM od	plukovník	1.11.1975	NWČSSR 111/75
Druh politického strany - hnutí, od	generálmajor	9.4.1980	RPS 09/80
Zápis členom v politických stranách od			
24. Rodinná situácia v spojitosti s výsluhou, vzťahom k štátu			
25. Rodinná situácia v spojitosti s výsluhou, vzťahom k štátu			
26. Zaujímavé udalosti a významné funkcie + poslanec FS SR			
27. Služba v zahraničí, jazyk			
28. Radiosťava			
29. Práca a funkcie			
30. Rodinná situácia			
31. Odborové a odborné			
32. Odborové a odborné			
33. Odborové a odborné			
34. Odborové a odborné			
35. Odborové a odborné			
36. Odborové a odborné			
37. Odborové a odborné			
38. Odborové a odborné			
39. Odborové a odborné			
40. Odborové a odborné			
41. Odborové a odborné			
42. Odborové a odborné			
43. Odborové a odborné			
44. Odborové a odborné			
45. Odborové a odborné			
46. Odborové a odborné			
47. Odborové a odborné			
48. Odborové a odborné			
49. Odborové a odborné			
50. Odborové a odborné			
51. Odborové a odborné			
52. Odborové a odborné			
53. Odborové a odborné			
54. Odborové a odborné			
55. Odborové a odborné			
56. Odborové a odborné			
57. Odborové a odborné			
58. Odborové a odborné			
59. Odborové a odborné			
60. Odborové a odborné			
61. Odborové a odborné			
62. Odborové a odborné			
63. Odborové a odborné			
64. Odborové a odborné			
65. Odborové a odborné			
66. Odborové a odborné			
67. Odborové a odborné			
68. Odborové a odborné			
69. Odborové a odborné			
70. Odborové a odborné			
71. Odborové a odborné			
72. Odborové a odborné			
73. Odborové a odborné			
74. Odborové a odborné			
75. Odborové a odborné			
76. Odborové a odborné			
77. Odborové a odborné			
78. Odborové a odborné			
79. Odborové a odborné			
80. Odborové a odborné			
81. Odborové a odborné			
82. Odborové a odborné			
83. Odborové a odborné			
84. Odborové a odborné			
85. Odborové a odborné			
86. Odborové a odborné			
87. Odborové a odborné			
88. Odborové a odborné			
89. Odborové a odborné			
90. Odborové a odborné			
91. Odborové a odborné			
92. Odborové a odborné			
93. Odborové a odborné			
94. Odborové a odborné			
95. Odborové a odborné			
96. Odborové a odborné			
97. Odborové a odborné			
98. Odborové a odborné			
99. Odborové a odborné			
100. Odborové a odborné			

Kariéra J. Kováča na osobnej evidenčnej karte – vzostup a pád. Zdroj: ABS

v Banskej Bystrici. Spočiatku nemal nijaké skúsenosti ani znalosti z vyšetrovania a musel si osvojiť príslušné právne normy. Vykonával vyšetrovanie viacerých trestných činov, najmä hanobenia republiky a jej predstaviteľa, hanobenia štátu svetovej socialistickej sústavy a jeho predstaviteľa, podpory a propagácie fašizmu a podobného hnutia.

Vstup vojsk Varšavskej zmluvy ho podľa vlastných slov prekvapil, pretože ako neskôr uviedol, predpokladal, že o prípadnom vstupe týchto vojsk budú (ako členovia KSC a príslušníci MV) vopred informovaní vnútornou cestou.³ Jeho postoje v prvých dňoch po vstupe vojsk Varšavskej zmluvy do Československa najlepšie charakterizuje udalosť, ktorú kádrová správa ministerstva vnútra preverovala ešte v roku 1976 a ktorá sa objavila aj v priebehu jeho schvaľovania do funkcie námestníka federálneho ministra vnútra. V diskusii na odbore vyšetrovania ŠtB o charaktere augustových udalostí vtedy prichod vojsk s odvolaním sa na normy medzinárodného práva nepriamo označil ako okupáciu.⁴ V zložitej situácii sa však rýchlo zorientoval a ako člen základnej orga-

nizácie KSS pri odbore vyšetrovania ŠtB vystupoval proti článkom v dennej tlači a proti reláciám v televízii a rozhlase, kde boli vedené útoky proti zložkám Zboru národnej bezpečnosti (ZNB), a najmä vyšetrovateľom ŠtB. Ako neskôr uviedol, odsudzoval spôsob riadenia ministerstva vnútra ČSSR⁵ vtedajším ministrom Josefom Pavlom,⁶ najmä jeho vystúpenie v Čs. rozhlase a televízii, a nevyhnutnosť zásahu vojsk Varšavskej zmluvy pochopil na základe činnosti právnicových kontrarevolučných a oportunistických živlov.⁷

V druhej polovici roku 1968 začal študovať posledný ročník práva a jeho pozornosť sa preto sústredila na úspešné ukončenie vysokoškolského štúdia. Začiatkom septembra 1968 bol po výsluže rokov povýšený do hodnosti majora a v prvej polovici roku 1969 mu náčelník udelil študijné voľno na prípravu a absolvovanie štátnych záverečných skúšok na právnickej fakulte UK⁸ v Bratislave.

Tesne po ukončení štúdia, v čase, keď sa formovali útvary slovenského ministerstva vnútra, predložil veliteľ Hlavného veliteľstva Verejnej bezpečnosti MV Slovenskej socialis-

3 Tamže. List I. námestníkovi FMV genmjr. Ing. Jánovi Hanuliakovi zo 7. 10. 1976.
 4 Tamže. Výpis z pohovorového listu.
 5 Československá socialistická republika.
 6 Josef Pavel (1908, Novosedlice u Teplic – 1973, Praha) bol ministrom vnútra ČSSR od 8. 4. do 30. 8. 1968.
 7 ABS Praha, f. personálni spisy ministerstva vnútra, personálny spis Jána Kováča. List I. námestníkovi FMV genmjr. Ing. Jánovi Hanuliakovi zo 7. 10. 1976; Životopis z 20. 5. 1970.
 8 Univerzita Komenského.

Hodnotenie nadriadených
na Delostreleckom učilišti
z roku 1956. Zdroj: ABS

kaci pravidel střelby se nedopouští chyb. Povelovou technikou má velmi dobrou. S mapou a přístrojem pracuje jistě a přesně.
Jeho zdravotní stav je průměrný, těžkosti má s průduškami a plícemi. V tělesné přípravě dosahuje dobrých výsledků.

Z á v ě r : Jmenovaný je politicky velmi vyspělý. V práci je svědomitý a důsledný, je samostatný. Má všechny předpoklady politického a odborného růstu.
Je dobře připravený zastávat funkci vel. vel. čety.

10. srpna 1956

Velitel čety:
porašik *Štrbáň* Štrbáň Ivan

Jmenovaný je politicky vyspělý. Má kladný poměr k našemu zřízení. Při usměrňování je dobrým organizátorem v řízení stranicko-politické práce, ve které s oblibou pracuje. Ve studiu svoji houževnatostí dosahuje dobrých až výtečných výsledků. V zařazení velitelské funkce projevuje rozhodnost, iniciativu a velitelskou náročnost. Má dobré vojenské vystupování a projevuje svědomitost v péči o svěřený materiál. Má dobré společenské chování a vystupování. Nepodléhá pití alkoholu.
Je schopný zastávat funkci velitele velitelské čety.
" 15 " srpen 1956

Velitel 1. baterie
kapitán *Hofman J.* Hofman Josef

Jmenovaný je třídně vědomý a politicky vyspělý. Ve stranické práci má dobré zkušenosti. Ve výuce dosahuje výtečného prospěchu. Je pracovitý, upřímný a u kolektivu oblíben. Uložené úkoly plní zodpovědně a včas. Je náročný a od podřízených vyžaduje kázeň. Má předpoklady dalšího růstu. Navrhují ustanovit jmenovaného do funkce velitele velitelské čety.
" 20 " srpen 1956.

Velitel I. oddílu
major *Čap* Č a p Josef

Se-zhodnocením souhlasím. Jmenovaný je dobře připraven zastávat funkci velitele velitelské čety.

22. srpna 1956

Náčelník dělostřeleckého učiliště
generál-majoor dělostřelectva *Vítěk* V í t e k František

tickej republiky (SSR) pplk. Jozef Vadovický⁹ návrh na jeho menovanie do funkcie náčelníka pohotovostného práporu, ktorý mal byť zriadený pri slovenskom ministerstve vnútra. Na základe tohto návrhu bol začiatkom novembra menovaný do funkcie náčelníka 1. oddelenia personálneho a školského odboru Hlavného veliteľstva Verejnej bezpečnosti (VB) MV SSR a pracoval na príprave organizačného, personálneho a materiálneho zabezpečenia činnosti budúceho útvaru. V máji 1970 organizoval prípravu a prehliadku prehliadkového práporu ZNB, v rámci ktorej bola pohotovostnému

útvary prezidentom ČSSR prepožičaná bojová zástava. Po zriadení Pohotovostného útvaru VB pre SSR¹⁰ bol k 1. júlu 1970 menovaný do funkcie náčelníka. Zameral sa na organizátorskú a riadiacu prácu, personálne a materiálne dobudovanie útvaru a vytvorenie stranických a spoločenských organizácií v rámci útvaru.

Dobré zvládnutý proces kreovania útvaru, výsledky výchovy a vzdelávania nových príslušníkov ZNB, organizátorskú prácu, velitelské schopnosti, charakterové vlastnosti a politické a odborné predpoklady ocenil aj slovenský minister vnútra Egd Pepich,¹¹ ktorý

9 Jozef Vadovický (1922, Kvačany) nastúpil do ZNB v júni 1946. Od roku 1953 bol náčelníkom odboru a od februára 1964 zástupcom náčelníka správy VB v Banskej Bystrici. Od októbra 1968 bol náčelníkom správy pre úsek VB Slovenskej správy MV. Od 1. 1. 1969 bol hlavným veliteľom a od 1. 5. 1975 prvým zástupcom hlavného veliteľa Hlavného veliteľstva VB MV SSR. Od 1. 1. 1976 pôsobil ako náčelník Správy kriminálnej služby MV SSR a od 1. 3. 1976 do 30. 4. 1982 ako náčelník federálnej správy VB. Koncom mája 1982 odišiel do dôchodku. Pozri: ABS, f. personální spisy ministerstva vnitra, osobní evidenční karta příslušníka MV Jozefa Vadovického.

10 RMV SSR číslo (č.) 23/1970 z 31. 3. 1970 „Pohotovostný útvar VB pre SSR so sídlom v Bratislave - zriadenie“.

11 Egd Pepich (1923, Mýto pod Ďumbierom - 2006, Modra) bol slovenským ministrom vnútra v rokoch 1969 - 1973.

Ministerstvo vnútra
Slovenskej socialistickej republiky
Navrhujúci súčast MV (otevreně)

NÁVRH NA VYZNAMENÁNÍ

ZA PRIATEĽSTVO V ZBRANI
Název navrhovaného vyznamenání

Hodnosť, meno a priezvisko pplk. Ján KOVÁČ	Datum a miesto narodenia 27.11.1933 Dolné Zlažany
Funkcia náčelník KS ZNB Bratislava	Stranická príslušnosť KSS od 14.3.1954
Služba v MV, MNO z poverení od 5. 5. 1945 v ČSA od 26.8.1952 do 31.8.1963 a odbojovými jednotkami čini činnosť: v ZNB od 1.9.1963	
Dôvod propúšťaného vyznamenania Aktívne účasť na bezpečnostných opatreniach pri cvičení armád Varšavskej zmluvy "ŠTÍT - 1972".	

Popsání činu nebo zásluh, za které má být propůjčeno vyznamenání a hodnocení práce navrhovaného.

Pplk. Ján KOVÁČ je po stránke politickej na dobrej úrovni. Má dobrú spoluprácu so Zsl. KV KSS, ktorý pravidelne informuje o bezpečnostnej situácii v kraji a plne sa podieľa pri zabezpečovaní uznesení krajskej organizácie. Ako člen strany si vo vlastnej ZO KSS plní vzorne stranické povinnosti a má tiež dobrý styk s ČUV KSS pri KS ZNB, s ktorým rieši otázky zabezpečovania služobných úloh.

Po pracovnej stránke aktívne pristúpil k rozpracovaniu uznesení a záverov XIV.zjazdu KSČ, ktoré aplikoval na pomery bezpečnostnej situácie v Zsl.kraji s cieľom jej zlepšenia. Má dobré organizátorsko-riadiace schopnosti, ktoré sa snaží plne uplatniť vo svojej funkcii. Vo funkcii dobre spolupracuje s náčelníkmi S-ŠtB a SVB, s ktorými na štáboch prejednáva plnenie bezpečnostných úloh, tieto koordinuje a dbá, aby boli dôsledne plnené.

Jak v predchádzajúcej funkcii veliteľa PÚ VB, tak i v terajšej, organizuje družobné styky so závodmi a s príslušníkmi Sovietskej armády, ktoré sú umiestnené v Bratislave. Stretnutie, ktorým dochádza s predstaviteľmi Sovietskej armády, sú priateľské, pričom spoločne prejednávajú a zabezpečujú úlohy, ktoré súvisia so spoločným riešením otázok vyskytujúcich sa pri

Vyznamenanie „Za priateľstvo v zbrani“ I. stupňa mu bolo prepožičané v roku 1979.
Zdroj: ABS

18. augusta 1971 predložil návrh na jeho menovanie do funkcie náčelníka krajskej správy ZNB v Bratislave. Návrh bol schválený v stranických organizáciách a keď bol začiatkom januára 1972 povýšený do hodnosti podplukovníka, bol k 1. februáru 1972 menovaný do funkcie náčelníka KS ZNB v Bratislave. V tom čase už pôsobil aj ako poslanec Západoslovenského Krajského národného výboru. Aktívne sa zúčastnil bezpečnostných opatrení realizovaných počas cvičení armád Varšavskej zmluvy (ŠTÍT 72) a na základe „dobrej spolupráce s predstaviteľmi Sovietskej armády“ mu prezident republiky pri príležitosti 55. výročia VOSR¹² prepožičal medailu „Za priateľstvo v zbrani“ I. stupňa. Začiatkom novembra 1973 bol povýšený do hodnosti plukovníka.

Do funkcie náčelníka pomerne veľkého a významného krajského útvaru nastúpil Kováč bez väčších riadiacich skúseností. Po krátkom čase sa mu však podarilo zvýšiť objasnenosť prípadov hospodárskej trestnej činnosti a kladne bola hodnotená aj spolupráca útvarov Štátnej a Verejnej bezpečnosti, výchovná práca medzi mladými príslušníkmi a spolupráca so stranickými orgánmi. Nepodarilo sa mu však zastaviť rast násilnej trestnej činnosti a vyčítali mu aj nedostatky v práci Štátnej bezpečnosti, najmä v agentúrnom rozpracovaní určených objektov.¹³

Začiatkom mája 1974 ho sekretariát Ústredného výboru (ÚV) KSČ schválil do funkcie náčelníka vznikajúcej Správy kontrarozvedky v Bratislave (XII. správa FMV¹⁴), ktorú pre-

12 Veľká októbrová socialistická revolúcia.

13 ABS Praha, f. personální spisy ministerstva vnitra, personální spis Jána Kováča. Komplexní služební hodnocení příslušníka SNB, schválené 30. 9. 1975.

14 FMV - Federálne ministerstvo vnútra.

Hodnotenie federálneho ministra vnútra Obzivu z mája 1981. Zdroj: ABS

I. TEXT KOMPLEXNÉHO SLUŽOBNÉHO HODNOTENIA	
Hodnoti sa postupne: a) politický profil, b) odborný profil, c) morálny profil, d) ďalšie predpoklady pre výkon zastávanej funkcie (pre výkon služby v Zb-re národnej bezpečnosti). V prípade, že miesto v tlačive pre text komplexného služobného hodnotenia nepostačuje, pokračuj te na vložnom liste.	
<p>Genmjr. JUDr. KOVÁČ je politicky vyspelý a triedne uvedomelý funkcionár strany. Má dobré znalosti marxizmu-leninizmu a dovede se samostatne orientovat ve vnitropolitických a mezinárodné politických otázkách. Ve funkcii I. náměstka ministra vnútra ČSSR, kterou vykonává od minulého roku, důsledně prosazuje uplatňování vedoucí úlohy strany, podílí se na zabezpečování a plnění závěrů XV. sjezdu KSČ, které správně aplikuje na podmínky jednotlivých součástí. Při plnění a realizaci úkolů úzce spolupracuje se stranickými orgány a organizacemi a pro jejich činnost vytváří dobré podmínky. Sám aktivně politicky pracuje i mimo pracoviště. Je poslancem Sněmovny národů a členem ústavně právního výboru NS. Dále oddělením státní administrativy ÚV KSČ je delegován na významné vnitrostranické akce.</p> <p>Genmjr. JUDr. KOVÁČ je zkušený, teoreticky i prakticky dobře připravený vedoucí funkcionář FMV. V předchozím zařazení ve funkci náčelníka S SNB Bratislava a náčelníka XII. správy SNB a člena kolegia FMV získal bohaté zkušenosti, které mu umožnily, že se do funkce I. náměstka ministra vnútra ČSSR rychle zpracovává. V podřízenosti má II., X., XII. a IV. správu SNB a SVA FMV. Ve své činnosti prokazuje dobré řídicí a organizační schopnosti. Je náročný k sobě i podřízeným náčelníkům. Tvrdějším způsobem přistupuje k plnění úkolů a usiluje o to, aby se celková práce podřízených součástí neustále zkvalitňovala a bylo dosažováno trvale dobrých pracovních výsledků. Genmjr. JUDr. KOVÁČ má schopnost získávat podřízené pro kvalitní a odpovědný výkon služby a rozvíjet jejich pracovní aktivitu. Trvalou pozornost věnuje otázkám kádrové a personální práce. Dbá, aby do funkcí byli ustanovováni příslušníci, kteří jsou politicky i odborně dobře připravení a mají dostatek praktických zkušeností. Proto zvýšenou péčí věnuje přípravě kádrových rezerv zejména pro funkce v kádrovém pořádku ÚV KSČ.</p> <p>Genmjr. JUDr. KOVÁČ je svědomitý, obětavý a důsledný funkcionář. V jednání je zásadový, čestný, kritický i dostatečně sebekritický. Při plnění úkolů prokazuje příkladnou pracovní morálku. Zdravotní stav dobrý.</p> <p>Pro další období se mu ukládá:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. V činnosti čs. kontrarozvědky zabezpečit, aby se v ČSSR nesformovaly akceschopné antisocialistické a reakční síly a znemožnit jejich rozkladnou činnost, činnost uvnitř společenských struktur naší společnosti a státu. 2. Zabezpečit, aby bylo zamezeno snahám speciálních služeb hlavního protivníka (USA, NSR, Anglie, Francie, Čína) a jejich pomahačů z militaristických, revanšistických a maoistických kruhů a rozvracení státního a společenského zřízení v ČSSR o narušování spojeneckých svazků se Sovětským svazem a dalšími zeměmi socialistického společenství. Dosahnout vyšší výslednosti práce jak na centrálních správách, tak na správách Státní bezpečnosti na jednotlivých krajích. 3. Dosahnout vysokého stupně morálně politického stavu a uvědomělé kázně komplexním využitím efektivních forem a metod, které ovlivňují výchovu, vzdělanost a všestrannou připravenost příslušníků MV ve své podřízenosti. 	

vzal 1. júna 1974. XII. správa FMV ako výkonný útvar federálneho ministerstva vnútra zodpovedala za kontrarozviednu činnosť vo vyčlenených objektoch a problematikách federálneho, resp. republikového charakteru na území Slovenska. Nahradila zrušenú Hlavnú správu ŠtB SSR a do priameho výkonu prevzala okrem kontrarozviednych problematik aj sledovanie, spravodajskú techniku, previerku korešpondencie a kriminalisticko-technické expertízy.

Kováč venoval značnú pozornosť činnosti odboru boja proti vnútornému nepriateľovi, ktorý spadal ako jediný operatívny a výkonný útvar priamo do jeho kompetencie. Práve problematika vnútorného spravodajstva a jej rozpracovanie bolo v predošlých rokoch predmetom kritiky pražskej centrály a vedenia rezortu a dôvodom na odvolanie zodpovedného zástupcu náčelníka Hlavnej správy ŠtB SSR na jeseň roku 1973. Zo správy ŠtB Bratislava boli do rozpracovania prevzatí zvyšní významní exponenti pravice a iné, zväčša z KSČ

vyľúčené osoby, ktorých rozpracovávali tri oddelenia II. odboru XII. správy FMV. Začiatkom júna 1977 nechal Kováč zriadiť štvrté, tzv. zvláštne oddelenie, ktoré spravodajskými metódami vlastnými komunistickéj tajnej polícii rozpracovávalo osobu Alexandra Dubčeka. Dobré pracovné výsledky XII. správy FMV pod vedením Jána Kováča, najmä na úseku boja proti vnútornému nepriateľovi, skvalitňovania a rozširovania agentúrnej siete, rozpracovania prípadov a v toku a obsahu informácií pre I. tajomníka ÚV Komunistickej strany Slovenska (KSS) a útvary FMV si všimol aj I. námestník

FMV genmjr. Ing. Ján Hanuliak,¹⁵ ktorý ho odporučil zaradiť do kádrových rezerv ministerstva vnútra ČSSR a navrhol, aby bol kvôli získaniu ďalších skúseností z radiacej a organizačtorskej práce zaradený na centrálnu správu do Prahy.¹⁶ Stranická komisia, pod vedením vedúceho oddelenia štátnej administrativy Ladislava Sádovského, mu zároveň uložila úlohu zlepšovať výsledky práce v oblasti boja proti kapitalistickým rozviedkam a ochrane socialistickej ekonomiky, koordinačnú činnosť s federálnymi útvarmi ZNB v Bratislave a prípravu a výchovu mladých príslušníkov ZNB a kádrových rezerv.¹⁷

V priebehu jari 1975 absolvoval trojmesačné štúdium pri Vysokej škole Felixa Edmundoviča Dzeržinského KGB v Moskve. Aktívne pracoval ako člen kolégia MV ČSSR, člen predsedníctva Hlavného výboru KSS pri MV SSR a od roku 1976 aj ako poslanec Federálneho zhromaždenia a člen ústavnoprávneho, neskôr vedúci stranickéj skupiny

15 Ján Hanuliak (1921, Terchová) bol I. námestníkom ministra vnútra ČSSR od 1. 3. 1973 do 1. 6. 1979. Predtým, od 15. 2. 1971, zastával funkciu námestníka ministra vnútra ČSSR.

16 ABS Praha, f. personální spisy ministerstva vnútra, personální spis Jána Kováča. Komplexní služební hodnocení příslušníka SNB z 31. 5. 1976.

17 Tamže. Záznam z prerokovania komplexného hodnotenia.

branného a bezpečnostného výboru. V tom istom roku získal aj titul doktor práv z oblasti pracovného práva.

Keď začiatkom mája 1979 I. námestník MV ČSSR genmjr. Ing. Ján Hanuliak uviedol, že „u s. Kováča sú všetky predpoklady pre zastávanie vyššej funkcie v rezorte MV ČSSR“, už vedel, že plk. JUDr. Ján Kováč je ako kádrová rezerva federálneho ministra vnútra navrhovaný do funkcie námestníka FMV. K 1. júnu 1979 prevzal funkciu námestníka MV ČSSR a útvary, ktoré dovtedy riadil odvolaný Ján Hanuliak. V polovici júna 1979 oficiálne prevzal zodpovednosť za riadenie správy kontrarozvedky pre boj proti vonkajšiemu nepriateľovi, správy kontrarozvedky pre boj proti vnútornému nepriateľovi, správy kontrarozvedky v Bratislave, správy sledovania, správy vývoja automatizácie a vlastného sekretariátu. V októbri 1979 bol menovaný do uvoľnenej funkcie I. námestníka federálneho ministra vnútra a začiatkom apríla 1980 povýšený do hodnosti generálmajora. K útvárom, ktoré riadil, pribudla v januári 1980 zriadená XIII. správa ZNB – oborové výpočtové a informačné stredisko ŠtB a začiatkom roku 1981 aj XIV. správa ZNB – správa kontrarozvedky pre boj proti mimoriadnym a zvláštnym formám trestnej činnosti. Po reorganizácii útvarov FMV, ktorá sa uskutočnila k 1. marcu 1982, zostali útvary v jeho kompetencii nezmenené, s výnimkou oborového výpočtového a informačného strediska ŠtB, ktoré bolo ako samostatná súčasť zrušené a zaradené do sekretariátu FMV.

Minister vnútra ČSSR Jaromír Obzina ho v štruktúrovanom služobnom hodnotení z roku 1980 charakterizoval ako politicky vyspelého a triedne uvedomelého, skúseného, teoreticky a prakticky dobre pripraveného vedúceho funkcionára FMV. Ocenil jeho riadiace a organizátorské schopnosti a pre ďalšie obdobie mu určil prostredníctvom kontrarozvedky zabrániť sformovaniu akcieschopných antisocialistických a reakčných sil v Československu, znemožniť ich rozkladnú činnosť a činnosť vo vnútri spoločenských štruktúr; zamedziť snahám špeciálnych služieb USA, NSR, Veľkej Británie, Francúzska a Číny o rozvracanie štátneho a spoločenského zriadenia, o narušenie spojeneckých zväzkov zo ZSSR a krajinami socialistického tábora a dosiahnuť lepšie výsledky práce na centrálnych a krajských

Z á z n a m	
z rozhovoru medzi gen. J. Kováčom a veľvyslancom USA v ČSSR W. Luersom dňa 5. januára 1985 na oficiálnej večeri v poľovníckom zámku v Topoľčiankach	
-	Iniciatíva k rozhovoru vyšla zo strany W. Luersa.
-	W. Luers sa informoval o generálskej hodnosti s. J. Kováča.
-	Gen. J. Kováč ho informoval o svojej funkcii, ale vyslovil presvedčenie, že veľvyslanectvo USA je aj tak o týchto otázkach výborne informované. V každom prípade je tu o ich bezpečnosť postarané.
-	W. Luers vyslovil poľutovanie, že čs. strana nie je natoľko ochotná spolupracovať ako MĽR, PĽR, RSR a iné krajiny.
-	Gen. J. Kováč poukázal na to, že už samotné poradie uvádzaných krajín svedčí o tendenčnosti z americkej strany.
-	W. Luers spomenul svoj podiel pri riešení otázky vrátenia svätostefanskej kráľovskej koruny Maďarsku a zdôraznil, že aj ČSSR dostalo späť svoj štátny poklad.
-	Gen. J. Kováč namietol, že vrátenie pokladu malo v skutočnosti mnoho výhod aj pre americkú stranu.
-	W. Luers sa vrátil k otázke bezpečnosti amerického veľvyslanectva v Prahe. Vyslovil obavu z iránskych alebo iných teroristov.
-	Gen. J. Kováč ho ubezpečil, že o jeho bezpečnosť je u nás lepšie postarané ako doma, v USA. V ČSSR nijakých teroristov niet.
-	W. Luers spomenul príklady teroristických akcií v BĽR a RSR. Konkrétne pred 3 mesiacmi v Plovdive.
-	Gen. J. Kováč oponoval, že ide o propagandu a zámerné skreslenie faktov.
-	W. Luers sa spýtal gen. J. Kováča, či už bol v USA a videl ako sa tam žije, na akej vysokej úrovni a s akými vymoženosťami.
-	Gen. J. Kováč poukázal na zásadný triedny rozdiel medzi ČSSR a USA.

správach ŠtB; dosiahnuť vysoký stupeň morálno-politického stavu a disciplíny u podriadených príslušníkov MV; venovať pozornosť výberu a príprave kádrových rezerv v nomenklatúre ÚV KSČ a rozšíriť ich počet do roku 1983 tak, aby pokrývali predpokladané potreby.¹⁸

Keď v októbri 1985 minister vnútra Vratislav Vajnar¹⁹ uviedol, že „v činnosti genmjr. KOVÁČE při řízení zvěřených útvarů se projevují nedostatky v organizaci práce a nízká úroveň kontrolní činnosti. To má negativní odraz ve slabé výslednosti kontrarozvědných útvarů, které přímo řídí“,²⁰ bolo už zrejme, že Kováč bude z funkcie I. námestníka federálneho ministra vnútra odvolaný. Funkciu oficiálne odovzdal 31. októbri 1985 a nasledujúci deň bol zaradený do kádrovej a materiálnej starostlivosti Kancelárie MV ČSSR.

Záznam rozhovoru
s veľvyslancom USA
v ČSSR W. Luersom
z januára 1985.
Zdroj: ABS

18 Tamže. Komplexné služební hodnotení příslušníka SNB, schválené 6. 5. 1981.

19 Vratislav Vajnar (1930, Strašice) bol ministrom vnútra ČSSR od 20. 6. 1983 do 12. 10. 1988.

20 ABS Praha, f. personální spisy ministerstva vnitra, personální spis Jána Kováča. Komplexné služební hodnotení příslušníka SNB z 29. 10. 1985.

Podklady inšpekcie ministra vnútra ČSSR ku kádrovým opatreniam z januára 1988. Zdroj: ABS

V polovici decembra 1985 nastúpil ako veľvyslanec radca I. triedy – predstaviteľ FMV v Sofii s funkčným platom a príplatkom zahraničnej služby 9 100,- Kčs.

V priebehu roku 1986 sa začali objavovať prvé náznaky Kováčovej trestnej činnosti v súvislosti s kauzou Babinský. Na súčinnostnej porade Inšpekcie MV ČSSR a Vyššej vojenskej prokuratúry v Příbrami bolo 5. augusta 1987 rozhodnuté zaistiť pre potreby vyšetrovania trestnej činnosti (Babinský a spol.) prítomnosť genmjr. JUDr. Jána Kováča na území ČSSR. Koncom augusta 1987 bol preto dočasne zbavený funkcie a stiahnutý späť do ČSSR.

Začiatkom decembra 1987 bolo uznesením vyšetrovateľa inšpekcie MV ČSSR voči nemu vznesené obvinenie pre trestný čin rozkrádania majetku v socialistickom vlastníctve a podielníctva na škode majetku v socialistickom vlastníctve. Bol obvinený z toho, že v rokoch 1982 – 1984 lovil v poľovníckom revíri Trstená, okr. Dolný Kubín bez povolenia, bral ako dary vyrezávané drevené výrobky, potraviny, alkohol a obrazy, ktorých autorkou bola akademická maliarka Mária Medvecká. Na základe pokynu Vyššej vojenskej prokuratúry v Příbrami ho inšpekcia ministra vnútra ČSSR začala koncom roku 1987 vyšetrovať aj pre

podozrenie z trestného činu zneužitia právomoci verejného činiteľa. V štrnástich prípadoch mal v rokoch 1978 – 1982 zabezpečiť bezcolné odbavenie čs. občanov pri ich príjazde zo zahraničia, hoci to bolo v rozpore s colným zákonom a internými predpismi FMV.

Stranicke šetrenie vykonala Ústredná kontrolná a revízna komisia ÚV KSČ. Výsledky prerokovalo predsedníctvo ÚV KSČ na svojej 59. schôdzi dňa 12. februára 1988 a uložilo ministrom vnútra Vratislavovi Vajnarovi posúdiť vhodnosť zotrvania Jána Kováča v službách MV ČSSR. O týždeň neskôr rozhodlo predsedníctvo ÚV KSČ na základe výsledkov stranickeho šetrenia o jeho vylúčení z KSČ pre vážne porušenie stanov strany. Zvláštna komisia MV ČSSR, pod vedením I. námestníka federálneho ministra vnútra genmjr. Ing. Alojza Lorenca, CSc.,²¹ následne odporučila ministrom vnútra prepustiť Ján Kováča zo služobného pomeru príslušníka ZNB.

Kádrovými rozkazmi č. 94 a 95 bol Kováč prepustený zo služobného pomeru príslušníka ZNB z dôvodu porušenia služobnej prísahy zvlášť hrubým spôsobom a jeho pracovný pomer bol ukončený k 25. februáru 1988. Vratislav Vajnar v nich uviedol, že „z dosud shromážděných materiálů v uvedené trestní věci vyplývá, že v případě genmjr. JUDr. Jána KOVÁČE se jednalo o osobu s významným služebním, společenským a politickým postavením, z čehož plyne, že zabránění trestné činnosti ods. BABINSKÉHO bylo především jeho služební povinností, občanskou a politickou odpovědností. Přesto tak neučinil a sám se na jeho trestné činnosti podílel, využil ji k osobnímu prospěchu. (...) Tím porušil služební přísahu a služební povinnost zvlášť hrubým způsobem, a proto jeho další ponechání ve služebním poměru by bylo na ujmu důležitých zájmů služby“.²² Kováč podal začiatkom marca proti uvedeným kádrovým rozkazom rozklad, v ktorom sa odvolával na prezumpciu nevinny a porušenie zákonom stanovených lehôt pri prepustení príslušníka ZNB. Nesúhlasil tiež so záverom posudku o služobnej činnosti o dôvode prepustenia a s výrokom, že je bez politického vzdelania. Minister vnútra ČSSR Vratislav Vajnar koncom apríla 1988 rozklad v plnom rozsahu ako nedôvodný zamietol.

Súdneho verdiktu ani v jednom z prípadov sa však Ján Kováč nedočkal. Od 1. júna 1988 bol hospitalizovaný v Ústave tuberkulózy v Podunajských Biskupiciach, kde 20. júna 1988, vo veku nedožitých 55 rokov, zomrel.

21 Alojz Lorenc (1939, Trenčín) bol I. námestníkom ministra vnútra ČSSR od 1. 12. 1985 do 21. 12. 1989.

22 ABS Praha, f. personální spisy ministerstva vnitra, personální spis Jána Kováča. Kádrový rozkaz ministra vnútra ČSSR č. 95/1988 z 22. 2. 1988.

MEŠKO, Z. G.: *Po stopách komunizmu a mlńniky slovenskej krúťňavy*. Bratislava: Slovak Academic Press 2009, 383 s.

Popredný slovensko-americký detský kardiológ Zoltan G. Meško, M. D. už roku 1999 publikoval v angličtine knihu *Zamlčané sprisahanie* o politických čistkách na Lekárskej fakulte Univerzity Komenského po tzv. Víťaznom februári, ktorá bola zakrátko preložená do troch jazykov. Jeho najnovšia monografia *Po stopách komunizmu a mlńniky slovenskej krúťňavy* je podľa autorových slov „*historickým prehľadom, či skôr mozaikou turbulentných čias od začiatku tzv. priemyselnej revolúcie v 18. storočí (roku 1780 vo Veľkej Británii), ktorú nasledovali prudké otrasy v politickom, sociálnom a kultúrnom vývoji spoločnosti, ktoré vyústili a nakoniec aj uviedli komunizmus začiatkom 20. storočia na scénu Európy (...)* Práca je pokusom zmapovať toto obdobie v kontinuite času a priestoru v súvislosti a spojení s geografiou východnej Európy a oblasti Slovenska.“ Dodajme, že pri osvetľovaní spomínaných udalostí čerpal z bohatej bázy domácich i zahraničných prameňov.

Žiaľ, celé dielo je poznamenané množstvom nepresností aj závažných faktografických omylov, ktoré výrazne devalvujú jeho vedeckú hodnotu. Už v úvode (s. 8) autor uvádza, že ešte v druhej polovici 19. storočia bol v Rakúsko-Uhorsku štát „... najväčším zamestnávateľom, továrnikom, obchodníkom, či bankárom...“ a brestlitovský mier medzi centrálnymi mocnosťami a bolševickou ruskou vládou bol podpísaný 5. marca 1918 (s. 10), hoci v skutočnosti sa tak stalo o dva dni skôr (správny dátum tejto udalosti pritom môžeme nájsť na s. 60).

V prvej kapitole „Karl Marx a jeho zaprášené dielo *Das Kapital*“ (s. 13–28) Z. G. Meško stručne zoznamuje čitateľa so vznikom marxistickej ideológie a životnými osudmi jej zakladateľov. Je však smutné, že popri skutočne fundovaných záveroch spomína vyslovene zavádzajúce skutočnosti. Napr. ako dátum vzniku druhej Francúzskej republiky uviedol 3. marec 1848 (s. 18). V skutočnosti to bol 26. február 1848. Veta „*V Nemecku v tom čase úkladne zavraždili kráľa Friedricha-Wilhelma*“ (autor mal na mysli pruského kráľa Fridricha Viliama IV., s. 19) obsahuje hneď dva nezmysly. Spomínaný monarcha zomrel prirodzenou smrťou 2. januára 1861 a nijaký štát s názvom Nemecko vtedy neexistoval. Údiv vyvoláva aj zmienka o francúzskom kráľovi, ktorý rezignoval po prehratej bitke pri Sedane (s. 23). Pripomeňme, že vo Francúzsku v rokoch 1852 – 1870 vládol cisár Napoleon III.

Na nasledujúcej strane vzbudí pozornosť údaj, že Karl Marx nedostal roku 1874 britské občianstvo, lebo „*nebol lojálnym subjektom kráľa a jeho krajiny*“. Je totiž všeobecne známe, že vo Veľkej Británii v inkriminovanom čase panovala kráľovná Viktória.

Druhá kapitola, ako naznačuje už samotný názov „*Predvoj komunizmu – sociálna demokracia*“ (s. 29–50), popisuje vznik sociálnodemokratického hnutia v Európe so zreteľom na Uhorsko a Slovensko. Autor v nej zdôrazňuje, že socialistické myšlienky prichádzali na Slovensko dichtonomicky – cez Budapešť a Prahu, čo malo za následok paralyzáciu slovenského národného povedomia, ktoré „*súperilo*“ vo vlnе nacionalizmu so sociálnymi myšlienkami (s. 40).

V tretej kapitole „*Roky 1914 – 1918 – I. svetová vojna, českí komunisti, Veľká októbrová revolúcia*“ (s. 51–88) ziska čitateľ okrem základných údajov o prvom globálnom ozbrojenom konflikte a činnosti česko-slovenského zahraničného odboja informácie o málo známych aktivitách Československej komunistickej strany v Rusku. Je však podivné, prečo Z. G. Meško označuje bolševický prevrat z novembra 1917 ako revolúciu. Autorovi treba takisto vytknúť, že historický región Halič spomína pod archaickým názvom Galícia (s. 52), pre poľskú rieku Visla používa z nepochopiteľného dôvodu latinské meno Vistula (s. 52) a názov rieky Soča (taliansky Isonzo) na dnešnom slovinsko-talianskom pomedzí skomolil na Isonzo (s. 54). Ruské slovo „*rodina*“ (vlasť) zasa prekladá ako „*národ*“ (s. 55). Na s. 58 Z. G. Meško napísal, že USA vo „*februári 1917 vyhlásili vojnu centrálnym mocnostiam...*“ a britský ministerský predseda sa v tom čase vyjadril, že „*Veľká Británia nemá námietky, aby si cisár Franz Jozef udržal Uhry a Čechy*“. Všetky seriózne historické publikácie naproti tomu uvádzajú, že USA vstúpili do vojny proti Nemecku 6. apríla 1917, zatiaľ čo Rakúsko-Uhorsku vyhlásili nepriateľstvo 7. decembra 1917 a starý mocnár František Jozef I. zomrel už 21. novembra 1916 (čo sám autor spomína na s. 54). Pôvodné priezvisko legionárskeho generála Radolu Gajdu autor skomolil na Gajder (v skutočnosti sa volal Geidl, s. 60) a členov ruskej strany socialistov–revolucionárov (skrátene eserov) označuje na niekoľkých miestach ako sociálnych revolucionárov.

PhDr. Tomáš Klubert, PhD.

(1972), absolvent Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, študijný odbor história – filozofia. Pracuje v Ústave pamäti národa

Štvrtá kapitola „Predohra k založeniu ČSR a historické stretnutie dvoch národov“ (s. 89–102) stručne popisuje politické, hospodárske a kultúrne dejiny českého a slovenského národa v období medzi nástupom osvietenského absolutizmu a koncom prvej svetovej vojny, približuje činnosť českých a slovenských organizácií v USA a udalosti spojené so vznikom Česko–Slovenska. Z. G. Meško sa ani tu, žiaľ, nevyhol závažným omylom. Na s. 90 uvádza, že Matica slovenská bola založená v roku 1862 (správny dátum je 4. august 1863) a na území Slovenska nebola na začiatku 20. storočia nijaká univerzita (s. 90). V Bratislave pritom od októbra 1914 fungovala Alžbetínska univerzita a vysokú školu technického typu v Banskej Štiavnici založila ešte Mária Terézia v roku 1762. Ako skutočne kuriózne treba vnímať údaje, že na začiatku druhej polovice 19. storočia bolo v českých krajinách 576 763 ľudových škôl s českým vyučovacím jazykom (s. 91) a v Uhorsku už v januári 1918 vypukol generálny štrajk na podporu brestlitovského mieru (s. 95).

Piata kapitola nesie názov „Návrat vojenských zajatcov z Ruska a vznik Slovenskej republiky rád – soviетov“ (s. 103–126). Autor v nej uvádza, ako príchod vojnových zajatcov z Ruska v roku 1918 zradikalizoval rakúsko-uhorské obyvateľstvo a prispel k vzniku komunistického hnutia v habsburskej monarchii. Značnú pozornosť pritom venuje osobnosti Bélu Kúna, zakladateľa Maďarskej republiky rád. Ďalej približuje rozpad Uhorska, problémy s utváraním slovenských južných hraníc a vpád maďarských bolševikov na Slovensko na jar 1919, ktorý viedol k vzniku efemernej Slovenskej republiky rád. Jediným závažným nedostatkom v tejto vyváženej a objektívnej kapitole je, že v súvislosti s udalosťami na začiatku roka 1919 spomína tzv. Malú dohodu, hoci toto vojensko-politické spojenectvo sa sformovalo až v roku 1921 (s. 115).

Názov šiestej kapitoly „Rok 1921: zjazd tzv. slovenských komunistov v Ľubochni a zdráhavý vznik KSC v Prahe“ (s. 127–152) prezrádza, že je venovaná založeniu Komunistickej strany Československa. Z. G. Meško v nej zdôrazňuje, že väčšina obyvateľstva na prevažne poľnohospodárskom Slovensku nemala pred rokom 1918 o sociálnodemokratickej a komunistickej ideológii hlbšie znalosti. Vzhľadom na to bol počet domácich komunistov zanedbateľný a rozhodujúcu úlohu pri zakladaní komunistickej strany na Slovensku zohrali radikálni sociálni demokrati českého, maďarského a židovského pôvodu. Zsväteným spôsobom informuje autor o zakladajúcom zjazde KSC v Prahe a úlohe, ktorú na ňom zohral jej prvý predseda Bohumil Šmeral. Pri

zmienke o maďarskom komunistickom predákoví Matyášovi Rákosim však nesprávne uviedol, že jeho pôvodné priezvisko znelo Roth (v skutočnosti sa volal Rosenfeld, s. 149).

V siedmej kapitole „Bolševizácia KSC a jej tieň na Slovensku“ (s. 153–176) Z. G. Meško približuje vnútorný zápas medzi komunistickými frakciami v ČSR na pozadí ďalších významných udalostí 20. rokov minulého storočia. Zdôrazňuje relatívne vysoké volebné zisky KSC na Slovensku a Podkarpatskej Rusi, kde voliči aj týmto spôsobom vyjadrovali svoj odpor proti národnostnej a hospodárskej politike praktikovanej československými vládnymi stranami vo východných častiach republiky. Zvýšenú pozornosť venuje nespokojnosti slovenských komunistov s pražským centralizmom a nevyberavým metódam, ktoré vo vnútrostraníckom boji o moc používali českí stalinisti pod vedením Klementa Gottwalda.

Ôsma kapitola má názov „Vznik slovenskej komunistickej inteligencie“ (s. 177–210). Z. G. Meško v nej podrobne zoznamuje čitateľa s politickou činnosťou i umeleckou tvorbou Vladimíra Clementisa, Ladislava Novomeského, Daniela Okáliho a ďalších popredných ľavicových intelektuálov, ktorí sú známi ako davisti.

V deviatej kapitole „Roky tridsiate: KSC, jej zlyhanie pri nástupe fašizmu a kultúrne boje v republike“ (s. 211–256) sa môžeme dozvedieť o aktivitách československých komunistov počas Veľkej hospodárskej krízy, rozporuplnej národnostnej politike KSC, stalinských politických procesoch a udalostiach vedúcich k zániku prvej ČSR. Aj v tejto kapitole sa však autor dopustil dvoch nepresností. Na s. 218 uvádza, že Nemecko koncom roka 1934 zaviedlo povinnú vojenskú službu a o tri strany ďalej píše o Japonskej invázii do Číny v roku 1930. Správny dátum prvej udalosti je 16. marec 1935 a japonské vojská okupovali čínske Mandžusko na jeseň 1931.

Oveľa viac chýb obsahuje desiata kapitola „Roky vojnové: 1939 – 1945, strana, odboj a povstanie premeškaných príležitostí“ (s. 257–296). V zmienke o kapitulácii nemeckej 6. armády na s. 268 vo februári 1943 je jej veliteľ označovaný ako gen. Friedrich von Paulus (s. 268), hoci menovaný v tom čase mal hodnosť poľného maršala a nikdy nenosil šľachtický predikát. Na tej istej strane píše autor o zbehnutí slovenskej jednotky na sovietsku stranu, ktoré sa odohralo v marci 1943 pri Melitopoli. K zajatiu (nie dezercii) približne dvoch tisícok príslušníkov slovenskej 1. pešej divízie však na týchto miestach došlo až o sedem mesiacov neskôr. Rovnako nezmyselný údaj nájdeme na s. 278, kde autor píše o českom pôvode slovenského dôs-

tojníka Jána Staneka, rodáka z Hrušovian pri Topoľčanoch. Priezvisko československého generála Heliodora Píka je uvádzané ako Pýka a pri ruskom meste Orel sa na jar 1944 neodohrala nijaká veľká tanková bitka (s. 280). Z komunistickej propagandistickej literatúry Z. G. Meško nekriticky prebral údaj o likvidácii nemeckej vojenskej misie, v skutočnosti náhodnej skupiny cestujúcich, v Turčianskom Sv. Martine dňa 28. augusta 1944 (s. 283). Veliteľ 1. pešej divízie na východnom Slovensku sa nevolal F. Markuš, ale Mikuláš Markus a Modra nikdy nebola súčasťou povstaleckého územia (s. 288). Povstaleckých generálov Jána Goliana a Rudolfa Viesta zajaľovali v obci Pohronský Bukovec, a nie v horárni pri Pohronskom Balogu (s. 291), nehovoriac o tom, že obec s takýmto názvom vôbec neexistuje.

Jedenásta kapitola „Významný február 1948 – alias – pražský október“ (s. 297–322) popisuje udalosti v rokoch 1945 – 1948. Až na to, že autor označuje Irán ako Perziu (s. 308), poľské mesto Szklarska Poręba nazýva

Sklárskou Pohrebou (s. 309) a opakuje dnes už vyvrátené tvrdenie, že Stalin ponúkol vo februári 1948 Gottwaldovi vojenskú pomoc (s. 315), je napísaná pútavo a objektívne.

V poslednej kapitole „Jacta alea est“ (s. 323–346) prináša Z. G. Meško informácie o budovaní totalitného režimu v ČSR a odhalením Stalinových zločinov na XX. zjazde KSSZ. V májových voľbách roku 1948 však získali 83,7 % hlasov kandidáti Národného frontu, a nie komunisti (s. 324), Vavro Hajdu nebol ministrom pre západnú Európu, ale námestníkom ministra zahraničných vecí (s. 335) a Stalina nenašiel jeho sekretár mŕtveho na lôžku (s. 339). Sovietsky diktátor totiž umieral dva dni v kruhu svojich najbližších spolupracovníkov.

Na záver možno konštatovať, že monografia *Po stopách komunizmu a mílniky slovenskej krútnavy* mala byť podrobená odbornej recenzii, čo by podstatne zvýšilo jej kvalitatívnu úroveň. Súčasťou publikácie je poznámkový aparát, menný register, zoznam použitých prameňov a bohatá obrazová príloha.

ŠMIHULA, D. (zost.): Viedenská arbitráž v roku 1938 a jej európske súvislosti. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie konanej v Bratislave 10. novembra 2008. Bratislava 2008, 112 s.

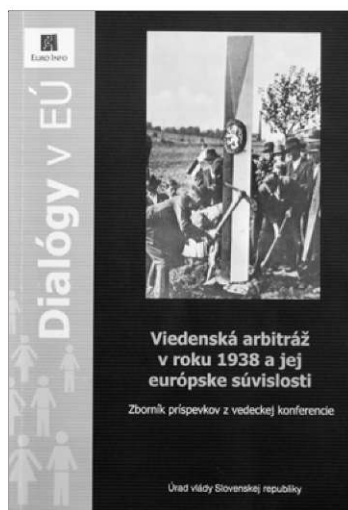
V novembri 2008 pri príležitosti sedemdesiateho výročia Viedenskej arbitráže sa v Bratislave konala vedecká konferencia s názvom „Viedenská arbitráž v roku 1938 a jej európske súvislosti“, ktorej organizátormi boli Úrad vlády SR, Vojenský historický ústav a Historický ústav SAV. Výstupom z konferencie bol zborník príspevkov, v ktorom sa autori, nielen historici, zamerali na rôzne aspekty súvisiace s aktom Viedenskej arbitráže.

V úvodnom príhovore podpredseda vlády SR Dušan Čaplovič vyzdvihol snahu pripomínať si dôležité výročia nášho národa, medzi ktoré nepochybne patrí aj Viedenská arbitráž.

Prvý príspevok Ladislava Deáka má názov „Medzinárodno-politické súvislosti Viedenskej arbitráže a dôsledky pre južné Slovensko“ (s. 9–23). Už od roku 1933 Maďarsko úzko spolupracovalo s nacistickým Nemeckom, od ktorého očakávalo podporu pri presadzovaní svojich záujmov voči susedným štátom, na ktorých území žila maďarská menšina. V roku 1938 Nemecko počítalo s Maďarskom,

ktoré malo začať vojenské akcie proti republike, čo by Hitler využil ako zámienku na vojenský zásah proti Č-SR. Autor výstižne poukázal (s. 10) na nepripravenosť a z toho prameniaci vyčkávací postoj maďarskej vlády začať konflikt, pretože sa obávala negatívnej reakcie nielen Francúzska a Británie, ale aj svojich susedov Rumunska a Juhoslávie, tradičných spojencov Č-SR. Tento postoj neskôr využil Hitler pri rokovaniach v Mníchove na manévrowanie voči maďarským požiadavkám, pričom poukazoval na ich neochotu podporiť jeho plány proti republike. Napokon vďaka B. Mussolinimu sa maďarské požiadavky dostali do dodatku mnichovského protokolu, ktorý zaväzoval česko-slovenskú vládu dohodnúť sa so susednými štátmi, pričom ak by k dohode nedošlo, spor sa stane predmetom ďalšieho stretnutia vlád štyroch veľmocí. Maďarská vláda preto začala tlačiť na Č-SR, aby čo najrýchlejšie začali bilaterálne rokovania, pričom výsledok bol dopredu jasný, keďže jej požiadavky boli absolútne neprimerané. Po stroskotaní rokovaní sa rozbehli diplomatické kanály, prostredníctvom ktorých sa jednotlivé vlády snažili pomocou emisárov dosiahnuť svoje požiadavky. Tu autor uznáva (s. 17–18), že maďarská diplomacia zožala väčšie úspechy najmä kvôli dobrým vzťahom s Talianskom.

Mgr. Ján Mitáč
(1983), absolvent
Univerzity sv. Cyrila
a Metoda v Trnave,
študijný odbor
história – náuka
o spoločnosti. Pracuje
v Ústave pamäti národa

Tie sa napokon odzrkadlili vo viedenskom rozsudku, ktorý bol pre Slovensko obrovskou ranou a sklamaním. V závere autor konštatuje: *„Viedenský rozsudok 2. 11. 1938 nemeckej a talianskej vlády, svojím charakterom nemožno pokladať za medzinárodnú arbitráž, pretože nevytvoril rovnaké podmienky a práva pre obidva štáty, nevznikol na princípe dobrovoľnosti, ale bol vynútený a dosiahnutý pod hrozbou a nátlakom, ktoré sú nezlučiteľné so zásadami medzinárodného práva“* (s. 23).

V druhom príspevku, „Bratislava v nemeckých plánoch na jeseň 1938“ (s. 24–34), Michal Schvarc poukazuje na skutočnosť, že nechýbalo veľa a aj Bratislava sa mohla dostať do nemeckých alebo maďarských rúk. Autor vysvetľuje, že ani nemecké špičky nemali rovnaký názor na budúce postavenie Bratislavy. Situácia však bola omnoho komplikovanejšia, pretože tu žila aj početná nemecká menšina, ktorá dôrazne požadovala pripojenie k ríši, najmä po obsadení Petržalky. Na druhej strane maďarská vláda mala enormný záujem o získanie Bratislavy ako bývalého korunovačného mesta uhorského kráľovstva a svoj nárok presadzovala v rozhovoroch s nemeckými vládnymi činiteľmi. Posledné slovo mal Adolf Hitler (s. 28), ktorý zámerne zahmlieval pred oboma stranami. Napokon došlo k definitívnemu rozhodnutiu koncom októbra 1938 počas návštevy J. von Ribbentropa v Ríme, kde sa dohodol s G. Cianom, že mesto zostane Slovensku. Podľa autora (s. 33) Nemecko si za svoju pomoc pri získaní Bratislavy nechalo zaplatiť tým, že obsadilo Devín, ktorý bol jedným z národných symbolov, s čím sa vládna garnitúra vyrovnávala len veľmi ťažko.

Tretí príspevok Valeriána Bystrického nesúci názov „Vnútropolitický ohlas na zmeny hraníc v roku 1938“ (s. 35–47) zachytáva situáciu na Slovensku po vyhlásení Mnichovskej dohody a snahe zachrániť pre Slovensko čo najviac územia v súvislosti s požiadavkami jeho susedov. V dôsledku Mnichova sa na Slovensku začalo volať po jednote, ktorú presadzovala väčšina politických subjektov, pričom tu bola snaha navonok prezentovať Slovensko ako stabilizovanú krajinu v rámci ČS-R. Autonómna vláda hneď po svojom vzniku musela čeliť maďarským požiadavkám. Autor tu poukazuje (s. 38–42) na snahu vlády na čele s J. Tisom zjednať sa

s Maďarmi. Tiso si uvedomoval nevyhnutnosť dohody s Maďarmi, ktorí prišli na rokovania do Komárna s neakceptovateľnými požiadavkami. Preto sa vedenie HSLŠ rozhodlo začať hľadať kontakty v zahraničí. Slovenská autonómna vláda si uvedomovala silu Nemecka, preto jej predstavitelia hľadali podporu najmä tam. Žiaľ, odhady čelných predstaviteľov vlády boli nesprávne, pretože sa domnievali, že Nemci pomôžu Slovensku vyhrať spor s Maďarmi. To sa napokon nestalo a samotný viedenský rozsudok vyvolal vlnu nespokojnosti a sklamaní. Tento politický neúspech musel mať zákonite vinníka. Podľa autora (s. 42–46) propaganda na Slovensku vinila za neúspech slovenskej politiky najmä židov a Maďarov, čím chcela zo seba zhodiť podiel svojej viny. Aj keď na druhej strane konštatuje, že pravdepodobne by výsledok arbitráže bol rovnaký pri akomkoľvek rozložení politických síl na Slovensku. Autor v závere poukazuje (s. 45–47) na úsilie celého politického spektra, snažiaceho sa o korekciu hraníc v prospech Slovenska. Zatiaľ čo vláda Slovenskej krajiny a neskôr samostatného štátu videla možnosť zmeny hraníc v užšej spolupráci s nacistickým Nemeckom, ilegálne skupiny a členovia rozpustených politických strán videli možnosť návratu k pôvodným hraniciam jedine cez porážku Nemecka.

Zaujímavé informácie obsahuje aj príspevok Miloslava Čaploviča „Čs. branná moc po Mnichove: náčrt problematiky (október 1938 – marec 1939)“ (s. 48–61). Autor sa zamerával na stav armády po Mnichove a Viedenskej arbitráži. Toto obdobie bolo pre armádu značne nepriaznivé, keďže bez boja a na základe politických rozhodnutí sa musela stiahnuť z dobre opevneného pohraničia. Toto vplývalo na nálady v armáde, ktorá mala často iný pohľad na riešenie problémov ako vtedajší politici (s. 58–59). Autor sa tiež zameriava na pôsobenie armády na Slovensku, jej spory s krajinou vládou a každodenné incidenty, najmä na Podkarpatskej Rusi. Tu musela potláčať akcie maďarských teroristických oddielov rongyosgárda, szabadcsapatok, ale aj akcie regulárnej maďarskej armády. V závere poukazuje (s. 60–61) na koniec jednej z najmodernejších armád v Európe, ktorá po nátlaku Nemecka na ústrednú vládu v Prahe musela urobiť personálne zmeny vo vedení a postupne znížiť stav na 120-tisíc mužov, čo v konečnom dôsledku znamenalo citeľné oslabenie jej bojovej schopnosti.

Igor Baka vo svojom príspevku „Maďarská agresia na východné Slovensko v marci 1939“ (s. 62–76) opisuje začiatky existencie Slovenského štátu a maďarský útok proti nemu. Už na začiatku (s. 62) upozorňuje, že

problematika nie je dosiaľ komplexne spracovaná, aj keď vyšlo viacero parciálnych štúdií, či už od L. Deáka alebo F. Cséfalvaya a iných autorov. Autor tu poukazuje najmä na snahy Maďarska získať ďalšie územia Slovenska, samozrejme s tichým súhlasom Nemecka. Tiež na problémy rodiacej sa slovenskej armády, ktorá zápasila s nedostatkom výzbroje a výstroja, ale aj dôstojníkov, ktorí by sa postavili na čelo jednotlivých vojenských útvarov. Pri týchto problémoch mala byť nápomocná najmä HG, ktorá na mnohých miestach spôsobovala ťažkosti. Samozrejme, najviac priestoru venuje vojenskému konfliktu. Tu opisuje jednotlivé boje, dáva výpočet mŕtvych a zranených. Tento „podivný“ konflikt sa napokon skončil po zásahu Nemecka. Napriek tomu Slovensko stratilo územie s takmer čisto nemaďarským obyvateľstvom (40 tisíc). Autor v závere poodhalil taktiku Nemecka voči obom znepríateleným štátom: *„Situáciu využívala nemecká strana, ktorá za plnenie svojich žiadostí ponechávala obidvom nádej na korekcie hraníc. Tí sa tak v nasledujúcom období predbiehali v plnení nemeckých žiadostí“* (s. 74).

Príspevok Jozefa Beňu *„Medzinárodnoprávne súvislosti Viedenskej arbitráže“* (s. 77–93) sa zameriava na historicko-právnu analýzu Viedenského rozsudku. Autor na viacerých miestach opravuje a vyracia tézy maďarských historikov a právnych teoretikov. Zameriava sa aj na nesprávny výklad Trianonskej mierovej zmluvy (s. 78–83) z maďarskej strany, ktorá sa snažila „trianonskú krivdu“ za každých okolností napraviť. Ďalším aspektom, na ktorý upozorňuje čitateľa, je dodržiavanie práv národnostných menšín v ČSR (s. 83–86), ktoré bolo na neporovnateľne vyššej úrovni ako v Maďarsku. V závere pisateľ predkladá dôkazy o neoprávnenosti Viedenskej arbitráže: *„Z medzinárodnoprávného hľadiska Viedenská arbitráž vôbec nejstvovala. Z týchto skutkových okolností*

a z ich právneho posúdenia a kvalifikácie vychádzala mierová konferencia v Paríži v rokoch 1946 – 1947“ (s. 92).

Ďalší príspevok z oblasti právnej histórie predniesol Vladimír Čečot s názvom „Historicko-právne konzekvencie Viedenskej arbitráže – consilium pro futuro“ (s. 94–102). Autor sa zameriava na historické a právne súvislosti Viedenskej arbitráže (s. 95–97). Na druhej strane sleduje právne a vecné dôsledky tohto aktu pre Č-SR (s. 98–100). V závere konštatuje neoprávnenosť celého aktu z medzinárodnoprávného hľadiska, pričom upozorňuje na snahy extrémistických politikov a hnutí v Maďarsku, ktoré smerujú k spochybneniu Parížskej mierovej zmluvy a zvrátenia Trianonu, ktorý považujú za jednu z najväčších „krívd“ spáchanú na maďarskom národe.

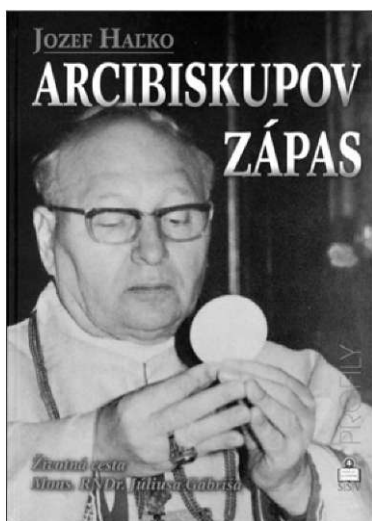
V poslednom príspevku „Viedenská arbitráž a súčasnosť“ (s. 102–111) právnik Jozef Klimko rozoberá problematiku Viedenskej arbitráže a po vojne prijatých dekrétov prezidenta E. Beneša z hľadiska súčasného práva. Čitateľovi podáva niekoľko argumentov, ktoré podporujú myšlienku nemennosti Benešových dekrétov, ktoré vychádzajú z krívd napáchaných v čase prijatia Mníchovského diktátu a Viedenskej arbitráže. Autor v závere konštatuje: *„Naša prítomnosť a budúcnosť je bezprostredne podmienená povinnosťou hľadať to čo nás spája a nerozdeľuje. Je to v záujme všetkých zúčastnených štátov, národov, jednotlivcov“* (s. 111).

Aj keď je zborník nevelký rozsahom (112 s.), možno skonštatovať, že aspoň čiastočne poskytuje čitateľovi niektoré nové informácie, osvetľujúce historický okamih Viedenskej arbitráže z rôznych pohľadov. Okrem príspevkov z oblasti histórie sa môžeme oboznámiť s historicko-právnymi analýzami, ktoré poskytujú čitateľovi základnú orientáciu vo výklade Trianonu a Parížskej mierovej zmluvy, ktoré sa často stávajú terčom spochybnovania ešte aj dnes.

Pavol Jakubčín
(1983), absolvent
Filozofickej fakulty
Trnavskej univerzity
v Trnave, študijný
odbor históriá. Pracuje
v Ústave pamäti národa

HALKO, J.: Arcibiskupov zápas. Životná cesta Mons. RNDr. Júliusa Gábriša. Trnava 2008, 343 s.

V úvode knihy autor približuje jej cieľ, predstaviť život Júliusa Gábriša vo všetkých dostupných rozmeroch: „už relatívne známu chronológiu udalostí dopracovať ešte detailnejšie a v širších súvislostiach, preniknúť aj do intelektuálneho a duchovného sveta hlavného protagonistu, skúmať hlbšie motivácie jeho počínania a motivácie jeho najbližších spolupracovníkov, identifikovať rezonanciu veľkoplošných politicko-kultúrnych procesov v konaní a rozhodovaní kňaza a neskôr biskupa Katolíckej cirkvi, vyskúmať základné smery vývoja jeho postojov voči ateizačnému režimu i zlomy v nich...“

V prvej kapitole možno spoznať prostredie, z ktorého Július Gábriš vyšiel, obec Tesáre nad Žitavou, dnes súčasť obce Tesárske Mlyňany. Na základe známych a dostupných prameňov vykresľuje autor jeho štúdiá na Štátnom reálnom gymnáziu v Zlatých Moravciach a neskôr v trnavskom seminári, po ktorých bol 28. apríla 1938 v bratislavskom Dóme sv. Martina vysvätený na kňaza. Po približne trojročnom pôsobení

v rôznych farnostiach ako kaplán sa na jeseň 1941 Gábriš stáva dočasným profesorom na biskupskom gymnáziu v Trnave. Aby mohol okrem náboženstva vyučovať aj ďalšie predmety, doplnil si vzdelanie v odbore zemepis a dejepis na filozofickej fakulte vtedajšej Slovenskej univerzity v Bratislave, kde nakoniec získal aj doktorský titul Rerum Naturalium Doctor – RNDr. Počas pôsobenia na biskupskom gymnáziu v Trnave J. Gábriš ako vyučujúci prichádzal do kontaktu s viacerými žiakmi, ktorí sa neskôr stali známymi postavami slovenskej spoločnosti. Jeho žiakom bol napr. Miroslav Válek – neskorší minister kultúry, s ktorým Gábriš, už ako biskup, prichádzal často do styku, básnik Vojtech Mihálik – (v rokoch 1966 – 1981 člen ÚV KSS) či známy trnavský lekár Štefan Kopecký. K jeho žiakom patrili aj neskorší saleziáni Jozef Heriban a Milan Stanislav Ďurica.

Po roku 1950, keď musel opustiť miesto vyučujúceho na gymnáziu v Trnave, sa opäť dostal do pastoračie ako kaplán. Po účinkova-

ni v Mojmirovciach pri Nitre sa stáva správcom fary, a tiež okresným dekanom v Jablonici na Záhorí. Tu bolo jeho pôsobenie ostro sledované štátnou správou, ktorou bol Gábriš označovaný ako „aktivizátor náboženského života“ získavajúci aj mnohých miestnych členov komunistickej strany. V období jeho pôsobenia v Jablonici sa zvýšilo percento detí navštevujúcich náboženstvo, takže Jablonica bola v tomto ukazovateli na prvých miestach v rámci okresu. Zvýšila sa aj návštevnosť kostola, takže veriaci iniciatívne doplnili miesta v kostole o 40 stoličiek. S týmito skutočnosťami boli nespokojní komunistickí funkcionári okresu i kraja a Gábriš ako jablonický okresný dekan im prekážal práve pre výrazné aktivizovanie náboženského života. Navyše, ešte v roku 1953 sa okresný cirkevný tajomník na Gábriša sťažoval, že do mierového hnutia (t. j. Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva) sa nezapája a na rôznych verejných zhromaždeniach sa neukazuje.

V nasledujúcich rokoch sa však Gábrišove verejné vystupovanie vo vzťahu k mierovému hnutiu a k verejnej angažovanosti mení a on sa stáva aktívnym zástancom mierového hnutia. O mierovom hnutí sa vyjadruje, že to bolo práve ono, ktoré v čase vrcholiaceho stalinizmu zachránilo cirkev, keďže sa len naň bral aký-taký ohľad pri frontálnom útoku na cirkev. Mnohé príhovory, ktoré Gábriš predniesol na kňazských mierových poradách, presne zapadali do zámerov štátnej správy, ktorá chcela o. i. docieľiť, aby aj katolícki kňazi verejne podporovali budovanie socializmu. Tak Gábriš viackrát pochválil zriaďovanie a existenciu jednotných roľníckych družstiev, vyzdvihoval mierové snahy Sovietskeho zväzu aj v súvislosti s Berlínskym múrom, ktorého výstavbu obhajoval. Inokedy navrhol hovoriť o mierovom úsilí aj s deťmi, a tak preniesť mierovú myšlienku aj na ich rodičov, alebo vyzdvihoval význam a dôležitosť volieb.

Kým však na jednej strane svojimi vystúpeniami podporoval rôzne akcie štátnej správy, na druhej strane sa vo svojej farnosti snažil neustále prehľbovať náboženský život veriacich, kvôli čomu sa dostával so štátnou správou do konfliktov. V škole veľmi aktívne vyučoval náboženstvo, na ktoré prihlásili svoje deti aj viacerí jablonickí členovia strany.

Na jar 1962 bol Július Gábriš biskupom Lazíkom preložený z Jablonice za dekana do farnosti Nové Mesto nad Váhom. Tu ho zastihol aj rok 1968, keď sa v dôsledku celospoločenských pohybov a po strate podpory zo strany komunistickej moci rozpadlo aj pôvodné kňazské mierové hnutie. Svoju úlohu pri je-

ho zániku zohral aj Gábriš, ktorý bol jedným z najaktívnejších slovenských kňazov, ktorí na rozšírenom zasadaní predsedníctva MHKD 21. marca 1968 žiadali vedúcich predstaviteľov hnutia, aby odstúpili. Gábriš už niekoľko rokov predtým kritizoval vedenie mierového hnutia, a to najmä predsedu J. Plojhora za jeho útoky voči pápežovi Pavlovi VI. V novovytvorenom Diele koncilovej obnovy patril Gábriš k umiernenému prúdu a kritizoval podľa neho príliš radikálne požiadavky niektorých členov. V máji 1968 bol Gábriš biskupom Lazíkom menovaný generálnym vikárom, proti čomu nemala štátna správa väčšie výhrady. Gábriš pripisoval akceptovanie svojej osoby ako generálneho vikára práve vlastnému umiernenému postoju v rámci DKO.

V apríli 1969 zomrel trnavský biskup Ambróz Lazík, ktorý v testamente za svojho nástupcu navrhol práve Júliusa Gábriša. Svätá stolica po počiatočnom váhaní Lazíkov návrh schválila a Gábriš sa v máji 1969 stal ordinárom Trnavskej apoštolskej administratúry s právomocami rezidenčného biskupa. Rozhodnutie Svätej stolice oznámil rožňavský biskup Róbert Pobožný, v tom čase už posledný (oficiálne pôsobiaci) biskup na Slovensku.

V nasledujúcich rokoch sa počas rokovaní medzi zástupcami Svätej stolice a československej vlády rozhodlo aj o osobách troch nových biskupov pre Slovensko. Jedným z nich sa stal aj Július Gábriš (spolu s Jozefom Ferancom a Jánom Pásztorom). Vysviacka nových slovenských biskupov sa uskutočnila 3. marca 1973 v Nitre. Svätiteľom bol pápežský diplomat arcibiskup Agostino Casaroli a ako zástupcovia Svätej stolice sa zúčastnili aj Giovanni Cheli a John Bukovsky. V súvislosti s vysviackou boli v Nitre zo strany štátnej správy vykonané zvláštne opatrenia. Študenti tamojších fakúlt dostali voľno, aby ich v deň vysviacky zostalo v meste čo najmenej a vhod prišla aj epidémia slintačky a krívačky, kvôli čomu bola Nitra vyhlásená za karanténne pásmo. Tri dni po konsekrácii prebehlo v Bratislave skladanie sľubov vernosti novovysvätených biskupov, na ktorom sa zúčastnili aj najvyšší predstavitelia Združenia katolíckeho duchovenstva Pacem in terris (ZKD PiT). Pri tejto príležitosti predniesol J. Gábriš príhovor, v ktorom vyzdvihoval budovanie socializmu a činnosť PiT. Mnohých kňazov tieto udalosti a postoje nových biskupov znepokojili a časť kléru k nim zaujala záporný postoj, vidiac v nich „prisluhovačov socialistického režimu v ČSSR“.

Ak sa z Gábrišových príhovorov spočiatku zdalo, že ako biskup bude poslušným ná-

strojom v rukách štátnej správy, jeho nasledujúca aktivita znamenala pre komunistických funkcionárov vo viacerých smeroch neprijemné prekvapenie. Štátna bezpečnosť už pol roka po tom, ako noví biskupi zložili sľub vernosti, hlásila o Gábrišovi, že priveľmi aktivizuje náboženský život. Zakrátko sa podľa analýz bezpečnosti náboženský život v diecéze Gábriša nebezpečne dynamizoval, Gábriš si vyhradzoval väčšiu voľnosť pri vykonávaní birmoviek (vyhlásil dokonca, že sa o ich uskutočňovaní nebude s nikým radíť a bude ich vykonávať aj bez štátneho súhlasu), prijímaní bohoslovcov, prekladani kňazov, kritizoval nátlak vykonávaný na rodičov, ktorých deti chodili na náboženstvo.

Krátko po svojej vysviacke začal Gábriš verejne prezentovať aj svoje zámery s mierovým kňazským hnutím. Na zjazde pléna krajského výboru ZKD PiT v marci 1973 napríklad hovoril, že by bol rád, keby sa v Pacem in terris sústredila elita kňazstva a samotné združenie by malo byť „v rukách kňazov, ktorí nemajú nejakej charakterové kňazské kazy; kňazov uznávaných za dobrých kňazov svojimi biskupmi či ordinármi, svojimi bratmi a svojimi veriacimi“. Z viacerých jeho vyjadrení možno cítiť snahu získať na činnosť aj samotné zloženie Pacem in terris rozhodujúci vplyv. (O to sa v prípade predchodcu PiT – Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva usilovali aj jeho predchodcovia v biskupskom úrade.) Gábriš uvažoval nad zámerom, aby hnutie združilo všetkých katolíckych kňazov a aby na čele jednotlivých diecéznych výborov stáli miestni ordinári, prípadne aby ordinári delegovali do čela svojich zástupcov. Zakrátko Štátna bezpečnosť o Gábrišovi hlásila, že PiT pri každej príležitosti kritizuje: „... považuje ho za proticirkevnú organizáciu a pôsobí na kňazov, aby sa od činnosti v PiT dištancovali.“

Pomerne veľký rozruch spôsobil Gábriš svojim príhovorom, ktorý predniesol na biskupskej synode o katechetizácii na jeseň 1977 v Ríme. Keď bol vyzvaný, aby referoval o situácii v Československu, Gábriš bez prikrášľovania a velebenia režimu zreferoval o okliešťovaní vyučovania náboženstva i o nátlaku, ktorý je vytváraný na rodičov detí navštevujúcich náboženstvo. Otvorená reč biskupa o praktikách režimu veľmi zaujala zahraničnú tlač. Po návrate domov sa Gábriš nevyhol tvrdému napádaniu zo strany komunistov, ktorí ho obviňovali z osočovania vlasti v zahraničí a vytvárania, podľa nich, falošného dojmu, že v ČSSR je cirkev prenasledovaná.

Keď sa na jeseň 1980 biskup Gábriš opäť zúčastnil v Ríme Synody o rodine, počas vzájomného stretnutia ho pápež Ján Pavol II. po-

žiadal, aby rozpustil mierové združenie *Pacem in terris*, lebo „*rozbíja jednotu cirkvi a rozdeľuje slovenské rímskokatolícke duchovenstvo*“.

Na jar 1982 sa uskutočnila návšteva slovenských biskupov u pápeža – *Ad limina Apostolorum*. Počas nej pápež vyčítal biskupom J. Ferancovi i J. Pásztorovi angažovanie sa v PIT, zatiaľ čo Gábriša za odstup od združenia pochválil. O niekoľko dní bol zverejnený známy dekrét *Quidam episcopi*, ktorým sa o. i. zakazovala kňazom účasť v združeníach, ktoré nejakým spôsobom sledujú politické ciele. Na otázku pražského arcibiskupa kardinála Tomáška, či sa dekrét týka aj ZKD *Pacem in terris* v Československu a či sú biskupi i ostatní ordinári povinní zakázať kňazom účasť v ňom, dostal kladnú odpoveď.

V osemdesiatych rokoch voči biskupovi rozohrala ŠtB hru, cieľom ktorej bolo Gábriša psychicky destabilizovať. V tlači sa niekoľkokrát objavili slová Gábriša, ktoré on popieral a označoval za vymyslené. Takéto nejasnosti dezorientovali veriacich, čo bolo zrejme zámerom bezpečnosti. Ďalším cieľom bolo aj prehľbovanie rozporov medzi biskupmi – najmä medzi Gábrišom na jednej strane a Ferancom a Pásztorom na strane druhej.

Napriek tvrdým vyjadreniam a postupom Gábriša voči zásahom komunistickej moci do slobody cirkvi, sa niekedy biskup Gábriš vyjadroval veľmi protirečivým spôsobom. Napríklad v polovici roku 1982, už po jasnej reči dekrétu *Quidam episcopi*, sa Gábriš na viacerých stretnutiach s predstaviteľmi štátnej správy vyjadroval v tom zmysle, že on proti PIT nič nemá a nikdy ho ani nezakazoval, „*pápežov zákaz síce brať na vedomie, ale nič nepodnikať*“. Z viacerých jeho vyjadrení možno získať dojem, že biskup Gábriš sa niekedy snažil pôsobiť veľmi kompromisne, pričom ako biskup chcel zostať prijateľný pre všetky strany. Tieto

názorové výkyvy sa u biskupa Gábriša neskôr po roku 1982 postupne vytrácajú.

V tomto období sa však čoraz vážnejšie začínajú prejavovať aj Gábrišove zdravotné problémy, najmä ťažká cukrovka. V roku 1987 bol už viackrát hospitalizovaný, 13. novembra 1987, počas Trnavskej novény, vydýchol naposledy. Počas pohrebnej omše v trnavskej katedrále bola zverejnená aj Gábrišova arcibiskupská hodnosť, pričom otáznou zostáva, či mu bola udelená ešte počas života.

V závere knihy sa autor vyjadruje, že samotná publikácia si „*nenárokuje na úplnosť, a už vôbec nie na akékoľvek záverečné, nezvratné hodnotenia. Snaha vyčerpávajúco vystihnúť všetky nuansy tak komplikovaného života by bola nemiestne opovážlivá*“. Kniha chce byť impulzom pre ľudí, ktorí nepoznali zložitú dobu, v ktorej Gábriš žil, ale rovnako impulzom pre tých, ktorí budú voči nej namietat, že biskupa Gábriša poznali inak.

V prílohe publikácie možno nájsť dva Gábrišove príhovory vo Vatikánskom rozhlase z rokov 1979 a 1980 a smútočné príhovory, ktoré odznali na jeho pohrebe, ako aj bohatú fotodokumentáciu z jeho života.

Autor popri čerpaní z mnohých archívnych prameňov často cituje zo súkromnej korešpondencie biskupa, čo okrem iného nepochybne pomáha aj v úvode deklarovanej snahy odkrývať vnútorný svet a postoje biskupa Gábriša i postoje iných ľudí k nemu. Vďaka tomu je text živší a lepšie zachytáva atmosféru doby. V niektorých častiach knihy je však príliš obširné a časté citovanie zo súkromnej korešpondencie unavujúce. Kniha je celkovo zaujímavá a dobre načrtáva komplikovanú osobnosť arcibiskupa Júliusa Gábriša. No mnohé otázky, ktoré v súvislosti s jeho postojmi a pôsobením zostávajú nezodpovedané, bude možné lepšie osvetliť azda až po sprístupnení relevantných dokumentov Vatikánskeho archívu.

Staňte sa aj Vy členom občianskeho združenia Pamäť národa!

Pamäť národa je občianske združenie, ktorého cieľom je spracovanie a šírenie poznatkov a výpovedí o období neslobody v dejinách Slovenska 20. storočia (1939 – 1989). Občianske združenie založili v roku 2009 pracovníci a sympatizanti Ústavu pamäti národa s cieľom podporovať ústav a napomáhať jeho činnosť.

Združenie sa podieľa na výrobe a šírení zvukových, audiovizuálnych a multimediálnych diel, informačnej, osvetovej a vzdelávacej činnosti, vydavateľských aktivitách a organizovaní odborných seminárov a konferencií.

Členmi združenia môžu byť fyzické aj právnické osoby. Členstvo je dobrovoľné. Nižšie uvedenú žiadosť o prijatie za člena občianskeho združenia Pamäť národa môžete vyplnenú zaslať na adresu:

Pamäť národa
občianske združenie
Romanova 3
851 02 Bratislava

Ak patríte medzi ľudí, ktorým nie je ľahostajné vyrovnávanie sa slovenskej spoločnosti s obdobím neslobody, môžete aktivity občianskeho združenia Pamäť národa podporiť aj materiálnym darom (napríklad kancelárskymi potrebami), poskytnutím Vašich služieb (kopírovanie, tlač materiálov, prekladateľské a tlmočnicke práce, propagáciu a pod.) alebo finančným príspevkom na účet združenia: 4009725647/7500 (ČSOB banka).

Ďakujeme!

Blížšie informácie o združení a jeho činnosti nájdete na internetovej stránke
www.pamatnaroda.sk.

Žiadosť o prijatie za člena občianskeho združenia Pamäť národa

Meno a priezvisko:

Adresa:

Tel.: E-mail:

Týmto žiadam o prijatie za člena/členku občianskeho združenia Pamäť národa. Vyhlasujem, že súhlasím so stanovami a zaväzujem sa ich dodržiavať. Súhlasím so spracovaním mojich osobných údajov uvedených v tejto prihláške pre potreby občianskeho združenia Pamäť národa. Beriem na vedomie, že členský príspevok bol v roku 2010 stanovený na 5 €, zľavnený členský príspevok študentov, dôchodcov, účastníkov protikomunistického odboja alebo politických väzňov je 1 €. Členské je možné uhradiť prevodom na účet číslo: 4009725647/7500 alebo v hotovosti do pokladne združenia.

Miesto: Dátum:

Podpis:

NENÁPADNÍ HRDINOVIA

ÚPN v spolupráci s KPVS otvára II. ročník projektu

NENÁPADNÍ HRDINOVIA v zápase s komunizmom.

Študenti a žiaci môžu hľadať „nenápadných hrdinov“ vo svojom okolí a napísať ich príbeh. Tento ročník bude mať aj medzinárodnú sekciu - obeť internácie spred šesťdesiatich rokov (v AKCII K a v AKCII R). Projekt bol otvorený Františkom Neupauerom (ÚPN) a Antonom Srholcom (KPVS) v Podolínci dňa 24. marca 2010 v spolupráci so Strednou odbornou školou sv. Klementa Hofbauera na miestach, kde boli internovaní rehoľníci po barbarskej noci z 13. na 14. apríla 1950.

Viac informácií nájdete na stránke www.november89.eu

VÝZVA: NÁSILNÁ KOLEKTIVIZÁCIA

Stali ste sa Vy, alebo niekto z okruhu Vašej rodiny, priateľov a známych obeťou násilnej kolektivizácie (združstevňovania)?

Ústav pamäti národa v rámci prípravy publikácie a dokumentárneho filmu o násilnej kolektivizácii hľadá občanov, ktorí sa stali obeťami prenasledovania počas kolektivizácie, a chceli by sa podeliť o svoj príbeh či poskytnúť dobový materiál (fotografie, plagáty, transparenty, filmové záznamy či iné dokumenty) Ústavu pamäti národa. V prípade záujmu sa, prosím, obráťte na Ústav pamäti národa. Ďakujeme.

Kontaktné osoby:

PhDr. Martina Fiamová
sekcia vedeckého výskumu ÚPN
Tel: 02 593 00 338
E-mail: fiamova@upn.gov.sk

Mgr. Michal Babál
sekcia vedeckého výskumu ÚPN
Tel: 02 593 00 337
E-mail: babal@upn.gov.sk

VÝZVA: AKCIA B (BYTY)

Postihlo Vás, alebo niekoho z Vašej rodiny, príbuzných, známych a priateľov nútené, resp. násilné vystaňovanie z Bratislavy alebo iných slovenských miest na vidiek či do menších miest počas tzv. Akcie B (byty) v rokoch 1952–1953?

Ústav pamäti národa pripravuje publikáciu o Akcii B (byty) na Slovensku a hľadá občanov, ktorí sa sami stali obeťami núteného presídlenia v čase trvania Akcie B, alebo ich potomkov, rodinných príslušníkov, priateľov a známych a chceli by sa podeliť o svoj príbeh, či poskytnúť dokumenty súvisiace s Akciou B Ústavu pamäti národa. V prípade záujmu kontaktujte, prosím, Ústav pamäti národa. Ďakujeme.

Kontaktná osoba:

Mgr. Michal Babál
sekcia vedeckého výskumu ÚPN
Tel: 02 593 00 337
E-mail: babal@upn.gov.sk

Prezentácia knihy Karol Sidor: DENNÍKY 1930 – 1939

V priestoroch kníhkupectva Svet knihy v Bratislave bola vo štvrtok 8. apríla 2010 verejnosti prezentovaná nová publikácia Ústavu pamäti národa Karol Sidor: *DENNÍKY 1930 – 1939*, ktorej knižné vydanie pripravil František Vnuk. Denníky z rokov 1930 – 1939 predstavujú unikátny pohľad reprezentanta nastupujúcej mladej laickej generácie v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane.

Zľava: Ivan A. Petranský, predseda Správnej rady ÚPN, moderátor Ján Pálffy, editor publikácie František Vnuk a vedecký redaktor Ján Bobák. Foto: Branislav Kinčok

Konferencia Život v Slovenskej republike (1939 – 1945) v Považskej Bystrici

V dňoch 13. až 15. apríla 2010 sa v Považskej Bystrici uskutočnil 9. ročník zo série konferencií Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov, ktorý zorganizoval Ústav pamäti národa v spolupráci s Trenčianskou univerzitou Alexandra Dubčeka v Trenčíne a Obvodným úradom v Považskej Bystrici. Záštitu nad vydareným podujatím prevzal minister obrany Slovenskej republiky Jaroslav Baška, ktorý vo svojom príhovore ocenil snahu mladých vedeckých pracovníkov podieľať sa na osvetľovaní tohto obdobia novodobých slovenských dejín. V piatich blokoch sa takmer štyridsať autorov snažilo podať plastický obraz o spoločensko-politických aspektoch, živote v armáde či Hlinkovej garde, slovenskom školstve a kultúre, cirkevnej a hospodárskej politike. Spolu vytvorili mozaiku, ktorá sa stane základom ďalšieho seriózneho vedeckého výskumu problematiky každodennosti.

Príhovor ministra obrany SR Jaroslava Bašku. Foto: Branislav Kinčok

Vedecká konferencia Cirkve v okovách totalitného režimu – Likvidácia Gréckokatolíckej cirkvi v Československu v r. 1950

Začiatok konferencie. Foto: Ondrej Podolec

Šesťdesiate výročie likvidácie Gréckokatolíckej cirkvi v Československu si pamätníci, ale aj osobnosti súčasného duchovného, spoločenského a kultúrneho života pripomenuli na medzinárodnej vedeckej konferencii, ktorá sa uskutočnila 27. a 28. apríla 2010 v Prešove. Na konferencii odznali zaujímavé príspevky, ktoré komparovali postup komunistických režimov voči cirkvám v Československu, Maďarsku, Poľsku, Rumunsku a ZSSR. Ďalšie sa venovali perzekúcii veriacich, osudom biskupov Gajdiča a Hirku, úlohám a postaveniu Štátneho úradu pre veci cirkevné, likvidácii kňazských seminárov na Slovensku a samotnému Prešovskému soboru, ktorým v roku 1950 vyrcholilo úsilie totalitnej moci o likvidáciu Gréckokatolíckej cirkvi v Československu. Podujatie zorganizovali: Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity, Gréckokatolícky metropolitný a arcibiskupský úrad, Inštitút Pamieci Narodowej a Ústav pamäti národa.

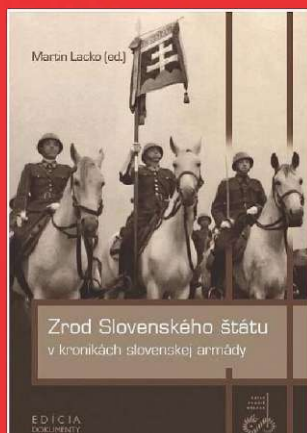
Vedecká konferencia o likvidácii reholí v Československu a ich živote v ilegalite v rokoch 1950 – 1989

Otvorenie konferencie – príhovor predsedu Správnej rady ÚPN Ivana A. Petranského. Foto: Branislav Kinčok

Ústav pamäti národa v spolupráci s Rímskokatolíckou cyrilometodskou bohosloveckou fakultou Univerzity Komenského v Bratislave, Konferenciou vyšších rehoľných predstavených na Slovensku a Konferenciou vyšších predstavených ženských reholí usporiadal pod záštitou bratislavského arcibiskupa-metropolitu Mons. Stanislava Zvolenského pri príležitosti 60. výročia zásahu proti rehoľám v Československu, tzv. akciách K a R, vedeckú konferenciu Likvidácia reholí a ich život v ilegalite v rokoch 1950 – 1989, ktorá sa uskutočnila 5. a 6. mája 2010 v Bratislave. V piatich blokoch odznelo dvadsať príspevkov, v ktorých sa prednášajúci venovali okrem iného aj postupu komunistických štátov voči rádom v krajinách strednej a východnej Európy v rokoch 1945 – 1960, perzekúciám rehoľníkov z právneho hľadiska, Slovenskému úradu pre veci cirkevné a jeho podielu na likvidácii reholí, slovenským rehoľníkom v diaspóre, politike Svätej stolice voči Československu či osudom kláštorov do roku 1989.

Nové knihy ÚPN

LACKO, Martin (zost.): *Zrod Slovenského štátu v kronikách slovenskej armády*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2010. ISBN 978-80-89335-19-0, 191 strán.

Námetom edície je proces vzniku a etablovania sa Slovenského štátu v roku 1939 v slovenskej armáde, a to na pozadí dokumentov zachovaných vojenských kroník. 22 kroník armádných útvarov – počnúc divíziou až po špecializované útvary typu Vojenského súdu – sa zachovali v spravodajských fondoch Vojenského historického archívu v Bratislave. Kniha prináša množstvo nových, posiaľ nepublikovaných informácií, ktoré môžu byť užitočné nielen pre záujemcov o armádu problematiku, ale všetkých, ktorí sa zaujímajú o toto dynamické obdobie našich národných dejín, či už na celoslovenskej alebo regionálnej úrovni. Súčasne nepriamo nadväzuje na prácu „Proti Poľsku. Odraz ťaženia roku 1939 v denníkoch a kronikách slovenskej armády“ z roku 2007 a zároveň uzatvára túto tému.

LETZ, Róbert – BELÁK, Blažej (zost.): *Drahomilovaní moji. Korešpondencia Alberta Púčika 1944 – 1951*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2010. ISBN 978-80-89335-18-3, 170 strán.

Publikácia oboznamuje s korešpondenciou jednej z najvýznamnejších postáv protikomunistickej rezistencie na Slovensku – študenta medicíny Alberta Púčika (*7. október 1921 Dolné Motešice, okr. Trenčín, – †20. február 1951 Bratislava). A. Púčik svoj nesúhlas s politickými pomermi po roku 1945 prejavil tým, že sa zapojil do letákových akcií. Toto angažovanie mu vynieslo prvé zaistenie a väznenie. Po prepustení dostal ponuku emigrovať do Rakúska, ktorú v novembri 1947 využil. Niekoľkokrát prekročil štátnu hranicu, aby získaval informácie a organizoval protikomunistický odboj. Jeho pohyb po Slovensku však zaregistrovalo vojenské obranné spravodajstvo a nasadilo naňho svojho agenta. Nasledovalo zaistenie, tvrdé vyšetrowanie a napokon súdny proces pred Štátnym súdom v Bratislave 21. mája 1949. Súdny senát ho odsúdil na

doživotie a odvolací senát Najvyššieho súdu po zákulisných machináciách dňa 16. septembra 1950 zmenil rozsudok na trest smrti. Trest smrti bol vykonaný v Bratislave 20. februára 1951. Výber korešpondencie A. Púčika zachytáva obdobie od jeho vysokoškolských štúdií v Bratislave až po jeho násilnú smrť. Ide o časové rozpätie ohraničené rokmi 1944 – 1951. Dielo prináša kolekciu 84 listov, ktoré odzrkadľujú jeho zmysľanie, odkrývajú jeho vnútorný svet, ale vovádzajú nás aj do rodinných pomerov, priateľských vzťahov a dobových spoločenských pomerov na Slovensku.

FIAMOVÁ, Martina – JAKUBČÍN, Pavol (zost.): *Prenasledovanie cirkví v komunistických štátoch strednej a východnej Európy*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2010. ISBN 978-80-89335-28-2, 737 strán.

Zborník z medzinárodnej konferencie Prenasledovanie cirkví v komunistických štátoch strednej a východnej Európy, ktorú v dňoch 30. septembra až 2. októbra 2009 zorganizoval Ústav pamäti národa v spolupráci s Ústavom na výskum maďarskej revolúcie v roku 1956 (Maďarsko), Spoločnosťou Roberta Havemanna (Nemecko), Inštitútom národnej pamäti (Poľsko), Ústavom pre štúdium totalitných režimov (Česko), Európskou sieťou Pamäť a solidarita a s finančnou podporou medzinárodného Vyšehradského fondu.

Na konferencii sa zúčastnili viac ako štyri desiatky odborníkov zo 14 krajín sveta, ktorí vo svojich príspevkoch poukázali na spoločné črty politiky komunistických štátov voči cirkvám a náboženstvu vôbec a tiež na špecifiká vývoja v jednotlivých krajinách. V osobitných blokoch sa referujúci zaoberali okrem iného aj vzťahom bezpečnostných zložiek štátu k cirkvám, legislatívou upravujúcou vzťah jednotlivých štátov k cirkvám, prostriedkami a metódami proticirkevnej politiky, ako aj inštitúciami a orgánmi štátneho dozoru či otázkou využívania médií v proticirkevnej politike. Nevyhli sa ani citlivej otázke kolaborácie duchovných s komunistickým režimom. V predkladanom zborníku sa môžete bližšie zoznámiť s väčšinou z prednesených príspevkov.

